

AGRIA

atölele
biztos
teddel
halov
not fletet ad
mindig csatla
nem leszint

AGRIA
AGRIA
AGRIA

AGRIA
AGRIA
AGRIA

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNE
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
agria@agriafolyoirat.hu

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft., 3300 Eger, Fadrusz u. 4.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

Balázs Tibor

Álomjáték, avagy a hetedik ébredés 13

ARTériák

Hétfári Andrea

Májusi zsoltár 15

IMA vagy Szon(ett)áta 15

Fecske Csaba

Hosszú éjszaka 16

Próbaúrás 16

Éjszaka tombol 16

Hívogató 16

Oláh András

születésnap csacska fecskeségek
(ál-limerikék a 65 éves Fecske Csaba köszöntésére) 17

mintha 18

szökési kísérlet 18

Tamás Tímea

Vakondvilág (*Vadászat; Tölteléksorok; Búcsú; titkosan;
személyesen, lilára festve*) 19

töredékek 19

Antal Attila

Kazinczy utca 22

Intelem kékje 22

Erzsébet 22

Baka Györgyi

Én, ki életemmel 23

Pünkösdi szél 23

Büntetés 24

Ne hagyj el 24

Bozók Ferenc

Szent Mihály hava 25

Önangyalom 25

Eső 25

Lehel tér blues 25

Lucifer 25

Csontos Márta	
Feedback az Édenből	26
Körlevél	27
MEMO	28
Jet lag	28
Erdei-Szabó István	
Tétova, félszeg könyörgés	29
Bizonyosság	29
Kívülről látsz...	30
Célkeresztben	30
Nyíri Erzsébet	
A Pillanat...	31
Kérdések	31
Meddig	31
Jagos István Róbert	
Csendben márványra rajzolom	32
Legyek a csend	32
Minden törvényszerű	33
Dialogus	
„Rossz idők járnak a jó irodalomra”	
<i>Bozók Ferenc beszélgetése Benke Lászlóval</i>	34
ARTériák	
Benke László	
Születésnapomra	48
A hetvenedik	48
Bokor Levente	
Mondóka Nikolaus Cusanus szellemében (<i>A 70 éves Benke Lászlónak</i>)	49
Vita és vallomás	
Véghelyi Balázs	
Jó kedvvel, bőséggel	50
ARTériák	
Sebestény-Jáger Orsolya	
Úrvacsora (<i>Nagyapám emlékére, aki szőlősgazda volt; Dimenziók – Édesapámnak –; Decemberi égbolt; Hallgatásunk mélyén; Szavaid igaza; Utolsó vacsora (Jn 13); Változatlanul – Férjemnek –</i>)	56

Levelosláda

Sáránci József

Levél Sebestény-Jáger Orsolyának 57

ARTériák

Csáky Károly

Fohász (*Egy Istenszolgának*) 58

Isten árnyékában 59

Radnai István

Rokontalan nép cintermei 60

Műhely

Bertha Zoltán

Az irodalmi magyarságtudomány éthosza
(*Czine Mihály és a protestáns szellemi hagyományok*) 61

ARTériák

Serfőző Simon

Teremjen 75

Csak nézem 75

Lyukó Péter elmondja életét 75

Sáránci József

Újságversek (*Szalagcím; Ars politica; Szín-játék; Olcsó fogás; Derbi; Agymosás; Új hatalmi technika; Udvaroncok; Kalózlobogó; Katarzishiány; Érdek nélkül; Egy régi vitához; Lírai közgazdaságtan; Modell; Bonmot*) 76

Fazekas József

Sziszüfosz-ének 78

Válasz 79

Műhely

Pomogáts Béla

Székely János és az erdélyi magyar történelmi dráma 80

Egri hangok

Anga Mária

Születésem óta 89

Valami megjegyezhető 89

<i>Kapuvári Katalin</i>	
Egy öreg halász emlékére	90
<i>Györfi Réka</i>	
Ölelnek, szólnak	93
Megérkezés	93
Falak között	93
Lélegzet	93
Mégkívánás víztükörből	94
„Senki el ne vegye a te koronádat!”	94
Dráma	94
<i>H. Barbócz Ildikó</i>	
Homokóra	95
<i>Holló József</i>	
Cszimák taposták álmait (<i>Radnóti Miklósról emlékezve</i>)	97
Sirató – <i>Cseh Károly költőbarátom temetésén</i>	97
Kereslek még ... <i>Anyámnak</i>	98
Még	98
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
A költészet mint megtartó és megtisztító erő	99
<i>Klujber Márta</i>	
tornácon	100
Sakkjátszma	100
<i>Bakacsi Ernő</i>	
A bankár	102
<i>Sipos Erzsébet</i>	
Madarak	107
Az aranyhőrcsög	107
Erdőtűz	108
A béka	108
Ártatlan szellem	108
Békaszerenád	108
<i>V. Szita Veronika</i>	
Ganga anya ölelése (<i>Regényrészlet</i>)	109
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Álomkertem fénymadarai	113
Zsálya, vadmenta mosolya	113
Hajnali madár	114
Gyöngykalárisok	114

<i>Vozáry Viktória</i>	
Törédek egy kínai kislány házi feladatából	115
<i>Hamar Róbert</i>	
vodka és tej	117
ritkán adunk mattot	118
a hold ragacsos estét	118
<i>Renn Oszkár</i>	
Vonatok, sorsok	119
<i>Nagy Zita</i>	
Lekéselt szerelvény	123
Átlagos reggelek	124
Akit Isten a hegyek közé vezérelt. <i>Egres Béla beszélgetése</i> <i>Eger új református lelkipásztorával, Tóth Imrével</i>	125
<i>Hegymegi Flóra</i>	
Tükörkép	130
<i>Farkas Ábel</i>	
Küszöb	131
<i>Illés Áron</i>	
Új Mikesüszszeia azaz: Mikes Kelemennek, a fejedelem hú íródeákjának legújabb levelei	132
Cultura Agriensis	
<hr/>	
<i>Szecskó Károly</i>	
Kálnoky László egri évei	139
ARTériák	
<hr/>	
<i>Gulya István</i>	
(Hajnal-erdő – játszik...)	147
Gyík	147
<i>Fenes Tibor</i>	
Déli domb lejtett ott...	148
Cultura Agriensis	
<hr/>	
<i>Petercsák Tivadar</i>	
Kulturális örökségünk: az egri fertálymesterség	149

Ács Karolina	
Urunk! Kérünk adj fényt a szemekbe!	156
Baksa Edina Jéva	
UBUNT	157
Balogh Kristóf	
A MagábaroskadóunivErzumbaN	158
Dobi Frida	
Elbocsátottál	159
Kérelem	160
Ferenczi Fruzsina	
Posztkultúra	161
Azok a hangok	161
Szolyka Hajnalka	
Hiányjelek	163
Nagypapa karosszéke	163

Műhely

Sz. Tóth Gyula	
Szörfözés a kerekasztal végén.	
<i>Az irodalom/tanítás időszerű kérdései körül</i>	164

Várad mozaik

Barabás Zoltán	
Hétpróba (<i>Mezey Katalinnak ajánlom</i>)	174
Hova menekülhetnék?	175
Koncsol Katica emlékére	175
Portrékísérlet	175
Goron Sándor	
himnusz egy látomásról	176
Pataki István	
fások	177
műsorvezetőnő a szavalóversenyen	177
nővérke a gyógyuldból	178
bökkbök	178
Oláh József	
A nyúl	179

ARTériák

Málnási Levente

Képek	181
Vak hegedűs	181
Csendes, szertelen est	181
Folyamatos jelen	182

Lengyel János

Beregi áldás	183
Alkony előtt	183

Pál Tamás

Omladozva	184
Félhomályban	184
Elízium	184

Műhely

Madarász Imre

Simone de Beauvoir avagy a memoárepika hatalma és határai	185
---	-----

ARTériák

Kerek Imre

Négy Krúdy-etűd (<i>Szindbád a folyóparton; Pistoli úr szerelmei; Kis csodák; Vén csavargó</i>)	188
Emlékszel?	188
Virágok nyílnak	188

Bárdos József

Búcsú	189
Ősz	189

Bárdos Attila

Le a mélybe	190
Mi lesz?	190

Kegyelet és emlékezet

Koncsek József

Ajándék Cseh Karcsitól... (<i>Sztélla Morotszkája négysorosa</i>)	191
---	-----

Erdélyi Z. János

A Zöld Alagút örök vándora (<i>Búcsú Cseh Károly költő barátomtól</i>)	193
--	-----

ARTériák

Németh István Péter

- Kihullt lapok egy verses családregegyéből (*A Dunántúl kellős közepén; I. M. Németh Péter; Gulácsi aszály; Boreász; A sosem-együtt utak apámmal*) 196

Gyimesi László

- Nézel utánam 199
Segedelem 199
Záródal 199

Szűk Balázs

- Darázshant, 2013 200
Alföldi Delphoi 200
Amikor... 201

Agria Exkluzív

- „Összegyűlve összeférünk”
Kelemen Ferenc beszélgetése Sinkovits Imrével 202

ARTériák

Demeter József

- A tenger titka 205
Benső fények idusán 205
A hajnal tetején 206
Jelenés 206
Agriáskodó 207

Könyvjelző

Bertha Zoltán

- Balázs Ildikó: Wass Albert erdélyi korszaka 1923–1944 208

Nagy Andor

- Loboczy János: Dialógusban lenni. Hermeneutikai megközelítések 213

Sz. Tóth Gyula

- Oláh András: Idegen test – Versek 216

Hétfári Andrea

- Erdődi Gábor: A faun örök szerenádja 221

Ködöböcz Gábor

- Holló József: Őzmarasztaló 226

Kusper Judit
Tóth Krisztina: Állatságok 229

Sziki Károly
Simándi Ágnes: A mennybeszállás gyakorlata 233

ARTériák

Bene Zoltán
Évtizedek múltán 236

Könyvjelző

Ráduly János
Csatáné Bartha Irénke: Csillagőrző csodaerdő 239

Marics Krisztina
Aknay Tibor: A galamb szárnyverése 243

Oláh András
Sz. Tóth Gyula: Tanári notesz – 6. 246

Petróczi Éva
Jánosi Olga: Hullámverte emlékezet; Szabó Kázmér: Életek kiállítása 249

Marics Andrea
Albert Gábor: A földieper levelei alatt 251

Verók Attila
Kiss Péter: A Petőfi-kézirattól az elsodort forgókupoláig.
Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár és épülete, a Líceum 255

Zsirai László
Lukáts János: Emberfa 261

ARTériák

Bíró József
THAT'S IT 263
Anyagtalan tisztaság 263
Nem múlik el 263
Hátrahagyott előzetes 264
36 esztendő 264
Elér 265
Utóhang 265

Színek a palettán

Szakolczay Lajos

Polifónia 2013. *Kortárs festészet a győri Napóleon Házban* 266

Kosch Péter

„Herczegek” kiállítása az egri Forrás Gallériában 269

ARTériák

Vitéz Ferenc

A Lépcsők-ciklusból – Kocsis István Tamás fotografiáihoz
(*A hangya fölnez; Itt ülök. Itt ülsz; Változatok az árnyékra;
Csóklépcsők, fénygrádicsok*) 273

Szekeres Mária

Isten tekintetében 275

Nézlek 275

Ablakok 275

Mányoki János

Greif, Tükrös és Dallos 276

Seléndy Balázs

Börtön 278

Lábnymok 280

Te adod nekem 281

Te 282

Eső vagyok 282

Megbélyegzett 283

Jött és 283

Este hat óra negyven 284

Ha felmerülnél 285

Egy hegedűt 285

Próbáljunk újra 286

Eső után 287

Balázs Tibor

Álomjáték, avagy a hetedik ébredés

I.

Mint a Szentiván-éjt az álom,
tündérek árnya leng körül.
Valamelyiket kitalálom,
nemlétből hová menekül?

Oda, ahol a képzeletnek
megannyi tündéerkertje leng,
s Óperenciás Tengeremnek
morajlásán áthallik, cseng -

bong és andalít zenéje?
Olyan ez, mint a hárfák éje,
ha a mester elszenderült,

s a végakkord alámerült
álmába és kíséri szépen;
tündér az árnyát sosemlétben.

II.

Tündér az árnyát sosemlétben
óvja láptól, bogáncstól, sártól,
és nem hagyhatja semmiképpen
befeketíteni más árnytól.

Játék ez, melyben sejtelem
és kitárulkozás lehet,
netántán a négy őselem
küld rejtjeles üzenetet;

a sorok között mozdul a
Föld s Ég között egy régi kép,
mit gyermekként festett nekem

egy mába nyúló messzeség,
s ahogy engem megfejt egy álom,
önmagamat is így próbálom.

III.

Önmagamat is így próbálom
kényszerre bírni bármi ellen,
ami felé ha gravitálnom
muszáj, magam legyenek „az ellen”,

hogy önmagamban szétziláljam
azt a legelső menedéket,
amit ezerszer megtaláltam,
s ezeregyedszer is megvédett.

A sejtetést is megőrizni
az ébredő kertek neszéből:
Tündér Ilona surran épen

ki a fene se vad kezéből;
és hány alma ért be az éjben,
kitalálni egy ébredésben.

IV.

Kitalálni egy ébredésben
őselemek hívó szavát,
a szárnyaszegett *levegőben*
aláhulló est madarát,

s a mezítelen *anyaföld*
miként vajúdjá fiait,
míg a távolban – megregölt
táborok *tüze* már vakít,

és énekelik a kövek,
ha mossák a *forrásvizek*
azt az újszülött dallamot,

mi sírásban fogantatott.
Sodródodom, s halkán dalolok,
hiszen csak porszemnyi vagyok.

V.

Hiszen csak porszemnyi vagyok,
s mégis megőriz a világ,
tudod: aprócska csillagok,
kis hercegek, egy szál virág...

A méretek immár csak bennem
lesznek álomhoz szabottak,
és külön végtelenségemben
futhatnak végtelen utak,

bennem kígyóznak az ösvények,
amelyeken úgy lépkedek,
tudva, hogy magam felé már

csak önmagamtól érkezem, bár
porszemnyi álmomban, vagy ébren
sodródok földben, vízben, légben.

VI.

Sodródok földben, vízben, légben,
s énvelem sodródik a Föld,
hisz úgy vagyok rész az egészben,
hogy az egész csak bennem ölt

magára tükröződő formát.
Egy narcisztikus ébredésben
a víz bennem csodálja arcát
és visszajelzi – milyen szépen! – ,

amit nélkülem nem tehet
üzenetté a képzelet:
hogy szálljon velem a madárdal

légüres térbe, hol madár hal?!
Már zuhanó porszem vagyok,
de a tűzben felcsillanok.

VII.

De a tűzben felcsillanok,
emlékezetem kiszolgáltát:
„isa por és hamu” vagyok,
s hordom magamban a máglyákat.

Emlékezetem áruló
világokat ébreszt velem,
hunyó parázsra hull a hó,
még ég s már fázik a kezem.

Lekaszabolt fák csonkjai
letört ujjakkal mutogatnak:
egyszerre áldozatai

s szolgálói a máglyahadnak;
halad a had és én csak nézem,
ha nem adatott meg elégnem.

*Mint a Szentiván-éjt az álom,
tündér az árnyát sosemlétben,
önmagamat is így próbálom
kitalálni egy ébredésben,*

*hiszen csak porszemnyi vagyok,
sodródok földben, vízben, légben,
de a tűzben felcsillanok,*

ha nem adatott meg elégnem.

(Marosvásárhely – Nagyvárad, 1987)

Hétfári Andrea

Májusi zsoltár

Levendulába bújik át az éjjel,
homoknyomokba lép az esti fény,
csak úgy a földre dobja szerte széjjel
szíromruháit áradó sövény –

ha van mennyország, biztosan te vagy
és akármelyik ujjad ívelése,
ha rám teríti még a mozdulat,
megállva fordul át a szív verése,

kibújni karjaidból – anyaméh
helyett is jární útkeresztjeid,
boltíved alatt mondok rég imát
ma szótlantul, és kérek, el ne hidd,
hogy nincsen benne minden földi jó
– szemérmesebben fölnyitott dió.

IMA

vagy Szon(ett)áta

add most a kezed, uram
pipacsot zenélek bele
figyeljük együtt, mit dobol
kettőnk lélegzete

gyökérből fonj rám koszorút
növényi inda a kotta
közös ritmusunk ütemét
basszusod oldja-bontja

nézd most tükörből hogyan
fest egymáson két kereszt
előjegyzésből epilógus
el ha már nem ereszt:
szünetként kongok majd benned
hangnemként írv hozzá – kegyelmet

Fecske Csaba

Hosszú éjszaka

véget ért a nyár
és vele gyerekkorom
belepennek a hullongó napok
akár a korom

holott virágba borul a meggyfa
az udvaron holott térdig ér a hó
sebet ejt az időn hirtelen
az elárvult cinkeszó

kiálló rozsdás szegen elnyűtt kabát
megüli por s veríték szaga
mindent fölfal a reménytelenül
hosszú éjszaka

Próbaúrás

A kertbe tétován merészkedő
tavasz szóra bírja az elevent,
előcsalja rejtekéből a tetszhalott
zene fájóan szép melódiáit, méltó
gazdát keres a vágnak,
föltárukoznak lassan a rejtett
részletek, érzékeid szövetsége
ez az elmélyült figyelem,
próbaúrás az ismeretlen terepen.

Éjszaka tombol

Nem vagyok része semminek,
csak bizonytalan határa,
mint a fényt tükröző üveg
felületén a pára.

Kinéz belőlem a lélek,
mint kisgyerek a toronyból.
Ideje jött a sötétnek,
köröttem éjszaka tombol.

Koporsószőgek az égen
fölszikkasztó csillagok.
Érző hús, magamat élem,
bennem a mindenség vacog.

Hívogató

Ne félj tőlem, nem bánthatlak
léha vággyal, kopár szóval.
Mintha rólam szólna arcod,
két szép szemed vitrinében
megszelidül még a kő is.
Hidd el végre, itt a helyed,
a múltad is innen való,
hívásodra jön a tavasz,
minden rossz mellé kerül jó,
a jót tartsuk meg örökre.
Ketten voltunk, legyünk eggyé,
otthonos melege tűznek,
tőled senki el nem űzhet,
vagyunk értelme a létnek,
tőled *örömebb* nem érhet.

Oláh András

születésnap csacska fecskeségek

(ál-limerikék a 65 éves Fecske Csaba köszöntésére)

romkocsmában időzött Fecske
ölében fáintos menyecske
melle érett alma
markában a halma
s az máris cerkáját hegyezte

nagy bajban van mostan a csapos
némelyik vendége kapatos
avasi vitéznek
fél korsó elég lesz
Fecske úgy szereti ha habos

„barátom szolgáltass alibit
megdugnám ma éjjel a Lidit
az asszony féltékeny
a helyzet képlékeny
oldjuk meg valahogy a bibit”

rója az óvatos köröket
ábrándos terveket szövöget
de eltűnt a menyecske
füstölög csak Fecske
miként nyerjen most hát örömet

bánatosan magába roskad
a sör is a szájába poshad
kacsint hát Simonnak:
„nem baj ha kidobnak
még egy utolsó kört kihozhatysz”

négykézláb jut el a lépcsőig
asszonya zsémbesen évődik
vasárnap határnap
a kocsmák bezárnak
mi lesz kint vele így hétfőig

gubbaszt a küszöbön részegen
mit akar hatvanöt évesen
„Marika engedj be
járok a kedvedbe” –
esdekel bűnbánó-félszegen

mintha

nem bíztam soha sem magamban sem másban
vacogtam örökös hideglelős lázban
volt-álmaink kertjét benőtte a gaz
a hamisra mondták nékem hogy igaz

az utat amin szöktem befedte a hó
csak ne lettem volna oly nagyon mohó
arcod vékonyka üvegje megrepedt
elfogytak kezedből mind a fegyverek

cipelsz magaddal vonszolsz tovább mégis
mintha számodra én volnék a fétis
nincs érdemem sem éltem sem halálom
magamat benned sehogy sem találok

szökési kísérlet

minden éjszaka szökési kísérlet

falhoz simulva haladsz
mint a kúszónövények

összegyűrt cigarettásdoboz a múlt

s félrekezelt hiányos mondatok
vonják kérdőre a leszegett fejű emlékeket

Tamás Tímea

Vakondvilág

töredékek

Vadászat

melodramatikusan

a bőr határain túl
nincs élet
csak fagy
zúzmara
hideg
a lélek kószál kint [csak]
mint előőrs
mint hátvéd
szétnéz fut szalad
halad
de mindig visszatér
legalábbis ezt ígérte

nem lehet készülni
a napra
magamra
arra
amikor külön leszünk
mert nem tér meg egy
portyáról
nem lehet készülni arra
hogy magunk leszünk
magányosan
sértetten

nem lehet készülni
várni lehet
néha rettegni
magyarázni
hogy a személyes
a legtöbb
hogy a személyes
akár a vízen
úszkáló jégdarab
maga a tenger

nem lehet készülni
vacogni lehet
nézni zúzmara lepte
kezünket
a festék alatt fehéredő
hajunkat
remegve lesni
a lélek kifáradt portyáit
várni

a szürke
zúzmara lepte tájon
egyedül kószálni
remegő inakkal néha
megállni
és a hajtókat bevárni

tölteléksorok

hosszút írunk
rövidet kellene
tömöret
egysoros regényt
egyszavas verset
olyan ízlést keresünk
mit nem ismertek

nem találjuk
csak bámulunk
és kacarászunk

pedig csak 1 sor kellene
belevakulunk míg keressük
így csak a vakondlét marad
de a megváltás utáni világban
néha látunk még madarakat

Búcsú

hihetetlenül, egyszerűen

távolba vesző erdők
kékjét érzem
amikor Kékcsénél
megáll a vonat
minden mindennel összefügg
mondják
de a vaskos nagy gondolatokat
nálad hagytam

Kemecsénél már két kecske
eszi a nehezen zöldülő fűvet
ki vannak kötve tudják
a pórázt valahogy megszokták
az egyik hófehér
a másik szürke

tudom

nem fogsz már soha felébredteni
nem vagy királyfi
a mesékre nem itt kell várni
ez már Pátroha

titkosan

én tettelek kis ékszerdobozba
angyalszárnyként

kőként, kőöntvényként, koloncként
gyémántként

pedig menned kellene
nélküled nem halódom
nem élek
csak tűröm hidegét a télnek
fagynak
nézem, hogy mit adnak
ha adnak

lassan megkopik a fényed
egy ékszerdobozban
nem vidám az élet

személyesen, lilára festve

botlik a sor
és az álom
a te arcodat már nem látom

télen ha fújnak a havak
a szelek s a fáradt mezők
fázósan lassan takarót
húznak magukra

valahol a buckák között
felsejlik mégis
cickányok rágta szalmabábú
szomorú szeméből néz reánk
szakállad már a lassú elmúlás
rángatja tépdesi gyéríti
mint fejed búbján a maradék
hajszálatokat

mi voltál s mi maradsz
elenyészik egy tél alatt
sok tél alatt

kezed melegét nem őrzi meg a föld

Antal Attila

Kazinczy utca

(Sárospatak, hatvanas évek)

Bakra állított Pannónia pöfög
ereszünk alatt. Rezeg a
porcogófü a kipufogó mögött.

Utolsó ház. Lucernás rétekre fut
az udvarunk. Messzebb hegyek
várják apánkat. Ki nyit neki kaput?

Kalandígéret fészkel a koronyár
jázminbokrai közt. Eper
özönnel a kertben s bodobácsbogár.

Meg hagymarakéták. Zöld lángjuk lobog.
Tenkeskedik a közeli
Botkő... és tévékék este, tánccalok...

Mindez: volt. Van hát, s lesz is. Mind lázasabb
szél járta a város felől
utcánkat, mely a végtelenbe szaladt.

Intelem kékje

majd elvásnak benned
az önáltatás paravánjai
megbosszulja magát
az elszabotált lélekreform

majd félrevert harangokká
sajdulnak csontjaid
és se immunháló
se hálózatok

és nem véd majd meg
se benn se túl
se földön se égben

a kék
a Mária-kék sem

Erzsébet

Tübingia kietlen ősz
gyereksírás özvegy éjek
rokonok falékony lárvák
sivár fénybe pergő napok...
a mandulavágású szem
egyre csak befelé figyel
a sugalmas lélektájra
ha kívül már se támasz se
fogódzó... és lát vonulni
színe elé nyütt cselédet
földön araszoló koldust
árvát fénytelen szemekkel...
s emeli őket magához
új erőt belőlük merít
szárnyra lel akit sokakért
vállalt felelőség repít

Baka Györgyi

Én, ki életemmel

*II. Rákóczi Ferenc imája
Jaroslawban a Szent Benedek
kolostorban*

Én, ki életemmel
haltam meg
számodra Istenem
sebeimet ajánlom neked
szerencsétlen népem
nyomorúságán fölindulva
vakmerő bizalommal
indítottam harcot
szenvedő hazámért
most, az emberi
bölcesség
ábrándjait elvetve
a Te igazságodat
követem, Uram
ez éjszakai órában
megszakítván álmomat
a Te dicsőséged zengem
megváltozván bensőmben
teljes életemmel
állítatva szentséges
akaratod ösvényeire
könyörülő szeretetedben
bízva kiáltok hozzád
emeld föl vérbe tiport
népem lelkét, Uram!

Pünkösdi szél

úgy kering bennem
miként egy lepke
szárnya verdes
leheletnél lágyabb
röpte lángot vet
ereimben

gyöngéd érintésekkel
szelíden biztat
suttog hangtalan
áradó világossága
a határoeltságot
feloldja szüntelen

átfúj testemen
tisztító sodrása:
szabadságom öröme
és ostorcsapása
percről percre
eleven létre ölel

Büntetés

a szűk szobában az
emésztő gödör fölött
a betonra terített
kopott szőnyegek
felszínén csíkokra
szakadva feszül szét a fény

alatta kuporog a hidegség
nem bír magával, nő,
dagad, hegyes tuskéit
az apró lyukakon átdöfi

a sarokban öcsém váltogatva
kapdossa vörös térdeit
hallgat konokon
áttetsző vizű patakra gondol
cikázó színes halakra
fűben hasalásra iskola helyett

anya az asztalnál ülve
makacsul szorítja keskeny
szájú szigorát
túl a vesszőzésen zihál
olyan erős, hiszi
de nála jobban egyikünk
se fél

az elmaradt ölelések
torkomba feszülnek
zokogok, míg oltalmába
nem vesz a sötét karú éj

Ne hagyj el

Anya, táruló ajtó
megnyíló szakadék- sötét
hová taszítasz magadból?

Anyá, bezárt ajtó
titkaim magadba nyeltem
csalogatsz velük egyre főntebb

Nemlétbe rántasz mosolyoddal
amit hiába vártam
odaadó lettél a halálban

Folyton kopogtatsz. Álomban,
ébren, foszló felhőkben, szélben
keserűen ismersz bennem magadra

Boríts el konok sebeiddel,
mit magadra fogtál, bennem
forgasd a késed

Ne hagyj el, arcodat
az átkozva áldottat
magamba égetem, élek

Bozók Ferenc

Szent Mihály hava

Gyenge szél kavart teát.
Vénkisasszonyos nyakát
összehúzta már a Nyár.

Titkolom ma is, mi bánt.
Bánatomra kardigánt
horgol enyhe napsugár.

Önangyalom

Mint a fegyőr: fenyeget, kiabál,
hogy ne cigizz, ne zabálj, ne igyál!
S vágja közönyteli pózba magát,
mint kirakatban a próbababák.

Móres az ingje, bakancsa szigor,
megfagy a számban az asztali bor.
Rám kiabál, hogy alantás az én.
Durva felettesem ő. (Vagyis én.)

Eső

zokogó ég
kapualjtól
kapualjig
ver

a magányhoz
legalább két
dobogó szív
kell

Lehel tér blues

ládában rohadó karalábé
hordóban savanyú csalamádé
álkedves piacos kofa nénik
nincs semmid de a pénzéd igénylik
ládák hús fenekén kotorászok
hol vagytok ti te régi barátok
nagy kését giroszos feni rátok
mind elbújtak a régi zsványok
és hol vannak a régi leányok
szürkés köd lepi már frizurátok
mind eltűntek a régi szerelmek
többé velük az Úr sose ver meg

Lucifer

Angyalaid hogy örülnek!
Munka előtt körül ülnek,
és szavaidra figyelnek,
penzumaikra ügynelnek.
Hold sugarát szidolozzák,
csillagaid leporolják,
söprögetik darabonként,
archetipus sztahanovként.
Műszak után ücsörögnek,
Szféra büfébe söröznek,
majd ezután a Fiastyúk
szárnya alá települnek.
S itt vagyok én. Kitagadva,
égi Szibéria rabja,
távol az égi karoktól,
hús hivatalnokaidtól.
Rázza felém örök öklét
szüntelenül az öröklét.

Csontos Márta

Feedback az Édenből

'Vagyok, aki vagyok,' mondá az Úr,
csak Te, aki emberré lettél általam,
szárnyad önkézzel letörve próbálsz
repülni a tiltott zóna fölött, s nem veszed
észre, a győzelem adrenalin szelete
ajkadon méregbe mártott szivacs.

Te az utolsó cseppig véredig
vdelmezed megszerzett függetlenséged,
s a magadból kiszakított Jó anyagából
megformálsz engem az n-edik hatványra
emelt tökéletesség talizmánjaként.

S bár a Te csodálatra méltó verziód
vagyok a templomi csend ostyájában,
nem tudod lenyelni a végeredményt
eltaszít magától arcodból faragott
arcom szennyezettsége.

Mindent egy lapra tettél fel,
nincs számodra B-terv, csak apológia
nincs új szárnyakat növesztő kapcsolatod,
csak a szabályokba gyömöszölt törvények
szőrnyetege néz szembe veled.

Hiába mondod fel a leckét hibátlanul,
te nem lehets hozzám hasonló,
én nem lehetek antropomorf csoda.

Körlevél

Már nem tudom mi az,
ami hozzám tartozik,
pedig fölvezetted Uram
az egész készletet, s magamra
hagytál a választással.
Megyújtottad nekem a kísértés
lámpáját, s közben kijelölted
a hozzád vezető utat.
Pedig láttad, nem tudok jól
egyensúlyozni szent köntösöd
peremén. A kozmikus kanyarban
már nem hallotam intő szavad.

Lettem volna engedelmes lázadó,
ha nem fújnak riadót az angyalok,
s a gyors pályamódosítás révén
ellöktél magadtól, mert a
föld-szagú újszülött nem volt
méltó mennyei gyártmány.

Most írok neked, s az angyaloknak
Körlevelet, lelki-postán továbbítom
Elsőbbségivel az üzenetet, s miliméterenként
Araszolok hozzád, hogy lehessek
Új prototípus érdemeim elismerésével.

Legyek rémképe régi önmagamnak, de
Ne legyek statiszta égi seregedben.
Mennyi poszteredre írd ki nevem,
Legyek összekötő a vonzások között,
legyek énekek éneke a kotttalapon.
megkínzott, s átdolgozott szerekezem
legyen új találmány égi raktárodon.

MEMO

Uram, könnyű neked,
hisz láthatatlan maradsz,tőled
senki sem vonja meg az életet,
s ha már unod, hogy mindenki
nevedet mantrázza ajkán,
füledbe forró ólmot öntve
elnyúlsz a hallgatás takaróján.
Uram, könnyű neked,
nem kínoz a magány, nem világít
arcodba a hiány pokolbéli lámpása,
S élvezed, hogy Te irányítod a végzetet.
nem bánod, ha testvér testvér ellen harcol,
az sem zavar, ha leszámolsz velem.
Már elfelejtetted, hogy Te szültél engem?
Már nem emlékszel rám. Idegen vagyok neked,
Idegen.

Jet lag

Megint átállítom a robbanás
időpontját; rossz a terminus.
A bomba újfent nem oldódik
ki, olyan vagyok, mint egy
lefagyott számítógép, s míg
bénán agyalok, titokban
élvezem a renitenskedést..

A Petőfi utca 77-ben az induló
szó csak ígéret marad, s úgy
pukkan szét az összefércelt
falon, mint semmibe foszló
buborék a vizes fazék peremén,
üres sóhajba fulladó luftballon.

Mondanám, hogy kinyílik
zsebemben a bicska, de hiába
váltok fegyvernemet, győz a nyugalom.
Eltompul fényem pengéje
szemed vakablakán, s a falak
mögött nem marad más, csak
a halhatatlanság lenyomata,
irányjelző tábla a gyász szalagján.

Kint a kertben kökörcsinek
kínálják magukat, felhajtott
gallérjukra száradt Adonis vére.
Idebent , egy mikro-háború résztvevői
szublimálnak, s tarkólövés helyett
lassú halálnemet választva,
békét köpködnek a konyha küszöbére.

Erdei-Szabó István

Tétova, félszeg könyörgés

Uram, add vissza könnyeinket!
Mi lesz velünk, ha már sírni is elfelejtünk,
ha arcunkon, mint fán a héj,
megkérgesül a fájdalom?!

Add, hogy a bánat szoknyája alól
is az öröm napsugaras tájaira
láthassunk,
hogy lábaink alá visszatévedjenek
elkóborolt messzeségeink!

Uram, adj fölübénk másik eget,
mert bűneink átvállalt
súlya alatt immár a
Magyarok Istene is roskadozik!

Uram, adj engesztelődést
szomorú, márványló szíveinknek,
hogy tétova, suta mozdulataink nyomán
ne maradjon hátra hiábavaló harag utánunk! Ámen.

Bizonyosság

Ha mindenható volnék,
mint a Fennvaló,
tudnám mindig mindenről:
mire való.

Akkor nem tűnne el kézen-közön
szó, tett és annyi gondolat,
s ha kérdeznétek:
a leltár is lenne hiánytalan.

Ám így is: az örök remény
s az út nála van.

S mi is majd egykor
színről színre.
Ahogy írva van.

Kívülről látsz...

Kívülről látsz,
s én bévül rejtőzöm –
az idő-szülte fájdalom
erdeiben időzöm.
Nem tudsz kimenteni:
magam-vállalta börtön,
ahol a fényszaggatta csönd
aranyfonalát őrzöm.
Isten s a száműzött angyalok
felhővánkosán alszom,
míg hátam mögött s fölöttem
köröz csak, egyre köröz
ragadozó halálom.

Célkeresztben

Néha még elbotorkálok
napok őrjítő szakadékához,
éjszakáim horhosáig,
látom magam a sarlós holdfényben –
Kapaszkodok még, bár
csak ujjbeggyel
egy félig megrepedt sziklában,
ledönthetetlenek hitt kőben,
a meg-megingó bizonyosságban.
Eltévedt turisták járnak arra,
integetnek felém,
aztán jönnek a tuti célpontot
kereső vadászok –
célkeresztjükben a megszelídített
távolság és megfélemlített
árvaságom.

Nyíri Erzsébet

A Pillanat...

Mondd:
 volt-e pillanat,
 az öröklétbe csengő,
 mely fennakadt
 az idő hálóján?
 Talán... talán...
 A szerelem!
 Kohóként olvasztva
 az anyagi világot,
 messze vitt,
 a végtelenbe.
 S igen, igen!
 Az anyaság!
 Az édes szerelemvirág!
 Teremtővé tett,
 őspanyává,
 megértve, szánva,
 befogadva a világot.
 Nagy pillanat volt,
 ősröbbanás,
 beavatás,
 meleg tenyerem
 körbefogta
 a kised világot!

A kozmosz súgta
 a titkot.
 S őrzí fonnyadó méhem,
 míg felolvad
 a kihűlő
 semmiben.

Kérdések

(Baka Györgyinek)

Léthatárok között
 átlibbenő fényasszony!
 Tudod-e a választ:
 maradunk-e vagy
 szabadulunk
 földsárba tapadt
 félelmektől
 szorongásoktól
 ragacsos gyávaságtól?
 Lesz-e mentség
 bűneinkre,
 csak sártestünk hordozza-e
 a kint,
 a mocskot?
 Vagy a szorongásunk is
 halhatatlan?
 Átvisszük-e, mérgezzük-e
 az anyagtalan világot?

Meddig

Meddig fájsz
 meddig vársz
 meddig őrzöl
 meddig markolsz
 csonttá vált ujjaid
 belém meddig vájod?
 Kegyelem, kegyelem!
 Engedj te is el!

Jagos István Róbert

Csendben márványra rajzolom

Két marokkal eszem szived.
Hozzáharapom sóhajom.
Beléd rágom minden hitem.
Most jó a csend, most jó nagyon.

Szemed is csak némán sikolt,
miként felaggatott ember,
ki félig élő, félig holt.
Átkunk annyi, mint a tenger.

Lennék kard, mi levág mindent,
őrült, aki reggel felejt.
De magadat elém hinted,
mint kacska, ki mindent elejt.

És én árva most habzsolom
az anyámmá vált részeid.
Csendben márványra rajzolom
tegnapunk bús élményeit.

Legyek a csend

Ha el kell mennem,
úgy menjek el,
ahogy eddig senki más.
Bőröm alól újjászületve
ásson el a nagyvilág.
Ne hullajtsion könnyet értem
se asszony, se férfi.
Én magam legyek az
ki a könnyeket mégis érti.
Ne legyek áldott
ebben az átok-országban.
Kopjafák leszúrva
ezernyi nyomorúságra.
Legyek a csend, mely
ha egyszer elered,
elmos mindent.
Köztük engemet.

Minden törvényszerű

Anyád úgy vajúdott,
mint aki tudja:
nem éled meg a negyvenet.
Görcsben szorított magához,
(szemét lehunyva)
fel nem engedett.
Virrasztott előre is, ha kellett,
tétlen néma jajok között.
Minden este, mikor lehunyta,
sár-könnyekkel öntözött.
Amíg tudta, mosta
a mindenség
verejték-szennyesét,
s bár mosolyán még nem ültek
legyek,
a Napja már fáradni látszott.
(Ma már csak „szürke haja
lebben az égen”)
Törött lettél, mint a nád,
amit bitang szívek
tapostak el.
Bár volt néha egy-egy
„szeretlek”,
végül senki sem segített fel.
Mélyre ástál, kicsi költő.
Nagyon-nagyon mélyre.
Epe-keser kútból
az ember nemigen
emeli fejét az égre.
És mikor a kórót karónak írtad,
tudtam, halott vagy.

„Rossz idők járnak a jó irodalomra”

Bozók Ferenc beszélgetése Benke Lászlóval

– *Milyen volt Benke László gyermekkorra? Nagyszülők, szülők? Milyen volt gyermekkorában a kapcsolata a szépirodalommal?*

– Somogyi faluban, Újvárfalván voltam gyerek, majdnem véletlenül vetődtem Dánszentmiklóásra, ebbe az idegen faluba. 1959-től hatvanéves koromig pesti voltam, a kényszer hozott ide, ahonnan viszonylag még könnyen elérhető a főváros. Gyermekkorom játszótársaira, Pados Imrére, Kalmár Pityura, Pékó Bélára, Szücs Tibire és Jancsira olyan sóvárgó szeretettel emlékszem, mint erdős, mezős szülőföldemre. Nagyon szerettem a lány játszópajtásaimat is: Szehágel Évát, Flancer Rózát és Annát, főleg Iduskát. Vele jó kis szerelmi fészket tapostam ki magunknak a búzában. Boldog volt a gyerekkorom. Napfényes és havas volt, tiszta és szabad, réten és mezőn füttyörészttem, horgásztam a Malomárokban, barátaimmal fociztam a Bagó-réten és a Zaboskertben, pingpongoztam az iskolában. Nagyapám kemény kötésű, szigorú, okos és nagyszerű ember volt. A 48-as bakát ábrázolták olyannak a tankönyvek, amilyennek én láttam őt. Estéknént, lámpagyújtás előtt átmentem nagyszüleim kicsi házába, fejőszékre ültem, nagymamám tündérmeséket mondott, a Csipkerózsikát és a Hamupipóké, nagypapám pedig az alvilági griffmadárról, Fehérlófiáról és hasonló csodás lényekről mesélt. Az ő meséik voltak első találkozásaim a szépirodalommal. Gyermekkoromban számomra még egyben volt a világ. Apámtól igaz történeteket hallottam a háborúról, észrevétlenül gyűlöltem meg a háborút. Apám túlélte a frontot, de öt-hat osztálytársam apja ott maradt. Nagyon sajnáltam és zavaromban szégyelltem is, hogy nekem van apám, nekik meg nincsen. Anyám nagyon szép volt. Tiszta arcából emberi méltóság sugárzott, hátrafésült, hosszú, fekete, derékig érő haját kontyban hordta, hajcsatokkal tűzte fel. Anyám is tudta apám történeteit. Estéknént, kukoricakopozás közben meséltek, közben csutából én kutat építettem. Apám és anyám sorsa közös volt a katonatörténetekben is. Trianon után, mikor az elcsatolt területeinket átmenetileg visszakaptuk, apám ott volt mindenütt: Erdélyben, a Délvidéken, a Felvidéken. Mindenütt. Itt van a fényképük az asztalom felett: apám katonaruhában, anyám húszéves, gyönyörű nő. Könyvespolcunk nem volt akkor. Házunk első szobájában volt egy hármastükör, annak a fiókjában bukkantam rá néhány könyvre, s nagyon elcsodálkoztam felettük kisgyerekként. Tömörkény István *Félkézkalmárkodására* emlékszem és Pázmány Péter írásaira. Pázmány körmondatai érthetetlenek és homályosak voltak, talán azóta szeretem a világos beszédet. Hiszen Pázmány teológiai fejtegetéseit egy kicsi gyerek nem tudja mihez kötni. Ott volt a fiókban Arany János válogatott verseinek füzetecskeje is, a lilás borítón a költő neve arany színben ragyo-

gott. Arany versei rögtön megfogtak. Csaknem a falu végén lakott Buzsáki ángyom, őhöz jártam könyvekért. Volt egy nagy ládája, tele könyvekkel, abból válogathattam. Aragon *Baseli harangokjára* emlékszem, de volt ott pengős regény is nem egy, például *A fekete gróf*. Gyerekkorom olvasmányai közül legnagyobb élményem Jókai volt, *Az aranyember*, a *Fekete gyémántok*, a *Szeretve mind a vérpadig*. Rengeteg Jókai-regényt olvastam, Verne titokzatos regényei nagy izgalmat okoztak. Gárdonyitól az *Egri csillagok* volt hatalmas élményem, Mórától az *Aranykoporsó*. A bátyám öt évvel idősebb nálam, gyerekkorban ez nagy különbségnek számított. Gimnazistaként ő Kaposváron kollégista volt, majd egyetemistaként Pesten bölcsészetet tanult, én meg a nyolc általános után nem tanultam tovább. Azt hazudtam, otthon maradok szüleimmel a faluban, én „dógzós” ember leszek! Később tanultam ugyan ezt-azt, mégis inkább autodidaktának tartom magamat. Becsavarogtam barátaimmal erdőt és mezőt, kora tavasszal hóvirágot, ősszel gombát szedtünk a tölösben, szerettem anyám tyúkjait az udvaron, napozó kutyámat és macskámat a házunk ajtajában. Föltartott söprűvel kergettem a repekedő cserebogarakat. Szerettem a két tehenünket, Himest és Zsömlét az istállóban és a szentkirályi réten, ahova ki-kihajtottam őket legelni, és szerettem a behavazott Nyírest, ahova apámmal fát irtani mentünk. Jöttek aztán a végrehajtók, viték-hordták a padlásról a gabonát. Anyám sírva átkozódott a padlásfeljáróban, apám tehetetlenül szégyenkezett és káromkodott, szidta anyámat, hogy ne sírjon, hallgasson el, a marcona alakok pedig csak hordták a vontatóra a gabonát. Talán akkor éreztem először igen komolyan, hogy innen el kell menni. Meg arra is emlékszem, hogy anyám könnyek között csomagolja bátyámnak az éjszakánként sütött süteményt. Kicsit én is kaptam belőle, de apámnak csak a széle jutott.

– *Emlékszik, mikor írta az első versét, és miről szólt?*

– Talán tizenhat éves voltam, anyámról írtam, *Ünnep* a címe. De nem a vers megírásának ideje a legfontosabb, a fogantatás pillanata lényegesebb. Az sokkal korábbi. Anyám a kiskonyhánkban mielőtt elkezdi a munkát, Istenhez fohászkodik. Fehér lavórban áll az oltott mész, anyám belemártja a meszelőt, és meszeli a falat. A vers így szól: „Anyám kezében / éneklő meszelő / nyomában / fehérlik a kicsike szoba – / mint lelkiismerete. / Mégis imádkozik...” Korai versikémből később négy sort hagytam meg: „Anyám / fekete ruhában / szomorúság. / Falevél-arcát időhernyó eszi.” Láttam anyámat az asszonyok között rózsafüzér-bilinccsel a kezén imádkozni kis falunk kápolnájában, azokban a padokban hétköznap mi ültünk, ugyanazon a helyen, iskolában. Nálunk egyben volt a templom és az iskola. Elszegényedett, elcigányosodott falunkban már talán mise sincs, templom sincs. Iskola már régen nincs. Az ötvenes években még volt.

– *Több anyaverset is találtam kötetekben, például a Szégyen, vagy az Anyám keresi otthonát, Mint a gyermek...*

– Akár a kisbetűs, akár a nagybetűs szégyen mindenütt elért. Falun és városon is. A

szégyenről sokat lehetne beszélni: „A nyomorúlt köveken / Lesütött szemünk bogarászik.” Anyánk miatt letörölhetetlen arcunkról a szégyen. Hiába próbáltuk jóvá tenni a jóvátehetetlent. Több versemben és prózámban, így az *Otthonkereső*ben is szégyenkeztem. Anyánkat elneveztem Magyar Jánosnének, mikor meghalt, szinte a hazám halt meg. Szentmártonkátán, az *Otthonkereső* bemutatóján felállt egy idős asszony, s azt mondta, őt is Magyar Jánosnének hívják, az ő sorsa van megírva a könyvemben. Nem tudtuk gondját viselni megöregedett, beteg, fölnevelő édesanyánknak. Elvittük otthonából az idősek otthonába. Rábíztuk őt másokra, Istenre, hogy találja meg benne a Gondviselőjét. Magyarázhatjuk, hogy messze kerültünk a szülői háztól, más dolgunk adódott az életben, nem hagyhattuk el a munkánkat – szégyenünkön ez nem változtat. Ugyanezt próbáltam feloldani *És hirtelen leszáll az este* című könyvemben is. Anyánk sokszor esedezett a megértésünkért, mióta apánk meghalt, nem találta helyét a házában sem. Nekem szinte tollba mondta: „Élők s halók jönnek-mennek / harangoznak már megint...” Túl sok az öreg, túl sokat harangoznak, temetnek. Folyton készülődött, „hogyan elmegy, holnap reggel / indul is már, gondolatban / bejárta Tolnát, Baranyát, / Pécsét, Pestet, Somogyfajszot, / megnézte ő a Fertő-tóig, / nem is egyszer – a tévében hát! – / megöregedett Magyarország / sok szép öreg otthonát.” Hol úgy tett, mintha máris menne, de inkább maradt, hol úgy, mint akinek már minden mindegy. Pedig csak azt akarta, hogy szeressük, legyünk vele, a szeretetünkért egész életét odaadta. – Gyertek haza! – mondta anyánk szomszédasszonya. – Csak addig van haza – emelte fel az ujját –, amíg van anya! – Aztán amikor végleg elment, el-elmondtam magamban: „Mint a gyermek úgy szeretném, / hogy velem légy minden estén. / Párnámon egy sugárszállal / minden reggel te ébresszél.”

– *Viszonylag sokat ír az elmúlásról is, például a Sírbeszéd, Egyensúly, Cseresznye- virág variációk, Költői napfogyatkozás, Hang a föld alól és még sorolhatnám hosszan. Baán Tibor mondja Benke Lászlóról a Hitel folyóirat egyik 2008-as számában, hogy Benke László úgy él a hazában, hogy él benne a haza.*

– Tetszik Baán Tibornak ez a mondata, hiszen hol máshol élhetne a hazánk, ha nem bennünk. És hol is támadhatna fel, ha lesz egyáltalán magyar feltámadás. Az irodalom a nemzet lelkiismerete és várakozása – így fogalmaztuk meg a Móricz Körben 1989-ben, Tamási Lajos házában, mikor az *Oly sok viszály után* című antológia bevezetőjét írtuk Cseres Tibor, Kuczka Péter, Molnár Zoltán és Fekete Gyula jelenlétében. A nemzettől is függ, nemcsak íróitól, hogy milyen a lelkiismerete, mire vár, mire várhat még a haza, és mire a magyar író. Engem legújabbban a szerelem és a politika gyakran foglalkoztat. Korábban is foglalkoztatott, de fiatalabb korban nem élhettem és nem is írhattam eleget; gyárban nem szokás verset írni. Mostanában a túl sok politikai és erkölcsi mocsokkal szemben szeretettel, szerelemmel, írással védekezik a felelős lélek. Az életben és a költészetben fiatalabb korban nem politizálhattam, és nem szerethettem eleget, igyekszem hát pótolni, amit még lehet. Fájdalmas dolog,

hogy elmentek legjobb barátaim, elsőnek a legjobb és legfiatalabb távozott, Tamási Lajos, akinek költői létezésem köszönhetem. Nem tudja a nemzet, mekkora költőt veszített el Tamási Lajosban, a *Piros a vér pesti utcán*, a *Halottak napja*, a *Keserves fáklya*, az *Egy körúti sirkesztre*, az *Északi föld* költőjében. Tamásinak, a költőnek már nem sürgős. Nekünk azonban sürgős. Nagyon sürgős az ő költészetének, szellemének és magatartásának befogadása, emberi és nemzeti tudatunkba való beépítése. Ő is azok közé tartozik, akik igaz válaszokat adnak emberi és nemzeti gondjainkra. Meg kell értenünk: felelősek vagyunk magunkért, legalább a becsületünkért, családjunkért, barátunkért, szerelmünkért, közösségünkért, hazánkért, népünkért, nemzetünkért, a forradalmaktól csendes, ellenforradalmaktól hangos Európáért, ezért a csodálatos világért, a felháborító aránytalanságokért, a túlzott szegénységért és túlzott gazdagságért, a rossz elosztásért, válságos életünkért, a végveszélybe került életért magáért.

Tamási Lajost a halála után több versemben megszólítottam. De versen kívül is nagyon hiányzik legeslegjobb barátom. Az *Isten cseresznyefája* ott áll Lajos Pagony utcai házának udvarán. Amikor ezt írtam, ő még élt, megmutattam neki a versem. Nem szólt semmit, de láttam a szemét. 1991 nyarán szinte örömmámorban siettem hozzá, hogy elújságotlam neki: megvan Cseres Tibor aláírása! Ő volt akkor az Írószövetség elnöke. Hozzájárult ahhoz, hogy legyen alapítványa a Móricz Körnek! Tamásit akkor a kertjében úgy láttam, ahogy azelőtt soha: rövidnadrágban, bőrkötényesen. Pipaszár lábai kilógtak köténye alól, éppen fűvet nyírt, jött élem „kékebbnél is kékebb foltozott kötényén átsütő Napjával, / zöldebbnél is zöldebb pázsiton lépkedve fénysugár pálcával, / térdén és lábszárán beletörött fűvel, kicsit majdnem sután / jött a lehetetlen s mégis Lehetséges. / Teljes szerelésben maga az Isten jött”. Valóban istenítettem őt, tanítványának tartottam magamat. A Móricz Kör írói akkoriban összeadtak összesen ötvenezer forintot – ki ennyit, ki annyit –, aztán a Móricz Zsigmond Alapítványt 1991 szeptemberében a Fővárosi Bíróságon bejegyeztettük. 1992 kora őszén ott voltam Tamási Lajosnál Varga Domokossal. A jó időben kinn üldögéltünk, és beszélgettünk a ház teraszán. Lajos akkor adta át szerkesztésre Varga Domokosnak a *Hazatérés* kéziratát. Ahogy Dombi elstetett a versekkel, Lajos rám nézett, s azt mondta Dombira: – Te, ez tiszta ember! – Én meg csak gondoltam, de nem mondhattam barátomnak a szemébe, hogy: Te is az vagy. Tiszta ember! Majd aztán túl gyors és könnyörtelen volt a kaszás. 1993 januárjában pedig megszületett a *Hét Krajcár*. Tamási Lajos nem sokkal a halála előtt mondta előttem: „Egy golyót én is érdemelnék...” Az 1956-os magyar forradalom költője 1990 elején! Azt hittem, verset ír, hogy verset akar írni ebből a sorból. Később az özvegyétől követeltem, adja elő a verset, én tudom, hogy hagyott maga után nem is akármilyen költeményeket. Tamási Lajos így adta életét a barátaiért, értem bizonyosan; 1992. november 26-án meghalt. A *Hét Krajcár* pedig, Tamási Lajos és Varga Domokos megmásíthatatlan akaratából, igen hamar, 1993 januárjában, a költő születésének 70. évfordulójára megszületett. Első könyvünk az ő könyve, vá-

logatott verseinek kötete, a *Hazatérés*. Akkor is övé az első, ha a másodikat szoktuk első helyen emlegetni, Móricz Zsigmond Hét krajcárjának a hasonmás kötetét. A kiadó nevét a másik tiszta ember, másik atyai barátom, vagyis Varga Domokos felesége, Magdus találta ki. Nekem pedig, a legfiatalabbnak, azt mondták e tisztelt írók: – Te leszel a kiadó igazgatója! – Így történt.

Nem tudtam beletörődni barátom elvesztésébe, nem hittem el, hogy meghalt. Nélküle elvesztettem az egyensúlyomat, s azt írtam: „Mint versem legszebb sorát a cenzor, / kihúzott a halál a sorból / téged is, barátom, / költöm, apám, istenem. // Gyűlölködve (vagy szelíden?) / jövőnk utánad sorba mind, / míg egy szálig / el nem fogyunk.” *Cseresznyevirág-variációkat* is írtam róla, szavakat mormoltam, nem verseket, s folyton az ő hatalmas cseresznyefáját láttam magam előtt. A virágzó fát képzeletben átültettem anyám és apám udvarába. Arra gondoltam, így jobban megértik, miért nem élhetünk költészet nélkül. Tamási temetésére írtam *Sírbeszéd* című versemet, amikor Varga Domokos Tamási Lajos „legtanítványabb tanítványának” nevezett. A halál és az élet akkor is olyan élesen exponált, mint édesapám elvesztésekor. Néha elmegyek a somogyvárdi temetőbe, igazi apámhoz, néha a farkasréti temetőbe, szellemi apámhoz. El-eltűnök Tamási Lajos sírjánál: „– Mit is írhatnék az ő fejfájára? / Mese-fából faragott rakétája / fénynél sebesebben repítette / porból e költőt a mennyországba.”

E világon minél nagyobb a sötétség, hitem szerint a költőnek annál inkább az a dolga, hogy világosságot gyűjtsen a sötétben. Különben eltévedünk, eltestvértelenedünk, eláruljuk egymást és magunkat, elárvulunk magunkban, nem találunk utat egymáshoz, önzökké válunk, aztán már nem is akarunk eljutni egymáshoz, önző játékká, rejtvényűvé, érdektelenné válhat maga az irodalom, a költészet is. Tudom, nem minden költő gondolkodik így, de a sötétség nem is e másként gondolkodás miatt nagy. Hanem azért, mert tapasztalataink szerint fönny és lenn is annyi gonoszságra lehet fölhasználni a sötét embereket, hogy a nap is belefeketedik, aztán beállhat a költői napfogyatkozás, a költői elkedvetlenedésnek az a foka, ami minket is emberellenessé, a költészetet is hiábavalóvá teheti. Cáfolhatalan mindennapi tapasztalat: ahogy fogynak a napok, úgy fogy az életünk, közeledünk az örök sötétség felé, melynek túloldalán, keresztény reményeink szerint, kigyúl az örök világosság, a szellem birodalmát beragyogják a fények, vagyis a szellem birodalma feltámad. De ki tudja, hogy így lesz-e. A költészet nem halhat meg, nem borulhat tökéletes sötétségbe. Addig is, amíg eljön a végső bizonyosság, dolgozni kell, oszlatni a sötétséget.

Ha azt akarjuk megmérni, emelkedünk-e vagy éppen süllyedünk-e, a teljesen nyilvánvaló mindennapi tapasztalatba botlunk, hogy a romlásunkat előidéző erők halálpártiak, a javulásunkat szolgáló erők pedig életpártiak, ahogy azt Fekete Gyula értetővé tette. Vonakoztathatjuk ezt egyéni és közösségi életünkre, akkor is igaz, meg akkor is az, ha népünk és nemzetünk életére vonatkoztatjuk. 1956. november 2-án az *Irodalmi Újság*ban Németh László írta, hogy a forradalom néhány napja megmu-

tatta, „nemcsak nekem, de az egész világnak, hogy a magyarság erkölcsileg mekkorát emelkedett. Hiszen nem mondom: voltak jelek rá eddig is. Még a tömlöcszerű elzárt-ságban élő, elfeledtetett ember is érezte, hogy az ifjúságból más levegő csap felé, mint kortársai közül. De hogy a nemzet a gyötetésben és megaláztatásban így összeforrt, hogy diákok, munkások, katonák minden előzetes szervezkedés nélkül közös elszánt-ságukkal így megszerveződhetnek, a vezér nélküli felkelésnek ez a csodálatos látványa meghaladta nem reményemet, de képzeletemet.”

Próbáljuk összevetni Németh László mondatainak lényegét mai közállapotainkkal, a fennálló világrend és a magyarság mai erkölcsi állapotával. S gondoljuk meg, azért jött Németh László vidékről Pestre azokban a napokban, mert „ott állt előttem a veszély: a közeli, hogy a nemzet szent felindulásában a bosszúvágy sugalmazóira hallgatva olyasmit talál elkövetni, amit nem lehet többé jóvátenni, s a kissé távolabbi, hogy mialatt a fegyvert fogott nép figyelme a szovjet csapatok kivonása felé fordul, az új pozíciók felé csörtető emberek, akik régi fényük visszatérését várják, megfelelő hadállást foglalnak el, s a forradalomból ellenforradalmat, 1956 magyar szabadságharcából holmi 1920-as kurzust csinálnak.” És az író elfoglalta hadállását az íróasztalánál. Mihelyt „szobámba zárkózva ideültem, mint valami gépfegyver, az írógép mögé, hogy amíg bírom, kattogtassam, gépem mellől arra a fiatal lányra gondolok, akinek a hírek szerint a Kálvin téri ház tetején valamennyi férfi társát kilőtték, s ő tovább jártatta a fegyvert, amíg csak fiatal feje is oldalt nem konyult.” Nekem Németh László azt mondja a harcoló diáklány példájával, hogy ha meg kell halni, akkor meg kell halni. Akkor nem lehet latolgatni, hogy lehet-e élni, ha meg kell halni. Az akasztásra váró Nagy Imre példája lényegében ugyanezt mondja. Ha ma tesszük fel-e súlyos erkölcsi kérdést, hogy van-e miért meghalni, akkor azt kérdezzük: van-e miért élni? Vagy: van-e miért feltámadni? Ha a pesti ház tetején meghalt diáklány szétnézhetne a mai Budapesten, a mai Magyarországon, meghalna-e újra? Kiknek a szabadságáért? Nagy Imre miniszterelnök a biztos halálra várva nem kért kegyelmet hóhéraitól, letette sorsát a nemzet kezébe, mert hitt a magyarok igazában, bízott a nemzet jövőendő feltámadásában. Mikor a *Hang a föld alól* című versemet írtam, a feltámadásra váró, de már felakasztott, önmagához méltó magyar miniszterelnök helyébe próbáltam képzelni magamat, úgy írtam le az akasztás folyamatát, a halált és körülményeit. Elképzeltem a gyilkosokat, a sötét angyalok rémült szemét. Írás közben bennem forgolódott apám mondata: „Ezt azért nem gondoltam volna!” – mondta megrendülve-megrettenve és hitetlenkedve, 1958. június 17-én vagy 18-án Somogyban, Újvárfalva határában, szentkirályi dohányföldünkön. Miközben fattyaztuk a dohányt, a dohány letört virága megállt a kezében. Ezért kell oszlatni a sötétséget, ahogy azt József Attila meghagyta: nehogy meggörbüljön a világ gyémánttengelye. Ezért valóban nem fontos, hogy én írjak verset, de muszáj, hogy vers írassék.

– *A haza és a szülőföld tematikája is hangsúlyosan van jelen az életműben. Gon-*

dolok például az Ezredvégi játékok című versre, vagy a Gödörben, a Csönd országa, a Kelet-európai magyar Nyugat-Európához címűekre. Köteteit olvasgatva igyekeztem tetten érni azokat a költőket, akik hatással voltak a költészetére. Kassák Lajos A ló meghal, a madarak kirepülnek című költeményének különös parafrázisa a Kelet-európai magyar Nyugat-Európához. Direkt vendégszövegek is vannak benne, például „Latabagomár és finfi”. Mi a Kassák-hatás forrása?

– Egész életemben ellenzéki voltam, mindig a becsületos munkások sorsához mértem sorsomat. Apám se esküdözött, hogy én vagyok itt egyedül magyar, hanem megállás nélkül dolgozott a családjáért, tehát a hazájáért, hogy egy kicsit jobb legyen. De apámnak és anyámnak nem lett jobb, nem lett könnyebb az élete. A miénk lett jobb, az ő munkájuk által. Apám és anyám ugyanazt látta, amit mi látunk: a hatalomhoz jutottak élete máról holnapra felvirágoznak, szinte egyik pillanatról a másikra dúsgazdagok lesznek. Ezeknek nem tapad vér a kezükhöz, csak pénz tapad hozzá. De mi következhet ebből is!

Ott voltam 1989-ben Budapesten, a Hősök terén. Fogtuk egymás kezét. Hittük és azt akartuk, hogy végre jobb legyen az országnak és a népnek. Tamási Lajos még élt, a felesége ott volt a téren, Orbán Viktor kezét fogta. Hatalmas élmény volt összekapaszkodni, átélni, hogy 1956 után 33 évre hazánk újra feltámadt! Az egész magyar nemzet együtt volt abban a gondolatban, amit Orbán Viktor kimondott a téren, hogy az oroszok menjenek haza.

Az oroszok elmentek. És jobb lett a magyar népnek? A hatalomhoz jutottaknak, a miniszterelnök uraknak, a képviselő uraknak, kormányban és ellenzékben is, a nagy vagyonokat gyorsan és könnyen összeharácsoló milliárdosoknak jobb lett. Az én házam építésén pedig, fenn a tetőn, a fideszes bádogos és az MSZP-s kőműves összevesztett. Huszonhárom év telt el azóta, hogy azon a június 16-án a Hősök terén elénekeltek a *Himnusz*t és a *Szózatot*, a meggyilkoltak hosszú névsorát felolvasta két színész, s a kizöklent időt újra helyretolta „az alacsony tömeg”. Többen kérdezhetjük, amit *Ezredvégi játékok* című versemben kérdeztem: „Földben vagy ravatalon / a mártír és a gyilkosa / mit ér vajon? / Mit ér az újra elosztott hatalom / és szabadság annak, akinek jut / belőle egy-egy Uram-segélj? (...) S ha megint csak nyúzzák, mit ér a felséges nép? (...) Mit ér a kövekre kiontott vér?”

És én azt hiszem, hogy ezt a legutóbbi 23 évet szándékosan hagyták így eltelni! Úgy, hogy aki rabolhat és árthat, az raboljon és ártson a magyarnak.

A televízió, a rádió és az egész sajtó az urak és az elvtársak dicsőségét harsogja, miközben az országot vicsorgó vadak „szabad” prédájává silányították. Valóban elmehet innen, aki akar, és el is megy, visszanézhet félútjából, kicsordulhat a könnye, vagy leginthat az egészre. A „szabad” sajtóban gátlástalanul szidhatják, ugathatják egymást hazailag és nemzetközileg a demokrácia nevében, aki ugatni tud és akar. Ez volna hát a demokrácia? Ez volna Európa? A kormányok, a világkormányok, a ban-

kok és a világbankok nyomulnak, mind nyomban meghalna a népért, hazájáért, de legfőképpen a pénzünkért! Csak kiugathassák zsebünkéből a krajcárokat is! *Gödörben* című versemben, melyre szintén rákérdeztl, a trianoni gyalázatból indultam ki, Istenhez fohászokodva az „emberarcú szocializmus”-hoz fűződő reményeimet és összeomlásának elkerülhetetlenségét is megírtam. De ki fogadhatja el józan ésszel, hogy amikor itt akármilyen eszmék és rendszerek omlanak össze, mindig a haza és a nép szenved meg az összeomlásokat? – Aki 1956-ban még nem látta tisztán a bolsevik sztalinizmusra épült szocializmus összeomlásának törvényszerűségét, az 1968-ban „végre” tisztán láthatta, hogy a szovjet hatalom akaratából a „testvériség” azt jelenti, parancsra megyünk Csehszlovákia ellen, leverjük, eltapossuk Szejekt Prágában, mert fölemelte fejét a császár ellen. Elhagyott bennünket az Isten akkor is, mert parancsra elárultuk testvéreinket, és elhagytuk magunkat. A rendszer többször összeomlott, mire mégsem az következett be, amit reméltünk. Összeomlott a rendszer 1956-ban, aztán 1968-ban, majd 1989-ben. Vagyis sok mindennek meg kellett változnia ahhoz, hogy lényegében minden úgy maradjon, ahogyan volt.

A *Gödörben* című versemet egyetlen képre építettem fel: a Kárpát-medencét egy nagy kőbányának láttatom, benne a történelmünket, családunkat – apámat, anyámat, magunkat és a gyerekeinket is – kötőrőnek nézem, miközben perben állok az Istennel is, s azt hiszem, hogy szabad vagyok, elmehetnék innen, hisz’ nem őriz már senki sem; elmehetnék gödrömnyi hazámból, örökölt fogságomból, de csak töröm tovább a követ. El lehet bennünket felejtetni, a *Himnuszunkkal* és *Szózatunkkal* együtt! Hiába minden? Hiába görgeti kőbányájából a nép Sziszifuszként fölfelé a követ? Hiába lebeg Isten lelke ezer, ötezer vagy százezer éve e gödörben feltört magyar vizek felett, sírónevető kőbányánk felett? Nem akartam elhinni, szinte görög sorstragédiaként éltem meg, sokáig beszélni se merem róla, mert megrendezettnek tűnt, hogy apám 1987. június 16-án halt meg, Nagy Imre kivégzésének és újratemetésének napján, amikor még hittem, hogy felvirrad napunk. Aztán beleírtam szomorúságomat, dühömet és tehetetlenségemet a *Gödörbe*. Nem magamért, hanem őerte idézem néhány sorát: „Ki kérdezte őt: – Tud-e élni most? / Na és – hogyan? / Akar-e meghalni most? / Akar-e sorsközösséget gyilkosokkal? / Vállal-e mártíriumot? / – Apám hős volt. Bár csak kötőrő volt.”

Sokféle hősiesség és mártíromság van e világon. Mikor *A csönd országára* is rámutatsz, Kassák Lajos *Mártírok* című versét juttatod eszembe. Kis kerülővel válaszolok... Igen nehéz kifejezmem, micsoda öröm és szerencse ért, amikor Tamási Lajos elküldött Kassákhoz, Bécsi úti lakására, s láttam Kassák Lajost, a „kegyetlenül megformált embert”. A magam mentségére mondom, tizenkilenc éves fiatal munkásként nem tudtam felérni ésszel annak a jelentőségét, hogy Kassák nyit nekem ajót, helyet kínál a szobájában, megmutatja erkélyéről a kilátást, megnézegethetem a folyóiratait, lopva lesem szobája falán a furcsa képeket, Kassák rajzait. Amikor aztán megismertem Kas-

sák költészetét, s megértettem a mosónő fiának nagyságát, és újra meg újra eszembe jut ez a találkozásunk, zavar támadt bennem. Hiába, hogy ártatlanságom csöndje volt az a csönd, mégis a sötétség, a tudatlanság és a tájékozatlanság csöndjének érzem ma is. Felelős vagyok saját csöndömért, zavaromért, butaságomért, különösen azért, mert 19 éves munkásként többet kellett volna tudnom Kassákról, arról a költőről, aki értünk nőtt naggyá. Az önmagát leleplező emberi butaság csendjébe temetkeztem Kassákkal szemtől-szembe. Nem tudtam, ki ez az ember, bár valóban éppen olyan, mint aki „Valahol a világ végére került”. Nem először próbáltam megérteni, miért nem lázadtak fel a zsidók, amikor a biztos halálba kísérték őket a horogkeresztesek. „Nem tudtuk / ölébe szeretne-e fogadni bennünket a táj / vagy ki akar okádni magából (...) / Mintha láthatatlan kutyák /öriztek volna bennünket. / Nem kódorogtunk el / se jobbra se balra / a horogkeresztesek / acélrácsai közül” – írta Kassák. Micsoda lény az ember, micsoda némaság a csendje? Kassák nyomán ez foglalkoztatott *A csönd országában*. Kassák mártírjai mindazok a végletekig kiszolgáltatottak, akik mi is lehetnénk, bármelyikünk s mindannyian. Mi magyarok, ahogy vagyunk. Elképzelttem magamat gázkamrába vezényelt zsidóként. Én mit tettem volna? Felláztam volna? S neki a gépfegyvereknek? Vagy végsőig reménykedtem volna, s mentem volna erőltetett menetben, mint Radnóti, kit szintén „örök kísérték végig az úton”? Hogy engem nem égetnek el? Engem nem lönek tarkón? „Szörnyű tömeggyűrűbe szorítottan / egyedül sirtunk mindannyian”. Külön, külön. Talán nem az én népem sír, mikor a te néped sír egyedül, kiszolgáltatottan? Mit tehetnénk? Lehetőleg időben felvértezzük magunkat erővel. A csönd országába jutva, ahol nincs feltámadás, álmodhatunk-e mást, mint amit azok álmodtak, akik nem meghalni, hanem élni akartak értünk. Mint Batthyány Lajos vagy Nagy Imre. Ilyenek a mártírok, ilyen a csönd országa, még árkon innen. Mikor fogunk már összefogni...? De hogy milyen azon az árkon túl, amelyen előbb vagy utóbb mindannyian átlépünk, legyünk zsidók, muzulmánok, buddhisták vagy keresztények, csak ismételhetem: talán még időben kigyúl bennünk az örök világosság, s a szellem birodalmát beragyogják a fények. Ki tudja, hogy így lesz-e? Addig is dolgozni, imádkozni, írni, reménykedni kell. Oszlatni a sötétséget.

Az idő arca folyton változik, de nagy szellemi élményem maradandó: *A ló meghal, a madarak kirepülnek* hatalmas Kassák-vers. Ugyanúgy meghatározó olvasmányom volt az *Egy ember élete*. Nyugat-Európához, a modern európai fejlődéshez, a modern művészethez vezető utat nekünk Kassák mutatta meg. De hol maradtunk el a harmadik évezred fordulójára ahhoz a vágyalomhoz képest, ami száz évvel korábban Kassákkal még felépítette a magyar irodalom egyik legnagyobb teljesítményét, saját művészetét, mégpedig úgy, hogy kiaknázza a XX. századi izmusok nyújtotta modernség útkereső lehetőségeit, ugyanakkor túllépve minden izmuson, a kommunista és fasiszta borzalmak korában felépítette rendíthetetlen önmagát, a szuverén embert, a kollektív személyiséget a magyar, az európai, sőt az emberi kultúra számára. Az Olva-

só Munkás Klub Kassák-émlékkönyvében (*Kibontott zászló*, 1987) a nagy példaadó költő századik évfordulján úgy róttuk le iránta a tiszteletünket, G. Komoróczy Emőke szellemi irányításával, hogy megpróbáltuk megérteni a közösség javára élő és alkotó embert, akinek *Munkásportréjában* „forradalmak magvai csíráznak”, akinek sugárzó képzelete és tisztasága újratерemti a jövőt. Amikor nála jártam Óbudán, és Csepelre hívtam, Kassák azt mondta: „ha Tamási Lajos hív, Csepelre szívesen elmegyek.” A látogatása után, 1964. február 12-én azt írta levelében: „Nagyon fontosnak tartom, hogy az ipari munkásság a kultúra területén is jelentős tevékenységet fejtson ki. Tudom, hogy a múltban milyen szép eredményeket értek el. Modern művészetünk éppen az ipari munkásságban fogott először gyökeret. Ezt a hajtást ápolják tovább az ország népének szellemi gazdagodásáért.” A múltban igen, mondtuk, de a jelenben nem értünk el szép eredményeket. E hajtás ápolásának lehetőségét elsősorban azok akadályozták, akik unos-untalan a proletariátusra hivatkoztak. Amikor aztán elérkeztünk a janicsárok végnapjaihoz, a janicsárok janicsárjai elsősorban a munkásokon tombolták ki bosszúálló erejüket és tulajdonságukat. A politikai hatalom bitorlói sietve átöltöztek, átfaragták magukat demokratákká, rendszerüket a pénz hatalom szolgájává tették, s új uraikkal összefogva letörölték a föld színéről a magyar ipart és a magyar mezőgazdaságot, velük együtt szétszórták, eltüntették, a szolgáltatóipar rabszolgáivá züllesztették a munkásokat. Országunk sorsa fölött kétségeink és zavarba esett reményeink az elmúlt 20-23 év során komoly aggodalommal nőttek, helyenként reménytelenségbe torkolltak. Kassák *A ló meghal, a madarak kirepülnek* néhány sorát az értelmetlenség kifejezésének vendégszövegeként használtam fel a versemben, ilyen a „Latabogomár és finfi” és a „dzsiramári ó lébli, Bum-bumm és finfi”. Ezeket az eredetileg is ironikus Kassák-szavakat áttemeltem *Egy Kelet-európai magyar Nyugat-Európához* című versembe, hogy kifejezzem: ami nem sikerült nekünk itt Keleten a XX. században, annak mai „sikere” nem a népeket és nemzeteket fogja erősíteni a „Nyugat segítségével”, hanem legfeljebb és elsősorban az elvtársakból jött urakat, a nemzeti és nemzetközi burzsoáziát, azokat, akik a saját korábbi diktatúrájuk által önkorlátozva igen kiéheztek nagyobb és sokkal szabadabb, kiszolgáltatottabb prédára, saját népük korábbiaknál is nyíltabb megnyúzására. E hosszú verset 2000 január elsején írtam. Ha a kimenetelét summázom, akkor egyfelől azt kérdezem Európától, kételkedve és kicsit még reménykedve, hogy valóban te leszel az, aki majd áttemelsz minket a béke, a gazdagság, a testvériség várvavárt közösségébe, szabad jövőnkbe? Ez talán még nem egészen eldöntött dolog, hagyjunk tehát magunknak némi kiutat. De az bizonyos, hogy nem a magyar Bastille bástyái omlottak le. Mi omlottunk össze ránk fogott vétkeink és vállalt terheink alatt, és úgy tűnik, a belső és külső bosszúállás Mohács óta, 1848–49-es szabadságharcunk bukása óta, Trianon óta, az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc óta, az 1989-es csalás és árulás óta folyamatos, s nem tudjuk, mi lesz velünk saját hazánkban térdre kényszerítve, ha végképp elveszítjük a becsületünket is.

Egy mélyebb merítéssel visszatérek még egyszer arra a kérdésre, hogy mi a Kassák-hatás forrása. Fiatalságom meghatározó korszakában sok nagy vers hatott rám, elsősorban magyar költők formálták a gondolkodásomat, de francia költők is, általánosabban fogalmazva: az európaiak is. József Attila, a magyar nemzet nagy költője szerényen szólva európai méretű nagyság. Ő tett rám legnagyobb hatást. Ady Endre talán nagyobb, tágabb, teljesebb – és ellentmondásosabb! – költő, s azt hiszem, az ő együttes hatásuk nem formai, hanem tartalmi szempontból az én korosztályom gondolkodását erősen befolyásolta, így az enyém is. Mindehhez tartozik a legerősebb formáló, az életem maga. Köszörűsként kezdtem, az életem aztán az irodalomtól fokozatosan elválaszthatatlanná vált. Sokat éltem, már fiatalon is. Sokat dolgoztam. S az ember, amíg él, alakul, tanul. Olvas és ír, erejétől függően tudatosan. Valahogy én is összeszedtem magam, magamból. Vagyok, aki vagyok. A Kassák-hatás forrása az a közösség, amelyben nevelődtem, a Csepeli Olvasó Munkás Klub. Ott láttam és ma is ott látom Kassák élő eleven alakját a mi körünkben, majd csak azután, személyes hatása alá kerülve olvastam el említett nagy versét, ismerkedtem költészetével és regényeivel. Kassák nekem elsősorban élet, csak azután irodalom. Veres Péterrel és másokkal ugyanígy vagyok. A hatvanas évek elején életem nagy ajándékát ezektől a nagy szellemektől már-már elkésvé, de mégis időben, az utolsó pillanatban kaptam, ifjúságom még fogékony korszakában, történetesen akkor, amikor még akasztottak is. Így nyert különös jelentőséget az, hogy 1956 költője, Tamási Lajos sugározta ránk emberi és költői egyéniségének különleges értékeit. Kassák nyomán ő mindenkinél jobban akarta, hogy a magyar munkás művelt emberré legyen. Ebben látta az ország és a világ ezer gondjára-bajára az orvosságot. Igaza volt. Mondják, hogy Kassák és Veres Péter nem szerette egymást. Mi mindkettőt szerettük és nagyrabecsültük, mert lényegében mindketten ugyanazt akarták, s mi megéreztük és megértettük, hogy náluk, vagyis nálunk van az igazság.

– *Költészetében nagyobb tematikus blokkot képviselnek a szerelmes versek is.*

– A szerelem is válságba került. Lehet ugyan, hogy engem vakká, de mégis boldoggá tett a remény, VanVan iránt érzett szerelmem. Ennek a sugaraiban éltem és írtam verseimet két évig, 67-től 69 éves koromig. Az *Élet szerelme* verseit főként ennek az érzésnek köszönhetem. Képzeletünk és vágyaink fölé József Attila egyik híres verssorát írtuk: „Nagyon szeretlek, hisz magamat szintén nagyon meg tudtam szeretni veled”. Eszerint próbáltunk élni, s eszerint éltünk is valamennyi ideig: VanVan talán egy-két hónapig – ez életem egyik legnagyobb csalódása – én több mint két évig. Addig, ameddig a kötetemet írtam. De végeredményben addig, amíg élek, amíg élnék a verseim, amíg akad olyan ember, aki olvasni és szeretni fogja némelyiket. Az írás feltámadása az olvasás. Ha lesz, aki fellapozza Az Élet szerelmét, talán jobban megérti önmagát is. VanVanból azért lett NincsNincs, mert önmagát mégsem tudta megszeretni, így hát kiszerezett belőlem. Itt van a válság forrása: a szeretet megszü-

nésében. És nem gyűlöletben, mert mi barátok maradtunk, nem lettünk ellenségek. Verseimben közel jutottam a halálhoz, az *Angyal a kertemben* és a *Pietas* írásakor úgy éreztem, én sem felelhetek meg saját mércémnek, illetve csak akkor felelhetnék meg, ha meghalnék érte, sőt vele. Egy hajnalban arra ébredtem, hogy VanVan meghalt, s hogy lekéstem saját halálomat, távol van tőlem, nem tudom, mi történik vele, valóban meghalt-e. Úgy gondoltam, majd vénségemre vele élek, ő azonban nem így gondolta. Mindent megmagyaráztam magamnak, még azt is, ha fájdalmat okozott. A szenvedés is része az életnek, azt is neki köszönhetem, mint a sok-sok örömet, és a halál is része az életnek. Ámitottam és hitegettem magam, közhellyé vált az élet maga és az igazsága is. Az a legfontosabb, bizonygattam magamnak, hogy én szeressek, én tudjak szeretni és hűségessé lenni. Irigylésre méltó embernek nevezett, mert én valóban tudok szeretni. De nem érezte, hogy szavaiban mennyi cinizmus van. Mégsem ezek voltak az igazi jelei a válságba jutott szeretetnek-szerelemnek, hanem az, ami a szerelmünk elmúlása után logikusan következett be. Ahogy kitavaszkodott, s kertemben földre szálltak a szilvafalányok, el-elsóhajtottam magam virágzó szépségük után: Szilvafalányok, szilvafalányok! Kertemben földre szállók! – Valóban ide szálltak hozzám a földre, jöttek egy intésemre az édesek, én meg el-elgyönyörködtem az életemet megédesítőikben. De hol vannak már a szilvafalányok! Megöregedtem. És a lányok? Ők nem öregednek meg soha, ők nem lesznek öreg és kövér öregasszonyok soha. A nők édesek, szépek, kedvesek, kívánatosak, akárhány évesek. Mind elmaradozott, már azt hittem, az utolsó is elrepült kertemből angyalszárnyain; hervad már szerelemvirágom, szirmai hullanak. Dehogy söpröm össze! Legyenek csak lenn a parkettán, minden szíromért nem hajolhatok le! Emlékeztessenek inkább valamire és valakire, hogy milyen jó volt akár az ágyon, akár a fényes parkettán. Akkor is jó volt, ha csak nézhettem őket. Melyik Múzsámnak is virágzott valóban önfeledten? Micsoda fenséges még így, emlékezetben is! Van még valakinek ilyen szerelemvirága?

Jöttek az ország minden sarkából, ételekkel és italokkal magrakodva, főztek rám, elhalmoztak ajándékokkal, tetszett nekik a kertem. Mind szeretett és szeretni akart, s mind azt kívánta, hogy szeressem. Nem tudtam választani. Nem tudom igazán megköszönni se egyiknek, se másiknak a szeretetét. A minap, ahogy tűnt az idő, azt álmodtam, ezüsfenyő leszek egy erkély alatt, felnézek rá minden reggel harmatosan, s csak őt nézem, szeretettől ezüstösen.

Aztán ahogy múlt az idő, ahogy kószolgtattuk egymás testét-lelkét, keresésből keresésbe szédelegve a szerelem gyorsan fogyott, majd hol hencegve, hol fásult unalomban aludt el. Szeretni szerettünk volna igazán. Mintha valaki azt akarta volna bizonyítani, hogy Szent Ágostonnak igaza van: „Közösülés után minden élőlény szomorú”. Honnan tudta ez a szent? Így maradtunk válságos életünkben egyedül, elvesztett édenünkben szomorúan és átkozottan.

– *Életében és költészetében a nők tehát mély nyomot hagytak.*

– Ez minden kötetemen meglátszik, legtisztábban talán *Az Élet szerelmén* és ezen a mostanin. Nem léptem át szerelmeimen könnyedén, túl sok jót és szépet kaptam tőlük. Anyám az első, tőle határtalan szeretetet, a szeretet képességét kaptam. VanVan olyan is, mintha a kételkedő kérdésre: Van nőd? Van szerelmed? Van istened? Van megváltód? – büszkén felelném: VanVan! Nem kételkedtem benne soha, mint Jézus Krisztusban Tamás. Hittem benne, és hűséges maradtam hozzá. Ha közelről vagy távolról szólítottam, így szóltam: VagyVagy! Mikor elhagyott, NincsNincsként élt tovább. Sokszor mondta, hogy elhiggyem: ő a legjobb élő barátom. Amikor aztán vilámgyorsan megismerkedtem Évával, megértettem, hogy ő is VanVan, ahogy az élet, a szerelem és a barátság is VanVan. – Szakad meg a szívem értetek Szilvafalányok! – mondogattam, s szinte megtapsoltam magunkat örömben és boldogságomban rögtön az első találkozáskor, alighogy kibontakoztunk az ölelésből. Ezután túlcserélő szerelemmel, büszkeséggel és izgalommal csak Évát vártam, a legszebb és legjobb nőt, a nálam húsz évvel fiatalabbat.

Erzsike Szilvafalány az üdvözlétét küldte, kertemben mennyasszonyi ruhában őt már csak fényképen látom. Édesanyja halálának évfordulóján VanVan levelet írt nekem. Újra bizonyos lettem benne: VanVan él. Őt idézem:

„Ma 5 éve halt meg az anyukám, a vele szembeni mulasztásaim nagy részben járultak hozzá sok éves depressziómhoz. Elmentem hozzá, ahová én is el leszek temetve, bár lényegtelen az a pár marok hamu, de ez mégis egy olyan hely, ami nagyon kedvem szerint való: a VIII. kerületben, a Mikszáth Kálmán tér sarkán az a kis kápolna falusi lakóházra emlékeztet. Nincs arany és nincs barokk ciráda, nincs az Egyház látható földi gazdagsága, az urnatemetőt a szenes pincéből alakították ki. Kedves és ismerős pinceszag, dohos szag lengi be most is. Három hozzátartozómat temettem már ide, a negyedik hely az enyém...”

Nagyot dobbant a szívem, hogy eljött az idő: meghalni hív. Gondolatban ott voltam mellette, és tovább olvastam a levelét:

„Ültem és néztem a kis márványlapocskát és azt méregettem, kiféरे-e a nevem alá az, hogy: VanVan. Kifér.

Most már csak meg kell hagynom ezt Áginak, és persze azt is, milyen papírokkal vonuljon be a sekrestyébe temetést intézni, vagyis szépen fizesse csak ki az aranyozott betűket:

Vanek Zsuzsa

VanVan

Biztosan megteszi, ahogy remélem azt is, hogy ott megy férjhez, ha egyáltalán, és utána lemegy a pincébe a Mamához vagy a Mamához és hozzám.”

Tehát mégis vállal engem! Nyíltan vállal, persze, a „kedves és ismerős pinceszag-

ban”! De csak szállásadóm lett az életben, nagy lakásában, szeretőm, mint a többi! Vele még a „temetőben” sem spórolhatom meg az önsajnálatot? Csakhogy én fűtülök erre a vállalására és az utókorra. Magam előtt láttam maroknyi hamvam VanVan oldalán, s úgy tűnhetett, elégedett vagyok a hellyel. Hiszen ha ott lehetek, ahol ő van, akkor a doh szag is jó! – Kereshetnek a fiaim és az unokáim! Legalább Ádám megtalál itt Pesten! – villant át rajtam, s felhívtam VanVant. Könnyedén lehűtött:

– Nem kell sietni. De mellettem nincs hely. A kápolna urnatemetőjében máshol van még. Tudom, nem tudsz, nem akarsz nyugodni a dászentmiklósi temetőben, gyere hát be a Krisztus Király Kápolnába, a Mikszáth Kálmán tér sarkán megtalálok”.

– *Különös, hogy a rendszerváltás előtt kevésbé volt szabad a nemzet és hazaszeretet húrjait pengetni, mégis nagyobb visszhangja volt annak, ha valaki ezekhez a húrokhoz nyúlt. Gondoljunk például Illyés Egy mondat a zsarnokságról című költeményére, Ratkó József Tánc, vagy Utassy József Zűg Március című verseire. De sorolhatnék másokat is. Ha a rendszerváltás előtt valaki a nemzetről írt, annak volt valamiféle hatása, akár megtorlás formájában is. Nemcsak hatása, hanem esetenként következménye is. Most, a rendszerváltás után elvileg nyíltabban fel lehetne vállalni a lírában a nemzeti sorskérdéseket, mégis, a nemzeti tematika részben kihuny, részben marginalizálódott vagy dilettantizálódott.*

– Tegnap a vörös zászlót, mostanában pedig a magyar zászlót lengetik sokan illetéktelenül. A sok zászló nem tehet róla, hogy hamisak vagy igazak lengetik-e őket. Akkor leszek elégedett, ha a magyar nép egyszer majd igazi örömeiben lengeti zászlóit. A költészetben is akkor lesz jobb, ha az olvasó lengeti a zászlót, nem az író, aki, ha nem tetszik a könyve, a rúd boldogabb végével ócsárolja a neki hátat fordító olvasót. Rossz idők járnak a jó irodalomra. Rossz az idő, amikor a pénz hirdetések és hírverések által, vagyis hatalmas kontraszelekcióval kétes és behozhatatlan előnyhöz juttatja az arra nem mindig érdemeseket, bármelyik oldalon. Akinek nincs pénze arra, hogy rádióban és televízióban mutogassa vagy mutogattassa magát, azt könnyű nem létezőnek tekinteni. A nemzeti tematika az irodalomban ugyanúgy, mint a hatalom által állandóan emlegetett szabadság akkor van igazi veszélyben, amikor nap mint nap hiteltelenítik. Rákosi is imádta a tapsoló népet, mint tudjuk. Sajátos helyzetünkben a politika unalomig felhangosítja a nemzeti sorskérdéseket, de munkanélkülivé tett, elszegényített, politikától elundorodó, érdektelenedő néppel megoldani nem tudja, talán nem is akarja. Ezért is nő az érdeklődés az olcsó kabaré, a vámpíros könyvek, esetleg a kulturálan csevegő irodalom iránt. Végeredményben tehát a nemzeti irodalom ellen dolgoznak azok, akik a magyar nemzet nevét könnyedén veszik a szájukra. Nem csoda hát, hogy az olcsó retorika irányába mozdult el a nemzeti tematika.

Benke László

Születésnapomra

Anyámmal alszom ma éjszaka,
tegyetek oda, angyalok,
boldog vagyok, hogy megszülettem,
nem is igaz: hetven éve! –
s ha élhetek még egy-két évet
békességben önmagammal
és a kéklő mindenséggel,
bánatomban s örömben
nem sírok egy csipetet sem,
csak anyám szívéen alhassak el.

A hetvenedikén

Cs. Varga Istvánnak

Megkaptam szív alakú
örökzöld szívkoszorúd, Uram.
Szeretetért bomló,
beomlott szívemen
koronaként viselem.

Intelmeid is megkaptam, Uram.
Már gyöngülő erővel
járom az utam,
de hüen magamhoz, barátaimhoz,
hazámhoz és testvéreimhez.

A világegyetem részeként
az én boldogságom az,
hogy amit még tehetek
a nagyobb rész boldogságáért,
megtehessem azt.

Bokor Levente

Mondóka Nikolaus Cusanus szellemében

a 70 éves Benke Lászlónak

Mikor Teremtőm alszik
én akkor vagyok ébren.
Mit napvilágnál látok
azt Ő álmodja éppen.

De nem látok én semmit
ha megszólal, hogy „íme!”
mert elhessenti álmát
és tesz-vesz színről-színre.

Véghelyi Balázs

Jó kedvvel, bőséggel

Sokan vélekednek úgy, hogy a magyar himnusz más nemzetek énekeihez képest túlságosan komor, pesszimista hangvételű. Hiányzik belőle a német himnusz büszkesége, az olasz könnyedsége vagy az angol pátosza. Néhányan ezt azzal magyarázzák, hogy a magyarok nemzeti karaktere is alapvetően borongós, tehát Kölcsey verse és Erkel Ferenc hangulatában illeszkedő megzenésítése csak tükrözni hivatott komorságunkat. Ebben lehet némi igazság, habár szuverén emberek közösségét nem lehet egyetlen jelzővel megbélyegezni. Nem minden olasz harsány, nem minden német precíz, nem minden angol hűvös, és nem minden magyar szomorú.

De vajon tényleg pesszimista-e a himnuszunk? Tényleg csak a levertséget erősíti bennünk? Teller Ede ironikus, de mindenképpen megfontolandó véleménye szerint pesszimista az, akinek mindig igaza van, mégsem lesz tőle boldog. Ebből a szempontból valóban pesszimista mű a *Himnusz*. Azonban ha közelebbről megvizsgáljuk a szöveget, azt láthatjuk, hogy Kölcsey Ferenc nem tesz egyebet, mint történelmi tényeket sorol, számba veszi a külső támadásokat és saját felelősségünket is romlásunkban, végül bajainkat enyhítő áldást kér a nemzetre Istentől. Ha csupán az első versszakra figyelünk, amely Erkel által hivatalos nemzeti énekünké vált, tovább árnyalódik a kép, főleg, ha helyesen határozzuk meg a hangsúlyokat. A hangsúly ugyanis nem az ellenségen, hanem a védő karon, nem a balsorson, hanem a víg esztendőn van. Nyelvtanilag is, mivel a főmondatrész mindig az utóbbiakra esik. A leghangsúlyosabb pedig az első két sor: „Isten, áldd meg a magyart / jó kedvvel, bőséggel.” Kell ennél több? Jókedv és bőség mindenkinek, aki rászorul, és mindenkinek, aki még rászorulhat.

Amikor ezeket a sorokat írom, mindkettőből hiányt szenved a magyar népesség tekinthetetlen hányada. Nem mehetünk ki úgy az utcára, hogy ne látnánk csalódottságtól és reményvesztettségtől meggyötört arcokat. Hogy ne találkoznánk a szegénység és az egzisztenciális szorongás látványos vagy rejtett, de könnyen észrevehető jeleivel. Vagy ami a legszomorúbb: nap mint nap szembesülnünk kell szereteteink, barátaink vagy akár családtagjaink hiányával, akik a könnyebb élet reményében külföldön próbálnak – több-kevesebb sikerrel – boldogulni. Ilyenkor bele se gondolunk, hogy voltak rosszabb időszakok is a magyar történelemben, ahogy abba sem, hogy a Földnek mégiscsak egy olyan pontján élünk, amely világviszonylatban a szerencsésebbek közé sorolható, ehelyett főmondatrészé nőnek bennünk a *Himnusz* balsorsra, vagy ami még rosszabb, ellenségre utaló sorai. Mert ellenség mindig akad, csak keresni kell, vagy, hogy egy klasszikussal (*A tanú* című film Virág elvtársával) szóljunk: „Ahol nem vagyunk mi, ott az ellenség.” Nem is kell messzire tekintenünk: talán ott lakik a szomszédban, vagy akár veled (még) egy háztartásban, talán más nézeteket vall, mint te, talán jobb anyagi

helyzetben van, talán más a hivatása és más dolgok érdeklik. És talán ő nem is tudja, hogy ellenségek vagytok, de ettől még így van. Kölcsey persze külső (és nagyon is létező) ellenségekre gondolt, de szerencsére ilyen ma nem fenyeget bennünket. Miért fenyegetjük hát magunkat és egymást az ellenségeskedéssel?

S ha már ellentétekről beszélünk, van egy szó a *Himnuszban*, amely fölött rendre elsiklik a figyelmünk, pedig az egyik legfontosabb üzenete a versnek: a *nép*. Kölcsey ugyanis először használta ezt a szót a *nemzet* szinonimájaként. A nép itt már nem a parasztságot, nem az alsóbbrendűnek tartott társadalmi rétegeket jelöli, hanem a teljes magyar népeiséget. Függetlenül az egyének társadalmi helyzetétől, világnézetétől és származásától. Éppen ezért érezheti magáénak ma is ezt a verset mindenki, aki magyarnak vallja és érzi magát.

Míndezek után ki merem jelteni: a *Himnusz* látszólagos pesszimizmusa valójában optimizmusra int bennünket. Ha balsors is tép minket, nem veszíthetjük el a reményt egy jövődő víg esztendőben. S ha bőséget nem is, jókedvet könnyen meríthetünk a természet csodáiból, egy tartalmas könyvből, egy szerelemből, egy baráti beszélgetésből, egy őszinte mosolyból vagy akár egy pohár jófajta italból. Ilyen jókedvet hozó víg esztendőket kívánok mindenkinek, aki képes és hajlandó még gondolkodni és szeretni a huszonegyedik század elején. Aki nem, annak pedig legalább olyan bőséget, mint amilyet az előbbiek is megérdemelnek.

Sebestény-Jáger Orsolya

Úrvacsora

Nagyapám emlékére, aki szőlősgazda volt

A megrészegült felhőkön áttört a fény,
rézsút, mint nyári alkonyokon
s e roppant kehelyből szürcsöltük időnk,
azon a régen volt vasárnapon.

Borízú csendben koppantak lépteink
a pincében, hol lépcsőkön lefele
botorkáltunk a falat simítván,
mint ősi titkoknak megannyi mestere.

S pince mélyén áldott csönd súlya hullt,
döngölt padlóba sulykolva ó napot,
mikor Nagyapám szent mozdulatát
a múltó perc örökre beitta ott.

Mint a rejtett múlt szent tudását
úgy vette kezébe a lopótököt,
egy kortyot nekünk is csurgatván,
kik gyermekként ámulva lestük őt.

Semmi íz nem adja vissza már
borának fanyar, füstös aranyát,
mely a pince félhomályán ragyogott,
mint tűzben ragyog fel a zsarát.

S nincs oly íz és nem is lesz soha,
csak az övé, ki rég a máshol álmodik,
de égi vacsorán kortyolja az Úr
borának örök varázslatait.

Már másé a kert. Többé itt nem láthatom.
Évtizedek nyarába süllyedtek holt napok,
s a fény azóta idegen felhőkön át
zúdul rám és ő már nincsen ott...

Gyerekszemmel keresem azóta is,
hogy megsimítsam még egyszer kezét,
a dolgosat, a drágát, mellyel borát töltötte ki
és poharunkba a fényt...

Dimenziók (Édesapámnak)

Talán a legszebb vers lehetett volna,
mely valaha átcsorgott lelkem ajtaján,
mint ujjaink közt szalad át a víz
forrás fölött egy forró délután.

Majd távoli hegyek ormain a csend,
mint sebből a vér, lám bölcsen felfakad:
a legszebb vers, mit magamban hordok
nem ér az égig s nem dönt le falakat,

de vele mégis megáll az idő
a gyermekkor titkának bűvös fénykörén,
mert szavad visszhangját rezdülöm tollamban
– belőlem Te szólsz, s Általad szólok én.

Decemberi égbolt

Lám, elmúlt megint, miről hittük múlhatatlan –
akár csöndes mosoly a száj szögletén,
mint birsalmák magánya a megözvegyült ágon,
mikor száradó levelek közt téblábol a fény.
Még felsajdul fölöttünk a decemberi égbolt,
bőrünket kócos szél szántja a platánfák alatt.
Este gyertyát gyújtunk, a vállunk összeér.
Szeretni tanulunk - még lehet, még szabad.

Hallgatásunk mélyén

Hallgatásunk mélyén megbúvik az erdő,
csupa titkát csak a szarvasok értik,
s a szelíd fűzfák a tóparton állva,
ott ahol éjjel megbabonázva
táncol egy bárka.

Gyere ki a tóhoz, ha már elfeledted
az opálkék vízen a fényeket.
Én bármerre mentem. mindig kerestem,
nyomokat a hóban, s a csendben
szunnyadó emlékeket.

Csak a csöndből szótt álmok válnak valóra,
ha aranylón álmodik a szív,
hogyan tud: csak az a fontos,
ha kondul az óra:
Ő legyen az, ki hazahív.

Alszik erdő, álmodik a tó.
Darvak suhanásában rejlik az élet.
Általuk éled s ébred az égbolt,
ne bánd, hogy elmúlt, az, ami régvolt,
mert Krisztusban végül
a Lényeket érted.

Szavaid igaza

Még tanulgom egyre szavaid igazát.
Lábad nyomát keresve a porban.
S ha fölém borultak téli éjszakák,
elrejtett kincsedért földig hajoltam.

Platánok csöndjét hoztam magammal.
Vércsék vijjogását. Virrasztott éjeget.
Ha ágyamra ült, mozdulatlan arccal,
hogy meg ne mocsanjak – az emlékezet.

Csak bárkád ölében nyugszom el.
Tavad tükrében, hol álmodnak a fák.
S míg Benned kikötve partot nem érek -
még tanulgom egyre szavaid igazát.

Utolsó vacsora (Jn 13)

Földre kuporodott az este,
s az árnyak a pőre porban poroszkáltak.
A mosdótálat kezvedbe vetted és középre tetted.
Mint csata előtti csendben,
ültünk körülötted, mind a tizenketten.
Csak vágyaink szálltak szótalánul.
Ó nem lehet, nem lehet az,
hogy Te hajolj hozzánk a porba,
szolgai módra, mint az öröklét egyszeri vándora rég,
hisz az örök Ég mécsese most is csak Veled ég.
Ó nem lehet, hogy lábamat Te mossad meg, s nem pedig én a Tiéd.
Vagy kend meg fejem is olajjal, hát elfogadom –
mert Tiéd az ország, a dicsőség, és tudom – a hatalom.

*

Hát hadd hulljunk Előtted térdre Uram,
ha talpukat éri kezved, az áldott.
Lényed titkait pergeti a szél,
az egyszeri vándor, az örök zarándok.

Változatlanul (Férjemnek)

Milyen is vagy?

Kicsit füstös és kicsit tömény
és fanyar is egyben, mint érett birs
őszai alkonyokon,
mikor nehéz ágak súrolják a földet
és párásan felsejlik egy templomtorony.

Milyen is vagy?

Még mindig beleborzongok nyár színű
szemed mély barna tüzébe,
ahogy tekintetteddel rabul ejted időm,
mint aki büntetlenül ívelhet át múltom,
túl jelenen és tűnődő jövőmön.

Varázserődöt bírod egyre mindig,
úgy hiszem mintegy öntudatlanul,
mikor vállam ívéhez hozzáér a vállad,
ha vágyad hús burokként reám borul.

Milyen is vagy?

kicsit kék vagy és fénylő is egyben,
mint mikor vén hajók szelik át
az álmodó nagy tavat.
Két évtizede szeretlek immár.
Nekem az vagy, aki voltál
és leszel – aki vagy.

Sárándi József

Levél Sebestény-Jáger Orsolyának

Kedves Orsolya,

az Ön belső fényével napoztatom a lelkem. Versein átjön lénye, énje ragyogása. Visszaveszek az érzelmi „hangerőből.”

Köszönöm az *Úrvacsorát*. Megérintettek érzékeny, tiszta, költői szavai, szófestményei, nemes veretű mondatai.

„Tételei” szentségeket varázsolnak költeménnyé, voltaképpen a teljességre törekvés szándékával –: Isten és teremtményei, a természet, az ősök, s földi családja szeretetének foglalata versciklusa.

Különös adottsága, /több annál:/ hite, fényes tehetsége, amivel szeretteibe, szerelmébe képes oltani szeretet-szenvedélyét.

Utolsó vacsora. – Búcsú, és reménység. A mulandóság szomorúsága és az örökélet. A szenvedések mélyén szántó futamai. Csupa tétovaság és az emberek iránt érzett bizalma. Keresztyéni megbocsátás, /Látszólagos ellenpontok./ ritka szép versekben megformálva.

Költészet ez a javából. Isten áldotta lelki forrásokból szökell magasba.

Ha nincs még kötete, szerkessze össze remekeit, és próbáljon pályázni vele. Ki kell adnia költeményeit!!!

Ki ez a Sebestény-Jáger Orsolya?

Ki ez a szellemi angyallény, aki fejjel az égben, lábbal a földön él?

Telefonbeszélgetésünk alkalmával a háttérből gyermekhangokat hallottam. Főhivatású Anya, ki a nevelés mellett otthon dolgozik?

Szépek a képek, melyekre írt nekem. Gyanítom saját műveit fényképezte. Megtisztelt velük. Vajon mit jelképeznek a barna magtünemények s az árvalányhajszerű szerkesztett formák?

Árvalányhaj? – Csak remélni merem, hogy nem árva, szellemi értelemben sem, hiszen Petróczi Éva költő, műfordító és irodalomtörténész is felismerte az Ön tehetségét.

Az *Úrvacsora* olvastán költészetéről ezek a hirtelen támadt benyomásaim.

Jó egészséget, közérzetet kíván további alkotómunkájához, és sokrabecsüléssel köszönti a magyar irodalom köztársaságában:

Leányvár, 2013. IV. 11.

Csáky Károly

Fohász

(Egy Istenszolgának)

Uram,
te sosem kényszerítettél bennünket,
hogy kövessünk mindenáron,
s kössünk törékeny békét veled,
mert a te törvényed másképpen szól,
s tudod,
mennyit ér
a szabad-
aka-
rat.

Uram,
te nem kívánod,
hogy ültessünk virágot
befagyott folyók fölé,
kertedben gyomot gyomláljunk
virágzás után,
tavaszt dicsérjünk
hóesésben.

Uram,
tudom,
nem szereted a békétleneket,
de sosem kívántad
az ölekezést
ökölbe rándult kezekkel
s a kézfogást
ostort szorongatván.

Uram,
mondd el mindennap az igét,
világosítsd meg gyakran
a mi elménket,
mert sok itt
az álruhás hívő,
a kabátforgató bitang,
és nem pirulnak
hamis prófétáink orcái,
ha kovácsolgatnak erényt a bűnből,
gyaláznak ártatlanokat
érdemkeresztjük reményében.

Isten árnyékában

Vagyunk,
bár csak képletesen
Istennek árnyékában.
Mert hol a fényesség
beragyogja
az eget és a földet,
ott az árnyék
magába rogy-
gyan.

Ám próbára tesz minket
így is az Úr,
mint Ádámot
a paradicsomi lét sokadik napján,
emlékeztetve a sötétségre
meg a teremtett világ
megannyi előnyére.

Már tudjuk:
a Mindenható ajándéka
a kozmosz összes kincse,
mely egyszerre szolgálja szabad akaratunkat,
és magában rejti árnyát is a tárgynak.

Hordozzuk hát magunkban mi is
lelkünk bűnt termő sötét rejtekeit,
s fohászunk Irgalomra várva
a világnak bugyraiban,
hogy szabadulhassunk
minden kárhozattól,
s fényeskedjék nekünk
az örök világosság,
ha levetjük árnyékvilágunk szennyét,
megtisztulva
Urunk trónja elé lépünk,
mely menedéke
a bűnbánóknak.

Radnai István

Rokontalan nép cintermei

furcsa mennyország a Házsongárd
ott vannak az unitárius *szentek*
s kiüzetés folyik e paradicsomkertet
tudóstalanítják köveknél hivatalát

dölyfösebben őrző kortársak ásnak
s ha találnak valamit a csontokon
kié lehet ki és kivel rokon
száraz falat a fogak belevásznak

micsoda hegyoldal gondolom Farkas-
réten járva így halottak napja előtt
ittragasztja a napot a délelőtt
kik minden ősszel sárgult levelet kapnak

ki a frontról érkezőt ki tenyérszerű képletekkel
teleírva s kinek-kinek kezet nyújt egy tenyér
a trombitáló angyali postás mindenkit elér
s akkor magyar szász román szláv felkel

a Házsongárdból Farkasrétre látogatni
vagy Kossuthot Antallt a Nemzeti Kertben
nincs *únió* nincs *antantant* képkeretben
és múzeumok faláról indul a hakni

és a *vérrel* telt pohárral vígan koccintva
megbeszéli hímzetten terített asztal
mellett hiáavalóság volt ördög arca
minden papír mely sárgul s fakult a tinta

és határról ott fenn vagy lángoló pokolban
senki többé nem *határoz* iktat diktál
s aki csóvát vetett martalóc vagy aki szikrát
pattintott puskájában kovával boldog holtan

így lépkedek a fanyar őszi temetőben
álmodozom békéről s megbotlok egy kőben *

60

* Megjelent Kolozsvárt a *Szabadságban*, a TETŐN rovatban 2012. december 5-én

Bertha Zoltán

Az irodalmi magyarságtudomány éthosza

(Czine Mihály és a protestáns szellemi hagyományok)

„Meglelted a magyarságot, melyről már azt kezdtük hinni, hogy nincs is. Hiszen itt vannak, akik a Kálvin istenéből bölcs, külön, magyar Istent csináltak, errefelé nem koronáz Ugocsa, ezen a tájon verődött össze Esze Tamás kuruc hada. Ez itt a magyar föld, az első foglalkóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan. (...) Ez a természete a mi fajtánknak: sok századév megsanyargatta, elfogadta Kálvin predestinációs tanát, de amíg a gerince s az ökle bírják, nem bízza ügyét a jó Istenre. Ilyen a mi fajtánk. Hogy micsoda fajta? Hajdúszélen, Szabolcsban, Biharszélen, Beregben, Szatmárban, Ugocsaszélen, Szilágyszélen él. Itt nemesítettek egész falvakat egy jókedvű pillanatukban felséges uraink vagy nagyságos fejedelmeink. (...) Itt volt víg aratása a javított vallásnak, mert e nem demokrata országnak e tájékán született meg a világ legkülönösebb demokráciája.”¹

Ady Endre köszöntötte, méltatta e szavakkal a *Nyugat* 1909. augusztus 16-i számában az induló Móricz Zsigmondot, a *Hét krajcár*-kötet megjelenése alkalmából. Arról a gyökeres református magyar szellemiséget árasztó-lélegző tájról beszélve, amely a Móriczot, Adyt vezérlő csillagokként tisztelő Czine Mihálynak, a huszadik század kiemelkedő magyar irodalomtudósának is édes és szeretett szülőföldje volt.

Czine Mihály Nyírmeggyesen született 1929 áprilisában, s a nyírségi, szatmári, szamos- és tiszaháti tájhozát élete végéig (1999 januárjáig) olyan felnevelő-eszméltező világnak érezte és tudta, amely paraszti közösségeivel és erkölcsi rendjével, hitével, magyarságával, kurucos-szabadságharcos küzdelmeivel és egész történelmi sorsával csak a legnemesebb elkötelezettségre predestinálhatja a belőle származót. Hűség-re és ragaszkodásra, s a nagy hagyományok méltó folytatására. „Jó tájon születtem, Szatmárban”, emlékezik később a szegény juhászember tizedik gyermeke, mert „ennek a tájnak a népe részt vette a magyar történelem minden forradalmi és szabadságharcos küzdelmében, és hagyományai szinte érintetlenül fejlődtek.”² A tehetséges fiút magasabb iskolába küldő első tanítói közül az egyik Debrecen, a másik Sárospatak neveltje volt, a faluja tiszteletes pedig Móricz Zsigmond egykori debreceni teológus társa. A felnőtt Czine Mihály szellem- és irodalomtörténeti credójának a középpontjában mindvégig azok örökségének a megtartása és tudatosítása állt, akik magyarság és minőség egysége szerint vállalták a küldetést e nép és nemzet megmentésére és felemelésére: a közösségi megmaradás ügyének szolgálatára. A kultúra-, a magyarság- és az emberszeretetre nevelés apostoli lelkületű megszállottja – ahogyan olyannyiszor nevezték: a magyar irodalom „igehirdetője”, „vándorprédikátora”, minden körülmények

között is életreményt sugalmazó karizmatikus hitszónoka volt. „Reménység jegenyéje” – ahogy Nagy Gáspár is aposztrófálta gyönyörű búcsúversében (*Reménység jegenyéje – Czine Mihálynak odaátra*):

„Legendák dús legénye / reménység jegenyéje / bánatunk lobogója / fölszáll a tetejébe / holnapra virradóra / gyöngyösen hull sírodra / tenger könny zöld hajója / templomi csöndességben / fölúszik föl az Égbe / havat küld reánk onnan / mintha gézt Te már ott vagy / befödöd sebeinket / daloljunk biztatsz minket / ahogyan asztalodnál / a félország sírodnál / énekel s éltet téged / meséli mondja léted / szemöldököd hogy táncolt / magához odaláncolt / ismerték közel s távol / hangod dallamát bárhol / törtél de nem hajoltál / érettünk szólt a zsolttár / szólt zengett messzehangzón / csikordult fellegajtón / szállt alá gyászfehérnek / országos hóesésben / ahogyan most ez ének / üzen a mindenségnek / kizöldül áprilisra / emléked sírod nyitja / legendák dús legénye / reménység jegenyéje”.

Sajátos, csak rá jellemző műfajt alakított ki, amit városi és falusi, központi vagy vidéki, határon belüli és határon kívüli (akár amerikai vagy más, távoli vagy szomszédos országbeli, illetve erdélyi, felvidéki, kárpátaljai, délvidéki, örvidéki) templomokban, iskolákban, kultúrházakban, könyvtárakban, múzeumokban és mindenütt oly hatásosan művelt: a kultúrmissziós irodalmi prédikációnak beillő hitvalló, küldetéses előadás műfaját. Amely egyszerre volt hittel és tudással, reménnyel és életbiztatással teli tanítás és hitmélyítés – a közösnek tudott örökség és szellemi égbolt jegyében. Tudomány és etika, vallás és irodalom, kultúra és beszédművészet. Egyben igézetes retorika és magas esztétikum. És egyfajta irodalmi, kulturális igehirdetéseknek számítottak egyetemi előadásai is – például azok, amelyeket a Károli Gáspár Református Egyetem bölcsészkarán tartott a kilencvenes évek derekán és második felében, kurzusszerűen, tantervi formában is (az akkori magyar szakos diákok számára természetesen máig emlékezetesen). De már előbb, 1993-ban, az egyetem indulásakor kinyilvánította: „A Károli Gáspár Református Egyetem indulása történelmien nagy jelentőségű”; „Abban a bizodalomban, hogy a Károli Gáspár Egyetem ezt a 'tudós és tiszteletes,' magyar és európai hagyományt folytatja, hogy neveltjei, mint a nagy elődök is 'a teljes türelmű demokrácia,' az emberi és a nemzeti szabadság harcosai lesznek; Európával, a nagyvilággal lépést tartanak, s továbbviszik a tudományt, s az emberi, hívő és tudományos gondolkodást – kívánok az induló Károli Gáspár Református Egyetemnek fényes jövőt.”³

Az általa méltatott és életművük tükrében megvilágított szellemóriások közül Adytól – *Vallomás a patriotizmusról* című cikkéből – rendre felidézte a híres aforisztikus szentenciát: „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára.”⁴ Móricz gyermek- és ifjúkoráról, iskoláiról, első pályaszakaszáról – benne a kálvinizmusban gyökerező és az ahhoz kapcsolódó meghatározottságokról és vonatkozásokról – hatalmas monográfiában értekezett, már fiatal korában kivételes elismerést szerezve magának e korrajzi, kultúr- és művelődéstörténeti, biografikus

és műértelmező erényeit, hitelességét tekintve páratlan munkájával. Németh László és Illyés Gyula ígésében, Szabó Pál, Veres Péter, Sinka István szeretetének jegyében az univerzális nemzeti irodalmat örökségüknek tekintő népi írók, Kós Károly és Áprily Lajos és Tamási Áron szellemkörében a transzszilvánista és általában a kisebbségi, egy tömbben vagy szórványban, diaszpórában élő, határon túli (erdélyi, felvidéki, délvidéki, kárpátaljai, nyugati) magyar írástudók műveit különös figyelemmel kísérve voltaképpen az egyetemes modern magyar irodalom (illyési metaforával a szétszakítotttság és szétszóródás után is ötagú vagy sokágú sípon szóló magyar literatúra) szerves és hagyományos egészét tudta értékvédő tekintetével átfogni. (Már a hatvanas években elkészült a huszadik századi magyar irodalom teljességét körvonalázó egyszemélyes irodalomtörténetével – de ez a nagyszabású könyv csak nemrégiben láthatott napvilágot.) Előadásai (Sütő András szavaival szólva) „hatalmas irodalmi kurzusként váltak a fel-darabolt nemzet szellemi egyesítésének folyamatává.”⁵ Tanulmányainak egyik kötete a „Németh László eklézsiájában” címet viseli, s az említett iránymutatókon kívül legmegbecsültebb (és méltató írásaiból is kitépszően leginkább szeretett és leginkább rokon érzületű) kortársai közül is sokaknál játszik jellegadó szerepet a protestantizmus lelki-kulturális övezeteihez való valamilyen fajta és mértékű – de szoros és elidegeníthetetlen – tartozás (Nagy László, Csoóri Sándor, Sütő András, Dobos László). A magyarság spirituális egységének feltételeként az adys „templomépítést” és a reményiki „templom és iskola”, „munka és imádság” célképzetét láttatta, az illyési „haza a magasban” és a Németh László-i „emelkedő nemzet” fogalmát hangsúlyozta. Rámutatott a történelmi sorsproblémák változatos esztétikai megjelenésformáira, a sorsirodalmi vonulat erős tradíciójára, de a legnagyobbakban közös erkölcsi értékek súlyosságára is: a nemzeti azonosságtudat, a nemzetféltő és értékmentő moralitás, a sorsvállaló éthosz összetett és magasrendű megnyilatkozásmódjaira, szakrális dimenzióira. „Harangzúgásos az egész magyar kultúra – ahogyan Kodály Zoltán mondta”⁶ – szögezte le és hirdette ő is megerősítőn; „folytonos benne a harangzúgás, a Halotti beszédől Adyig. Sőt: máig. Nagy Lászlóig és Sütő Andrásig. Egyszerre figyel a haza és a nagyvilág gondjára.”⁷

Természetszerűleg tartotta a nemzeti identitás alappilléreinek a protestantizmus több évszázados hagyományfolytonosságát – egynek a magyarságot és a kálvinizmust,⁸ a demokratikus sugallatú és a nemzetnek lelki, erkölcsi támaszt nyújtó református egyházat pedig kezdete és lényege szerint népi egyháznak. Soha nem kizárólagos nyomatékklal, de a sajátos magyar reformáció és reformátusság jellegzetes vonásait úgy állította előtérbe, hogy azok a nemzeti irodalom valóban különleges arculatát árnyalhassák. Azokat a karakterjegyeket részletezte, amelyek kétségtelenül markánsan járultak hozzá a magyarság reális nemzeti önképének, önszemléletének alakulásához, amelyek vitathatatlanul befolyásolták egy-egy író világlátásának, létfelfogásának lényegszerűségeit és specifikumait. *Protestantizmus és irodalom* című összefoglaló tanulmányában leszögezi, hogy minden felekezet, „minden vallás adott megtartó értékeket”, s „együtt szólnak az

emberért, a személyiségért; az ökuménia jegyében”, s hogy „a keresztes és csillagos tornyok egymásnak integetnek” – „mint az Illyés-vers beszéli”; s fel is sorolja a katolikus, evangélikus, unitárius és más vallású íróinkat, művészeinket (a református Csokonai, Arany, Ady, Móricz, Szabó Dezső mellett) az elmúlt időkből, utalva a kibogozhatatlan összefonódásokra is a reliigiók között: „az evangélikus Petőfi reformátusnak szerette tudni magát, Ady kálvinista lelkét ’katolikus szellők’ is ’legyezték’, a katolikus Kodály kedvvel zenésítette a protestáló írásokat.”⁹ És mind emellett azután pedig gazdagon ecseteli, hogy „a magyar művelődés, a magyar irodalom az utolsó négy évszázadban erősen protestáns, s ezen belül inkább református színezetű; sokszor még a katolikus alkotók műveiben is”¹⁰; hogy „eddig, négy évszázadon keresztül, a számarányánál is nagyobb szerepe volt a protestantizmusnak, benne a kálvinizmusnak, a magyar művelődésben; a protestáns szín dominált a nemzettudatban.”¹¹ Ezért is kérdezhetette szerinte a katolikusnak keresztelt, de anyai ágon református, s a műveiben is erőteljesen protestáns szellemű Illyés Gyula a reformáció genfi emlékműve előtt tünődve: „Hiszed, hogy volna olyan-amilyen / magyarság, ha nincs – Kálvin?” – s adhatta meg rá a biztos választ: „Nem hiszem.” Mert valóban: a nemzeti identitástudatot és a nemzeti anyanyelvű irodalmiságot, kulturális önazonosságot megszilárdító és folytonosan építő kálvinizmus, protestantizmus nélkül a magyarság valószínűleg elmosódott, szétszóródott volna, vagy felszívódott volna más népekbe. Vallás és irodalmi kultúra együtt mentette át a magyarságot, a nemzetet a mindenkori jövőbe; együtt jelentette a megmaradást. Történelmi, kultúrtörténeti okfejtéseiben Czine Mihály elevenen érzékelteti a reformáció korának azokat a fejleményeit, amelyek a lelki ébredés, a tisztító öneszmélés, a nemzeti túlélés lehetőségeit biztosították a mohácsi katasztrófa utáni időben, a három részre szabdalt országban. Hogy a népesség mintegy kilencven százaléka vette át az új vallást, hogy az öntudatos polgári kultúra és irodalom a protestantizmus jegyében bontakozott ki, mert ennek fő hordozója, a városi polgárság és a mezővárosi parasztpolgárság már előbb készen állt a demokratikus eszmék és kulturális eszmények befogadására, s hogy a lelkileg megviselt nép az egyedül Istenben – a történelmen túli egyetemes és feltétlen isteni kegyelemben, a krisztusi segítségben – bízó hit által tudta átmenteni reményét a tragédiás időkön keresztül. A reformáció gyors sikerének magyarázata tehát egyrészt a sorsnyomorúság ellenére is képviselt hitvallói magatartás és lelkület mélységeiben, másrészt a magyarul megszólaló Biblia és zsoltár s általában a nemzeti nyelvű – így a nemzet megmaradását, kohézióját, identitását szolgáló – irodalmiság hatásában rejlik. A „megrendült és megkapaszkodni akaró”¹² lelkek számára fő táplálékká vált a magyar prédikáció és zsoltáreklés, amelyek példázataiban saját sorsukra ismerhettek a hívek. A biblikus sorsazonosítás műveletei pedig ösztönző tanítássá összegződtek, hatalmasodtak: hogy ha egy nép megtartja hitét, maga is megmaradhat; hogy a vallás, a nyelv, az anyanyelvi kultúra, az irodalom összes értéke magát a nemzeti létezését biztosító erővé lényegülhet; hogy a magyarság csak az önmagát vállaló és az önmaga legigazabb ér-

tékeiket kiteljesítő szellemi teljesítményeiben nyerhet maradandó életet. Magyarság, vallás, kultúra – nemzet és szellem: összefonódtságában kölcsönösen feltételezi egymást. Mindig megújuló lélek nélkül nincsen magyarság, de valódi, éltető szellemi – spirituális és intellektuális – értékrend és eleven hagyomány sem létező nemzeti közösség nélkül. A nép saját kultúráját alkot, a próbatételek közepette is hittel szilárdítja magát, s a kultúra nemzetet teremt és tart meg. A reformáció nyugati vívmány volt, segítette a magyarságot, de nem véletlen, hogy „Magyarországtól keletebbre a lábát se igen tudta megvetni. A magyarságnak azonban megtartó erőt adott.”¹³ „Hogy a magyar nép kibírta ezeket a rettenetesen nehéz századokat, minden bizonnyal a Bibliának, a zsoldároknak a maga kálvinista, protestáns hitének, magatartásának is szerepe volt. Olyan keménnyé lett, mint a kő.”¹⁴

Czine Mihály mindig a megélenkítő empátia és a korfelidéző erudíció különlegesen szuggesztív tulajdonságaival ötvözi lebilincselőn színes értekező stílusát, élenkíti koncepciózus, egyszersmind szemléletes előadásmódját, hitelesíti életérdekű irodalomfelfogását, bármiről, bárkiről is beszéljen – a magyar kereszténység kialakulásától napjaink egyházi-kulturális újjászületéséig, Szent Istvántól Comeniuson és a gályarab prédikátorokon át Jékely Zoltánig, Cs. Szabó Lászlóig, a székely Kacsó Sándorig, Horváth Istvánig, Bözödi Györgyig, Farkas Árpádig, a délvidéki Csuka Zoltánig, Herceg Jánosig, a felvidéki Fábry Zoltánig és végig tovább a teljes, enciklopédikusan egybefoglalt magyar irodalom számtalan régi és mai alkotójáig. Csonkíthatatlan és csonkíthatatlan történelmi-időrendi és globális-térbeli magyar egységtudattal. Nagy, integer összefüggéseket vázolván és életes mozzanatokot kidomborítva. A bibliafordító „istenes vénemberről”, a gönci „szent öreg” Károli Gáspárról méltán állapítja meg, hogy a pontosság tekintetében bizonyára többször elmarasztható – de költői és „kellemes hangzású” – fordítása „az isteni üzenetet a magyar szív és fül természetének leginkább megfelelően tudta közvetíteni”; úgy, hogy a magyar képes beszéd erényeivel töltekezve azóta „a Biblia minden igéjét magyar igének érezhetjük.”¹⁵ Mint ahogy a reformáció énekeit, „Sztárai Mihály és Szegedi Gergely szerzéseit és különösen Szenczi Molnár Albert zsoldárfordításait”; mert „a kor legnagyobb költője ültette itt magyarra a bibliai énekeket, magyar tájak színeivel, magyar bánatokkal és reményekkel telítve.”¹⁶ Ezért válhatott Czine Mihály szerint az általa tilalmas időkben is annyiszor énekelt XC. zsoldár, a megrendítő *Tebenned bíztunk* „szinte nemzeti imádsággá a bárhol élő magyarok számára.”¹⁷ S ahogy a protestáns magyarság a Biblián (majd a Károli-biblián, a „drága könyvön”, amely az idézett Németh László szerint „csaknem annyira a magyarság szava, mint Istené”¹⁸) és a zsoldáron nevelkedett és erősödött, úgy állt ezek sugallata születő irodalmunk mögött is. A reformáció terjesztői szükségképpen írók is voltak, s az irodalmi nyelv formálása úttörő érdemük. Például a reformáció legjelentősebb íróegyénségei, Heltai Gáspár és Bornemisza Péter is traktátusok, vitairatok, prédikációk műfajain keresztül jutottak el a szépprózai kísérletekig, de Farkas András, Kecskeméti

Vég Mihály és mások vallásos énekeiben is már olyan történelemszemlélet és ihlettség halmozódott föl, amelyből a reneszánsz vallásos költészet és Balassi Bálint istenes lírája is bőségesen táplálkozhatott. Diadalra jutott az anyanyelv, a művelődés szintje megemelkedett, s megteremtődtek a világiság, az irodalom kivirágzásának lehetőségei azáltal is, hogy az írásbeliségre átformálódott anyanyelvű társadalmi kultúra a Biblia és a zsoltár mellett általában a könyvet is a nép kezébe adta. Mindebben pedig – ahogyan Czine Mihály ezt oly gyakorta és gazdagon ecsetelte – a nép nyelvén tanító iskoláknak döntő szerepük volt. A reformáció iskoláinak, iskolakultúrájának felbecsülhetetlen jelentőségéről, a mohácsi vész utáni csodaszerű kialakulásáról, meggyökerezéséről szólva sorolja az irodalomtörténész, hogy „a nagy nemzeti tragédiából még alig ocsúdhattak föl, s máris iskolákat, kollégiumokat alapítottak; Sárospatakon, Debrecenben, Pápán, Mezőtúron, Békésen, majd Gyulafehérváron, illetve Nagyenyeden, Kolozsvárt, Marosvásárhelyt, Székelyudvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön s mindenütt, ahol csak lehetett. A protestantizmusnak, s főként a kálvinizmusnak az iskolák voltak a legfontosabb várai. Még a 20. században, a két világháború közötti időben is. A Magyarországon működő 4500 egyházi iskolából 1117 volt református és 406 evangélikus. Évszázadokon keresztül ezek az iskolák, főként a kollégiumok adtak papot, tanítót, tűzvész idején tűzoltót, pestis idején ápolót, martalócok betörésekor védelmezőt a népnek. Falaik közé bevették a csizmás diákot is, mentették a tehetséget, s Bécsen átnyúlva Nyugat-Európával, az irodalom és szellem legfrissebb áramaival tartották a kapcsolatot. Ezért is adhatott a kálvinizmus az ország politikai és szellemi vezetésébe számbeli arányát jóval meghaladó hányadot. Ezekben az ősi kollégiumokban nevelkedett – többek között – Bethlen Miklós és Kossuth Lajos, Teleki László és Szemere Bertalan, Apáczai Csere János és Körösi Csoma Sándor, Csokonai, Kölcsey és Arany János.”¹⁹

És később is annyian Ady Endre, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, illetve Kós Károly, Reményik Sándor, Áprily Lajos nemzedékéig és tovább. S e kollégiumok, amennyire lehetett, falaik közé vették a parasztság legtehetségesebb fiait is – és „ezért vallotta a kollégiumokat magáénak a református társadalom, a templom tövében lakó harangozó és papot csak húsvétkor látó puztai pásztor.”²⁰ Amikor 1995-ben a Kolozsvári Teológiai Akadémia díszdoktorává avatták, Czine Mihály akkori beszédében is sorra vette, hogy Erdélyben „nevelték a protestáns, református kollégiumok azt a 'szellemi lovagrendet' – Csiha Kálmáné a kép –, az Apáczai Csere Jánosokat, Bod Pétereket, Tótfalusi Kis Miklósokat, akik a nagyvilág 'főtudományú' akadémiáinak látogatása után hazatértek kisdud hazájukba, falusi parókiákra és ingó katedrákra, hogy segítsenek népük sorsán. Okkal adott a nagy fejedelem, Bethlen Gábor nemeslevelet a református papságnak. S okkal erősítették meg a tiszteletesek nemességét a 20. század legnagyobb magyar írói is: Ady Endre és Móricz Zsigmond, Németh László és Veres Péter. Gyülekezeteiknek, népüknek jó őriző pásztorainak bizonyultak. Protestáns kollégiumaink hitükért, népükért élő embereket neveltek mindig. Még a 20. században is. Ismeretes: a Kolozsvári

Teológia neveltje volt – sokak között – Ravasz László, Révész Imre, Makkai Sándor, s a Kolozsvári Református Kollégium formálta az író Kós Károlyt, Szabó Dezsőt és Reményik Sándort. Élő kortársaink közül – sokakkal együtt – Csiha Kálmánt, Tőkés Lászlót és Sütő Andrást. Vállaló, igaz embereket. Az élet, az igazság, az evangélium szellemében: 'Itt állok, másként nem tehetek...' ²¹

Négy, lassan öt évszázad során nevelődtek tehát ezek az értelmiségiek, írók, gondolkodók, tanítók, papok, akik a sorsviselő magatartást gyakorlati értelemben is vállalták; voltak tiszteletesek, akik „a *Biblia* mellé kardot is kötöttek, ha azt kívánta az idő, vállalva népükkel a közösséget, jó és rossz időben, szabadságharcokban és üldöztetésekben. A vállalásnak, a magatartásnak lett meghatározója a protestantizmus, illetve a kálvinizmus. Az *itt állok, másként nem tehetek* magatartásnak. A köznépnél is: éltek, ahogy lehetett. Mint Szabó Pál írja: kőnél is keményebbre formálódva. Szembeszállva a törökkel, ha volt a nyílt küzdelemnek reménye, rejtkezve a mocsárban, ha megmaradni csak úgy lehetett.” ²² Rakva akár sárból is a hajlékot – embernek, Istennek; s tovább énekelve a zsoltárt. Mindig, mindenképpen élni – megmaradni és újrakezdeni. „Rárontani a törökre, ha lehet, de ha újabb török csapatok érkeznek, behúzódni a rétekbe. Ha eltakarodnak, elzúgnak a törökjárások, visszajönni, helyrehozni a megromlott viskót és építeni újra a templomot. (...) Fegyverrel, ravaszúsággal, munkával: de megmaradni. Ahogy lehet.” ²³

„Ahogy lehet” – utal tehát erre a magatartásformára és életstratégiára Szabó Pál ezt a kort elevenen felidéző történelmi regényének már a címe is (miután Arany János balladisztikus históriás-krónikás éneke – a *Török Bálint* – és aztán Reményik Sándor örökérvényű kisebbségtheszt hirdető nagy, emblematiszta verse még újabb tartalmakat is sűrített már e felemelő életbölcseességbe, messze sugárzón erkölcsigazító, noha kényszer szülte maximába; miként Wass Albert is így elmélkedett: „hogy valahogyan megmaradjon a család, a magyar élet, a magyar gyermek és a magyar jövőendő. Ahogy lehet”). És Csanádi Imre verse, az *Egy hajdani templomra* is ezt nyomatékosítja:

„Nádfödeles pajta, sár-alkotmány lehetett, / mégis szentegyháznak ékesen neveztetett; / áldott áhitatra / magába fogadta / a kis gyülekezetet. // Taposott jobbágyok, német elől szököttek, / török sarcát sínylők, e szent helyre feljöttek; / bocskorban, mezítláb; / szomjúhozva itták / próféták mit hirdettek. // Testben szakadozva, szabadulva gályákról, / szólt hatalmas szóval toprongyos prédikátor: / gátakat sodort már / válaszul a zsoltár, / zúgták mint erős tábor”; „Mi más hajlék volt ez!: pusztá négy fal, tapasztott, / tojásbéj, akárki melyet földbe taposhat, / hadak tengerében / rút sajka, törekeny / tárgya minden gonosznak. // Mégis megtartódat benne becsüld, magyarság, / ország lappangott itt, mikor nem vala ország: / ő árváit Isten / vezérelvén hitben, / lett Bástya és Bátorság.”

Az „ahogy lehet” morális imperatívusza neokantiánus jelleggel is kiegészül Reményik Sándor „lehet, mert kell” szofizmájában, s általában a kisebbségi magyar sorskérdése-

ket feszegető-faggató erkölcsfilozófiai dilemmákban. Mert Makkai Sándor a harmincas években megfogalmazta a „nem lehet” axiómáját is, hogy tehát kisebbségi sorban emberként és magyarként élni képtelenség, később Tamási Áron is megállapította, hogy idegen uralom alatt élni az ember meggyalázását jelenti, s aztán a második világháborút követően Bibó István is úgy látta a kelet-európai kisállamok nyomorúságáról értekezve, hogy az elnyomott, kisebbségi lét tartósan elviselhetetlen. A későbbi évtizedek kommunista (és azon belül romániai) diktatúráját abszurd drámában (*Kétszemélyes tragédia*) képletező Kányádi Sándor is reflektál a kisebbségi létparadoxon vagy „non possumus” problémakörére, amikor szereplői szájába ezt adja: „Nem lehet így élni”, s válaszként, hogy „csak így lehet élni”; „és élni kell”. De egy másik erdélyi költő is megrázó versbe, poémába foglalja a gyötrelmes sorskérdést: „miközben élni próbálunk, / ha tudni nem lehet, / miközben tudni próbálunk, / ha élni nem lehet” (Kenéz Ferenc: *X Y Z*).²⁴

Az „ahogy lehet” szemléleti ihletettsége mindenesetre nagy perspektívákat nyitott az erdélyi fejedelemség korában, a Bethlen Gábor-i „tündérkert” igézetében, a vallási türelem és a kollégiumalapítások jegyében. Esélyt teremtve, hogy „a magyarság protestáns népként, országgént zárkózhatik fel Nyugat-Európa protestáns világához”,²⁵ a modern nyugati kultúrkörhöz. De ha később elbukott is a protestáns Erdély, s a kisebbségbe szorult kálvinizmus már nem tudta annyira meghatározóan befolyásolni a magyarság sorsát, a protestáns iskolákból továbbra is diákok százai rajzottak Nyugatra tanulni, hogy felszívják az új gondolati áramlatokat, s átörökíthessék a szabadságmozgalmak demokratizmusának igényét és szellemiségét. S az irodalom is vitte tovább a protestáns örökséget, Ady felidézett szentenciózus szavaival: „a magyarság, szabadság és demokrácia egész külön vallását”,²⁶ a „teljes türelmű demokráciát”,²⁷ és emberséget. A trianoni katasztrófa utáni, két háború közötti időszak népi írói mozgalmában, a népfőiskolák, falukutatások, faluszemináriumok tehetség- és népmentő igyekezetének fénykorában, az ifjúságnevelő egyházi megújulás, a nemzetépítő missziós szervezkedések korában is. S még a református ifjúsági szellemi-politikai mozgalmakhoz tartozó nevezetes balatonszárszói tanácskozások is a Soli Deo Gloria egyesület telepén zajlottak – hiszen a „népi irodalom a protestantizmusban talált a legtöbb megértést.”²⁸ „Az Erdélyi Fialaloknak, a romániai magyar ifjúság mozgalmának is a protestantizmus volt az induló bázisa, s a királyi Szerbiában egy időben református parókián szerkesztették a demokratikus igényű *Hidat*”²⁹ – szögezi le Czine Mihály, aki a második világháború utáni „babiloni fogság” ellenében fellobbanó 1956-os forradalomban is részben a protestantizmus régi szabadságeszméjének és irodalmi örökségének a kitérését látja, nemkülönben az 1990-es fordulatot követő hitéleti és egyházi iskolaindító buzgalomban.

Amikor egyes írók, történelmi személyiségek portréit festi – magyarságmegtartó „hitünk hőseinek” arcképét rajzolja –, akár kisebb esszében, tanulmányban, akár nagy-monográfiában: a szülőhazához és a nemzethez való hűség példasugárzó vonásait, s a

protestáns etika, magatartás, gondolkodás meghatározó jegyeit mindig külön színekkel nyomatékosítja Czine Mihály. Például Szenczi Molnár Albert életművét körvonalazva kiemeli, hogy a tudós tiszteletes a fényes siker, a biztos érvényesülést nyújtó külföldi tudományosság helyett anyanyelve művelését, saját népének, „nyomorgó” hazájának keserves-küzdelmes szolgálatát választotta; a használni igyekvést ínséges körülmények között is. Hogy – 1611-ben – meg is fogalmazta: „nemcsak magunknak születünk, hanem születésünknek egy részét hazánk tulajdonítja magának”.³⁰ Hogy latin–magyar szótára, magyar grammatikája, javított bibliakiadásai, zsoltár- és Kálvin-fordításai: mind-mind „csupa tartóoszlop az akkor magyarságot jelentő kálvinista magyarság kultúrája alá”³¹ (Németh Lászlóval szólva). Hogy a szótár, a nyelvtan a magyar nyelv tudományos vizsgálatának lehetőségét indította el, felmutatva annak egyenrangúságát a nagy európai nyelvekkel; a szívemarkolón lefordított zsoltárok reneszánsz magyar költőisége pedig a zivatáros századokon keresztül is elementárisan hat, mert e remekművek „egy harcban születő kultúra legszebb virágai”³² egy nép összetartozásának, kohéziójának fő kötőelemei.

A református prédikátorok utódjaként és a népi írók elődjeként látott Móricz Zsigmond pályáját, szemléletét szintén személyes sorsélményszerűséggel alakította, közvetlenül is befolyásolta „a fehér fal és a fekete zsoltár”³³ meg a plebejus-demokratikus, negyvennyolcas, függetlenségi eszmék világa, hogy „környezetében mindenki a reformátusságot vallotta mindenekelőtt magyarságnak”³⁴ az, hogy „édesanyja a református vallás és a magyar haza imádatában nevelte: a kettő szinte eggyé kapcsolódott előtte”;³⁵ a teológiai tanulmányok – a teológus „belső ívét”³⁶ járó – időszakától *A fátylát* ihlető vívódásokig és tovább, illetve a zsoltárfordító, a Bibliáról szóló (1908-as) nagy elemző tanulmány írását serkentő, vagy a protestantizmust a „semper reformandi” szellemében megújítani, felfrissíteni kívánó törekvésekig: hogy az élő – és nem „múzeumi” – protestantizmus ügye újra egy legyen a magyarságéval. Mert „a magyar protestantizmus (...) a magyar faj szükségére teremtett szervezet” s „a reformáció (...) a műveletlen és teljesen szellemi analfabétaságban sínylő népet” rávezette „az eszmék megértésének, a kultúra felfogásának lehetőségére”; „olyan tudásokat és ismereti, értelmi, kultúrabeli dolgokat vetettek bele a nép lelkébe a protestáns papok, hogy voltaképpen a reformációt kell az igazi keresztyén hittérítésnek tekinteni Magyarországon”³⁷ – írja például a Szabó Dezső kiváltotta (és Adyt is inspiráló) protestantizmusvitában felszólalva, *A magyar protestantizmus problémája* című 1913-as tanulmányában. És számos más ilyen tárgyú („hitvalló” és önéletrajzi) cikkében, esszéjében szögezi le, hogy a „hitviták korából” származva: „számtalanszor éreztem fellobogni a véremlében azt a félelmes erőt, mely három századon keresztül életben tartotta a magyar kálvinizmust. Ez egy védekező s védelmező erő volt, sohasem támadó. Mindig akkor ébredt fel az emberekből, ha sérelem érte őket vallási szabadságukban”;³⁸ s hogy a társadalmi és nemzeti jellegű – de a huszadik század fordulójára sok tekintetben megcsontosodott – magyar egyházi re-

formátusság „mai reformációjához” szervesen tartozik hozzá a magyarság, a falu lelki megszervezése, hiszen alapvetően a reformátusságtól „az életnek semmi dolga nem idegen”.³⁹ S kijelenti, hogy „a magyar kálvinistaságnak nemzeti feladatai vannak s most, mikor a faj megmentése a kor nagy problémája, nem szabad vallási részletkérdésekkel visszatartani a faji egybetömörülést. A kálvinista kereszt annak a szimbóluma, hogy a nemzeti eszme emelkedett ma a legmagasabb pontra.”⁴⁰ Mégpedig annak az „élő hitnek” és krisztusi „önfeláldozó jóságnak”⁴¹ a jegyében, amely szerint maga az író is egynek érezheti magát „a valósággal, a világegyetemmel”⁴² és önmagával.

És Czine Mihály pedig színesen rekonstruálja mindezeket a Móriczot jellemző szellemi-lelki tényezőket, amelyek áthatják annak az írónak az életművét, aki „az egész magyar világot ábrázolta”, noha „akkor is a világirodalomban számon tartható nagy fejezetet írt volna”, „ha csak a paraszti világot örökítette volna meg”.⁴³ Ehelyett „a magyar világot, a korabelit és a régi századokat ő írta meg legteljesebben”.⁴⁴ De Németh Lászlóról értekezve is hangsúlyozza a szellemi nemzetegység hirdetőjének profétikus igazságait, az egyszemélyes folyóiratot, a *Tanút* indító író „lutheri” cselekedetét (ezzel a kifejezéssel Cs. Szabó László és Csoóri Sándor találó metaforájához kapcsolódva);⁴⁵ annak a Németh Lászlónak az üdvösség- és minőségeszméit, aki Szenczi Molnár Albert „romlatlan”, „a magyar kálvinizmus hajdani hevét” őrző, s a magyaros-tagoló hangzás protestáns jellegében Adyig nyilalló ritmikájú zsoltárait „csodálatosan fiatalnak” értékeli, merthogy „amikor keletkeztek, egy születő kultúra fiatalsága voltak”; s aki így vall a protestantizmus mint kultúra közös szellemi alapot teremtő, életet szabályozó elvéről, „egy embercsoport minden tagjának belső mágneséről”, irányítójáról, önmagára is vonatkoztatva: „A tételekkel hadban álltam, de amikor nagyanyám, a mezőföldi parasztasszony, kis szobájában kigyújtotta a petróleumlámpát, s a Károli-biblia ősi kiadásából az ótestamentom háborúit betűzte elém, azon a szinte szívemből kihangzó magyar nyelven; vagy napos templomunk farkasszemnéző asszony- s férfinépe zendített rá a 'Te benned bízunk' belém évődött dallamára: akkor tudtam, hogy hozzátartozom, minden kételyemmel is ehhez a biblia és zsoltár mögé barikádozódott négyszáz éves magyar közösséghez”; „láttam, hogy a magyar nép csodálatos ösztöne mennyire kiérzi, mi az, ami belőle vétetett, legkedvesebb zsoltárai mennyire azok, melyekben a legmeglepőbb magyar erők szökkennek föl; amikor tudatossá vált bennem az, ami egykor a lélek szimatja volt, most újra meghajtom fejem a Molnár Albertek protestantizmusa előtt.”⁴⁶

A „számadóként” egész nemzete számára – „templomtalanul, palásttalanul” is – „úrvacsorát s ígét” osztó Illyés Gyuláról írva a „hazateremtés” európai nagyságrendjét mindig tisztán megvilágító erővel méltatja Czine Mihály („az otthonlanokét való küzdelem lázát”, „a birtokunkba vett történelmet”, „a testvériség szomját”, „az anyanyelvi közösség vállalását”, „a hűség példáját”, a „bátrabb igazságokat: hazát a szívben”, „hazát a magasban”),⁴⁷ s a Gyepsorról induló fehéringes, csizmás – és a „mit ér az ember,

ha magyar” adys kérdését boncolgató, az „én nem mehetek el innen” lírai vallomását tevő – Veres Pétertől pedig életkedvet fokozó szándékkal, céltudattal idézi: „ezer gondolati és hangulati részizgás fölött is sorrendben a legfőbb igazság a megmaradás és továbbfejlődés törvénye”.⁴⁸ Hiszen még a legendás 1943-as szárszói találkozót is azzal zárta és összegezte Veres Péter, hogy: „minden más eszmei vagy világnézeti igazság előtt áll: *Megmaradni*. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő.”⁴⁹ Hitet adnak ők – és Szárszó is „csak így maradhat fogalom: a magyarság és emberség mértéke”; a „nemes érzés és felelős gondolkodás jelképe”⁵⁰ – mint napjainkban, a közelmúltban például Sütő András is, a reformáció korát tematikusan is értelmező drámákba foglaló erdélyi író, aki Czine szerint mai időkben is példázója és tanítója lehet a hűségnek – a szülőföldhöz, az anyanyelvhez, a nemzethez, a kultúrához, amelybe beleszülettünk, s amelyet tovább kell adni utódainknak, a szólásszabadsághoz, a lázadó emberi szellemhez, a legfőbb emberi értékekhez. Akinek a biblikus című *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* olyan műve, amelynél szebb esszét aligha írtak „a nyelvről, a megtartó, az édes anyanyelvről”;⁵¹ s akinek a drámáinál megrendítőbben sem igen vetették fel az „itt állok, másként nem tehetek” sorskérdéseit.

Czine Mihály világszemléletében középponti helyet foglalt el annak a magatartásnak a tisztelete, amely ígéhirdetésre szólít török, tatár, német vagy „eddig ismeretlen kufárhad”⁵² garázdálkodása idején, „két vagy három pogány között”⁵³ is. Szószólója volt ő is „Istennek és népünknek.”⁵⁴ Hitte: „megtart bennünket az Isten.”⁵⁵ A bibliai örömhír szellemében mesélte el: amikor tizenöt esztendősen először mehetett legációba, 1944 karácsonyán, textusnak, alapigének Lukács evangéliumából választotta ezt a verset: „Ne féljete, mert ímé hirdetek néktek nagy örömet, mely az egész népnek öröme léssen: Mert született néktek ma a Megtartó, ki az Úr Krisztus, a Dávid városában.”⁵⁶ Ez az evangélium soha el nem halványodott a szívében, mint mondja; mert velünk az Isten, aki erős várunk nekünk, s akiben eleitől fogva bízunk; mert „az élet fölött nem győzhet a halál. Felhangzik a húsvéti kürtszó. Lehetséges a félelem nélküli élet. Legyünk jó reménységgel.”⁵⁷ Soli Deo Gloria – Egyedül Istené a dicsőség!⁵⁸

Jegyzetek

- ¹ ADY Endre: *Móricz Zsigmond*. In: uő: *Publicisztikai írásai*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987. 684–685.
- ² CZINE Mihály: *Karácsonyok Szatmárban*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 1999. 112–113.
- ³ Uő: *A Károli Gáspár Református Egyetem indulásához*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 137–139.
- ⁴ ADY Endre: *Vallomás a patriotizmusról*. In: uő: *Publicisztikai írásai*. 838.

- ⁵ SÜTŐ András: *Könyörgés Czine Mihályért*. In: uő: *Erdélyi változatlanságok*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. 359.
- ⁶ CZINE Mihály: *Örökségünk és jövőnk záloga*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 15.
- ⁷ Uő: *Irodalmunk jövője*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 27.
- ⁸ „A magyarságot és a kálvinizmust egynek tudom.” Uő: *Életrajz*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 11.
- ⁹ Uő: *Protestantizmus és irodalom*. In: uő: *Németh László eklézsiájában*. Budapest, Püski Kiadó, 1997. 5.
- ¹⁰ Uo.
- ¹¹ Uő: *Főgondnoki székfoglaló beszéd*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 134.
- ¹² Uő: *Protestantizmus és irodalom*. 7.
- ¹³ Uő: *Kereszténység és magyarság*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 51.
- ¹⁴ Uő: *Örökségünk és jövőnk záloga*. 17.
- ¹⁵ Uő: *Protestantizmus és irodalom*. 7–8.
- ¹⁶ Uo. 8.
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ Uo. 7.
- ¹⁹ Uo. 9.
- ²⁰ Uő: *A kálvinizmus vonzásában – Móricz és a protestáns hagyományok*. In: uő: *Nép és irodalom I–II*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. I. 116.
- ²¹ Uő: *Díszdoktorrá avatásakor a Kolozsvári Teológiai Akadémián...* In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 153.
- ²² Uő: *Protestantizmus és irodalom*. 9–10.
- ²³ Uő: *Szabó Pál*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971. 256.
- ²⁴ A kérdéskör történetéhez és elméletéhez ld. *Nem lehet – a kisebbségi sors vitája*. Szerk. CSEKE Péter – MOLNÁR Gusztáv. Bp., Héttorony Könyvkiadó, 1989; *Lehet – nem lehet? – Kisebbségi létértelmezések (1937–1987)*. Szerk. CSEKE Péter. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1995.
- ²⁵ CZINE Mihály: *Protestantizmus és irodalom*. 10.
- ²⁶ Idézi uő: uo.
- ²⁷ Idézi uő: *Életrajz*. 10.
- ²⁸ Uő: *Protestantizmus és irodalom*. 11.
- ²⁹ Uo.
- ³⁰ Idézi uő: „*Tebened bíztunk eleitől fogva*” – *Szenczi Molnár Albert szoboravatásakor*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 155.
- ³¹ Idézi uő: uo.
- ³² Uő: „*Tebened bíztunk eleitől fogva*” – *Szenczi Molnár Albert szoboravatásakor*. 157.
- ³³ Uő: *A kálvinizmus vonzásában – Móricz Zsigmond és a protestáns hagyományok*. 114.

- ³⁴ Uo. 118.
- ³⁵ Uo.
- ³⁶ Uo. 119. – Ld. még CZINE Mihály: *Móricz Zsigmond útja a forradalmakig*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1960. 92–118.; Uő: *A teológus „belső ívén”*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 72–108.
- ³⁷ MÓRICZ Zsigmond: *A magyar protestantizmus problémája*. In: uő: *Erkölcsei sarkantyú*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982. 391.; 393.
- ³⁸ Uő: *A kálvinista kereszt*. In: uő: *A tizenkettedik órában*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984. 410.
- ³⁹ Uő: *A magyar reformátusság mai reformációja*. In: uő: *A tizenkettedik órában*. 90.
- ⁴⁰ Uő: *A kálvinista kereszt*. 412.
- ⁴¹ Uő: *Damaszkuszi élmény*. In: uő: *A tizenkettedik órában*. 141.
- ⁴² Uő: *Hitvallás*. In: uő: *A tizenkettedik órában*. 147.
- ⁴³ CZINE Mihály: „...meglelte a magyarságot” – *Előadás a Ráday Kollégium Móricz-ünnepélyén*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 110.
- ⁴⁴ Uő: *Julián barátként, testvérkereső utakon – Móricz Zsigmond a kisebbségbe szakadtaknál*. In: uő: *Németh László eklézsiájában*. 49.
- ⁴⁵ Uő: *A Tanú*. In: uő: *Németh László eklézsiájában*. 63.
- ⁴⁶ NÉMETH László: *Molnár Albert zsoltárai és ritmikájuk*. In: uő: *Az én katedrám*. Budapest, Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983. 93.; 98.
- ⁴⁷ CZINE Mihály: *A Számadó köszöntése*. In: uő: *Németh László eklézsiájában*. 107–108.
- ⁴⁸ Uő: *Helyünkről, sorsunkról*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 48.
- ⁴⁹ Veres Péter záróelőadása. In: *Szárszó – Az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet-tábor előadás- és megbeszéléssorozata*. Budapest, Püski Kiadó, 1993. 233.
- ⁵⁰ CZINE Mihály: *Irodalmunk jövője*. In: uő: *Németh László eklézsiájában*. 159.
- ⁵¹ Uő: *Sütő András küldetése*. In: uő: *Nép és irodalom*. II. 146.
- ⁵² Uő: *Utószó Csiha Kálmán Fény a rácsokon című könyvéhez*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 166.
- ⁵³ Uo. 160.
- ⁵⁴ Uo.
- ⁵⁵ Uo. 167.
- ⁵⁶ Luk. 2, 10–11.
- ⁵⁷ CZINE Mihály: „Ne féljetelek...” – *Találkozásaink a Szentírással*. In: uő: *A kálvinizmus vonzásában*. 151.
- ⁵⁸ 2012 karácsonya előtt Czine Mihályt és életművét az örökbecsű Magyar Örökség Díjjal tüntették ki, Bíró Zoltán laudációjával. *A Reformátusok Lapja* (2013. jan. 13. 8.) cikkírója (-P-) – *Czine Mihály öröksége* címmel – így emlékezik, így számol be az eseményről: „az irodalom utánozhatatlan beszédű vándorprédikátora lett szerte

a magyar világban. Sokakban leginkább ez a prófétai emlék él Czine Mihályból. (...) Németh László nem véletlenül írta róla, hogy *'nemcsak kitűnő író, nagy hatású egyetemi oktató, de a magyar irodalom egy leváltásra, elfeledésre ítélt irányzatának a védője is.'* A népieken túl tudományos és morális probléma volt számára az elszakított magyarság sorsa, tehát nem hallgathatott. (...) Hirdette hát az irodalom igéit – 'ahogy lehet': egyetemi katedrákon, könyvtárakban, művelődési házakban, templomokban. 'Prédikált' Adyról, Móriczról – akinek legnagyobb kutatója volt –, a népiekről és a határon túliakról. Nagy Lászlóról és Juhász Ferencről is ő írta le először megkerülhetetlen nagyságukat. (...) A számadó juhász tizedik gyermeke sohasem feledte, honnan jött és mivel tartozik. A közösségi hűség és a vállalás bátorsága szinte a sejtjeiben volt. Abban a lefokozó korban mutatta meg, hogy nem muszáj meghajolni. Kedvére volt, hogy a neki tetsző értékeket szolgálja. De semmilyen valódi értéket nem tagadott. Írásaiból világosan kitűnik a szellemi gyökéret: egész irodalom- és kultúraszemlélete a magyar kálvinizmus szellemében fogant. A katolikusnak keresztelt Illyésben és Kodályban is ezeket a kálvini kapcsolódásokat kereste és fedezte fel. A nemzetté levés titkait. Mindig a lentről fel parancsa izgatta. A lentre figyelt: a népre. Onnan várta új rajok repülését. Ezért aztán sok gondja lenne ma is, ha élne."

Czine Mihály fontosabb felhasznált könyvei:

- *Móricz Zsigmond útja a forradalmakig.* Budapest, Magvető, 1960.
- *Móricz Zsigmond.* Budapest, Gondolat, 1968. (Negyedik, javított kiadás: Debrecen, Csokonai, 1992.)
- *Szabó Pál – alkotásai és vallomásai tükrében.* Budapest, Szépirodalmi, 1971.
- *Nép és irodalom I–II.* Budapest, Szépirodalmi, 1981.
- *Kisebbség és irodalom.* Pozsony, Madách, 1992.
- *Németh László eklézsiájában – Sors és irodalom.* Bp., Püski Kiadó, 1997.
- *A kálvinizmus vonzásában.* Budapest, Kálvin, 1999.
- *Kós Károly levelezése Czine Mihállyal.* Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, 2000.
- *Magyar irodalom a huszadik században.* Budapest, Kortárs, 2001.

Czine Mihályról szóló, vele kapcsolatos könyvek:

- *In honorem Czine Mihály.* Szerk. GÖRÖMBEI András – KENYERES Zoltán. Debrecen, Kossuth Egyetemi, 1999.
- VÉGH Károly: *Czine Mihály.* Budapest, Pro Literatura Alapítvány, 2002.
- ÖTVÖS László: *Czine Mihály népközelben.* Dunaharaszti, NAP Alapítvány, 2006.

Serfőző Simon

Teremjen

A szélringatta földek
érleljenek jó reményt,
mindig szűkén voltunk belőle,
ma sincsen elég.

A fák is vágyakat
roskadásig teremjenek,
melyek elállnak télen is,
nem romlanak meg.

Ne bánat sarjadjon,
s gazként haszontalanság,
hanem öröm nyíljon,
teremjen bizakodást a világ.

Csak nézem

Az eperfával egyedül vagyok.
Ágai viseltek, gyökerét nem látom.
Nyögésre, dőrejre felriadok.
Ajtó csapódik, mellém rozsdá perdül.
S csak nézem, de lábam se mozdítom,
a trágyadombra most megy meghalni
az irdatlan nagy tehénjárom.

1960

Lyukó Péter elmondja életét

Mióta innen elkerültél,
tizenöt éve vagy mikor,
megkeserültük az életet,
volt itt baj bizony.

Agitáláskor még éjjel is
vonítottak erre a kutyák.
S féltünk, nehogy... A kulákokat
előbb hogy meghurcolták!

S elmúlt ez is – nehezen.
Emlékszel a tanyasi csőszre?
Meghalt. Tavaly télen.
Én meg hetven leszek őszre.

Azért még veszem a kapát,
irány a páskom! Aztán otthon
Terka nénédnek kell segíteni,
libát tömni sokszor.

Elment annyi sok év,
s most sincs kevesebb gond.
Kevés jót értünk meg,
s letelt az élet, ennyi volt.

1960

Sárándi József
Újságversek

*Öröm szembenéző Tekintetem,
 s írom, amit a tekintet lát.*

Sándor Iván

1. Szalagcím

A macska lazíthat, az egér nem.

2. Ars politica

Politizálni akarsz?
 Próbáld megérteni
 azok szempontjait is,
 akik politizálni
 akarnak veled.

3. Szín-játék

A fehér szín vakít!
 A vörös talán nem?

4. Olcsó fogás

régi rettegéseimre
 másolni az újat.

5. Derbi

Kifulladt versenyzők a pályán.
 Mielőtt megsajnálám őket,
 rájövök: gonosztevők!

6. Agymosás

Ki kell ürösíteni az agyakat,
 hogy betáplálhassák
 a „modern” világhatalmi szédelgések
 vak, süket és pusztító elméleteit.

7. Új hatalmi technika

Osszuk meg őket,
 és ne uralkodjunk
 magunkon.

8. Udvaroncok

Régi történet, régi dal:
 udvaroncoké megint
 a diadal.

9. Kalózlobogó

avagy a politikai kultúra hézagos ismereteinek következménye

Ha a hibbant Néró
 miniszterelnökre
 s komprádor kormányára
 gondolok:
 a halálfejes kalózlobogó
 képe jut eszembe.
 Nem rémlátomás ez:
 tudatlan, rászedett magyarok.

10. Katarzishiány

Folyamatosan azon gondolkodom:
hogyan lehetne az erőszakon
erőszakmentesen diadalmaskodni?

11. Érdek nélkül

Nagyon kell valakikre haragudnom,
hogy „jót” mondjak róluk.

12. Egy régi vitához

A népieknek nem voltam
elég népi.
Az urbánusoknak
elégé urbánus.

Mentem a fejem után –:
Sem velük, sem ellenük.

13. Lírai közigazdaságtan

A Tőke, mint világazúr -
fölötte a világ az úr ?

Máról holnapra él a nép.
Máról holnapra élek én is.
Az játszik veletek s velem,
kié e halhatatlan fétis.
\$ kié a halhatatlan fétis ?-

14. Modell

Előbb a munkakedvét vették el,
hogy életkedve is megroggyanjon
Majd a vigaszt szimuláló
hivatalnokok következtek (letudni
„lelkifurdalásuk”)
S végül a táviratok
egy kinevezett halott
nem létező családtagjainak

15. Bonmot

Addig megyünk, míg el nem indulunk.
(Fejlődés?)

Fazekas József

Sziszüfosz-ének

Még így is az én hazám
bármi lett köröttem
döntsenek távolok sorsomról
jobb s bal szelek sodornak
áramlat mélybe húz
vadak eltipornak
hátamon sátán dobol
húsz évem mind oda
átjáróház közös a porta
csűrjeink kiürültek

ígérték esküdtek
égre-földre
hiába eszméltem korán
forogni kezdett
a mókuskerék
s csapódott a zár

behavaz a bánat
makacsul kérdezem
miért hogy mindig
valaki s valami ellen
de nem valamiért
szövetkezik az érdek
csak nem azért az
egyetlenegyért

aki kitartott gáton
aszálytűz-paraszában
akit hívni lehetett
kéznek tartásnak
veríték-aratásban
aki mára belegebedt
föl mégsem adta
aki most is hazatér
akinek itt jó a föld a fény
mert anyja
akiben él az ősi
ezer éves törvény
aki befogad fészket ad
bárki a jövővény
aki semmilyen sötétben
nem véti el nem
lelkében
hegy folyó síkság
csak róla énekel

aki itt lehel majd
végsőt is napba holdba
hogy megmaradjunk
ne térden de állva .

Válasz

I.
Nincs két cél:
csak egy;
a boldogság.
Légy bárki; bárhol, bármikor.
E blőd mondat szíven üt,
lelkedet borzolja.
Betakarhatod:
pénz, értékpapír,
cég, poszt-mindhiába.
Mert otthon,
fallal elzárt, bélelt világodban,
fizetett biztonság delíriumában
egy jó fürdő után,
köntösödbe bújva-
igen,
otthonod *hitt* varázsában
rád köszön
vágy, szenvedély, mámor
-s ki tudja még milyen álarcban
rád köszön ott is e blőd mondat.
Nincs két cél:
csak egy;
a boldogság.

II.
Veríték, örült rohanás
kétségek zivatarában,
haláltól reszketőn
kartondobozok oltalma közt,
vezeklő magány
ólomölelésébe zárva,
s a mélyülő mélyben,
a mindig jobbat ígérők
kurjantó ámitásainak
deresén
mézfényű szóhullámok
bekormozódott mocskában;
amikor már tudod:
az ígélet-ember
egyre nő-
s elfogy a szántóvető,
amikor már te sem hiszel
még az Istenben sem;
-pedig nem elhagyott,
csak rád szólt,
halk hús hangon-
még ott,
roncs-sorsod csendjében
halld meg
testvérem...

Nincs két cél:
csak egy;
a boldogság.

III.
Kérdezz lélek:
felelj lelkem.

Pomogáts Béla

Székely János és az erdélyi magyar történelmi dráma

A magyar drámairodalom megújulását – a hatvanas és hetvenes években – nem kis mértékben a nemzeti történelem iránti érdeklődés újólagos kibontakozása tette lehetővé. Akárcsak a huszadik század elején vagy az első világháború után, most is a történelmi események értelmezésének szellemi és morális igénye mutatkozott meg abban, hogy a nem egyszer válságokkal küzdő magyar történelem a színpad világában is értelmezést kapjon. Ez következett be korábban például Herczeg Ferenc és Szomory Dezső, később (Trianon után, illetve a harmincas években) Kodolányi János és Németh László színpadán, majd néhány évtizeddel a második világháború után (ismét) Németh László, Illyés Gyula, Hubay Miklós, Örkény István, illetve az erdélyi magyar irodalom körében Sütő András, Székely János, Páskándi Géza, Kocsis István és mások történelmi drámáiban. Ez a korszak valóban új érdeklődést és szellemiséget – nem egy esetben új dramaturgiát – hozott a nemzeti drámairodalomban. Mindezt több tényező alapozta meg – egyrészt a nemzeti történelem hiteles és korszerű értelmezésének igénye, amelyet a másfél évtizede lezajlott ötvenhatos forradalom tanulságai is sürgettek, másrészt az, hogy abban az évtizedben a történelmi drámairodalom viszonylag szabadon vethetett számot a múlt és a közelmúlt drámai tapasztalataival és tanulságaival. Ez a számvetés a korabeli konfliktusok bemutatását kezdeményező színpadon aligha lett volna lehetséges.

Történelmi drámák – mérlegen

Valójában, több más, közös eszmecserét kívánó kérdés (például a színházak műsorpolitikája, a közösség igényei) mellett a történelmi dráma ügye állott az 1970. szeptember 25-én az *Igaz Szó* marosvásárhelyi szerkesztőségében – *Mai romániai magyar dráma* címmel – rendezett ankét középpontjában, ez első alkalommal vetett számot az erdélyi magyar drámairodalom akkoriban tapasztalt kibontakozásának tanulságaival. A beszélgetést Páll Árpád vitaindító előadása vezette be, ez először is kritikai képet adott a korábbi két évtized drámairodalmáról, azt is kifejtve, hogy a műfaj akkori érdektelenségét mindenekelőtt az okozta, hogy – elsőrendűen az ideológiai követelmények érvényesítése miatt – az erdélyi magyar drámák elkerülték a valóságos konfliktusokat. Az akkoriban igen tevékeny színházi kritikus érvelése a következőkkel indult: „a legutóbbi időkkel a dráma alkotta

romániai magyar irodalmunk leggyengébben fejlett, legcsenevészebb ágát, mely jóval szegényesebb volt, mint a líra vagy a próza. A jelenségnek nyilvánvalóan sok és bonyolult oka van, itt egyetlen tényezőt szeretnék érinteni, mely nézetem szerint nem éppen a jelentéktelenek közül való. A dogmatikus esztétika és irodalomszemlélet jegyében fogant konfliktusmentesség elméletére gondolok, melyet nálunk a végső konzekvenciáig menően senki nem képviselt, mégis elég erőteljesen éreztette gátló hatását.”

Páll Árpád helyesen hívta fel a figyelmet azokra az erdélyi magyar drámákra, amelyek azóta is érvényeseknek bizonyultak az idő mérlegén, például Páskándi Géza *Vendégség*, Kocsis István *Játék a hajón*, Deák Tamás *Hadgyakorlat*, Kányádi Sándor *Ünnepek háza* című darabjaira (Sütő András klasszikus magaslatra emelkedett történelmi drámái ebben az időben még nem születtek meg). Kocsis és Páskándi darabjait külön is figyelemben részesítette, nem csak annak következtében, hogy ezek a művek szélesebb körben váltottak ki kritikai vitát, amiatt is, hogy bennük látta az erdélyi magyar drámairodalom megújulásának bizonyítékait. A vásárhelyi drámavita, például Deák Tamás, Kántor Lajos, Domokos Géza, Szemlér Ferenc, Bajor Andor, Veress Dániel, Balogh Edgár és mások felszólalásaival azt bizonyította, hogy megnövekedett az érdeklődés a megújuló drámai műfaj iránt, és ez az érdeklődés természetesen a színpadon is igazolást kapott. A tanácskozás sikeréhez az is hozzájárult, hogy véleményt nyilvánítottak a színházi élet jeles szakemberei, olyan sikeres színházi rendezők, mint Rappaport Ottó és Harag György. Az előbbi arra figyelmeztetett, hogy a színházaknak olyan drámákat kell bemutatniuk, amelyek nemcsak irodalmi, hanem színpadi tekintetben is megállják a helyüket, az utóbbi pedig azt hangsúlyozta, hogy az erdélyi magyar színháztársaság sokat kell fejlődnie ahhoz, hogy a megújuló drámatermést méltó módon vigye a közönség elé.

A történelmi dráma műfaját, amely mintegy az imént ismertetett ankét tanúsága szerint is a drámairodalom megújulásának egyik tényezőjét jelentette, a nemzeti-ségi kultúra történelmi érdeklődése alapozta meg. Ez az érdeklődés természetesen a nemzeti-nemzetiségi identitás helyreállítását szolgáló törekvések következménye volt. Emellett a kisebbségi létben érvényes közösségi etika kidolgozására is igen alkalmasnak bizonyult, minthogy éppen az erdélyi magyarság tájékozódása hagyományosan mindig is a múlt tanulságainak figyelembevételére épült. Az erdélyi történelmi dráma következőképp magatartás-változatokat vizsgált, az egyén és a közösség, az emberi személyiség és a hatalom viszonyát mérte fel: vállalt feladatok nem az volt, hogy a múltbéli események színpadi illusztrációját adja, ellenkezőleg, a jelenkori konfliktusok megoldásának lehetőségét kereste. Erről beszélt Sütő András, midőn saját történelmi drámáiról – a munkáját vezérlő szándékokról nyilatkozott: „A történelmi dráma – hangsúlyozta -: nem történetírás. Nem

lehet persze a történelem lényegi tartalmainak meghamisítása sem. Jómagam a drámáimban olyan »időbeli és tárgyi anakronizmusokat« követtem el, amelyek – érzésem szerint – csak felerősítették, nyilvánvalóbbá tették egy adott történelmi helyzet és jelenség lényegét.” A színpadra állított történelmi tárgy a korabeli jelenig világító példázattá vált, ez a példázat a nemzetiségi lét időszerű kérdéseire válaszolt. Az erdélyi magyar történelmi dráma eme jelentéstöbblete fokozatosan alakult ki, a hatvanas évek múltat idéző historiai színművei után Sütő András, Páskándi Géza, Székely János, Kocsis István és Lászlóffy Csaba historiai tanulságokban bővelkedő, forrón izzó történelmi tragédiái tanúsították a különálló erdélyi magyar drámaíró-iskola magas értékeit. Ezek az értékek igen hamar meghódították az erdélyi, majd a magyarországi színpadokat. Volt idő: a nyolcvanas években, midőn Erdélyben már igen nehezen vagy egyáltalán nem kerülhettek színre erdélyi írók, így Sütő András, Székely János, Páskándi Géza, Kocsis István színművei, hogy Budapesten, Debrecenben, Szegeden minden másnál nagyobb érdeklődés mutatkozott az erdélyi magyar történelmi drámák iránt.

A hetvenes években Erdélyben is, Magyarországon is széles körű vita folyt a történelmi drámák műfaji-dramaturgiai sajátosságairól, ezek szinte egyöntetűen arra az álláspontra helyezkedtek, miszerint ezeknek a drámáknak nem a múltbeli események minden tekinteten hiteles bemutatása a feladatuk, hanem az, hogy historiai köntösben a jelen konfliktusait mutassák be, ezekre a konfliktusokra keressenek választ. Páll Árpád, akinek nagy érdemei voltak az erdélyi történelmi drámák hiteles értelmezése körül, több írásában is rámutatott arra, hogy a történelem színpadán nagyon is „jelen idejű” konfliktusokkal találkozik a közönség: „indokolt-e ma – fejtette ki álláspontját Illyés Gyula *Kegyenc* című darabjának erdélyi bemutatását kommentálva -, a mi körülményeink között történelmi témán keresztül kifejezésre juttatnunk időszerű mondanivalónkat? Véleményem szerint. Igen. Az írók a múltban is, ma is legtöbbször azért nyúltak történelmi témákhoz, mert filozófiai vagy erkölcsi jellegű mondanivalójukat így nagyobb távlatban, az esetlegességektől és félreérthető napi hangsúlyoktól megtisztítva mondhatták el. Aki a drámaírónak ezt az ősrégi jogát tagadja, aki a történelmi témában szükségképp fondorlatot szimatol, az a maga kétkrajcáros praktícizmusát vetíti ki rá. Talán nem kell bővebben bizonygatni, mennyire tarthatatlan az efféle megítélés.” Páll Árpád arra is felhívta a figyelmet, hogy a történelmi dráma műfajának, éppen a múltbeli események hiteles értelmezésének – a közoktatásban, a tudományosságban és a publicisztikában tapasztalt – töredékessége vagy hiánya következtében, igen nagy szerepe van a nemzeti tudat gondozása körül. A következőket állapította meg: „A magyar – és általában a közép- és kelet-európai – író mindig küzdelmes viszonyban állt a történelemmel. Nem emelkedhetett úgy föléje, nem komázhatott vele, mint szerencsésebb nyugati társai. Ha akad egy-kettő, akinek

művében ilyen vonások is felfedezhetők, az inkább szabályt erősítő kivételnek számít.”

Ennek a fejtegetésnek a következtében jutott arra a megállapításra, miszerint valódi „történelmi dráma” nem is létezik, minthogy a történelmi tárgy mindig aktuális kérdésekre keres választ, a történelmi köntös mindig eleven valóságot takar. *Történelmi témájú drámáink margójára* című tanulmányában a következőképpen érvelt: „a szó elsődleges értelmében vett történelmi dráma nincs, sosem is létezett, soha nem is lesz. A drámaíró nem a kor és a figurák pontos rekonstruálásának szándékával nyúl a történelemhez. Ez a történész feladata. A drámaíró a történelmi témában saját korának kérdéseire keres választ allegóriák, párhuzamok, példázatok vagy parabolák segítségével, és saját korának közönségére akar hatni. A dráma és a színpad mint közvetlen hatásra törő művészi eszköz ellentétben áll a tankönyv- és múzeumizű felelevenítéssel. A drámaírók között legfeljebb abban mutatható ki különbség, hogy egyesek ösztönösebben, mások tudatosabban alkalmazták, illetve alkalmazzák az »aktualizálást« a különböző történelmi témák feldolgozása során. [...] Történelmi témájú drámáinkat képtelen vagyok másnak, mint mai műveknek tekinteni, s megítélésükben fő kérdésnek az előbb felvetett szempontokat tartom. Ebben – ha jól meggondoljuk – a romániai magyar drámairodalom egyik jellegzetes vonását is felfedezhetjük, hisz, mint már említettem, a két világháború közötti legjelentősebb drámák is történelmi jellegűek voltak.”

A történelmi dráma megújulása az erdélyi magyar drámairodalom korábbi nyomain haladt, Bánffy Miklósnak és Kós Károlynak a két világháború között írott klasszikus történelmi drámáinak hagyományát folytatta. Bocskói Viktor *Szabadság, szerelem* című darabja még az 1848-as forradalom centenáriumán idézte fel Petőfi Sándor emlékét, Horváth Ágoston *Varga Katalin* (1955) című drámája az erdélyi népek közös forradalmi múltjáról adott képet, Sombori Sándor *Gábor Áron* (1969) című színpadi krónikája ugyancsak a negyvennyolcas forradalom erdélyi eseményeit ábrázolva szólt az együtt élő népek összefogásának szükségességéről. Szabó Lajos *Mentség* (1955) című darabja Misztótfalusi Kis Miklósnak állított emléket, de történelmi emlékeket idéztek Veress Dániel *Mikes* (1968) és *Wesselényi* (1972) című színpadi művei is. Ugyancsak Veress volt a *Véres farsang* (1970) című dráma szerzője, ebben a munkájában Báthory Zsigmond viharos fededelemiségének eseményeit elevenítette fel. A történelmi drámák iránti érdeklődés következtében kapott színpadot s jelent meg Somlyai László 1939-ben írott, majd a könyvbeli kiadás számára átdolgozott *Fráter György* című darabja, amely súlyos történelmi események előestéjén figyelmeztetett a nemzeti függetlenség védelmére.

Székely János történelmi drámái

Székely János drámái művei szinte kivétel nélkül a történelemben találták meg tárgyukat, cselekményüket történelmi dokumentumok alapozták meg, ezért kapták, miként ezt 1979-ben Budapesten közreadott kötete: a *Képes krónika* címe mutatja a „krónika” elnevezést. Ezeknek a történelmi drámáknak az eszmeisége eltért a Sütő András színpadán megfogalmazott történelemképtől: a nemzeti történelem értelmezésétől az egyetemes történelmi tapasztalat értelmezéséhez közelített. Szász László mindezt a következőképpen határozta meg: „Sütő, akár a perzsa történelemben, akár Luther és Kálvin korában bolyong, mindig a nemzeti lét horizontális jelenségein töpreng. Székely János örökérvényű teremtésmitoszokban, az európai kultúrkörben merítkezik meg, és még ha húsbavágó jelenkori témát boncolgat, akkor is vertikálisan, transzcendens régiókban medítál, üdvösség-bűn-erkölcs-kereszténység nemzet fölötti kérdéseiről.” Székely János drámáinak mindemellett van egy másik igen jellemző sajátossága is, tudniillik ezek a drámái művek versben készültek, ezzel nagy mértékben eltértek a modern drámairodalom műveitől. Ezeknek a drámáknak igen fontos eleme a hagyományos, verses formában írott monológ, nemcsak a mindvégig drámái monológként (illetve monológok füzéréként) írott *Dózsa*, hanem a többi drámái mű monológjai is.

Az írói szándékot a drámái életmű igen változatos témavilágban és dramaturgiával érvényesítette. Az 1954-ben írott *Profán passiót* Tamás apostol állítólagos „evangéliuma” ihlette, olyan, a szent könyvekből kihagyott apokrif szöveg, amely Júdás árulásának teológiai magyarázatát fogalmazta volna meg. Eszerint Júdás személye éppen úgy hozzátartozik az üdvösségtörténethez, mint Jézusé: ha nincs árulás, nincs keresztáldozat sem, következésképp a megváltás is elmarad. Székely János drámái felfogása szerint Júdás nem volt áruló, inkább maga is áldozat, aki mestere parancsára egyezett meg Kajafás főpappal, hogy lehetővé tegye az isteni akarat teljességét, végső soron az áldozatot és a megváltást. Júdás személyének és mitológiájának átértelmezése nem ritka a modern irodalomban: erre tett kísérletet Rónay György filozofikus passiójátéka (*Júdás könyve*), valamint Köntös-Szabó Zoltán mitologikus parabolaregénye (*Kár volt sírni Jeruzsálemben*). Székely János Júdás-drámája, akár a későbbi regény-parabola, morális kérdésekre próbált válaszolni, valójában a személyiség önkéntes alávetésének tragikus következményeit világitotta meg.

Hasonló módon kapott aktualitást az 1972-ben keletkezett *Caligula helytartója* című dráma, amely jóformán ugyanabban a Rómának meghódolt zsidó környezetben játszódik, mint a Júdás-passió. Székely János művére nyilvánvalóan Camus híres Caligula-drámája hatott, koncepciója azonban egészen más: a francia író azt mutatta be, hogy egy korlátlan hatalmú szörnyeteg miként próbálja kipuhatolni

a szabad cselekvés határait, a magyar író arra hívta fel a figyelmünket, hogy egy zsarnoki módon szervezett rend miként torzítja el az államférfiak döntéseit, magát a társadalom belső rendjét és erkölcsiségét. Camus az egzisztencialista bölcselet kísérleti terepének tekintette a színpadot, Székely János a közép-európai történelem mindig ismétlődő tapasztalatainak kifejezésére törekedett. „Ahol / Embernek van ember fölött hatalma, / Ott éppen csak a leghatalmasabb és / A legalantasabb szabad, / A kiszolgált s a kiszolgáltatottak. / A kényszerítő s akit kényszerít. / Rajtuk kívül a kényszerítgetés / Egész bonyolult apparátusában, / Alulról fel és felülről alá, / Mindenki szolgál. A legrangosabb is. / Sőt, annál szolgálabb, minél rangosabb. / A szolga rangja szolgaság rangja” – állapította meg a darab epilógusában a római helytartó, mint keserű rezonőr.

Az 1964-ben készült *Dózsa* valójában, mint mondtuk, drámai monológok sora. E drámai költemény nem független az új magyar irodalom Dózsa-ábrázolásaitól, Juhász Ferenc eposzától (*A tékozló ország*) és Illyés Gyula drámájától (*Dózsa György*). Velük ellentétben az erdélyi író nem egy veszni látszó népforradalmat siratott el, és nem egy történelmi népmozgalom tragédiájával vetett számot, inkább a magányos forradalmár tragédiáját írta meg. Az ő Dózsáját az elszabadult történelmi események kényszerítették arra, hogy a parasztforradalom vezére legyen. Tragédiáját az okozta, hogy mozgalmának csupán oka van, célja nincs: a keresztesek legalábbis nem tudtak értelmes történelmi célt kitűzni a felkelt nép elé, nem voltak olyan terveik, amelyek alátámasztották volna a harci lelkesedést és önfeláldozást. „Hogy rendeznök be ezt a rongy világot? – kérdezi tanácsstalansággal eltelve a vezér. – Tudod, papocskám? Mert én nem tudom. / Ne vessetek meg érte, társaim, / Bevallom nektek, bevallom magamnak, / Mindenkinék bevallom: nem tudom.” Ezért kell végül is kimondania: „Mit tettünk mi? Hadjáratot vezettünk. / S hová, testvér, hová? A semmibe!” Székely János műve így vált az idő előtt érkezett, magányos forradalmár tragédiájává, amelyben a hős valódi bukását nem a katonai vereség okozza, hanem a stratégiai célok hiánya, a szorongató magány.

Mindez az író jelenkorának történelmi konfliktusaira, mi több, általánosságban a történelem eseményeinek, mondhatni, bölcseleti megítélésére is utal. A drámai költemény általános, illetve időszerű mondanivalójára figyelmeztetett Földes László, midőn arról beszélt, hogy Székely János műve a cselekvésnek és a szabadságnak lényegében ugyanazokat a dilemmáit érintette, mint a modern irodalom számos nagy alkotása. A következőket állapította meg: „Világos – ahogyan a jelenkori irodalom sok rendkívüli képviselője történelmi hősökkel mondatja mondanivalóját, úgy »hallgatja ki« Székely is Dózsát, mi újat mondhat a mai világról. Kollektív kényszerűségről és egyéni felelősségről beszél vele, egyetemes meghatározottságról és az akarat szabadságáról, a valóság adottságairól és az eszmény megvalósításáról, jószándékról és a pokol tornácáról – arról, amit Brecht *Galileije*

óta annyian feszegetnek, akik felelősnek érzik magukat földrészünk sorsáért. Arról beszél tehát nagyformátumú hőseivel, amiről Sartre nagy formátumú lázadója is (*Az Ördög és a Jóisten*), Illyés Gyula óriás alkalmazkodója (*A kegyenc*), Camus titáni holdkórosa (*Kaligula*), Anouilh félelmetes hatalom-szolgája (*Becket Tamás, vagy az Isten igazsága*), s ugyanebben a perben szólalnak meg a szürke, egyszerű tiltakozók is (Camus: *A pestis*) és a kicsiny, hétköznapi Bérenger-k (Ionesco: *Le tueur sans gage, Az orrszarvú*). És senki közülük, sem a kis jelentéktelenek, de még a történelmi személyiségek sem mutathatják fel akaratak eredményét úgy, ahogyan akarták. Ám mindahányan felmutatják akaratak szabadságát.”

Magányos hősök a következő történelmi dráma, az 1976-ban született *Protestánsok szereplői* is. A dráma alapjául szolgáló esemény – az író jegyzete szerint – a franciaországi Toulouse-ban történt 1762. január 1-jén, az inkvizíció börtönében fogva tartott hugenotta prédikátorok és nemesek szállnak vitába az inkvizíció nagyhatalmú jezsuita vezetőjével. A vita hitelvekről folyik, tétje a szabadság vagy a máglyahalál. A vitázók közül azonban egyedül a tudós jezsuita sejtí, hogy az egész katolikus-protestáns hitvitát már régen értelmetlenné tette a történelem. 1762-ben vagyunk, a színpadon már megjelentek a felvilágosodás filozófusai: Voltaire, Diderot, Rousseau, D’Alembert, ők hirdetik az új ideológiát, ők fogalmazzák meg az új érveket. A vallási viták, a kiállott szenvedések, a büszkén vállalt vértanúhalál valójában elveszítették értelmüket, az inkvizíció maga is szabadulni szeretne foglyaitól, a hitvalló protestánsok tulajdonképpen korszerűtlen hősök, nem a történelem, legfeljebb saját hitük tragikus hősei.

Az 1958-ban kezdett és 1966-ban befejezett *Irgalmas hazugság* két drámai helyzetet és konfliktust próbált összefogni. Az első konfliktus történelmi jellegű: a dráma professzor hőse politikai mesterkedések hálójába kerül: az ötvenes évek elején vagyunk, nem nehéz ráismerni arra a súlyos közéleti atmoszférára, amelyet a törvénytelen perek és a manipulált tudományos viták hoztak létre. A színdarab professzorának alakja mögül is felsejlik Gaál Gábor alakja, akit ebben az időszakban értek méltatlan támadások, és akinek beteg szíve végül is nem bírta el e támadásokat. A mai olvasó (vagy néző) számára mindez abszurdnak tetszik, éppen ez az abszurditás mutatja be a zsarnoki rendszerben mindennapos képtelenségek valódi természetét. Ezt a politikai-morális jellegű drámai helyzetet egészíti ki a polgári színjáték hagyományos „háromszög” konfliktusa: az idős professzor fiatal felesége korábban egy fiatal orvos menyasszonya volt, aki most a beteg férj kezelő-orvosa, szinte egyetlen támasza lett. Az idős emberben gyanakvás ébred, végül ez a gyanakvás kergeti öngyilkosságba. A „háromszög” motívum ezúttal nem kapott igazán drámai erőt, az egyetlen modern környezetben játszódó darab dramaturgiai tekintetben megoldatlan maradt. Ahogy a Gaál Gábor személyes sorsára utaló tárgy is mutatja, Székely János drámáinak, minden történelmi tárgyválasztásuk

ellenére is az adott társadalmi valóságra reflektáló jelentése volt. Az író a hatalom vizsgálatából indult ki, a hatalommal szembeforduló vagy önkéntesen azonosuló egyén lehetőségeit mérte fel. Történelemszemléletére nyilvánvalóan hatottak a kisebbségi tapasztalatok, mégsem történelmi allegóriákkal tett kísérletet, olyan drámai helyzeteket teremtett, amelyekben bizonyos alapvető történelmi magatartásváltozatok vizsgálhatók. A drámai tér kísérleti terep lett, ahol az író a történelmet csináló és elszenvedő ember sorsát vizsgálja. Ennek az embernek a pusztá létét meglehetősen bizalmatlanul szemlélte, ember- és történelemképe mély és fájdalmas szkepszisről árulkodott.

Ez a fájdalmas szkepszis hatotta át 1981-ben írott *Vak Béla király* és 1989-es *Mórok* című drámai műveit is. Az első a korai magyar középkor uralmi küzdelmeinek bemutatásában vetett számot a hatalom és az erkölcs konfliktusával, a második a hispániai mórok történelmi végzetét mutatta be. A tizenkettedik századba vezető királydráma valójában a hatalommal szemben érzett teljes szkepszist szólaltatja meg, a dráma három szereplője: Könyves Kálmán, Álmos herceg és Vak Béla egyaránt az ország érdekeire hivatkozik, miközben mindannyian a maguk hatalmi érdekeit szolgálják, és ennek során végül is túlteszik magukat az általuk hirdetett erkölcsi elveken. A hatalom személyiségromboló következményét leginkább Béla király sorsa mutatja, aki istenhitétől és jószándékaitól az istentagadásig jut el (ezt fejezi ki *A düh szonettjei* című költői ciklusnak a király monológjaként a drámába beiktatott *A tökéletes csőd* című részlete!) A *Mórok* című dráma cselekménye két szálon halad: az első eseménysor a tizenhatodik századi Spanyolországban játszódik, és azt a gyilkos folyamatot mutatja be, amelynek során az inkvizíció megtöri és önfeladásra kényszeríti a félszigeten maradt mohamedánokat, a második eseménysor jelenkori erdélyi értelmiségi drámát állít színpadra, hősének: Kibédi Lászlónak az alakja és sorsa az öngyilkosságba hajszolt Szabédi László tragédiáját idézi fel. Láng Gusztáv a következőkben foglalta össze a kettős drámában található írói szándékot: „Székely János a *Mórokban* történelmi drámává stilizálta a Szabédi-problémát, a párhuzamos – jelenbeli – cselekményben azonban megírta azt is, hogy *mit transzponál* történetivé. Ezáltal magának a műfajnak, a műfaj genezisének »drámáját« is megalkotta: metadrámát írt. Másrészt ez a másik cselekménysor maga is jelentést kapott a műben, az író nem Szabédi Lászlót akarta megidézni, hanem valami Szabédi László sorsával kifejezhető.”

Székely János színpadán egymással ellentétes erkölcsstanok küzdelme folyt, különféle: többnyire antagonistikus magatartásformákat épített fel, vizsgált meg és utasított el. Ilyen magatartásformák küzdöttek már első darabjában is, Péter a gyakorlatias fanatizmust, Júdás a teljes kiszolgáltatottságot, Tamás a hitet és képtelnyt tartalmazó ambivalenciát, Kajafás főpap a történelmi kívülállást képviselte. Magatartások és etikák küzdelmét találjuk további drámáiban is. Ennek a küzde-

lemnek a tétje mindinkább az emberi szabadság, pontosabban az, hogy az egyén miként tudja függetleníteni magát a hatalom kísértésétől, miként szabadulhat nyomása alól. A hatalom csapdái tárultak fel a *Caligula helytartója* szereplői előtt, a hatalom természetén elmélkedtek a *Protestánsok* tragikus hősei. A toulouse-i inkvizíció börtönébe zárt hugenották már nemcsak a hatalmat tagadják, hanem azokat az ideológiákat is, amelyeket a hatalom felhasznál, amelyekre a hatalom hivatkozik: „micsodák ezek? / Csak cégérek, uram, csak címerek. / Csak ürügyek, uram, a hatalomra!” A hatalom minőségét nem ideológiája jelenti, hanem erkölcs, amely mindig az egyén tetteiben ölt alakot. Hasonló eszméket fejtek ki a *Vak Béla király* és a *Mórok* című drámák is. Valójában mindegyik színpadi alkotás az író (és a körötte élő) erdélyi magyar közösség tapasztalataira épült, ezeknek a tanulságait öltöztette történelmi köntösökbe.

A történelemben élő ember etikai lehetőségeinek vizsgálata szabta meg Székely János dramaturgiáját. Művei a „hitvitázó” drámának azt a hatvanas években kialakult formáját képviselik, amelyet Sütő András, Páskándi Géza, Kocsis István vagy éppen Illyés Gyula és Németh László történelmi színdarabjai. A „hitvitázó” dráma színpadán nemegyszer valódi hitvita folyik, így a *Profán passió*ban vagy a *Protestánsok*ban, máskor erkölcsi elvek, történelmi eszmék és politikai ideológiák csapnak össze, mint a *Caligula helytartójában* és a *Dózsában*, megint máskor az író pesszimista történelembölcselete kap kifejezést, mint a *Vak Béla királyban* és a *Mórokban*. Ezek a drámák a nemzeti és egyetemes történelem csapdáit, kisiklásait vizsgálták, a vállalt elveket és eszményeket ellenőrizték, a megrendült igazság helyreállítására törekedtek. Ellentétes hitelvek és világnézetek ütköztek egymásnak, az eszmei minőség képviselőit általában az erőszak némította el. Ez a drámaírói stratégia a mögöttünk lévő korszak igen aktuális erkölcsi és lelki konfliktusait világította meg, ehhez képest konzervatív stílus eszköznék tetszett a verses dráma hangja, amely a hagyományos ötös, illetve öt és feles jambust elevenítette fel. A drámák közül csak a *Profán passió* készült prózában, a *Dózsa* eredetileg poéma volt, a *Caligula helytartója*, a *Protestánsok* és a többi dráma történelmi anyagától sem idegen a verselés. Székely János könnyen kezelte a verset, a jambus kedvéért sohasem tett erőszakot a kifejezésen, színpadi nyelvén az erdélyi magyar irodalmi nyelv nemes hagyományai éreztették hatásukat.

Anga Mária

Születésem óta

Barlang volt az első lakhelyem,
mégis a szobák fényét emlékszem vissza,
nagy ablakkal, a fénytörések temetőivel.

Ujjaim, mint halszálkák, imára kulcsolódtak,
denevérszárnyakká feszültek.
Ki tartotta akkor a pányvás vitorlát
hogy a tenger természetes erői világra sodorjanak?
Milyen veszedelemtől félek születésem óta,
mikor biztosan tudom a halált?

Valami megjegyezhető

Létezik egy szoba, egy tópart,
vagy egy álom, aminek emlékét
végigcipeled életeden át,
minden léptedet azért számold
hogy valami megjegyezhető
legyen, ami segít, hogy ezekre
a helyekre visszatalálj.
Mert az idő csak abban a szobában,
azon a tóparton, abban az álomban múlik.
Azért kell oda újra megérkezned,
hogy öregségedet is megtaláld, és
az egyetlen ölelést, az összefonódás
bárányi tisztaságával megélt gyönyört,
amiért minden tavasszal
veled együtt letérdelnek a fák,
és imádkoznak, Istent szólítják,
hogy adjon erőt, időt a megérkezéshez.

Kapuvári Katalin

Egy öreg halász emlékére

Folyóparti városban élni jó. Jó most is, és jó volt öt évtizeddel ezelőtt is, amikor még mást jelentett a víz közelsége, mint manapság. Az embereknek nem állítottak ennyi tilalomfát. Nem volt elzárva semmi, nem volt kitiltva senki, ott fürdött, csónakázott, ahol akart. A halban gazdag Tisza-víz ontotta ajándékát, és nem azért ettünk minden nap halat, mert az egészséges, hanem azért, mert volt bőségesen.

Mesebeli alakja volt gyermekkoromnak egy öreg halász, zúgó vizek, rejtelmes nádasok különös embere. Bár hosszú életének nagy részét hallhat keskenységű ladikjában töltötte, de soha sem tanult meg úszni. Mindent tudott a vízről, de egyszer sem vágyott rá, hogy ladikja nélkül rábocsátkozzon. A szárazföldre is csak akkor tette ki a lábát, amikor muszájból körbejárta a házakat, hogy a még ficákoló halakat eladhassa.

Öreg, vásott kalapos, nagy gumicsizmás ember volt. A hátára vetve egy zsák, azon csurgó, csepegő vesszőputtony. Nem köszönt, nem szólt soha egy szót sem, csak ügyesen lefordította a hátáról a kosarat, és csendesen álldogált mellette. Anyám beletúrt a puttonyba, válogatott, kifogásolt, és nagyot sikkantott az iszonyattól, ha fekete ollójú rákhoz ért a keze! A halat nem kilóra, hanem tálra mérték! Ha tele lett a nagy fehér zománcos edény, mindegy milyen hal volt benne, az egységár vita nélkül ki lett fizetve. A kevés szavú halász eztán biccentett, majd szortyogó csizmás, hosszú lépteivel indult az utca következő házához.

Nyári estéken, naplemente után, gyakran lementünk megmártózni a tükörfényes, langyos Tisza-vízben. A túlsó part sűrű nádasából, a halász kunyhója felől minden este megszólalt egy tárogató. A szívfájdító zene szétterült a víz felett, majd a Kopasz-hegy még egyszer visszaverte, hogy újra a víz zengesse tovább, ki a legelők felé, ahol elenyészett. Mi a hátunkon lebegve vitettük magunkat a sodrással, már nem is tudva, a víz vagy az édes-bús zene hullámai ringatnak e bennünket.

Késő esti órákon láthattuk az öreg halászt, aki a folyó közepén csobbanás nélkül evezve, indult titokzatos éjszakai dolgára. A holdfény megnövelte párás körvonalú alakját, és a fényes sötétségben, csónakjával összenőtt árnyéka táncolt az olajfényes vízen...

Egyszer első osztályos koromban, a nyári szünet első napján kimentünk sóskázni a töltésoldalba, a gátórház közelébe. Amikor meguntuk, bemerészkedtünk a füzesbe, fehér virágú kígyósziszt szedni. Hajlott a lápos ingóvány alattunk, ezért nagy szökellésekkel rohantunk végig rajta, futás közben tépve le a virágokat. Még javában tartott a játék, amikor a gátórház felől hangos kiabálást hallottunk. Lélekszakadva futottunk a hang felé, mert a tapasztalat már megtanította nekünk, hogy ha a vízparton valaki kétségbeesetten kiabál, azt csak nagy bajában teheti. De mire odaértünk, már vége volt mindennek, lezajlott a tragédia. Már csak két nagyobb fiú gázolta a vizet, karjukkal kaszáltak a felszín alatt, lábuk tapogatózva nyúlt előre minden lépésnél.

Hogy milyen csatornákon terjed a rossz hír, örök titok, de gyűlni kezdtek az emberek. Már mindenki tudta, hogy Kiss Janika, egy elsős osztálytársam tűnt el a víz alatt. Az egyik percben még nevetve csapkodott maga körül, és mire a nagyfiúk újra felé néztek, már nem volt sehol.

Ezt nem lehetett elfogadni! Még mindenki hitte, hogy ha gyorsan cselekszünk, vissza lehet csikarni az életet! Még nem foghatja a végzet marka túl szorosan azt a kicsi kezét!

A vízen csónakok indultak el, csákyák kavarták örült ütemben a vizet, emberek buktak le, majd jöttek fel egy korty levegőért, hogy rögtön újra lemerülhessenek. Zengett a part a reménykedő kiáltásoktól: Megvan? Láta valaki? Arra néztétek már?

Halkultak a kiáltások, kopott a remény. De keresték tovább Janikát, titkon a csodára számítva, de valójában már csak azért, hogy mire apja, anyja ideér, legalább meglegyen a test, őket már ne gyötörhesse a remény kínja, a borzalmas bizonytalanság.

Aztán a töltés tetején, kimerült futástól lihegve, megjelent Janika anyja. Tekintete ide-oda járt a vízen, majd lassú mozdulattal felemelte a két kezét, és rákulcsolta a fejére. És elkezdte szólóingatni a kisfiát. Nem jajveszékelve, nem kiabálva, csak úgy, ahogy kérlelni szokta: Janikám, gyere elő! Gyere haza, kisfiam, gyere elő! Viszlek haza, csak gyere elő!

Aki csak tehetett, mindenki beszállt a vízbe! Az emberek láncba fogódzva taposták a medret, aki jól úszott, az a mélyebb részeket kutatta. Nyári melegben lassan folyt akkoriban a Tisza, nem ragadhatta még messzire az elsüllyedt kis testet. De telt az idő, fáradtak a kereső emberek, és eljött a lemondás perce.

Akkor ereszkedett le a töltés oldalán az öreg halász ember, kezében egy nagy, kemény héjú házikenyérrel. Odaballagott az anya mellett roskadtan álldogáló apához, és intett neki: Megpróbálkozunk... Beszálltak a keskeny halászladikba, ott az öreg a zsebébe nyúlt, gyertyát és gyufát kotort elő. A szép szál, fehér, égő gyertyát beleillesztette a kenyér közepébe, és óvatosan vízre eresztette. Ő maga kilépett a ladikból, nem törődve az utána bámuló apa zavarodottan kérdő tekintetével.

A kenyéren álló gyertya sokáig egyenesen égett, majd elhajolt a láng a víz felé. És elindult a kenyér a láng irányába! Lassan, szinte keresve úszott, néhol időzve megállt, de mindig újra indult, amerre a láng vezette. A parton dermedten álltak az emberek, lélegzetvesztve próbáltak minél kisebb szelet verni. A megkövült tekintetek követték a lassan úszó kenyér útját, a hit és a hitetlenség fényével arcukon.

Az apa magához térve, lassan evezve, a távolból követte a kenyeret, mint eleven csodát. Aztán megállt a gyertyalángos tutaj, megállt és sokáig csak állt. Nem is indult el többé, hanem elkezdett lassan, magabiztosan forogni maga körül. Az emberekből kitört a csodalátás feszültsége, volt aki futni kezdett felé, volt aki összeroskadt, és csak sírni tudott, de egyik lettek az emberek, nem akadt kételkedő.

Janika apja már ott is volt a forgás helyén. Szinte komótos lassúsággal lefektette az evezőt, majd két térdére ereszkedett a ladik aljában. Előre hajolt, két karjával benyúlt a

víz alá, és nem keresgélt, nem tapogatózott, hanem kinyalábolta Janika puhán nyakló, élettelen kis testét a víz alól.

Ekkor már az öreg halász ellépdelt a helyszínről, felesleges szó és feltűnés nélkül. Nem is figyeltek rá, mert gyászolt mindenki, kiből hogy tört ki a fájdalom és a sajátjait féltő, jósló ijedelem.

Jó pár nap tel el, mire az emberek kezdték emlegetni, mi is történt a folyóparton. Kezdték úgy hinni, hogy amit láttak, csak egy véletlen volt, vagy valami rejtett fizikai törvény, vagy talán nem is láttak semmit?

De ez már nem érdekelte az öreg halászt, ő megtette a dolgát. Megtehetette, mert ő még tudott valamit, amit már senki más nem. Hogy őrzött az emlékezete egy távoli időbe vesző ősi szokást, amire rajta kívül már senki nem emlékezett.

Mára már sok régi tudás titokká változott. És régiek azok az emberek is, akik még e titkoknak tudói lehettek. De a hajdan volt szokások legendája kincsként megmarad. Meg kell, hogy maradjon.

Györfői Réka

Ölelnek, szólnak

Mindig ölelnek, hozzánk szólnak
ősapák s - anyák bennünk vannak
magunkban hordott szikramagnak.

Viszem a holt súlyt vállamon
kiszikkadt folyók árapályát,
minden cseppjében hordozom.

Megérkezés

Nap nap után érkezel,
állomásod puha párna.

Tudod, hogy mi lakik benned,
laknak házad minden sarkában,
fehér szőnyeged letapossák.

Holnap barnult rongyokban látlak,
vérzel a csendnek,
koszlott álmokkal
áldozol az idelentnek.

Nem lehet más
a füst beérik,
nehéz lesz,
mély és ragadós.

Négykézláb kúszol el a sírig,
sosem lesz csillagpor a hús.

Falak között

Bekúszik csendben a fal mellé,
kisodródik a fakeretre.

Tengermosta partokra ér
hófehér válla, karja, combja.
Beakad ég és föld közé.

Belobbant hajlatokkal ébred.
Hajnalodik, kordul gyomra,
nem akar már semmit egészen.

Lélegzet

Kedvesem, nagyon mélyen
a lélegzetem visszafojtom.
Játszom felemás dallamon
ringatózást, semmi a dolgom.

Feloldanak a szavak,
a félhomály látni ha enged,
véremmel láncollak magamhoz,
lassan dobbanok meg benned.

Megkívánás víztükörből

Holt tükör, tört tükör, hullámvás
kialvatlan homálya a lombnak,
alatta a napfény szürke,
vissza, fölfelé csordogál,
csak lassan virrad.

Fejjel lefelé közlekedsz,
a tekintetemben állsz meg,
alakod fodrozódik, mosolyod
legörbült ajkad vonalával
már-már hazugság.

„Senki el ne vegye a te koronádat!”

Rubincseppekből a ruhája.
Termékennyé teszi a földet
s felborzolja az óceánt.

Dráma

Bejön, lehasal, megszűnik,
belép, látja, ugrásra kész.
Bent van, sebez, nem mozdulok,
félrefordul, nézem, kimegy.

Másnap az utca túl meleg,
tele az égbolt madarakkal,
csivitelés, verdesés,
én egyedül a zöld fényű nappal.

Nehéz, párás a levegő,
zsigereinkben túlnyomás van,
ha fél fokot görbül a tengely,
megfulladunk a zuhanásban.

H. Barbócz Ildikó

Homokóra

Gyermekszemmel csak bámultuk és bámultuk a pergő szemeket. Néztük a tornyosuló dombot, talán türelmetlenek is voltunk a lassúsága miatt. Mikor aztán lepergett, gyorsan a tetejére állítottuk megint, és élvezettel követtük a csodát. Akartuk, hogy sokáig tartson, ezért ismételtük újra és újra. Egy idő után aztán sutba dobtuk, már nem tűnt elég érdekesnek, mert nem tudtunk beleszólni a játék menetébe. Ma úgy mondanánk: nem volt kreatív.

Homokórát kezdő, gyakorlatlan háziasszonyként vásároltam, mert szentül meg voltam győződve: tojást csak így lehet megfelelő keménységűre főzni – három perc alatt. Idővel a homokóra elmaradt, és a szaunán kívül nem is igen találkoztam vele az életben. A napokban egy továbbképzés alkalmából bukkant fel ismét, az oktatás területén, és kicsit elcsodálkoztam rajta. Inkább humoros oldaláról közelítettem meg a dolgot, játékos módszernek nyilvánítva szerepét a tanításban. Mégis örültem neki, hogy felbukkant, kezdtem más szemmel nézni rá. És mikor újra lepergettem régi homokórámat időmérés céljából, a szemek mellett gondolatok is peregni kezdtek bennem.

Az órák sorában különleges helyet foglal el, hiszen meghatározott időmennyiséget mér, hamar leszalad. Időmérése miatt tehát végesnek is mondható a többi, végtelennek tűnő órategyenységhez képest. Az idő és a végesség fogalma emberi megközelítésben kizárja egymást. És mert az időt végtelennek hisszük, a legnagyobb pazarlást vele végezzük. Észre sem vesszük, és kipereg a kezeink közül. Márai Sándor Füves könyvét sokadszorra lapozgatva azt írja az olvasásról, hogy „úgy kell olvasni, mintha a siralomházban olvasnád az utolsó könyvet”. A bölcsék tanítása szerint pedig úgy kellene élni, mintha mindennap az utolsó napot élnénk. De ki tudja ezt megtenni? A napok áradó folyama, az időbeli és térbeli végtelenségbe vetett hitünk megakadályoz bennünket. A homokóra ellenben megállít, és kíméletlenül közli: lejárt az idő. Vége a feladatmegoldásnak. De hiszen be sem fejeztem... még nem vagyok kész... még gondolkodnom kell egy kicsit... még anynyi mindent nem végeztem el! A behatároltságtól, az időkorlátoktól ösztönösen eltolom magam, tiltakozom. Az idő könyörtelen.

Nézem és mérem a homokórán a halmozódó szemeket. Gyűszűnyi sivatag. Saint-Exupéry majdnem belehalt a kalandvágyba, a sivatagi bolyongásba. Szívesen ideidézem *Éjszakai repülés* című regényének egyik szép gondolatát: „Azt hitte: amit itt átélt, kaland csupán, s odaát megtalálja azt, ami lényeges, de utálkozva fog ráeszmélni, hogy itt a sivatagban volt igazán gazdag, a homokon, a csöndben, az éjszakában, a szél és a csillagok hazájában.” Ez is eszembe jut, amikor rápillan-

tok az órámra: 2 perc 35 másodperc. Hirtelen villan belém a kérdés: ez mire elég? Mire lenne elég? Néhány hétköznapi cselekvésbe kapaszkodom: egy palacsinta kisütésére, néhány virágcserep meglocsolására, leszaladni az újságért. Csak töredékpillanatokot kapok, annyit, amíg egy repülő áthúz a fejem fölött. Még egy Chopin-darab eljátszása sem fér bele zongorán.

Gyorsan megfordítom a homokórát, aztán még egyszer, még egyszer...
A döbönt csöndben a végtelenséget akarom.

Holló József

Csizmák taposták álmait

(Radnóti Miklóstra emlékezve)

Mint a szélben hajlongó mezők
lágyan hullámozott barna haja.
Boldog szerelmet álmodott –
és hazát: hol Ő nem ért haza.

Deres félelmek metronómja,
szívéből verseket dobogott,
míg felső sötétek babusgatták
a láger felett gyúlt csillagot.

Hitét a földig lerombolták:
s kiszolgáltatott maradt végül.
De költő szíve még szállni akart,
– ellopott egeken szárnyak nélkül.

Bűntelen volt Ő egy bűnös korban,
hol parázként izzott minden szava.
És hiába énekelt tavaszról, csókról
– neki csak meghalni volt joga.

De csizmák taposta álmokkal is
még tenni, szeretni, élni vágyott
és addig remélt a csukódó szem
– míg vak sötétből már fénybe látott.

Sirató

*Cseh Károly költőbarátom
temetésén*

Te kegyetlen, fekete január
végleg elloptad álmait
s örökké fényre vágó lelke
fölött – most földsötétet vakít.

Borzongok. Neki zeng a zsoldár
a *gesztenyék temploma* alatt.
Nyirkos szélsőhaj csókol ágat
s a gyertyaláng tétova mozdulat

öszönén inogja szét magát.
Bibliás csendek terében hallgat
a pillanat. Míg a lélegzet
ki-bejár visszafojtott jajnak.

Kulcsra zárt világ *holdallik* rá.
S a bomló agy talán még álmodik:
feledve gyógyszer ízt, kórházzzagot,
de lelke már más téren osztozik,

hogy a *szerелеm szabad koldusaként*
járja a kozmikus űröket.
Harangszó kereng szét a tájban
fiát siratni... ki elveszett.

Lét és nemlét múlása vegyül
– benne hiányérzetek nehezülnek
s az imákkal pántolt pillanatok
gyóntatószékei elé ülnek

Kereslek még

...Anyámnak

A távolt Rólad, mint nagy leplet
reszkető kezekkel ráncigálnám,
de csak a képzelgés üressége
dereng át szökésed vak hiányán.

Még keres az érzés eszelősen
s a tudatom mélyében létezel:
– mintha ott állnál a túlsó parton
kis csillanó habokra figyel

szemed, a ködösülő mély fölött.
Csendjeid fülemben üldögélnek,
vágynálak megérinteni
de a transzcendens messzeségnek

nincs vége: hiába nyúlok Feléd
ott áll köztünk a Föld az Ég.

Még

Táncol a fény
bódul a nyár
a réteken százszínű
lepke száll.
Fák közt a gyalogút
labirintusain
körbejár a csend
saját visszhangjain.
Az ősz a tájakhoz
még gondolatban sem ért
de a korai szőlő
a kert végén már beért.

Ködöböcz Gábor

A költészet mint megtartó és megtisztító erő

A testnek van háza; úgy hívják, hogy lakás. A léleknek is van háza; úgy hívják, hogy vers. Ezért aztán a mindennapi kenyér mellett a mindennapi vers is feltétlenül szükséges. A *Holt költők társasága* című zseniális filmből is tudhatjuk, hogy „verseket azért írunk és olvasunk, mert az emberi fajhoz tartozunk”. Leginkább talán azért van ez így, mert a költészet – lévén lelki-szellemi energiák átvitele az együtt alkotó olvasóba – mindig megtartó és megtisztító erő. Ebben a minőségében pótolhatatlan, hiszen a költői üzenet más nyelven és más formában nem mondható el.

„A vers a nyelv szobra, a költészet állandó hiányérzetünk ébrentartója” – mondja Kányádi Sándor. Mindig van valami, amivel szemben védtelen az ember, s amíg ez így van, addig lennie kell költészetnek is. Valamiként a költészetben történik meg a mérték vétele, a versben tárul fel a léttelenség örök emberi ábrándja. Olyasformán, ahogyan az például Nagy László *Fejfáknak fejfa* című versében is megszólal: „jussomért, legjobb részemért hajtok/ csonkán e mindig hiánnyal síró,/ szimmetriásra tervelt világban.” Olybá tűnik, mintha a költő folyamatosan a lehetetlent célozná meg azért, hogy mi, olvasók legalább a lehetségest elérhessük.

József Attilával szólva „ami hiányzik a világból, azt az embernek önmagában kell megteremtenie, mert máskülönben elpusztul.” Ilyen értelemben a költészet a mentális, lelki egészségünket védi, miközben a létet teljesebbé, a világot otthonosabbá, emberibbé teszi. A vers ugyan sohasem praktikus céllal születik, de mégis a létben való eligazodást, a szabadabb lélegzétvételt, a félelem nélküli életet segíti elő. Azzal is, hogy az adottságok és kötöttségek hatalmán túlmutatva a lehetőségek, a bennünk rejlő értékek, a lehetséges világok felé jelzi az utat. A költészet az önmegértéshez és létmegértéshez vihet közelebb azáltal, hogy látni, érezni, gondolkodni, egyszóval élni segít. Élni segít azzal is, ha a feszültségek, fájdalmak és rettenetek kibeszélésével a lelki-szellemi járatok tisztításával a derűt, a harmóniát és a belső békét munkálja bennünk. Végül is a költő lélekdonor, a költészet pedig lélekkikötő.

Oktató- és kutatómunkám során József Attila és Shakespeare életműve mellett elsősorban az erdélyi magyar líra, kiváltképpen Kányádi Sándor versvilága jelenti számomra a költészetet. Az *Agria* című folyóirat főszerkesztőjeként a lap állandó szerzői közül szinte napi kapcsolatban vagyok Anga Máriával, Antal Attilával, Bozók Ferencsel, Cseh Károllyal, Fecske Csabával, Finta Évával, Gittai Istvánnal, Kiss Benedekkel, Konczek Józseffel, Lászlóffy Csabával, Oláh Andrással és Serfőző Simonnal. Az ő folyamatos költői-emberi jelenlétük is épülesemre és gazdagodásomra szolgál.

A magamfajta holt költőnek, aki nap mint nap csak néma verseket ír, hovatovább a lélekderű megőrzése is költészetszámba megy. Amiként Nagyváradon, a Partiumi Írótáborban egyik kedves barátom találóan megfogalmazta: valószínűleg az lehet a titkom, hogy ifjú szíveket éltetek a főiskolán, az ifjú szívek pedig éltetnek engem. Igen, valahol talán ez is része a költészetnek.

Klujber Márta

tornácon

lábnyomok futnak élém
dekonstruált történelmi alakok
szandál, saru, bőrcsizma s papucs szagok
terjengnek a lábos körül
kavargó zűrzavar a gőzben
benne mindannyian
fortyogunk ha nincs jövő s csak
a múlt mereng volt diadalán

lengünk egy fémkarikán
céltalan kulcsok képzelt ajtókat nyitni
nem tudunk a mának örülni

pillanatfüst elől futunk
mert szaga fojtón terjeszti szét
mocskos kételyét

lebeg az idősíkok közt a lét

Sakkjátszma

Táblához ülök állandó küzdelmemre
fekete-fehér helyzet elé.
Bábuim helye egy-egy döntés eredménye,
az állás megoldandó szituációm.

Jelzi egy óra kifutó időmet,
s korról korra sietősebben adom át a lépést,
a sietség rutin, vagy a kieséstől való félelem,
ami, ha motivál, a győzelem felé,
ha bénít, vesztembe hajt.

Bábuimat hajtó gesztus: a gondolkodás,
de tévedhet a kiszámítás,
mert kódolt hiba az intuíció,
s a választás is többféle kombináció.

Én a táblán irányítást várok,
melyben lépésem más által indított,
a tettem csak reakció,
s a következmény okozatként indukált;
felelősségem így csak válaszadás,
kérdezni magam nem merek...

Cselemben társam jár előbbre,
bár pillanatnyi sikerem,
ha kényszerítve fogásomtól szabadulni próbál;
elvétett lépésétől kerülök csupán előnybe,
amiért hiányzik taktikámból a tervezés:
lépésem után figyelek csak a következőre.

Az aktuális helyem megelőző döntések sora,
az új a kezdet, míg a régi veszteségével támadófelület.

Bástyák mögé bújva
gyalogokat méregetek áldozat gyanánt,
a futókat kiengedtem,
a huszárok volt hont keresnek,
s tisztjeim a vezér nem vezeti;
királyom, az egyedüli uralkodó
állandó csatámban.

Már kintről is figyelnek,
bennem lassanként zajlik a játszma,
s partnerem ellenfél:
vele malom a harc,
ellene a lépés a dac,
nélküle játékom az önzés, kudarc.

Bakacsi Ernő

A bankár

Zöld Tamás, a FICEK Bank magyarországi fiókjának igazgatója leült íróasztala elé a forgatható foteljébe és bekapcsolta a számítógépét. Beütötte a kódját, és elővillantak a tegnapi nap forgalmának számsorai. Elégedetten nyújtózkodott, kissé hátragurult a fotellel, és kivette táskájából a sportlapot. Ekkor dugta be az ajtón a fejét Ibolyka, a titkárnője.

– Jó reggelt, főnök úr! Hozhatom a kávé?

– Igen. Kérem.

Ibolyka belibegett a tálcával, friss volt és kíváncsú, mint mindig. A finom kávéillat megcsapta a főnök orrát, és amíg a titkárnő elhelyezte a tálcát az íróasztalon, benyúlt szoknyácskája alá, és megsimogatta a lány fenekét.

– Jaj, igazgató úr! Bárki beléphet és meglátják.

– Mondtam már, ha ketten vagyunk, nem kell igazgató uraznod.

– Máshol igen, de itt a bankban nem. Maradok az igazgató úrnál, mert véletlenül elkotyngathatom magam, amikor más is hallja. Nem akarok pletykát, botrányt meg végképp nem. Így is az az érzésem, hogy a feleséged – tessék, már tegezlek is – sejt valamit.

– Igazad van. Szeretem ezt az okos kis fejedet. Te nemcsak jó titkárnő és szenzációs nő vagy, de okos is.

– Egészségére, igazgató úr! – és Ibolyka távozott.

Az igazgató élvezettel kortyolta a kávé. Lassan, kortyonként itta, szerette élvezni az aromát, közben az előző jeleneten gondolkodott. Félretolta az üres csészét, és rágyújtott. Természetesen a bank egész területén tilos volt a dohányzás, de hát ki merne szólni ezért az igazgatónak? Különbén is nyitva volt az ablak. A délutáni tárgyalás jutott eszébe. A jogásszal és a végrehajtóval kell értekeznie, elővette az ügy aktáját.

Kopogtak a párnázott ajtón, és Galambos lépett be rajta.

– Elnézésem kérem, igazgató úr, hogy zavarlak, de ez az ügy nem tűr halasztást, és a te hozzájárulásod szükséges hozzá – kezdte, amint belépett.

– Ül le, Béla! Miről van szó?

– A Rigó-ügy. A Rigó Károly ügye. Tudod, akire végrehajtást rendeltél el.

– Emlékszem. Mi van vele? Fizetett?

– Tegnap délután bent volt. Tárgyaltunk. Szerintem elfogadható a javaslata, de ehhez egy-két hónap haladék kellene. Akkorra tudná rendezni az összes tartozását.

– Letelt a három hónapi türelmi idő, négy hónapja nem törlesztett. Ki kellett adnom a végrehajtási utasítást. Mit akart?

– Már fél éve munkanélküli. Csak a felesége dolgozik. Az asszony keresete és a

munkanélküli segély csak arra elég, hogy a rezsik kifizetése után nagyon szűkösen megéljenek. Három gyereke van, tehát öt emberről van szó. Törleszteni nem tud. Az adóssága kereken ötmillió. Meg akar ettől a nyűgtől szabadulni. Elég az idegességből és az alvástalanságból – ezt ő fogalmazta így – elhatározásra jutott: eladja a házát. Az ingatlan 17-18 milliót ér. Tizenöt millióért egy-két hónap alatt biztosan eladható. Ha értékesítette, kifizeti az adósságát, és talán még marad annyi pénze, hogy tud venni egy kisebb lakótelepi lakást vagy egy lerobbant városzéli házat. Azt akár saját kezűleg is rendbe hozhatja, elvégre építész mérnök. Ezért kellene a két hónapi haladék.

– Ennek nem most kellett volna eszébe jutni, hanem négy hónappal ezelőtt. Elinult az ügy, már nem tehetek semmit.

– Te igazgató úr még tehetsz, te még leállíthatod. Kérlek, adjuk meg még ezt az utolsó lehetőséget neki.

– Mi nem szeretetszolgálat vagyunk, nem jótékonyági intézmény. Engem azért állított a központ ennek a banknak az élére, hogy eredményesen dolgozzam, hogy profitot hozzunk létre.

– Ez természetes, ezt én is tudom. De hát emberiség is van a világon, és a cég nem rövidül semmivel, hiszen visszakapja a pénzt a kamatokkal együtt.

– És ha nem fizet, csak blöfföl? El sem akarja adni a házát?

– Nem hiszem. Én ismerem ezt az embert, nem ilyen, ez nem szélhámos. És nem is nyerne vele semmit, mert akkor mi árverezzük el, és csak rosszabbul jár, mert akkorra még nagyobb lesz a tartozása. Rigó nem hülye, tudja ezt.

– Nem tehetek már semmit. A központ felé is mutatnunk kell, hogy mi nem keressünk kibúvókat, végrehajtjuk az utasításokat. Nem teszünk semmi törvénytelen. Ez figyelmeztetésnek is jó. Mi lenne, ha minden adósnak elnéznénk, hogy hónapokig nem fizet. Az ilyesminek híre megy, és az emberek visszaélnék vele. Az sem fizetne, aki tudna. Egyébként figyelmeztetek, hogy te innen kapod a fizetésed, neked a cég érdekeit kell képviselned!

– Nem kell figyelmeztetned, igazgató úr. Én eddig is és ezután is mindig a céget képviselem, de úgy gondolom, hogy az ügyfelünk érdeke a miénk is, mert ha az ügyfél elégedett, akkor máskor is hozzánk fordul, ha pénzügyi gondjai adódnak, netalán tőkét akar elhelyezni.

– Jól van, Béla. Így kell gondolkodni, de a mi érdekünk az elsődleges. Ezt a végrehajtást már nem csinálhatom vissza. Minden illetékes tud róla, megy az ügy a maga útján. Te megtettél mindent, a te lelkiismereted nyugodt lehet. Ha nincs más...

– Nincs, igazgató úr. Köszönöm, hogy fogadtál, de úgy gondoltam...

– Jól van, jól van. Menj a dolgokra, hozzám is mindjárt jönnek.

*

A Rigó-ház udvarán mintegy tucatnyi ember téblábolt. A közjegyző ismertette a végrehajtás menetét, közölte a leendő nyertes pályázó határidős fizetési kötelezettségét. Akit érdekelt, licitálni akart, előzőleg megnézhetette a házat belülről is. Ezt a végrehajtás előtt a tulajdonosnak biztosítania kellett. Rigó gyerekei az óvodában, illetve az iskolában voltak, feleségének sem engedte meg, hogy jelen legyen ezen a tragikus napon, így hát elment a munkahelyére. Azért mondom, hogy elment a munkahelyére, mert azon a napon képtelen volt dolgozni. Végigsírta a napot, kollégái felváltva vigasztalták. Rigó egyedül volt otthon, a feszültség az ő arcán is kiült, nehezen tudta fegyelmelni magát. A kíváncsiskodó bémésködők és a vásárlási szándékkal érkezők, valamint a hivatalos személyek azért voltak az udvaron, mert Rigó nem járult hozzá, hogy az épületen belül történjenek a dolgok. Kivittek egy asztalt két székkal az udvarra. Az asztalon íratok heverték, az egyik széken pedig a végrehajtó ült, a többiek álltak.

Megkezdődött az árverés.

– A kikiáltási ár hétmillió forint – közölte a végrehajtást vezető közjegyző. – Kérem a vásárlási szándékkal jelenlévőket, licitáljanak.

– Taratom – emelte fel a kezét dr. Kustor János, a városszerte ismert ügyvéd. Kis morajlás futott végig a jelenlévőkön, ugyanis nyilvánvaló volt, hogy Kustor valaki megbízásából licitál. Ki lehet az, találgatták az emberek, de nem volt sok idő az elmélkedésre, mert egy börmellényes, köpcös férfi is megszólalt.

– Nyolcmillió – emelte fel a kezét. Két tagbaszakadt fickó mellette termett, és súgott valamit a fülébe. Segítői, tanácsadói lehetnek, gondolhatta a csak szemlélődő idegen. Nem hallotta senki, hogy az egyik mit súgott neki: Érzed a hegyét? Ez egy rúgós kés pengéje. Ha megnyomom a gombot, 15 centire beléd szalad! Ha még egyszer ki mered nyitni a pofádat, garantáljuk, hogy élve nem térsz haza! Az illető már éppen szólni akart, amikor a másik csak ennyit mondott: pszt, öregem.

– Nyolc és fél – ezt egy hosszú, bajuszos fiatalember mondta, akit többen láttak már vásárokon, ahol sátorban ruhákat árult. Úgy látszik, ide mindenki tanácsadókkal, barátokkal érkezik, mert őt is körülfogták. Persze, ha sok pénz van az embernél, akkor nem árt az óvatosság, gondolták a tájékozatlanok. A sátorozónak is sugdostak a fülébe, mégpedig olyasmiket, hogy ettől a pillanattól kussolsz! Ha nem, kigyullad a sátrad, leég a raktárad, te pedig eunuch leszel, mert megszabadítunk a férfiaságotól! Ugye, világos?!

– Micsoda szemét emberek vannak! Van pofájuk idejönni, licitálni egy szerencsétlen ember házára. – Ezt a mondatot Kovács Józsi bácsi eresztette meg, az egyik szomszéd.

– Kilencmillió – hangzott az újabb ajánlat dr. Kustor szájából.

Az árverést vezető szétnézett az embercsoporton, nyilván várva az újabb ajánlatot, majd lassan, tagoltan megszólalt.

– Kilencmillió először, kilencmillió másodsor, kilencmillió harmadszor – és a kalapáccsal az asztalra csapott. – Kilencmillióért elkelt – mondta még, és a hangja kissé hitetlenkedve, mintha csalódottan csengett volna.

– Az nem, az nem lehet! Ez a ház ennek éppen a dupláját éri! – Rebegette halálsápadtan Rigó. Aztán ordítva folytatta: – Szemét csalók! Átkozott gazemberek! – és az árverést vezető felé indult. A jelenlévő rendőrök fogták le.

*

Másnap reggel Galambos kissé korábban érkezett a bankba, még csak Budai tartózkodott bent. Nem voltak barátok, de jól megvoltak egymással, néha hosszabban beszélgettek a családról, politikáról, sportról, mindennapi dolgokról.

– Nagyon szomorúnak látszol Béla. Valami baj van, segíthetek? – így Budai.

– Nem, köszönöm. De nem tudok szabadulni a tegnapi árveréstől. Sajnálom ezt a szegény Rigót. Igazságtalanság történt, földönfutó lett, és ennek én is részese vagyok. És nem elég, hogy kiforgatták a vagyonából, de még bele is rúgtak. Miért kell megalázni egy szerencsétlent?

– Ezt nem értem.

– Az árverés végén odament hozzá Kustor, valami meghatározást mutatott Rigónak, a kezébe nyomott egy papírt, és vigyorogva tette hozzá, hogy a megbízója milyen megértő ember, nem kér lakbért, de egy hónapon belül át kell adnia a lakást, különben kilakoltatja. Alighogy elvesztette a házat, egy hónapon belül még az utcára is teszik gyerekestől, mindenestől, és ezt úgy adják be, hogy vegye kegynek. Hát nem undorító? Nem megalázó?

– Az, de ne vedd a szívedre, ne hibáztasd magad. Nem te tehetsz róla. Mi csak egy kis csavar vagyunk a gépezetben. Tudod, hogy ki vette meg?

– Nem. Nem kérdeztem meg Kustortól. Amint vége lett a hivatalos résznek, eljöttem, mert forgott a gyomrom. Csodálom Rigót, hogyan bírta idegekkel.

– Szóval nem tudod? Megmondom neked, Gajdovics vette meg. Az ő nevében licitált Kustor doktor.

Galambos bambán nézhetett Budaira, mert az folytatta. – Nem tudod ki a Gajdovics?

– Azt hiszem a fakereskedő, a Felső úton van a lerakata.

– Igen, de nem ez az érdekes. Hanem, hogy kinek a kije!

Budai közelebb lépett Galamboshoz, és szinte súgva mondta: – Neked megmondom, de nem tőlem hallottad. Ő a diri sógora.

– Az igazgatónak, a Zöld sógora?

– Igen. Öregem, tudják ezek, hogy mitől döglük a légy. Így lehet hirtelen meggagdagodni. Gajdovics, mondjuk három hónap múlva, fél év múlva eladja a Rigó-házat,

és nyer rajta tisztán minimum öt-hat milliót. A sógorka megkapja a maga részét, mindketten jól jártak. És ezt évente négyszer-ötször el lehet játszani.

– Ez hihetetlen, erre nem gondoltam. De hát ez bűncselekmény. Ezért börtön jár.

– Ugyan már. Ne legyél ilyen naiv! Az igazgató mindig szabályosan jár el, a törvényeknek megfelelően, a vásárló pedig mindig más. Van elég sógor, koma, jó barát. Nem lehet bizonyítani semmit.

– De... megyek kávéért, hozhatok neked is? – Váltott hirtelen hangot és témát Galambos, mert az egyik kolléganő is megérkezett.

– Igen. Köszönöm, hozzál nekem is! – vette a lapot Budai.

Galambos a kávé kortyolgatása közben láthatóan gondolkodott valamin. Aztán úgy tett, mintha a kocsiban felejtett volna valamit, és kisietett érte. Amint az udvarra ért, mobilján azonnal Bakondit hívta, aki középiskolai osztálytársa, mi több, barátja volt, jelenleg megyeszerte ismert vállalkozó.

– Halló! Szervusz, Pista, itt Galambos Béla beszél. Remélem, nem hívtalak túl korán.

– Üdvözöllek, Béla. Éppen most értem be a céghez, de te bármikor hívhatsz.

– Rövid leszek. Megvan-e még a főkönyvelői állás, amit a minap ajánlottál nekem?

– Rád várok. Vártam már a hívásod. Kell nekem egy ilyen kiváló, banki világban jártas szakember, mint amilyen te vagy.

– Ezért hívtalak. Az általad ajánlott feltételeket elfogadom, de volna még egy kérésem.

– Hallgatlak.

– Alkalmazd Rigó Károlyt is! Beszéltem már neked róla. Ismered is. Jó szakember.

– Tudom. Ha annyira akarod, felvehetem. De csak fizikaiként tudom alkalmazni. Ezt kötve hiszem, hogy vállalja. Nincs szükségem építészmérnökre, most még nincs. Ha nyerünk a pályázaton, ha fejleszteni tudok, akkor esetleg már mérnökként is...

– Elvállal minden munkát. Szorult helyzetben van. Én kezeskedem érte.

– Jól van, ha ennyire ragaszkodsz hozzá.

– Így rendben! Hétfőn mindketten munkába állunk. És köszönöm neked.

– Várlak benneteket, szervusz.

Galambos kivett a kocsijából egy dossziét, amiben nem volt semmi, aztán visszatért az irodába, elővett az íróasztalából egy tiszta papírt, és belefogott felmondása megírásába.

Sipos Erzsébet

Madarak

Unta már a gazdakör a sok ingyenélő madarat,
nem fog eltartani egy egész siserehadat!
Itt van például a seregély, folyton segélyekből él,
csapatosan jár, mindent lezabál.

Álláshirdetést tettek közre,
erre gyűltek a madarak össze.
Így választotta a meggyvágó a konzervipart,
a csóka társkereső irodát akart,
fényképész segéd lett a csíz,
a süvöltő rockzenész, csupa dísz.
Népszerű lett a gyurgyalag edzőterme,
A vetési varjú konyhakertje.
A sas rögtön felkereste az ökörszem optikát,
– már is jobban látok, nahát!
Egészen jól ment minden üzlet,
míg meg nem jelent a rablósirály,
ki adóellenőrként körbejár.

Az aranyhörcsög

Egy aranyhörcsög, ki nem lelte az aranyközéputat,
eszeveszetten arany után kutat.
Nem érte be néhány aranyröggel,
már a parton volt kora reggel.
Esőben is ásott, már szörcsögött,
pedig figyelmeztették a hörcsögöt.
Magasra szökött az aranyláza,
nem állt már többé lábra.

Erdőtűz

Ki okozta az erdőtüzet?
 A tűztövis hallgat, süket.
 A szivarfa felől szállt a füst talán,
 vagy a fáklyaliliom füstölgött csupán?
 A vadgesztenye felelőst kutat,
 sehol nem látni egyetlen kutat!
 – Lehet, hogy az enyves éger
 ragasztót főzött az éjjel,
 annak van ilyen büze,
 mitől nem alszom, szólt a som.

A béka

Vállalkozásba kezdett a béka,
 fuvarozást is vállalt néha.
 – Kérem a legyeket,
 Nem fizetett eleget!
 Három légy, vagy öt szúnyog a tarifa,
 nem szállhat így be a kocsiba! –
 A gyík végül egy sáskát adott,
 – nincs apróm, – így szabadkozott.

Ártatlan szellem

A kis szellemet beidéztek a rossz szellemek.
 Ketten kísérték.
 – Sértés ez a kísértés!
 – Nem csináltam semmi rosszat!
 – Éppen ez a baj! – hányták szemére:
 – Munkaidőbe alszik éjjel,
 a temetőbe se néz széjjel,
 nem rémít senkit, nem riaszt.
 Sehol egy lánccsörgés, sikoly:
 Az ügy komoly! –
 Folyton csak viccel, hülyéskedik, kellemes.
 Azt mondják rá, hogy szellemes!

Békaszerenád

Sással, náddal szegett tó,
 kerek kacsausztató.
 Vízi színpad a közepén,
 tavorózsa nagy levelén.
 Hínárból a függőnye.
 Vartyogó, a nagy művész,
 előadásra már kész,
 párja függöny mögött várja:
 a csinos tavi békalányka,
 mikor léphet színpadra.
 Ez lesz első darabja!
 Felcsendül a békazene,
 készülődik a kis breke,
 rászórnak egy marék lencsét,
 és kívánnak sok szerencsét.

V. Szita Veronika

Ganga anya ölelése

(Regényrészlet)

Az eső nem unta még el magát, szüntelenül zuhogott. A gumicsizma száráig ért már a hömpölygő áradat, ember és állat egyaránt gyötrődött az elhúzódó monszun miatt. Benáres minden szegletében a sár és a víz uralkodott, a hatalmas Gangesz tengernyi folyammá dagadt. A ghatok lépcsőit nyaldosta a mederből kiemelkedő áradat, az esti Ganga aarti fényei még inkább megnövelték a víztömeget. Azt hittem, hogy a szeszélyes időjárás elriasztja majd az embereket, és nem merészkednek bele, de ez hiú ábránd volt csupán, reggelente a folyópart megtelt a felkelő napot váró hindukkal, akik ugyanúgy fürödtek és tisztálkodtak a hullámokban, mintha e nélkül élni sem tudnának.

A sikátorok között faltól falig hömpölygött az iszap, összekeveredett az emberi és állati ürülékkel, híg trutymóba léptem, bármerre jártam, esernyőt hiába tartottam a fejem fölé, olyan hirtelenül zúdult le az égi áldás, hogy nem fogott fel semmit, később már hagytam, nem volt értelme védekezni ellene. Az állatok is szenvedtek, a tehenek nagyokat bőgve botladoztak a sikamlós utakon, több mázsa testükkel egyensúlyoztak a mocsaras talajon. Elszaladtam éppen zöldséget vásárolni a közeli kis bazárba, amikor megláttam a bikát. Leszegett fejvel indult el előttem, talán éppen üzekedő nőtény volt a közelében, lassan ballagtam, hogy a kellő távolságot megtartsam, amikor a nyomorult megcsúszott. Hallottam a hatalmas csattanást, amint a zömök test a földre zuhant, az iszap magasra csapott körülötte, szárnyaszegett madárként vergődött, eltörtek a lábai. Kétségbe esetten kiáltozva bőgött, sebzett vadként bömbölt, de senki nem igyekezett, hogy India legszentebb állatát megszabadítsa a gyötrelmeitől.

A férjem nem értette, mit motyogok rendületlenül a pórul járt négylábúról.

– Bori, te nem szereted a teheneket, a bikáktól meg egyenesen rettegsz! Akkor most miért vagy úgy oda? Majd Siva megsegíti, ne aggódj emiatt! – mondta.

Néhány nappal később, amikor arra jártam, már csak némi csontot találtam a helyén, kutyák marakodtak a mócsingokon, néhány sikátorral lejjebb pedig tehen csócsált a szájában bordacsontokat.

– Szakad az eső, miért kell lemenni a folyóhoz? – mérgelődtem.

– Ganga anyát nemcsak akkor imádjuk, amikor jó idő van, akkor is kell hozzá puját mondani, ha az égből eső zuhog – mondták.

Július eleje volt már, javában tombolt a nyár, amikor egyik este Dhiren boldog mosollyal húzott magához.

– A jövő héten lesz Mata Amritanandamayi Devi az unokatestvéremék falujában, hogy a csütörtöki szertartásra időben megérkezzünk, kedden indulunk, úgy készülj! – cirógatta meg az arcomat.

– Ó, és csak most mondd? De izgatott lettem! – öleltem meg a páromat. – Mivel fogunk utazni?

– Úgy számoltam, legolcsóbb, ha kölcsön kérem a kollégám kisbuszát, abba belefér az egész család, még aludni is lehet benne, ha elfárad valaki.

Mata Amritanandamayi Devi közismert nevén Amma, akit csak Ölelő Anya néven ismer a világ, néhány napos megtisztító, gyógyító szertartására a papa távoli családja hívott meg minket.

– Nagyon messze laknak a rokonok? – kíváncsiskodtam.

– Kolkatától nyolcvan kilométerre, lesz időd a tájjal is ismerkedni, és anyámékhöz is közelebb kerülhetsz, ha egy kicsit megerőszakolod magadat. Alapvetően kedves teremtés vagy, néha úgy érzem, kizárólag a családom előtt viselkedsz elviselhetetlenül, most lehetőséged lesz a másik arcodat is megmutatni.

– Kalkuttában is szétnézhetek? És mikor lesz az ölelés ceremónia? Azért kedden indulunk, mert még egy kis kirándulás is belefér az időnkbe? – záporoztak a kérdéseim.

– Bori! Nálunk a hagyományos családi összejövetelek több napig is eltartanak, most is legalább négy napig fog a szertartás zajlani, hiszen részt kell vennünk a megtisztító ceremónián, csak ezután kerül sor az ölelésre, de igazad van, a Kalighat templomban bizonyára apám is szeretne áldozatot letenni Káli istennő elé, oda el fogunk menni, ezt régóta tervezzük, ki nem hagynánk ezt a lehetőséget, ha már ott járunk.

Csalódott voltam. Azt hittem, a férjemmel kettesben tölthetek néhány szerelmes, romantikus órát, még azt sem bántam volna, ha közösen utazunk, de az elvette minden kedvemet, hogy álló hétig összezárva leszek az egész hatalmas famíliával.

– Fölvehetem valamelyik alkalmi ruhámat? – sóvárogtam.

– Még csak azt kellene, nem akarsz tán nevetség és közmegevetés tárgya lenni? – mordult rám a párom.

Előkészítettem az aranyszínű, zölddel átszótt szárímat, simogattam, nézegettem, nehezen barátkoztam a gondolattal, hogy ebben vegyek részt a meditáción, de azért lázas izgalommal vártam az indulás pillanatát. Dhiren már hétfőn elkérte az autót, de mivel a szűk síkatorba nem tudott behajtani vele, egy ismerősénél parkolta be. Másnap, alighogy a Gangesz-partról hazaérkezett a família, indulásra készen sorakozott föl a család apraja-nagyja, döbenten számoltam meg, harmincegy ember élt a közvetlen közelemben. A férjem már előre sietett, hogy a kisbuszt előkészítse az utazásra, a jármű hangos köhögéssel rázkódott az úttest

szélén. Elszörnyedtem. Tizenhat férőhelyet láttam, fürkészsze kerestem a másik autót, amire majd felszállhatunk, amikor a párom halkán felém súgta.

– Ne aggódj, Bori, mindenki elfér, gyere, szállj föl te is!

Anyósom a férfiak után azonnal befurakodott a mikrobuszba, a sógornőim is felkapaszkodtak, nekik és a gyerekeknek már csak a padlózaton jutott hely, közéjük kellett lekuporodnom nekem is.

– Mindenki kényelmesen ül? – kiabált a párom hátra, miközben apósom és az öccsei mellette foglaltak helyet.

A nagybácsikkal, akik a papa fiatalabb testvérei és azok feleségeivel ritkán találkoztam, ők a ház távolabbi részében éltek, most szemeiket le nem vették rólam. Nekik többnyire csak lányaik voltak, akik a férjeikkel éltek, de így is sokan voltunk. A padozat kényelmetlen volt, szerencsére a hátamat neki tudtam támasztani az egyik ülés csövének és lábának, így viszonylag kényelmesen ültem, könnyedén sikerült egyensúlyban tartani magamat. A gépkocsi lassan falta a kilométereket, rajtam kívül mindenki jól érezte magát, vidáman beszélgettek, nevetgéltek, én meg kívülállóként, kirekesztettként hajtottam a fejemet az egyik szék oldalához, még Ekta hatalmas ülepe sem zavart, álomba szenderültem. Egész nap zötykölődtünk, néha megálltunk, ilyenkor kinyújtóztattam elgémberedett tagjaimat, én is elvégeztem a dolgomat az út mentén, ahol kissé takarásban voltam. Kalkuttába másnap reggel értünk, megváltásnak tűnt, amikor a Húgli folyó mellett végre leparkolt a férjem.

– Na, élvezed az utazást? – kérdezte Dhiren.

A Khaligat közelében nem szabad autóval közlekedni, így elég hosszan kellett gyalogolnunk, döbbsentem láttam meg a Teréz anya nevével fémjelzett Haldoklók Házát alig egy saroknyira a templomtól.

Szerettem volna bele kapaszkodni a páromba, megfogni a kezét, mint régen, ő azonban zavartan húzódott el, és félméternyre előttem ballagva, félig hátrafordulva beszélt hozzám. A többi asszony is az ura mögött sétálgatott, mindannyian egy kupacba verődve zsi bongtak, láthatóan boldogok voltak. A bazársor előtt már nem érdekelt, hogy a rokonaim eltávolodtak, jóval előttem sétáltak, nevetgéltek, sértődötten ballagtam utánuk. Ijedten láttam, hogy csótányok és patkányok hemzsegnnek mindenfelé, igyekeztem a lábam elé nézni, és a világ minden kincséért le nem vettem volna a cipőmet, pedig sorra léptek elém az erre szakosodott árusok, hogy néhány rúpia ellenében megőrizték a lábbelimet. A vérvörös hibiszkuszok elbűvöltek, illatuk elnyomta az émelvítően nehéz szagokat, a tömeg pedig nőttön-nőtt.

– Ne maradj le, Bori! – lépett mellém a párom. – Gyere, kössél szalagot a szent fára! – húzott maga után.

Hatalmas kaktusz előtt álltak a sógornőim, áhítattal burkoltak be aprócska kö-

vet valami rongydarabba, és piros cérnával a növény ágaira hurkolták. Egy ideig figyeltem az imádkozókat, majd továbbindultam, nem akartam magyarázgatni, hogy én más istenhez szoktam fohászkodni, idegen számomra Siva minden megtestesülése. A kis tér váratlanul bukkant elé, azt gondoltam, ez lesz a templom bejárata. Elcsodálkoztam a szárnyasok sokaságán és a hófehér kecskéken, gyanútlanul mentem tovább, minél hamarabb ki akartam jutni az áporodott, bomló, rothadó szagok közeléből. Előttem, egy vasoszlop mellett éppen egy kecskét pányváztak ki, szerencsétlennek a nyaka megfeszült, két oldalról férfiak markolták a nyomorult füleit, aztán lesújtott a bárd. A földre hulló fej még pislogott néhányat, mintha álmélkodna, a földre fröcsögő vért ugyanis egymást lökdösődve rohamozták meg a bazársor felől a hívek. Ujjaitak belemártották a még gőzölgő tócsába, és homlokukat megkenve imára kulcsolták a kezeiket, csak aztán mentek tovább. Iszonyodva hátráltam, a férfiak valószínű, látták rémületemet, mert sorra kapták el a csirkéket, és egyetlen nyisszantás, csavarás, azok meg fejjetlenül vergődtek a földön, hogy kilövellő vérükkel áldozzanak a szomjas istennőnek.

Már nem volt kedvem a templomhoz, de a tömeg magával sodort. A kupola alatti boltívben egészen picinek tűnő szobor meredt rám, vérvörös nyelvét hatalmasra nyújtotta, elképedten láttam, hogy fel van öltöztetve, és a rengeteg virágtól szinte roskadozik. Két félmeztelen pap kivette kezemből a hibiszkusz-bokrétát, néhány virágot a tenyerembe visszahelyeztek egy kis folyadék kíséretében, és sárga csíkot kentek a homlokomra. Kissé távolabb, az oldalsó oszlopsor melletti lépcsőfokokon anyósom üldögélt a rokonokkal, izgatottan beszéltek meg a csodát, Káli istennő imádatát. Szédelegve léptem ki a levegőre, ami nehéz volt, és szörnyen bűdös, hányingerrel küszködtem, amint megláttam a véres szájukat nyaldosó kutyákat, a nyomorultak a veszthely környékén oldalogtak élelmet keresve.

– Ezek után a békességet és a szeretetet zsolozsmázzák, és majd boldogan borulnak Amma keblére, micsoda képmutatás! – mérgelődtem magamban.

– Na, te is megmostad a lábadat a Gangesz vizet tartalmazó medencében? – kérdezte egyik rokon néni. – Ugye, milyen csodálatos a mi Káli istennőnk? Hát ilyen, aki megvédi a mi Sivánkat, örökdiik fölötte, így mi is nyugodtak lehetünk, hogy nem történhet semmi baj, amíg Durgá és Káli megkapja, ami neki jár.

Alig vártam, hogy végre ismét elinduljunk, testem-lelkem nyugalomra, megtisztulásra vágyott, Amma feloldozó ölelésének gondolata, a fülemben sűgő szent asszony utáni vágyakozás megnyugtatta háborgó lelkemet.

Csatáné Bartha Irénke

Álomkertem fénymadarai

Fénymadaraim hívogatom,
jönnek sorra,
napot hoznak éjszakámra,
fényt a sápadt didergésre,
dalt a rideg némaságra.

Jönnek egyre,
sebesen mint a gondolat,
hatalmuk a fényesség lett,
sötét rajtuk át nem üthet,
velük szállok új vizekre,
merre álmok hajtanak.

Zsálya, vadmenta mosolya

Fejem fölött
barnáll az este

olyan üres
nélküled minden

kertemen
szél szalad át

szétszórja
kakukkfű illatát

zsálya vadmenta
mosolya leng

meggyötört szívem
virradatra dereng

Gyöngykalárisok

A rét nyakán
fehér gyöngykalárisok
a margaréták,

s én úgy vagyok, ha nézem,
szemed kútjában a kékek
nefelejcsset sziromlanak éppen,

míg az idő el nem
húz felettük,
mint tovaröppenő méhek.

Hajnali madár

Az éj félhold – szemmel
biztatón őrködött,
fűzfák csapkodó varkocsa,
ide – oda göndörödő fürtök
szállongtak a vén dombok között.

Anyám imája –
felszálló hajnali madárka –
két megörnyedt válla
páros keserűség,
csakúgy tekeredik
kenyérsütő tancba,
csak úgy hajladozik
bánatfa – ága,
gondok súlya alatt
szépívű dereka.

Kis hajnali madár,
törékeny a szárnya,
csendes suhanása,
ékes énekével
száll, száll a magosba,
a nagy hegyek fölé
röppen a jókedve,
édes kacagása.

Szállj, szállj te madárka
szárnyad csattogtatva,
hogy a havasoknál

messzibbre is elláss,
az nagy fényességben
hogy magadra találj!

Vozáry Viktória

Töredékek egy kínai kislány házi feladatából

(Megtörtént eset után szabadon)

Apa ott áll az ajtónál, csak a körvonalát látom. Nézi, hogy lóbázom a lábam az asztal alatt. Nézi, milyen esetlenül fogom az ecsetet és rajzolok vele a levegőben. Nyilván mondani akar valamit, de csak áll szótlanul, míg meg nem gondolja magát. Akkor fogja a kalapját, a batyus pálinkát és kilép az udvarra. Nem szól, hova megy. Nincs erre szükség; a nagymama, anya meg én is jól tudtuk, hogy betakarítja a rizst. Most van szezonja. Kell a pénz. Kell az ecsetemre, a tanulásra, kell a minden évben elkopó cipőkre, amik megfutják a mérföldeket az iskolától a házunkig. Meg a tető; ami minden télen kilyukad, és új rizsszalmával kell bélelni.

Elképelem: vajon milyen lehet, amikor az ablaküvegen megcsillannak a kelő nap sugarai. Miközben az iskolai házi feladatra koncentrálok, kipillantok az ablakon. „Ott megy apa meg Mao”. A nap álmosan virradó fényében bandukol két alak, távolabb a szélesen elterülő rizsföldek sorakoznak.

Előttem a papírlap, vergődöm: miről írok a házi feladatom szerint? Még alig ötszázat ismerek, mereven fogom az ecsetet is... Mit lehet ötszáz jelbe foglalni? Lázas gyakorlás a levegőben. Apát meg Mao-t már rég elnyelték a napsugarak, a fehérség szép lassan bekúszik a szobába és bearanyozza a papírt. Mindegy. Tus, szertartásos ecset-tánc, ahogy tanultuk. Rajzolom a jeleket: ház, udvar, anya, apa meg Mao. Mao meg apa. Egy és ugyanaz: mindketten szeretik a pálinkát. Mindig együtt mennek a földekre, együtt jönnek.

Még egy jel: idő.

Mao még kicsit volt, amikor apa elhozta. Kellett a munkaerő. Jól meg tanulta mit kell tennie, lassan hozzászokott a családhoz is. Apa hűségese társa lett; szinte megfizethetetlen.

Jól van ez. Mit ismerek még? Elegáns vonalvezetés és talán fel is ismerhető; föld, egy szarv, egy férfi, rizs és pálinka.

Mao kiskorában egyáltalán nem ivott. Apa annál inkább. Azt mondta; kell a munkánál. Erőt ad meg kedvet. Mert csinálni azt kell, akár van kedv, akár nincs. És ami azt illeti; néha Maónak sem volt elegendő belőle. Apa – ahogy Mao lassan terebélyesedett – megkínálta pálinkával, beledöntötte a jókedvet. Szétfeszítette a száját és a fél literes 56 fokot egyvégtében legurította rajta. Nyögdécselt, mázsás alkatával megszédülve imbolygott az udvaron. Apa megragadta a szarvát és egyesbe rántotta: mehetett a munkába.

Második lapra futnak a jelek, gyorsan száradnak egymás után: tavasz, boldogság, az iskola, megint Mao és megint apa.

Egy év alatt Mao növésben elhagyta apát. Egy év és Mao teljesen azonosult apa munka-ritmusával. Már nem vetette meg az italt, nem szédelt, mint először. A kedvet pálinkában mérte és mivel így mindig jó kedve volt, sokszor apa nélkül is útra kelt. Mire felkelt, Mao már ott taposott egyedül a vizes rizsföldben. Általában józanul húzta az igát és nem is volt semmi baj, de ha apa több pálinkát vitt ki, Mao követelt. Addig nem indult neki, amíg nem kapott adagot. Ha meg kapott, akkor jókorát. A munka így is el volt látva, csak a nap ment le akképp, hogy apa egyedül tért haza. Mao valahol menet közben felbukott a lábában és az árokba dőlt. Ilyenkor égnek meredő patákkal aludt el a rizsföld mellett. Anya mindig mérges volt, féltette Mao-t. Sikertelenül dugdosta el a pálinkás butykosokat, de apa résen volt. Kiszagolta és könnyed természetességgel vette elő őket újra. Nem csinált belőle ügyet. Azt mondta; Maónak is szüksége van rá, azzal tud csak igazán jól dolgozni! És ez igaz volt. A szesz kötötte össze őket. Olyannyira, hogy még az iskolai szülőértekezletre is elkísérte egy kis kupica fejében. Ha az adag megvolt, Mao neki-indult; mindegy hova kellett menni. Ott állt, kint, birkatürellemmel az ablak alatt, míg apa a tanárnővel beszélt. Apró szemével nézett át az ablak keretén, orrából meleg pára gomolygott a tanterembe.

Lassan betelik a lap, a kezem csupa tinta. Szerencsére a beadandón nincs pacni és a lényeg is meg van rajzolva. Lezárás... ez kissé nehezen megy. Ecsetem alól egy bivaly, a család, az Én írásjegyei bukkannak elő.

Mao kissé megöregedett, de még mindig életerős. Zokszó nélkül húzza maga után az ekeszarvat. A pálinkát elhagyta, mert az állatorvos szigorúan megtiltotta. Árt a szívének. Apa ugyanúgy szereti, habár már csak módjával. Boldogok vagyunk; a sort ezzel zárom. Ennyi elég, lapom sincs több. Mindegy ez, hamarosan apa is hazajön ebédre, sietek főzni valamit...

Hamar Róbert

vodka és tej

Balázsnak

majdnem elkezdtem türelmetlenné válni
de tudom csak éjszakák és öleléseink közé bújva lehet
holnapot álmodni
nem azért mert még nevetségesen fiatalok vagyunk és tapasztalatlanok
és nem is azért mert lelket cserélünk néha a halmozottan hátrányos helyzetűekkel
megelőztük már a köpöcsövekből kiszaladt gyermeket és a földre zuhant amorf ufókat is
eljött a paraméterek és koordináták ideje
de tudd hogy minden távolság között egymásra mosolyognak az atomok
így vándorlunk mi is
húzzuk magunk után a színpadot
elméleteket gyártunk és fertőzzük egymás fertőzéseit
majd kicsit mi is leborulunk és magunkhoz öleljük az istent
vodka és tej
a nyár a szemünkbe vizelt a tél pedig becsapott
de te mindig megvakítasz tündöklő szíveddel
örökmozgunk mint a változás és mint a hajléktalanok
egy mogyorószem a rózsaszín sapkán
hajnali madárfütty-kottába véstük egymás emberszövet-tömegét
és bennünk él a múlt rettentő igazsága

összeköt a minden
minden ami összeköt

ritkán adunk mattot

ritkán adunk mattot a kifosztottság kopott sakktábláján
s velünk szemben ott ül lesütött szemekkel a múlt
mindig ő teszi meg az első lépést
mi pedig könyveket és weboldalakat böngészünk eredményességünk érdekében
s tarkónkra folyik a hétfő és a kedd is
én nem tudok semmit csak szüleim levedlett napjain teríték meg a jövőnek
együgyű képzelgésem mára halott álmok párnahuzatom gombjain
keresztbe ollózzuk a tavasz szüziességét és farzsebünkbe temetjük a vigaszt
eltört az üvegbe rejtett gyerekszobánk pillangónevetése

a hold ragacsos estét

a hold ragacsos estét köpött arcunkba és mi tudjuk hogy máshogy nem lehet
plüssmozdonyok érkeznek be egzisztenciánk első vágányára
mindig ugyanabban a laborban térünk magunkhoz
csak nem ugyanabban az időben
kospiciál minket a winchester
adj király katonát
kérjétek forró bádogdobozokba zárt áhítattal
puliszkaszagú emlékeitekből szegezzetek ki néhányat a retinátokra
higgyétek el a szőnyeg alatt újra kihajt a gyermekláncfű
szögletes gondolataink körökké karcolják egymást
nem adunk
mert ipiapacs s kidobálnak az irodákból a bankból a temetőből is
ha nem adtok szakítunk
a hittel

Renn Oszkár

Vonatok, sorsok

Kavarogtak érzései, amikor felszállt az utolsó esti miskolci vonatra. Elfoglalta a helyét, és meglepődve nézett körül az üres vagonban. Ahogy elhelyezkedett, már finoman mozdult is a villamos mozdony vontatta szerelvény. A váltók sokaságán már zajosan csattogott a vonat, de néhány percen belül már a hegesztett síneken lecsendesedtek a kerekek. Nyúlt a csomagtartó felé, hogy aktatáskáját levegye, hogy a barátjától frissen kapott fényképeket megnézze, de aztán inkább lustán a puha ülésen maradt, és szabadon engedte emlékező ábrándjait.

Két év óta nem találkoztak Tibor barátjával, és ma ezt a napot egymásnak ajándékozták. Pestre tervezték a találkát. Tibi győri rokonainál látogatott Svájcból, ő meg Egerből utazott az élménycserére. Barátságuk már több mint ötven éve töretlenül tartott, annak ellenére, hogy a találkozások nem voltak rendszeresek, inkább esetlegesek, de folyamatosan leveleztek.

Sorsuk akaratlanul fonódott össze azon a napon, amikor az állampusztai rabtáborból kettejüket együtt kísérték megbilincselve Budapestre a Legfelsőbb Bíróságra jogerős ítéleteik kiszabására. Együtt hallgatták a bíróság módosított ítéletét, mely szerint a büntetést túltöltötték, és szabadon távozhatnak. Már a tárgyalás elején euforikus hangulatban ültek a vádlottak padján, mert Szénási főügyész visszavonta fellebbezését. Tudták, hogy súlyosbítás már nem lesz. Enyhítés lett.

A bilincs nélkül örvendező mosolygós fiúkat így vonatoztatták vissza a táborba a másnapi „leszerelésre” és szabadon bocsátásra.

Késő délutánra minden formaságon túl voltak, a rabtábor vasúti feltételes megállóhelyénél várakoztak viseletes letartóztatási ruhájukban, markolva a mindent befogadó, madzaggal erősen lekötött papírzsákjukat. A megállóhely parancsnoka figyelmeztette őket, hogy csak egy percet áll az érkező Beograd–Budapest expressz és ugrani kell a felszállásnál. A jegyet a vonaton kell megváltani. Felszálltak egy párnás vagonba. A kalauz hümmögve adta a méregdrága párnás jegyet a két vigyorgó szabadult tegnap-még-rabnak, akik megkapták rabmunkakeresetüket, és gazdagnak érezték magukat. Az estébe csattogó gyors párnás kocsijában nagyrészt szolgálatukba igyekvő vagy szolgálatukból hazautazó kedvezményezett utaztak. Szundi-káltak, falatoztak bőrtáskáikból, jókat kacagtak nem szolid vicceiken. Emlékszik egy durva neki címzett felszólításra: „Menjenek ki a peronra szellőzni, mert csak úgy árad magukból a naftalinszag!” Nem válaszolt a felhívásra, de kiment szellőzni, mert valóban érezte magán a raktárban hosszú ideje őrzött molyirtó szagát. Ülőhelyére visszatérve aztán elaludt. Tibi is szunyókált. A vonat lassított, és áthaladva a Keleti pályaudvar síntengerén, megérkezett a hatalmas csarnok négyes vágányára.

Összekapták magukat, és szaladtak az induló vonatok táblájához. Tizenöt perc különbséggel később indult Tibi vonata Győrbe, a miskolci éjjeli személy indulásáig volt még tíz perc. Azonnal ment a pénztárhoz és búcsúzott. Még elkapta az utolsó kocsit. Talált a tömött vonaton egy ülőhelyet, papírsákját a csomagtartóba lökte, és ledobta magát a padra, kilihegve fáradtságát. A gyors búcsúra visszagondolva, múltjuk ismeretében, megállapította, hogy ilyen elmélyült barátságra nem számított, s így vélhette ezt a győri vonaton utazó Tibi is.

Örült, hogy még a ma éjszakai hazautazás mellett döntött. Édesanyja várta, bízva a szerencsében és imái erejében, hogy idő előtt fog szabadulni. Csendesen adott hálát a Jóistennek, hogy hajnalra nagy örömet okoz a sokat szenvedett asszonynak. Akart, de nem tudott aludni az elcsendesedett fülkében. Foglalkoztatták jövőjének meghatározó kérdései. Mit várhat egy politikai börtönviselt a bizalmatlan hatalomtól, társadalomtól? Talán még munkát sem. Családjának helyzete is nyugtalanította. Az egykori horthysta rendőrtiszt ma csak kazánfűtőként dolgozhatott a bábonyi bányászszállóban. Édesanyja egy étteremben volt szakácsnő. Húga szerencsésebb lehetőséget kapott: élsportolóként Pesten, viszonylag jó körülmények között élt.

A Füzesabonyba késve érkező szerelvényt az egri vágányon pöfögő 375-ös mozdony várta a vicinális szerelvény élén. A miskolci személyvonat már eltűnt a sötétben, amikor az egri zötyögve kikanyarodott az állomásról. Nagy öröme a szabadulás éjszakai utazásán nem találkozott ismerősökkel. Nem volt kedve senkivel beszélgetni, magyarázkodni, kikerülhetetlen kérdésekre válaszolni.

Érkezésének fél évszázados emlékei tovább éleződtek, amikor a felkapott papírsákkal szaladó diákra gondolt, aki egyre nagyobb izgalommal igyekezett az örömteli találkozásra, haza, szülei házába. Szabadulásának éjszakáján félóra alatt már házuk előtt állt. A kapu előtt tanakodott, a hatalmas ferde törzsű szilfának támaszkodva. Nem akarta megijeszteni édesanyját hirtelen megjelenésével. Kíváncsian és nagyon óvatosan nyúlt szobájának bezáratlan ablakához. Finoman megnyomta az ablaküveget, hogy évtizedes családi szokás szerint a rést engedő ablak alatt elhelyezett nagy kapukulcsot elérje. Elérte, de valami zajt mégis csinált, mert egy pillanat villanyfény árasztotta el a szobát, és a függönyön megjelent az ébren alvó édesanya árnyéka. Nyitotta a kaput, és már a sötét kapualjban fonódtak egymás karjaiba, és zokogtak percekig. A szótlan könnyáradat nem szakadt meg a szobában sem, amikor beült foteljébe, és fogadta a csaknem kopaszra nyírt fejének anyai simogatását. Anya rögtön etetni akarta, már rohant volna a konyhába valami finomságért, de ő most nem kívánt enni semmit. Csak holtfáradtan hallgatni mindent a családról, a „szabad” életről.

A boldogságban úszó anya ugyanakkor fiának történetét várta sürgetően. Mesélnie kellett mindenről, ami a börtönévek alatt történt vele, sok-sok emberi sorsról, bűnökről, jöttetekről, szeretetről, halálos ítéletekről, végzetes gyűlölködésekről. So-

kat tanult és nagyon okos emberektől, bölcs rabtársaktól. Hála Istennek, beteg egy percig sem volt. A legkeményebb időszakokat is jól bírta, a meghajszolt munkát is jól viselte sportos fizikuma.

Már felkelt a nap, mikor még mesélt. De sort kerített néhány kérdésre ő is. Ekkor az anya váratlanul könnyezni kezdett. A fiú érezte, valami nagy baj lehet. Kérdezett: „Apa még Bányából jár haza kéthetente? A jövő héten jön?”

Az asszony összerokkadt, és komor arccal összefoglalta a történeteket: „Kisfiam, Apád nincs itthon, és nem is dolgozik. A váci börtönben tölti egyéves büntetését. Nem akartunk téged megzavarni az ügygel, és ezért nem adtunk hírt az ítéletről és húgod, amikor meglátogatott, erről egy szót sem szólt neked. Apád egy aljas per áldozataként keveredett bele egy „Márciusban Újra Kezdjük” állítólagos működő szervezkedésbe. Egyik vádlott-társa állította, hogy ő írta meg a szervezet „Forradalmi Felhívását”. Igaz, hogy ez soha nem került elő, de a vallomást bizonyítéknak elfogadták, mert egy horthysta rendőrtisztet örömmel vádoltak. A bizonyítékért az egész lakást feltúrták, elvitték könyveid felét, fasisztának minősített éremgyűjteményedet és sok mindent. Hosszasan nyomoztak, készültek egy nagy ellenforradalmi perre, de nem lett semmi, ez a szervezet nem működött, legfeljebb poharazgatott az egyik vádlott szépasszonyvölgyi pincéjében. Végül négyen kaptak börtönbüntetést, köztük apád a letöltendő legrövidebbet.”

Az anya végre kiadhatta magából fiának félve őrzött titkát, kissé talán meg is könnyebbült. A fia ugyanakkor szó és kérdés nélkül csak ült a fotelben nyomasztó terhet érezve jövőjén. Mit várhat a két nemzedékét büntetett család a megtorló diktatúra intézkedéseitől?

Évtizedes emlékeinek fájdalmas, visszatérő áradását a kalauz figyelmeztető bejelentése szakította félbe a magányos utasnak: „Füzesabony következik, a vonat csak Eger végállomáson áll meg.”

Gondolatai Tibi barátjához tértek vissza. Az ő sorsa is bevillant az övé mellett. Szabadulása után ő sem tudta befejezni az egyetemet, de gyors döntésre jutott. Keresett egy disszidálási lehetőséget, és elhagyta az országot. Svájcban telepedett le. Talán tizenkét év múlva küldte az első képeslapot Szicíliából, feleségének kézjeggyel is ellátva, barátjának a legnagyobb meglepetésére. Sűrűbb levélváltás következett, melynek során megismerte Tibor történetét. Svájci lányt vett feleségül. Nem könnyen, de befogadta a német család. A zürichi egyetemen diplomázott, és egy sportrepülőgépgyárban konstruktörként dolgozott. Kisfia születésekor meglátogatta barátja, egy hetet náluk töltött, bemutatta családját, és újonnan épült otthonukat. Magyar ismerősei gyakran meglátogatták, kuriózumként ismerték „magyar szobáját”, amely berendezésével, díszítésével, műalkotásaival igencsak erős és élön tartott honvágyról árulkodott.

Néhány percre megszakadt emlékezése, és mai találkozások keserű pillanatai idé-

zódtek ismételten, a Hiltonban eltöltött délutánon. Kegyetlen sorsfordulók következtek Tibi életében: Meghalt szeretett fia, súlyos gyógyíthatatlan betegségben. Feleségét az egyre elviselhetlenebb mozgáskorlátozottsága depresszióba hajszolta. Barátja súlyos vesebetegsége állandó kezelést igényel. Házukat eladták. Elkeseredésükben egy idősek otthonában vásároltak helyet maguknak. Nehezen szokták meg a körülményeket, de most már elégedettek, mert nyugalmuk és ellátásuk minden tekintetben biztosított.

Már láthatók a város fényei, lassul a vonat. A jó barát talán éppen most érkezik meg Győrbe. Bizonyára ő is végigbrándoza utazását, és arra gondolt, hogy a csaknem ötven évvel ezelőtt, a feltételes megállóhelyen kezdett sorsfordító közös utazás talán a mai napon fejeződik be, utolsó találkozásukkal.

Nagy Zita

Lekésett szerelvény

betonba börtönzött
embertályogok sorsa,
mint sokszor átlapozott sárga ponyva,
esősíró gék olaja bevonja.

fonott színek koldulnak
időt tenyeredbe:

adomány
élethangya nyüzsgögne
fűrt csatornák terhe
a sodrást nyögi hátán
– Atlasz-alagútja –
vezet vissza tegnapijaim – ba –
– harapnak –
hályogos halak pikkelyei
– kopognak –
kezek kezeket fognak.

kihúzott szemvonalak,
lyukasztott fülek,
fényes pöttyögések:
csak érintések
a telefonon
– a testeken –

simítások
– a képernyőkön –
kicsikart illúziók:
– szeretlek –
lebegnek:
tánc...
...(nem több)
szabályozott lépések,
ócska hagyomány,
rothadó szervezet,
megfulladt emberek

számára
legfényesebb szempár;
a metró kacsint rád,
kéjsötét alagútjából kitekereg,
sikamlós gondolat
az egy lépés

csak egy lépés
– legfeljebb kettő –;
csak egy zakó rajtad
a pillanat.
metrószemek könnyeznek
– neked –
egy lépés

csak egy lépés

a hátad mögött
a néni
– láttad már –,
melléd ér:
kenyér-könyörög
– hallottad már –,
mint régen elhagedült nótát
Erdély magyar arca,
elhatárolt valóság,
beljűk mart büszke tartás:
ad, hogy adhass,
ujjai néma játéka közt
születő kincseit kínálja,
alkotása túlélés.

hajlott hátának íve
élete kerete,
a tartalom lapoz szívében,
messziről jött láb,
érpiros arc,
színes kendő alatt ősz haj

állnak,
 s áll mindenki a közöny,
 lépnék,
 de látom őt:
 a művészt
 a nénit
 a hátizsákos hőst.
 igen, látom őt,
 akinek az élet az oka:
 nem lép
 a néni,
 mellettem áll
 s csalfa metrószeretőm lehunyja
 csábos szemeit;
 ez nem az én menetem,
 csomagom üres... egy lépés
csak egy lépés is rengeteg,
 ha az irány helytelen.

láttam a nénit,
 ki nem ismeri Atlaszt,
 mégis többet cipel;
 hordja a tovább a továbbot,
 a redőny-réseken átszökő fényt,
 mit sosem értünk:
 magunkban érezzük melegét.

a nénit,
 kinek kezébe aprópénzt
 ejtettem,
 melynek, ó, üvölténie kellett volna!
 s zuhanása csak suttogott...
 ...nem hallhattuk,
 csak maradunk
 csak állunk
 csak egyedül
 mindörökké...
 ...peronon hagyott miértjeinkkel

Átlagos reggelek

kezdődik, indulunk,
 lábak
 – taposnak –
 anyagföldön guruló
 galacsinlelkeket,
 alagútjában metró
 rezeg,
 ködarccal fáradnak
 – emberek –
 vagytok még?
 monoton kis bogarak
 hátukon lábbal az eget
 „Kafkán”kaparva
 – sikít a mindennap –
 öröm-telen
 időlányok fekszenek a pénz
 alatt;
 itt csak megélni lehet –
 kell-e?
 pénzparton úszik
 el a valóság,
 mi marad nekünk?
 kipufogó-illúziót lélegzünk

Akit Isten a hegyek közé vezérelt

Beszélgetés Eger új református lelkipásztorával, Tóth Imrével

Az egri református egyházközség éppen egy évvel ezelőtt maradt lelkipásztor nélkül. Akkor a presbitérium pályázatot írt ki a lelkészi állás betöltésére. A jelentkezők közül végül hármat hallgatott meg igehirdetésen a gyülekezet, s mindhármuknak lehetősége nyílt arra is, hogy kötetlenebb körülmények közt, a Kálvin Házban mutakozhassanak be az egri egyházközség, illetve a presbitérium tagjai előtt. Az egri reformátusok végül nagy többséggel Tóth Imre székkutasi lelkipásztort választották vezetőjükül.

– Január 21-én, egy hétfői napon érkezett végül Egerbe, huszonhárom évi székkutasi szolgálat után. Milyenek az első benyomásai a gyülekezetről és a városról?

– A költözés pillanata életre szóló élményt jelentett az egész család számára. Képzelteti, majd negyed évszázad után új szolgálati helyre költözni milyen érzés lehet. Ott marad a régi helyen minden, amit addig az ember felépített. Tárgyak és lelkek, amik, akik addig az életünk részét képezték. Bizony elszoruló torokkal közeledtünk Eger felé, az Alföldről a hegyek közé véve az irányt. Tudni kell, hogy sok helyütt nem úgy várják az új lelkipásztort, ahogy illenék. Én azt mondhatom el, hogy néhányszor, a megválasztásom és a végleges ideköltözésünk közti időszakban jeles alkalmakkor volt lehetőségem megfordulni itt, olyankor is mindig lélekmengető kedvességgel fogadtak. Az még ezen felül is meglepett, hogy tizenhét markos férfi jó szóval és segítő szándékkal, asszonyok pedig nagyon kedvesen és meleg étellel vártak bennünket, a távolról érkezőket. Kiváltság, ha valaki így érkezhethet meg új szolgálati helyére.

– Mégis mi az, ami ott maradt Székkutason?

– Ott egy maroknyi közösség él, akik mind szinte családtagokká váltak az ott töltött huszonhárom év alatt. Tőlük nagyon nehéz volt elszakadni. A közös nagy és apróbb pillanatok, amiket együtt éltünk meg, összekötnek minket mindörökre. Ott voltunk a születéseknél, ott a halál pillanatában, ott voltunk minden család életében az örömteli és a szomorú percekben egyaránt. Közös kirándulások emléke Svájcba a testvérgyülekezetünkbe, Hollandiába, ezek mind megmaradnak. Ott marad egy újonnan megépített gyülekezeti ház, szépen felújított templom és egy lakható, kastélyszerű, csodálatos parókia. Ezek mind és az az utánozhatatlan falusi idill mindenképpen ott maradt. S talán a mi életünk is és a szolgálat is, amit végeztünk, ott maradt a lelkekben.

– *A kis falu és a kis gyülekezet után a sors vagy a Jóisten akarata úgy diktálta, hogy egy lényegesen nagyobb közösség pásztorja legyen egy megyeszékhelyen...*

– A puszta világ és a városi létforma között óriási a különbség. Az is való igaz, hogy ez a közösség hatalmas, nem kis feladat egy ilyen létszámú gyülekezetet pásztorolni. Mégis ezt kaptam, és ebben szeretnék hűséges lenni. Érdekes módon én – bár alföldi ember vagyok – mindig vágytam a hegyek közé. Gyakran emlegettem otthon a feleségemnek és a gyermekeimnek, hogy ha nyugdíjas leszek, fel fogunk költözni a hegyekbe. A Jóisten végtelen bölcsessége úgy akarta, hogy ez már előbb megtörténjen, mert most éppen itt van szükség a szolgálatomra, Egerben, a Bükk lábánál.

– *Mindig többes számban beszél: jöttünk, költöztünk és így tovább. Mekkora a család, és hogy viselték a hirtelen nagy váltást?*

– A többes szám teljesen magától értetődő, hisz itt nem csak rólam van szó, sőt nem elsősorban rólam, hanem az egész családomról. Én új feladatot, megoldandó problémákat kaptam a Jóistentől, ők pedig el kell, hogy szenvedjék az ezzel járó változásokat. De olyan család vagyunk, akik mindent együtt határoznak el, s együtt is hajtjuk végre vállalásainkat.

A feleségem pedagógus, elsősorban sérült, hátrányos helyzetben lévő gyerekekkel szeret – szeretne – foglalkozni. Az itteni asszonyoktól sok segítséget kap az új feladatokhoz, a beilleszkedéshez, ahhoz, hogy itt is megtalálja a helyét. Jelenleg munka nélkül van ugyan, de ez azt is jelenti, hogy sokat tehet a gyülekezetért. Harminc éve van a pályán, s ezt mindenképpen folytatnia kell, ezért folyamatosan keressük a lehetőségeket. Ugyan el kell mondanom, hogy egy lelkésznek a legjobb lenne otthon maradnia, de ezt csak kevesen engedhetik meg maguknak.

Három gyermekünk született. A legnagyobb fiunk 22 éves, orgonaművész hallgató Budapesten a Zeneakadémián, de már hét éve nincs otthon, hiszen előtte Kecskemétre járt középiskolába. Kutasra is ritkán jött haza, ide is ritkán fog.

A 12 éves Kata lányunkat viselte meg legjobban a költözés. Bármennyire is jól érzi magát Egerben, a kiskutyája, a barátnői ott maradtak. A középső fiunk, a 16 éves Péter találja föl legjobban magát az új környezetben. Ő fölolvadt az iskolai sportban, és ezzel a helyét is megtalálta az új közösségben.

– *Eldöntötte, hogy lépni kell, pályázott, megválasztották, megérkeztek, elhelyezkedtek az új helyükön...*

– Nagyon nagy feladatot vállaltam, aminek nem látom a végét. Tudni kell, hogy az Alföldön bezáródtak a lehetőségek. Kilátástalanság lett úrrá rajtunk, s még mielőtt az egri pályázatról tudtunk volna, elhatároztuk, hogy lépünk kell, mert székkutasi életünk lezárult. Így amint megláttam a kiírást az egri lelkészi állásra, nagyot gondoltam, s benyújtottam pályázatomat. Nem hitelenség mondatja, de a kérdés ott motoszkált végig a fejemben: Mit keres Egerben egy falusi lelkész? Rá-

adásul nem ötven felé ballagó embereknek szoktak ekkora új feladatot adni. Ahogy ez az egész procedúra elindult, és azután is isteni sorsszerűséget láttam a történelekben. Bekerültem a hármass csoportba, akiket meghallgatott a gyülekezet, s ez már egy nagy lépés volt, hisz itt már csak magamat adhattam. Arra gondoltam, ha elfogadnak, ha jelent valamit az, amit én adni tudok, akkor már nagy baj nem lehet. Eddig is úgy éltem az életemet, hogy soha egyetlen lépést nem tettem a magam érdekében, s ezen most sem változtattam. Szét sem néztem Egerben az első bemutatkozásom előtt. Nem győzködtem senkit arra nézve, hogy engem válasszanak. Az Igehirdetés, amit tartottam, nem kortesbeszéd volt magam mellett, hanem igyekeztem legjobb tudásom szerint Isten Igéjét tolmácsolni. Rábíztam teljességgel az ügyemet az Úristenre. Amikor szeptember 23-án megérkeztem az első szolgálatra, valóban úgy éreztem, mintha hazaérkeztem volna. Volt, aki azt mondta, hogy haza se menjen tiszteletes úr. Más valaki azt fogalmazta meg, hogy ő ilyen beszédek szeretne hallani évtizedeken át. Ezek olyan isteni pontok, melyek nélkülözhetetlenek. Ekkor éreztem, hogy van kontaktus köztem és a gyülekezet között. Aztán a közösség úgy döntött, engem választ, s bár még kinevezésem nem volt, de az adventi gyertyagyújtásnál már ott állhattam, s áldást mondhattam a Dobó téren. Karácsony első napján ismét az egri református templomban hirdethettem az Igét. Eredetileg úgy terveztük, karácsonyra már itt leszünk, de be kellett látnunk, hogy a búcsúzásra is kell időt szánnunk. Székkutatason ugyan már december 9-én megvolt a hivatalos búcsúalkalom, de sokan nem lehettek ott, s a többi napokon jöttek elköszönni. Egymásnak adták a kilincset a gyülekezet tagjai. Beláttuk: nem vonhatjuk meg magunkat az emberektől. S ez a fájó és elnyújtott búcsú meggazdagító volt a számunkra.

– *De még csak most jönnek az igazi kihívások. Milyen feladatokra számít az alapján, amit az első hónapokban tapasztalt?*

– Nem akarok mást csinálni, mint amit az Alföldön tettem. A legfontosabb az Igehirdetés, a beteglátogatás, a gyülekezeti tagokkal a kapcsolattartás. Adott korban, adott társadalmi közösségben szól a hívekhez a prédikátor. A prédikálás pedig egy örök tanulási folyamat. Ahogy Kossuth tanulni jött Egerbe a hazafiságot, úgy jöttem én is e város falai közé tanulni.

De a tanulás mellett tanítani is kell. Ahogy az Alföldön oktattam a gimnáziumi tanulókat, úgy itt is ugyanezt fogom tenni. A Kálvin Házban, az első általam szervezett Bibliaórára 22-en jöttek el, s ezekről az emberekről kiderült: ismerik a Szentírást! Így aztán különösen felemelő érzés, hogy van egy közösség, nem is akármilyen kvalitásokkal, akikhez szólhatok. Ráadásul ez a közösség tizenötszöröse az otthoninak. Most az az első, hogy pontosan föltérképezzük a város reformátusságát. Jelenleg olyan 4–5000 református élhet a városban, de nagyon pontatlanok a kimutatásaink. Természetesen Egerben a katolikusság a meghatározó,

de nincs miért aggódnunk, s nem is kell, hogy ez bénítson bennünket. Németh Lászlóval vallom, hogy a kisebbségi létet minőségi kisebbségként lehet túlélni.

– *Eddigi szavaiból, no meg abból, amit a szószékről hallottunk már Öntől, a rétorság igen fontos az Ön számára.*

– Szenvedélyes igehirdető vagyok. Megadatott számomra, hogy Istenünk üzenetét legjobb képességeim szerint közvetíthessem, s ez állandó feszültségben tart, mert az igehirdetés nagyon nehéz műfaj. Hallgató korom óta úgy állok oda a szószékre, hogy tele vagyok feszültséggel. Kedves professzorom, Czeglédi Sándor szavai azonban mindig a fülemben csengenek: „Akkor kezdjete el aggódni, ha ez a feszültség megszűnik!”

Én nem is rétorságról beszélek, inkább arról van szó, hogy az ember üzenetet kap. S ezt a nagyon fontos üzenetet tovább kell adni. Vagy kapja az ember, vagy nem. Ha nem kapja, vagy nem kéri el az Istentől, akkor ugyan beszélhet szépen, lehet kiváló szónoklat, amit tart, de nem lesz hatása, és nem lesz benne erő.

Tudom, nem lehet mindig ugyanazon a hőfokon közvetíteni Isten Igéjét. A teljesítménybe sok minden belejátszik. Az ember közérzete, gondjai, fáradtsága mind-mind hatnak a személyre. Sok mindent meg lehet tanulni, de kell adottság is az igehirdetéshez. A Szentírás karizmának, képességnek nevezi. Ezt pedig nem mi teremjtük meg magunkban, hanem kapjuk. Persze lehet fejlődni, lehet kérni, hogy az ember minél hitelesebb „tolmács” legyen.

– *A lelkes dolgoz azonban nem csak lelki feladat, de adminisztráció is. A vállalt kötelezettségeinek ezen részében mit és hogyan kíván munkálkodni?*

– Egerben nagyon sok értékes ember van a gyülekezet háza táján is. Szeretném ezeket az embereket bevonni a munkába. Szerencsés, ha a lelkipásztorról levezik az adminisztráció nagy részét azért, hogy a lelki élet fejlődhessék. A múlt mindnyájunknak az életében meghatározó. Így van ez a gyülekezet életében is. Mégis azt tartom fontosnak, amit én teszek vagy tenni tudok. Első lépésként tájékoztatni szeretnék mindenkit arról, ami az egeri reformátusság életében történt és történik, illetve arról, milyen anyagi kondíciókkal rendelkezünk. Fontos, hogy pontos képük legyen arról is, hogy milyen anyagi helyzetben vagyunk jelenleg. Mert a gondjainkat – melyek szép számmal vannak – csak együtt tudjuk megoldani. Neki kell mennünk a problémáknak!

Hasznos programokkal szeretném ismét népszerűvé tenni a Kálvin Házat, a hagyományokra is támaszkodva, olyan vendégekkel, akik mindenképpen becsalogatják a közönséget. Különböző kulturális rendezvényeket kívánok szervezni, megemlékezni e falak között nemzeti ünnepeinkről, kiscsoportos diákfoglalkozásokat, evangelizációt és Bibliaiskolát szeretnék indítani, korhatár nélkül. Székkutason két testvérgyülekezetünk is volt, szeretném, ha Egernek is lenne ilyen. Elsősorban erdélyi vagy partiumi testvérgyülekezetekre gondolok, mert arrafelé igen jó kapcso-

latokkal rendelkezem. De a Felvidéken élő vagy a svájci, illetve holland reformátusokkal való kapcsolatfelvételt is lesz lehetőségünk.

– *Nem fog hát unatkozni az elkövetkezendő években. De vajon a sok munka mellett meglesi-e az új otthonát Egerben? Beszélgetés közben Székkutatást mindig így emlegette: Otthon. Mikor fogja Egerre azt mondani: Itthon?*

– Már is azt mondom: itthon vagyok. Az embernek az az otthona, ahol a családja és a hivatása van. Ilyen értelemben otthonra leltem Egerben. Be kell azonban látni, hogy nagyon hosszú időnek kell eltelni ahhoz, hogy az embernek gyökerei legyenek. Székkutason úgy ismertem az embereket, hogy hátulról is felismertem őket. Mi szülők Békés megyében, gyermekeink pedig Csongrád megyében születtek. Azt gondolom, hogy valahányszor szóba kerül előző szolgálati helyem, azt mindig otthonként fogom említeni. Remélem, eljön az idő, amikor Eger városát is így fogom megnevezni. Az viszont bizonyos, hogy az emberektől nagyon sok kedvességet kaptunk már rövid idő alatt is.

„Nincs itt maradandó városunk” – mondja a Biblia, s ezt egy lelkészcsalád tudja igazán. Az egész világ Istené. Így hát mindegy is, hogy hol élünk, hol munkálkodunk. Egy nagy teológus azt mondta, ahol vagy, ahol élsz, légy ott teljesen. Ez nagyon fontos üzenet. Szeretnénk így lenni itt, hogy teljes otthonunkká váljon a város és a gyülekezet.

Egres Béla

Hegymegi Flóra

Tükörkép

Valahol a világ peremén ülök
tűnődve a lét karakterisztikáin

Elöttem villódzó pulzások
jégből és tűzből hegy meg árok
amint hadakoznak: Ábel, Káin
Dübörgésükön meg sem rezdülök

Réveteg hintázik fülemben a csönd
szememet marja e perspektíva
türelmem szétmálló homokzátony
jégből és tűzből hegy meg árok
örökös rémítő offenzíva
lélek-birodalmat sorra ledönt

Láng-szárnyakon repülő Albatrosz
vagyok ha azt teszem amit akarok
a víz szavamra tükörré feszül
de visszhangom vergődve elül
Felborzolják meggyűrik tehetetlen vakok
nem bír el már velük Dionüszosz

És miért ordít a föld a talpam alatt?
Kiket sirat meg időnként az ég?
Megint csak tétován meg-meg állok
Jégből és tűzből hegy meg árok
Egymagam vagyok, ugyan mit mondhatnék?
Naphosszat nézem az ismerős falakat.
Lakmároznak az üresség húsából
istentelen sejthalmazok remegve
sokszor nem hiszem el amit látok
jégből és tűzből hegy meg árok
osztják a semmit önfeledt' nevetve
asztán diadalt vesznek a tálból.

Ne járulj elém üveglekkel
átlátszó tömeged elég bizonyíték
falféher sötétség ormán járok
Jégből és tűzből hegy meg árok
én a szivárványban sohase bíznék
ne etess senkit konzerv-eledellel

Valahol a világ peremén ülök
elmémre lázas képek fénye borul
lidércek függönyén lyukat vágok
jégből és tűzből hegy meg árok
a vihar csöndje álmosan elvonul
és a valóság síkjára felfeszülök.

Farkas Ábel

Küszöb

A szoba közepén óriási aranytrónus, benne egy isteni alak. Azt mondták, életének egészét e porladó falak közt töltötte, s ez idáig szüntelen szunnyadt. De most valami történni fog, azt mondták, s attól lesz érdemes ez a nap, attól lesz érdemes hasztalan létezésünk.

Vannak itt rajtam kívül mások is – csupa nemes emberek, s mindnyájan azt a silány testet bámulják, azt az istenséget, ki beteljesíti a prófécíát.

Most mintha valami mozgolódna, a tömeg zúgása magába fullad; talán feltámad ez a szörnyeteg, ez a földöntúli csoda – előretolakszom, utat török magamnak, hogy minden egyes pillanatot láthassak, csupán a gyönyörért és a kielégülésért, s hogy elsőként nyerjem el a feloldozást. Valóban. A trónus megremeg, s érzem, hogy valami ijesztően szokatlan és idegen. Minden izom és ideg megfeszül, aztán halk nyögdecselek közepett e testbe költözött isteni erő végre feleszmél – egy szemtanú vagyok, irigylésre méltó szemtanú. Csattognak a vakuk. A test feláll, lassan, csak lassan, életében először. Bíborszínű selyemköpenye földre hull, meztelen teste elborzaszt, de ámulatba ejt. Aztán megcsap a bűz. Isteni eredetű, nem evilági bűz, melynek értelmét csökkent érzékszerveink képtelenek megismerni, de átjárja testem, és megmérgezi, és ez többet ér a valóságnál. Ordít, fülsüketítő hangon ordít, mint egy fenevad, míg csapzott homlokom dübörög, szívem zakatol, a mágia tüze elsorvaszt.

Csattognak a vakuk. A lény megteszi első lépéseit, járni tanul, mint egy csecsemő, bár lelke töretlen, s többet ismer a mindenről, mint akárki ebben a mocskos pocsolójában. A vörös szőnyeg elrohad lábai alatt, és ez csodálatos; oly közel van most hozzám, hogy megérinthetném, megcsókolhatnám szürke, aszott lábait, de nem teszem, nem tehetem, mert nem vagyok méltó. Az ajtó kitárul, a beáramló fényesség megbabonázza ezt az isteni vadállatot, ahogy ő maga is megbabonáz engem – oly közel a cél, oly közel a szabadság, a végtelenség, a határtalanság. Ha megszabadul, ha kitör ebből a szűk ketrecből, akkor áldást hoz és könyörületet – azt mondták. És én elhiszem. Most már létezek, érzem, hogy most már végre létezek, magam vagyok, s nem egy bevégzett kegyvesztett. Mint egy óriási, eltorzult csecsemő, egy küklopsz, úgy viseli magát ebbe a satnya porhüvelybe zárva, s e primitív, csökevényes porhüvely teszi oly esetlenné. Megemeli kezeit, sóvárogva nyúl a vakító fény után; csupán egyetlen lépés, és eláraszt a szüntelen gyönyör.

Aztán valami szörnyű dolog történt. A küszöb az oka mindennek. Az elátkozott, ismeretlen küszöb, melyet mi csupán észrevétlen, tudatlan átlépünk, míg e lény többre hivatott – egy elvetemülten szenvedélyes álom sem képes előidézni, hogy miként s mire, de ez a bestia sokkal többre hivatott.

A láb megbotlik – a lélegzet bennakad –, a hitvány test elborul, és a sudár gerinc eltörik, mint egy száraz faág.

Illés Áron

Új Mikesüsszeia, azaz: Mikes Kelemennek, a fejedelem hű íródeákjának legújabb levelei

Annyi sok csuda dolog történt vélem, hogy alig győzém őket mind észben tartani, és illő alkalommal papírra vetni. Hanem, édes néném, bocsássa meg nekem azt a jó két és félszáz évet, amíg hibádtak leveleim, de biz nem sok alkalom esett vélem, hogy leküldhessem kédnék ama sok mindent, amelyeket írogattam.

Merthogy, amikor a bujdosók utolsó maradéka is jobblétre szenderüle eme szürke világbul, már amazok, kik megelőzték (köztük jómagam is), igen-igen várták, hogy újra láthassák a hátramaradott bajtársakat. Amikor is Krisztus Urunk születése után írtak ezerhétszáz fölött hatvanegyed, tudja meg, édes néném, akkor esett meg vélem talán egész eddigi éltém leginkább kényelmes költözése. Ugyanis, mint írtam, sosem hurcolám magammal sok csomagot, most még ama keveset sem vivém magammal, mellyel eddig nyűglődtem, ha Törökországban dolgunk költözésre fordult volna. Utazásom minden eddigi felett kényelmesb volt, annyiban is, hogy senkire sem kellett várni, és kísérete-met nem a Porta lovas spahiiai adták, hanem maga Gábriel arkangyal.

Szent Péter dolgát annyiban felette furcsának tartom, hogy nem csömörlik meg a kapu állandó nyitogatásában és azon kevéske embernek béeresztésében, akik ide készülnek. De talám hosszú portáskodásának tudnám bé, hogy meglehetősen morgós, és felettébb szótlan. Emlékszem, mikoron én és Gábriel arkangyal megérkezénk a kapuhoz, akkor az alábbi csuda eset történt meg: Először is azt vevénk észre, hogy Szent Péter valamely könyv olvasásában olyannyira elmerült, hogy meg sem látta a két jövevényt. Így töltöt-tünk egy bő fertályórát, nem akarván zavarni. Hanem amikor már Gábriel türelme is el talált fogyni, valamelyest megköszörülvén torkát, sikerült elérnie, hogy Szent Péter motyogva bár, de elővegye kulcsait, és letegye könyvét. Én pedig nem ismervén amaz authort, kinek írományaiban oly igen elmerült, megkérdezém tőle, mely könyvet olvas-sa. Édes néném! Azt nem remélhetém, hogy leveleimmel kédnék és magam unalmán kívüül másokét is elűzöm, főleg nem, hogy a Mennyek kapusa amazt könyv formájában olvas-sa. Nem ismert fel rögtön, de látám, hogy egyszeribe földerül egyként komoly arca, és ennyit mond: „egész jók”.

Ennekutána bé is engedett igen hamar, de mikoron nehéz kulcsaival újra bészárta a kaput, még ily beszédet intézett hozzám: „A Fejedelem accuratus ember lévén nem-igen szenvedheti a késedelmet és pontatlanságot, lettlégyen az akár a munkás világon, avagy emez Mennyei Királyságban. Sokszorta hiányolá a többi bujdosót, de annyiban talám megenyhült, hogy derekáról végre valahára el találtott múlni a fene reuma, amely annyit alkalmatlankodott. Bizonyára a helyi aer teszi.”

Édes néném! Arra, hogy itt fent mint vannak a dolgok, nemigen kívánok sok szót vesztegetni annyit azért megemlítek, hogy Dante igen meglepődött felköltözése idején. No és -majd' elfelejtettem- a káposzta itt valóban mennyei! De hadd szólok pár szót kédnek fejedelmünkről. Nem hiába mondotta Szent Péter róla, amit mondott, mert még itt fönn is megköveteli amaz szigorú napirendet, melyet a száműzetés éve alatt is oly accuratusan követett. Szintén régi szokását folytatja annyiban is, hogy itt is rengeteget fúr-farag, de már nem elégszik meg egy széknél elkészítésével, hanem egész bútortzatok alkotásán fáradozik.

A bujdosók itt más korok rebellis kurucaival is igen nagy barátságba kerültek – hiába, kiirthatatlan fajta –, kiváltképpen egy Kossuth Lajos nevezetűvel. Róla annyit írnék csak le, hogy ő is vezetett szabadságharcot, igaz, jóval rövidebb ideig, és az övé is elbukott. Ezután száműzetésre kényszeredett. Megismerénk még egy szintén Kossuth korában élt poetát, Petőfi Sándor névvel. Ő már földi léte alatt is, mely igen rövidre nyúlott, annyi verset írott meg, mint amennyit kilenc közönséges poeta százévnél éltük alatt. De itt fönn tovább folytatta munkáját, melyben még mindig nem tört meg lelkesedése, képzelheti kéd, mennyi termelt azóta.

Tudja meg, édes néném, itt fönn nemcsak mi bujdosók tartunk össze, hanem a világnak minden királyai is. Már azon igen kevés királyok, kiket nem ördögök párolnak hatalmas katlanokban. Ők egyszer hírt kapván a nagy forradalmi poetáról, verseit töviről-hegyire átolvastán valamely okból igen megsértődtek rá. Hogy miért, ne kérdezze tőlem kéd, én nem olvasám túlságosan sok verseit, de amaz kevesek, melyekhez szerencsém volt, ártalmatlannak tűntek.

Kossuth és Petőfi addig meséltek dicsőséges harcaikról Fejedelmünknek, hogy ő elhatározá, hogy amazokat közelebről is kívánja megtekinteni. Sokat törvén rajta fejét, végre is Kossuth elmesélte, hogy ő igen jó cimboraságban van Szent Péterrel, aki talám el tudja intézni.

Édes néném, itt kezdődik a történet. Merthogy Szent Péter hosszas rábeszélés után végre-valahára kötélnek állott, mivel nem portás minőségében beszélünk vele, amazon kivételes oldalát is láthattuk, amikor nem morgott, bárha szótlanúságához még ekkor is ragaszkodék. Emígyen szólott hozzánk: „Egy napot talám el tudok intézni. Megnézhettek egy csatát vagy amit akartok. Leküldelek titeket – mikorra is, Lajos? 1848. szeptember 29.? Ha valahogy ki találna derülni, én nem tudok róla. Múltkor is leengedtem pár prófétát, megnézni, igazuk lett-é, de az Úr nem igazán örült neki. Csak azért volt elnéző, mert amikor Jézus Erdélybe kirándult, akkor én kalauzoltam. Kérdezzetek meg akármely székelty, megmondja, így van-é.”

Miután beszéde végére ért, csak intett egyet jobb kezével, és ekkor igen nagy csuda esett: elkezdett minden egyre halványabbá válni, és ekkor - bár nem teljes tisztaságában -, hallani véltük Szent Péter zengő hangját: „Lajos, ugye 2011-et mondtál?” Eköz-

ben teljesen körülvelt minket valamely fehér köd. Érezünk, mintha újra test burkolná békünk, és egyre közelebb ereszkedünk a földhöz. Nemsokára összeállott a világ, újra szilárd talajjal a lábunk alatt.

Édes néném, mai levelem végére értem. Kívánok kédnek jó egészséget, hiszen tudva levő, hogy a jó egészség mindennél fontosabb. Én szeretem kédet, talán még jobban is, mint a mennyei káposztát. De kéd szeret-é engem? Ha szeret, a válaszlevelekkel ne kíméljen. Legközelebbi találkozásunkig is maradok hű, időutazó szolgálja.

Eger, XXIX, Sept. 2011.

Édes néném, újra fölveszem a történet fonálát ott, ahol abba hagyám. Mint már írtam volt, sok furcsaság esett rajtam, de egyiknek sem adatott meg fölülmúlnia azokat, melyeket most kédnek papírra vetni készülök. No, de minden csak szép sorjában, ott, ahol abba hagytam az imént. Alig múltam ki a földi létből, visszatérni kívánkoztam belé még harmadmagammal, és ez nekünk meg is adatott, ami bizony kevés halandóval eshet meg.

Legelőször is azt látám, hogy mind a négyen egy szép, tágas réten vagyunk. Csakhogy a Fejedelem, Kossuth és Petőfi nem derülhettek túlságost jó kedvre a szép napfénytől. Ezután Kossuth lemondóan legyintett: „...no, ennyit Pákozdról!”

Ennekutána szétnézünk a mezőn, hátha találunk valakit, aki megmondaná, hol vagyunk. De biz nem volt ott senki, az egyedüli, amit találtunk, az egy út volt. De nem olyan út, édes néném, amelyet elképzelnél, hanem valamely ismeretlen fekete anyaggal volt bévonva, és a közepén két részre osztva (talán az ördögöt megpurgálta erre jártában saját föztje). El is kezdtük követni, hátha elvezetne valahová, vagy valamely szekér, mely ezen jönne, megállana nekünk, és szépen bévitethetnénk magunkat a legközelebbi városba. Jöttek is szekerek, de ezeknek olyan sietős dolguk volt, hogy bátran állíthatom kédnek, még a leggyorsabb huszárnál is sebesebb volt a futásuk. Ezenkívül más csuda dolog is volt rajtuk: nem vonták őket semminemű négylábú barom. Fellyül pedig bé voltak rekesztve, és olyan ablakokon néztek ki az emberek, melyeket házakon láthat kéd.

Fejedelmünknek ekkor azon ötlete támadt, hogy ha ezek őt, Magyarország harmadának urát, II. Rákóczi Ferencet, nem vennék föl, hát majd térsen róla! És, bárha derekába újra visszaköltözött a fene reuma, kardját kivonva annyira megsebez egyet, hogy az kénytelen legyen megállni. Jött is arra egy alkalmasnak tűnő, kék-fehér csudaszekér, és amint irtózatossal eliramodott mellettünk, a Fejedelem oly hatalmasat sújtott rá szabályával, hogy attól bármely katona eltávozna az élők sorából. Ez lassította ugyan valamelyest a mozgását, de semmi kárt nem tudott benne ily módon okozni. A

szekér azért visszafordult, és megállt. Csak ekkor láthattuk, hogy a sújtás erejétől ablaka bétörött. Kiszállott belőle két ember, pisztollyal kezökben. Ezen kívül semminemű vitézi dolog nem volt rajtuk, ruházatuk mégis felette furcsa volt. Ekkor Fejedelmünk, elgörbült szablyáját még mindig kezében tartva emígyen szólott hozzájuk: „Üdvözet, Vitézek! Az én nevem gróf II. Rákóczi Ferenc, társaim Kossuth Lajos kormányzó, Petőfi Sándor poeta, valamint hű emberem, Mikes Kelemen. Azon okból kényszerítettünk titeket utazástokban megállítani, hogy kérjünk titeket, lett legyen bármely város legközelebb ide, vinnétek bé minket szekerekkel, bármily csudával is működjék az.” Alig fejezván bé szavait Fejedelmünk, a két, felettébb furcsa ruhájú idegen modortalanul, mint valamely kutya, emígyen vakkantott: „Állj, vagy lövök! Kezeket fel!”

Petőfi válaszolt leghamarabb nekik, hirtelen szókkal kezdvén őket rögtönzött hexameterben gyalázni, megkérdőjelevén vitézi voltokat:

Császárnak katonái! Pokolból fattyufiókák!

Kossuth, a becsület megvédése végett kezdé őket viadalra hívni, mikoron érezék, hogy egyre emelkedünk, valamely fehér köd vesz körül minket, melyből lassan előtűnik Szent Péter felhúzott szemöldökű arca.

„Ej, Péter, kissé gyorsan mérted azt az egy napot!” – mondta Kossuth. „Nem az!” – adta meg a találó replikát Szent Péter – „Kétezer éve dolgozom az Úrnak, de még egyszer sem sikerült átejtetni! Akképpen határozott, hogy nem egy, hanem két napot kell eltöltenetek 2011-ben, mely ellen nem is volna kifogásom, csakhogy, mivel én engedtelek le titeket, nekem is véletek kell tartanom.”

Képzelteti kéd, mennyire vágytunk vissza ama bolond világba, a sok modortalan alak közé, de ha már ez volt Isten akarata... Amint Péter szavait béfejezte, megint csak elmosódott körülünk minden. Újra közeledénk a földhöz, mind lejjebb süllyedve, míg nem megállapodánk valamely város szélén.

Itt látánk meg először kiírva ama város nevét: Eger. Kossuth azt monda, ő már járt itt, de nem tudná felismerni az épületeket.

Ha már az épületekről írok, meg kell említsem kédnek, hogy úgy tűnik, mintha az emberek minden igényessége megszűnt volna, és oly házakat kezdének építeni, mintha nem lennének béfejezve, holott már laknak is bennük. Mert azokban semmi architecturái szépség nem találatik, nélküle vannak mindennemű díszítésnek. Eme hiányosságukat hatalmas mérettel akarják pótolni – édes néném, ne nézzen bomlott elméjűnek, midőn soraimat olvassa –, némelyek ezekből tíz emelet magasak is voltak, de mintha valamely császár maga tervezte volna őket, annyira szépek.

Észrevevénk továbbiakban azt is, hogy itt az emberek felette nagyon sietségben vannak, mintha dolgokról minden pillanatban lekésnének. Azt is igen gyakran tapasztalánk, hogy az emberek fennmaradó idejükben valamely fémdarabot nyomogatnak a tenyerükben, amely ettől világít, és színes ábrákat rajzol. Gyakran úgy tűnt, mintha az emberek egymással való társalkodásukat is ezzel végeznék. Hogy pontosan mire való, nem tudom, sem azt, miféle csudával működik. Gondoltuk olyasvalaminek, mint a mi időnkben a nemes urak mentéje, hintója, ugyanis ezen is szüntelen versengés folyik, hogy melyiküké a cicomásabb, díszesebb. Nem érthettük, miért oly fontos ez a kis fémdarab.

A tegnapi eset után megállapíthattuk, hogy itt nem látják szívesen Fejedelmünket, sem Kossuthot, sem egyéb rebellis kurucokat, tehát Eger csakis valamely Habsburgnak lehet a fészke. Tehát, ha a Mindenható akarata az, hogy itt töltsünk el két napot, nem menekedhetünk meg sehogyan sem.

Itt a városban annyi csudás szekeret láttunk, hogy gondolánk, valamely vásár, vagy búcsú lehet. A szekerek talán többen vannak, mint azok, akik gyalogszerrel közlekednek. Kossuth ezeket a hintókat gőzgépeknek vélte, melyek az ő idejében megvalósulának, bárha azok nagyobbak voltak, és olyan füstöt csináltak, mintha kemence volna az elejükbe illetve kéményestül.

Ami előttiünk még furcsának látszott, hogy az emberek nem hordának kardot, sem egyéb más fegyvert. Csudáltuk is eleget, hogy ha aztán jönne az ellenség, hát mivel védenék meg magukat?

Az emberek beszédjéről azt vettük észre, hogy csak úgy, mint ők maguk is, szavaik is felgyorsultak. Némely esetben megértettük egymással való beszédjüket, máskor pedig az is megtörtént, hogy szavaikat nem ismerjük, amiért is elgondolkozánk, hogy valamely idegen nemzet került-e a magyarság helyére. De bizonynyal nem úgy van, mert ha beszédjüket nem is mindig, de cáromkodásaikat kifogástalanul megértjük. Ha valami, hát ez nem változik. Igaz, azt ésszel fel nem értük, miért használják ezeket oly gyakran. Beszédjüket hallgatni olyan volt, mintha állandóan súlyos tőke esne lábokra, megvágják kezöket, ujjakra rácsuknák az ajtót, avagy hírt kapnának, hogy az ellenség kirabolta házokat és felégette földjeiket. Bár megjegyzem, a mi időnkben lévő részeges kóbor hajdúk sem valának jobbak.

A város minden szegletét bejárván, Kossuth figyelmeztetett egy plaquettre, melyen márványba vésvé állott, hogy ő itt járt még 1848-ban, és beszédet mondott. Erre oly igen büszke lévén, annyit hangoztatta eme nevezetes plaquett meglétét, hogy biz' szöget

ütött a fejünkbe, ha ez császárpárti város, hogyan lehet mégis itt Lajosunknak dicső emléke? Erre választ sehogy sem találván, megkérdezzük egy embert, hogy ki az ő ura és királya. Amaz elkezdte nekünk felforgatni a történelmet, demokratáról beszélve. Bizonyára valami maradi tudósféle lehetett, aki meghibbant az ókori görögök tanulmányozásában.

Szent Péter, megirigyelvén a Kossuthnak állított emléktáblát, kutatni kezdé a városban, őrá megemlékeztek-e valamely módon. Nemsoká talált is egy őt ábrázoló szobrot egy nagy templom előtt, melyet Basilicának neveznek. Ez azonban nem vigasztalhatta, mondván, nem is hasonlít őrá, a szakála meg kiváltképp félresikerült.

Betértünk étkezni egy gyorsétteremnek nevezett helyre, ahol igen nagy sürgés-forgás volt, de biztosíthatom róla kédet, hogy az még rosszabb volt, mint a török vendégség. Petőfi, amikor megéhezék, a modora valamelyest veszt fényéből, így ide bétérve, rákiáltott az első fogadóra e szavakkal: „Hozzék egy jól átsült disznót és öt kupa bort!” A fogadás azonban nem tett eleget a felszólításnak, méginkább felbőszítve poetánkat. Azt azonban érezhették, hogy nem lesz ennek jó vége, mert a Fejedelem is elkezdte kardjának villogtatását. Ki is hozának valamely szomorkodó húsdarabot két zsemlye közé bérekesztve, hozzá fekete pezsgő vizet, mely aképp nézett ki, mintha egy ördög belédöglött volna. „Mégis császári város lesz ez” – gondolta Kossuth – „...márpedig ha az ital mérgezett, az lesz az étel is!” A gyalázatot megtorlandó feldobálánk a zsemlyét, és kiöntünk az ördögvizet, majd éhesen távozánk.

Éjszakázni nem akarván semelyik fogadóban, nehogy álmunkban le találjanak minket gyilkolni (igaz, mit árthat ez már az egyszer megholtaknak?!), inkább egy kis erdőbe tértünk meg aludni, váltott őrséggel.

Másnap, gondolván, hogy ha már ennyi forradalmár egyazon városba békerült, szégyen volna onnan valamely rebellió nélkül távozni, Fejedelmünk és Kossuth vezetésével szép kis forradalmat eszeltünk ki. Képzelteti kéd, nem volt semmi vesztenivalónk, mert ha még idejekorán ki is végeznek, ugyanúgy megtérünk egy kis segítséggel a Mindenhatóhoz. És még jót is cselekszünk, hiszen egy várost megszabadíthatunk a Habsburg iga alól. Az egészet egyedül Szent Péter nem értette, azt mondá, ő ebből nem kér, neki 2000 éve Jézus eleget prédikált a békességről ahhoz, hogy ő az ilyen rebellióból kimaradjon.

Az én dolgom annyi volt, hogy egy faág végére erősített zászlóval, melyre azt írtuk: „FEGYVERBE!”, kellett végigszaladnom a főutcán, közben teli torokból harsogni: „Kitört a forradalom! Minden hadra fogható gyülekezzék a főtérre!” Eközben Petőfi, Kossuth és Fejedelmünk retorikai tudásukkal igyekeztek a főtéren lázadásra bírni a népet,

mely nékem köszönhetően gyűle oda. Petőfi végre elbőgghette a Nemzeti dalt, aztán Fejedelmiünk kezdett el beszédet mondani: „Én, gróf II. Rákóczi Ferenc szólok hozzátok, a Habs...”

És idáig jutott a beszédjében, mert letelvén büntetésünk reánk szabott ideje, visszarendelttünk a Mennybe. Kétszáz ember szeme láttára tűntem köddé zászlómmal kezemben, csakúgy, mint társaim. („Ideje is volt már – gondolta a Fejedelem –, kezdett nagyon kínzóvá válni az a reuma.”) Újra fehér köd burkolt be minket, emelkedtünk, lassan elvesztettük testiünket, nemsoká Gábriel arkangyalt is tisztán ki tudtuk venni, aki is így szólott: „Az Úr az özönvíz óta kevés dolgot bánt meg, de köztük van a ti büntetésetek is.”

Édes néném, eddig terjed a mi történetünk. Felettébb csudálatos és furcsa, remélem, jól szórakozott olvasása közben. Ha pedig nem, hát gyűrje össze egy galacsinná, és dobja kandallója tüzébe. De még ha ez utóbbi lenne is, én elmondhatnám magamról, hogy én nem mulasztám el kédnék a levélírást. Hát kéd se tartóztassa magát a válaszlevél-től, mert én szeretem kédet, tán jobban is, mint a káposztát. Vajh élhetek-é úgy nyugodtan, hogy nem tudom, hogy szolgál a kedves egészsége? Maradok továbbra is legutolsó szolgálója:

Mikes Kelemen

P. S.: Annyit még leírok kédnék, hogy másfél évszázaddal földi létből való kimúlásom után egy akkor élt Mikszáth Kálmán nevezetű author hasonló témában írta egy könyvet Új Zrínyiász címmel. Először igen megsértődém reá, de róla való vélekedésemet művének elolvasását követően megváltoztattam, mivel látám, hogy ő írói talentum dolgával sokkal inkább megáldatott. No de az én történetem legalább igaz. Fent megkérdezem Zrínyit, hogy igaz-é, mire ő csak a fejét csóválotta meg, ivott egy kupa bort, majd visszatért sakkozni Delimánhoz.

Szecskó Károly

Kálnoky László egri évei

A kiváló poétáról és műfordítóról már életében könyv jelent meg, a *Kortársaink* című sorozatban (Szépirodalmi Kiadó, 1977) Alföldy Jenő tollából. Életének és munkásságának alapos és tüzetes feldolgozása még a jövő feladata. Ezért fontos minden olyan kis adatmorzsa, amely a róla alkotott képet még teljesebbé teheti. Írásommal ehhez kívánok hozzájárulni, amikor egri éveiről szólok elsősorban a korabeli dokumentumok tükrében.

Kálnoky régi egri családból származott. A Telekesy utca 4. szám alatti házban született 1912. szeptember 5-én. Családja később a Széchenyi utca 2. szám alá költözött.¹ Apja, Kálnoky István vezető városi hivatalnok. 1939. december 30-tól 1944. május 27-ig Eger polgármestere volt. Ekkor antifasiszta érzelmeit követve lemondott állásáról. Ennek ellenére 1945. május 4-én az Egri Államrendőrség Politikai Osztálya háborús bűntettek vádjával letartóztatta, s ezt követően a várban felállított internáló táborba szállították, ahol kegyetlenül megkínózták. Az Egri Népbíróóság háromévi börtönbüntetésre ítélte, amelyet megfellebbezett. 1946-ban a Népbíróóságok Országos Tanácsa megsemmisítette az elsőfokú ítéletet, szabadlábra helyezték, és nyugdíját is visszakapta. Egészségi állapota a meghurcolás következtében megrendült, és 1949-ben, 67 éves korában elhunyt. A Gróbertemetőben található családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.²

Kálnoky Lászlót a Líceumban lévő elemi népiskola elvégzése után szülei a Ciszterci Rend Egri Szent Bernát Főgimnáziumába írárták be. Itt 1922-től 1930-ig tanult, mindvégig jó eredménnyel. Magyar irodalom- és nyelvtanára, Pataki János Vidor tudóstanárral volt. Gimnáziumi évei alatt franciát, latint, németet és görög nyelvet tanult. Magas színvonalú francia és német nyelvtudását itt sajátította el, melyet azután jól kamatoztatott műfordítói munkásságában. Élénken tevékenykedett a középiskola több évtizedes múltra visszatekintő Vitkovics Önképzőkörében, amelynek tanárelnöke ekkor Tordai Ányos kiváló irodalomtörténész, Gárdonyi Géza egyik barátja volt. Kálnokyt utolsó éves korában a kör jegyzőjévé választották. 1930-ban, nyolcadikos korában egy verses műfordítását és három szonettjét méltónak találták a 20 pengős pályadíjra. 1930. június 7-én érettségizett, jeles eredménnyel.³

Érettségi után, 1930-ban a Pázmány Péter Tudományegyetem Állam- és Jogtu-

¹ Heves Megyei Levéltár (HML) Az Egri Érseki Jogakadémia iratai. VIII-1/294. 1931–32. I. félév

² SZECSKÓ Károly 2000. 105–106.

³ A Ciszterci Rend Egri Szent Bernát Főgimnázium értesítői az 1922–1930. iskolai évekről.

dományi Karára iratkozott be, ahol az első alapvizsga letételéig, 1931. szeptember 24-ig volt hallgató.⁴

Tanulmányait az Egri Római Katolikus Érseki Jogakadémián folytatta, ahol kiváló tanárok oktatták. A magyar törvényhozást, a magyar közjogot, a nemzetközi jogot, a nemzeti kisebbségek jogát Csepreghy László, a közgazdaságtant, a közgazdasági politikát, a pénzügytant, a népesedési politikát, a statisztikát, az államszámvitelt Pálosi Ervin tanította. Székely Istvánnál magyar magánjogot, bányajogot, osztrák magánjogot, magyar örökösödési jogot, jelzálogjogot, Schönwitzki Bertalannál polgári perjogot, kereskedelmi jogot, váltójogot, polgári perjogot, Holik Sámuelnél pedig kereszténybölcseletet hallgatott. Urbán Gusztávtól sajátította el a büntető anyagi jogot, a büntető alaki jogot, Tóth Józseftől pedig a magyar közigazgatási jogot, a magyar pénzügyi jogot, a magyar rendészeti jogot és a magyar közigazgatási jogi praktikumot. Vécsy László az egyházjog alapjaira, Horváth Géza közegészségtanra, valamint törvénytudományi orvostanra tanította. Testneveléstanára Scheffler Mihály, gyorsírást tanára pedig Angyal Lajos volt.⁵ Kálnoky László az 1909-ben alakított Jogakadémiai Körben is tevékenykedett. Az 1932. október 5-i közgyűlésen a kör ügyészévé választották.⁶

A második alapvizsga letétele után a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán szerzett doktorátust.⁷

Az egri Polgármesteri Hivatalban helyezkedett el 1935. augusztus 8-án, másodosztályú közigazgatási fogalmazóként.⁸ 1941. május 31-én II. osztályú aljegyzővé léptették elő.⁹ 1941. július 26-tól I. osztályú közigazgatási fogalmazóvá, 1941. október 25-től I. osztályú aljegyzővé nevezték ki.¹⁰

Hivatali munkáját mindig nagyon lelkiismeretesen végezte. Az 1940. november 4-én kiállított működési bizonyítványában a következőket olvashatjuk: „Szolgálati ideje alatt feletteseinek teljes elismerését érdemelte ki, működésével mind a közigazgatási jogszabályokban való jártassága, mind a hivatali felekkel való bánásmódja, és szolgálatának minden tekintetben való teljesítése által.”¹¹ 1941. január 30-án így minősítették: „Kiváló szaktudású, lelkiismeretes tisztviselő, aki munkateljesítményével feljebbvalói legteljesebb elismerését érdemelte ki.”¹²

⁴ HML Az Egri Érseki Jogakadémia iratai. VIII-1/294. 1931–32. I. félév

⁵ HML Az Egri Római Katolikus Érseki Jogakadémia iratai VIII-1. 296–300.

⁶ HML Az Egri Római Katolikus Érseki Jogakadémia iratai VIII-56. 1932/33. évi levelezés. A Jogakadémiai kör levele az intézmény igazgatójának. Eger. 1933. jún. 2.

⁷ HML Az Egri Érseki Jogakadémia iratai. VIII-1/294. 1931–32. I. félév

⁸ HML Az Egri Polgármesteri Hivatal iratai. V-73/a. 759/1940. Törzslap. Eger. 1940. márc. 7.

⁹ HML Az Egri Polgármesteri Hivatal iratai. V-73/a. I. 334/1939. Törzslap. Eger. 1940. nov. 4.

¹⁰ HML Az Egri Polgármesteri Hivatal iratai. V-73/a. 759/1940. Törzslap. Eger. 1940. márc. 7.

¹¹ HML Az Egri Polgármesteri Hivatal iratai. V-73/a. 334/1939. 1940. nov. 4.

¹² HML Az Egri Polgármesteri Hivatal iratai. V-73/a. 58. I. 334/1939. 1941. jan. 30.

Egri hivatali évei alatt a vidéki kisvárosi értelmiség szokványos életét kellett élnie, amely egyet jelentett a kávéházakba, a futballmérkőzésekre, bálókra való járással. Életének egyhangúságát enyhítette, hogy húszéves koráig több nyugat-európai országban (Anglia, Franciaország, Olaszország, Svájc) megfordult.¹³ Irodalmi ismereteit, élményeit olvasmányaiából szerezte. A költészetére ható alkotók közül a világirodalomból kiemelkedtek Baudelaire, Verlaine, a német és az angol romantikusok lírája, a Nyugat költői, elsősorban Kosztolányi Dezső versei. A filozófusok közül a német Schopenhauert kedvelte. Természettudományos érdeklődésére nagy hatással volt James Jeans *Az új világkép* című könyve. Járatta a *Nyugatot*, s igyekezett elolvasni azokat a világirodalmi munkákat, amelyeket a folyóirat ismertetett.¹⁴

Egerben készülő verseiről jóformán csak újságíró barátjával, Kapor Elemérrel beszélgethetett, aki a város lapjának, az *Egernek* szerkesztője, sőt jórészt írója is volt. A kezdeti időszakban csak egyedül volt a szerkesztőségben, amelynek helye a líceum földszintjének egyetlen szobája volt. A második világháború előtti években munkáját „külsősök”, Négyesy Árpád, Farkas András joghallgató, Ebergényi Tibor és Abkarovits Endre tanárok segítették.¹⁵

Kálnoky László több évtized múlva, 1982-ben Kabdebó Lórántnak, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársának magnószalagra mondott életrajzában a következőképpen emlékezett meg egri barátjáról: „Az egyedüli ember, aki első kötetem összeállításánál segítségemre volt, akivel meg lehetett beszélni a problémákat, s aki tanácsokat adott. Verseskötete is jelent meg. Még most, mikor az összegyűjtött verseim számára kijavítottam néhány olyan versemet, melyek *Az árnyak kertjében* megjelentek, de a *Letépett álarcokba* nem vettem föl, mert gyengék, még akkor is eszembe jutott, hogy Elemér erre vagy arra a sorra azt mondta, hogy ez azért nem jó, és én ezt annak idején be is láttam, de nem tudtam kijavítani, s még a hetvenes évek végén is volt olyan sor, amelyet az ő hajdani tanácsa alapján javítottam ki. Ez csak az első kötetemre vonatkozik, mert amikor második kötetem megjelent, már rég Budapesten voltam, ő Egerben rekedt, s akkor már nem volt vele ilyen tanácsadói kapcsolat, nem is szorultam rá, akkor már előbbre voltam a pályán, mint ő.

Nem állítom azt, hogy lángész volt, vagy, hogy egészen kiváló író lett volna. De egész biztos, hogy sokan tisztos pályát futottak meg kisebb tehetséggel. Mint ahogy az a verse, amelyet 75. születésnapján sikerült az *Élet és Irodalomban* közölnem, nagyon szép vers. Ilyen verset csak jó, nagyon jó költő tud írni. A végén

¹³ Alföldy Jenő 1977. 8.

¹⁴ Alföldy Jenő 1977. 8.

¹⁵ Kapor Elemér közlése a szerzőnek. Eger, 1978.

hatalmas távlatot nyit, mikor a pék az egész világ éhezőit mind jóllakatni szeretné egy kemencényi kenyérrel, amit megsütött. Majdnem szentségtörés, amit mondok, de hasonlít ahhoz, amikor József Attila azt írja a Mamáról, hogy „szürke haja lebben az égen, / kékítőt old az ég vizében”, és így kozmikus méreteket nyer a Mama alakja. Ő előzőleg a pékkemence égboltját a vörösén izzó afrikai éghez, alacsony égbolthoz hasonlítja. „És várták már... mert várták már az éhezők az óriási ég alatt” – valahogy így fejezi be a verset. Ez a vers is olyan, amely az utolsó soraiban nagy távlatot kap, világtávlatot. Valami hasonlót csinált meg, szerényebb tehetséggel, mint amit József Attila lángeszűen végbevitt.”¹⁶

Kálnoky első verskötetét, *Az árnyak kertje* címmel, a fővárosi Magyar Élet Könyvkiadó gondozásában jelentette meg 1939-ben, saját költségén. Egy Budapesten élő volt osztálytársa tartozott a kiadó körül létrejött szellemi körhöz, s ő győzte meg arról, hogy ha egy kiadó fémjelzi a kötetet, jobban felfigyelnek rá, mintha az saját gondozásában jelenik meg. (Ebben az időszakban többek között Vas Istvánnak és Radnóti Miklósnak is jelentek meg kötetei a *Nyugat* kiadásában, s emblémájával, a szerzők saját költségén.) Kálnokynak a Magyar Élet kiadóval már azért sem alakulhatott ki kapcsolata, mivel ekkor ő a *Nyugat* ígézetében élt.¹⁷

Az első verskötet keletkezéséről így nyilatkozott Garai Gábornak, a Magyar Rádióban 1976 őszén: „Egerről sohasem feledkeztem meg, időnként egy-egy vershez Eger adta az ihletet – fiatalkoromban írtam ciklust is, mikor még ott éltem. – S ebben a ciklusban háborogtam és elégedetlen voltam, mert a kisvárosi élet szellemi szűkössége nyomasztott. Az élet túlságosan is nyárspolgári formák között folyt, és hát a fiatalság lázadásra hajlamos, ekkor írtam azt a versciklust, amelyik első kötetemben, *Az árnyak kertjében* olvasható, s annakidején, mikor a kötetet kiadtam, egyes barátaim azt mondták, hogyha ez a ciklus nyomtatásban is megjelenik, „*Őszi képek kisvárosból*”, ez volt a címe –, akkor gondoskodjak valahol máshol valami megélhetésről, állásról, mert Egerben nem lesz többé maradásom emiatt a ciklus miatt, ki fognak üldözni. Mikor a kötet megjelent, az a meglepő dolog történt, hogy mindenki a bírálóval azonosította magát, senki sem érezte azt, hogy ő a megbíráltak közé tartozik, és inkább olyan vélemények hangzottak el, hogy nagyon helyes, végre valakinek el kellett mondani ezeket a dolgokat.”¹⁸

Kálnoky László első verskötetével már mint kiforrott költő lépett az olvasók elé, melyből kitűnik, hogy fő élménye a kisvárosi környezet, az ottani unalom. Ezen élménye a legmesteribben az *Őszi képek a kisvárosból* című ciklusban jelent meg. Ennek *Völgykoporsó* című darabjában ilyen sorokat olvashatunk:

¹⁶ Kálnoky László 2002. 12.

¹⁷ Alföldy Jenő 1977. 9.

¹⁸ Garai Gábor 1977. 304–305.

„Mert, aki átugorja itt
a csirkeész határait,
neve különöc lesz és bolond...
Hogy e vidék mocsár, amely
százezer álmot temet, és
mindig friss életekre tör,
egyre tartósabban gyötör,
e keserű felismerés.”

Ebben a kötetben a költő 1932–1938 között írt verseit tette közzé. A legkorábbi költemény húszéves korából származott, túlnyomó része huszonhárom éves kora után keletkezett alkotásokat tartalmaz. 1932 előtt írt verseit nem tartotta elég érettnek arra, hogy bekerüljenek a kötetbe. Ilyenek voltak például a *Szonett*, a *Stanzák*, a *Füstkísértetek* és a *Bánat* című versek, amelyeket 1930-ban írt. A két utóbbit az *Eger* című lap 1931. április 5-i számában tette közzé, amelyek nagyon jól beilleszkednek az első kötet tematikájába.

F Ü S T K Í S É R T E T E K

Mint bús ősz volna, olyan most ez a szürke Március.
A vonatablakból a mezőre nézek, hol szélroham szagatja a füstöt;
Szaladnak a füstkísértetek, ködnyulak ugrálnak a tarlón,
de földre veri őket ,a szél, is már csak pici szürke foszlány
bukdácsol a torzsák között szétterülve,
mintha cigarettám gomolyát,
ezüsttálca sima lapjára fújnám.

B Á N A T

Nem kell nehéz, vidító, mámoros bor,
nem kell leány csók, kacagás zene;
mert sok sötétlő bánat kellene.
Borongós tájon álmodó kolostor
ódon mélyén komor gyászfátyolos
tor,

korgó imák siráma volna jó,
ha viaszosfényű templomhajó
sima csendjében csattogna az ostor
s véres csíktól tarka sárga háta
hajolnának az új keresztelőre,

mint sápadt szüzek, kik bünt sose láttak.

Kiket most vétkük nem ereszt előre,
kiket mardos sokféle lelki féreg,
tiszták lennének mind és hófehérek.¹⁹

Érdekességként jegyzem meg, hogy a kötetből az *Eger–Gyöngyösi Újság* 1937. december 25-i számában *Két vers* címmel nyolc versszaknyi anyag jelent meg.²⁰

Kálnoky első kötete élénk visszhangot váltott ki. A kritikusok a magyar költészet nagy ígéretét látták benne. Weöres Sándor pl. így írt róla: „Kötetének alaphangja sóvárság a teljesebb élet felé. Fő élménye az unalom, az egyhangú kisvárosi tengés-lengés, de élete egyhangúságát sokféle változatban, mindig vonzóan tudja megénekelni. Rendkívül érdekes és komoly tehetségű poéta.”²¹

A helyi kritika is az elismerés hangján szólt: „A költői rang teljes jogával jelent meg a magyar lírikusok között Kálnoky László, akinek első verseskötete most hagyta el a sajtót, *Az árnyak kertje* címmel. A tehetség bizonyosságára, egyben érettségi fokára vall, hogy már az első kötet rangadó a költői ihletettség, a témafofás és a formai megoldások szempontjából.

Vannak emberek, költők kivált, akik között felhő jár, talán sokáig, talán örökké. A nap sugárzik felül, s a lélek és szellem is ösztönszerűen próbálja ehhez eloszlatni a sűrű párákat, de a két egymás felé ható világosság nem találkozik. Ebben a mély borúban, az árnyékolt élet formái között gazdag és különösen fénylő világot teremtett magának Kálnoky László.

Az érdekes idegrendszer finom feldolgozási képességével közelíti meg témáit, nagy kiterjedésű, hajlékony szókészletével a formák teljes tökéletességének közterében beszél róluk. Ezek a zárt és mégis könnyed, kimunkált, de mesterkélt formák művészi fegyelemről és ízlésről tanúskodnak, s néha oly jelenítő hatásuk van, hogy kiemelkednek a papír két dimenziójából, s a térbe állítják a költő mondanivalóit: szinte körül lehet fogni szoborszerű kiterjedésében egy-egy hasonlatát, képét. Komolyan látó, s a maga igazát kíméletlen önárulással megmondó költőt mutat be a kötet, s egy kultúrájában határozottan nagy formaművészt.”²²

Kálnoky a már korábban említett Garai Gáborral készített rádióinterjújában, érdekesen szólt a kötet későbbi sorsáról. Garainak a következőket mondta: „Mikor *Az árnyak kertje* megjelent, dedikáltam és küldtem mindenkinek belőle, akit mint

¹⁹ Eger. 1931. április 5.

²⁰ Eger–Gyöngyösi Újság, 1937. december 25.

²¹ Alföldy Jenő 1977. 15.

²² Eger. 1939. jún. 1.

író írásain keresztül ismertem, és tiszteltem. Elmentem a *Nyugat* szerkesztőségébe, ahol Gellért Oszkár fogadott, és ezeknek az íróknak a lakáscímeit nagyrészt megadta. Ezekre a címekre elküldtem a kötetemet, de nem írtam rá a borítékra, mint feladó saját lakcímemet, úgyhogy annak, aki talán reflektált volna rá, és megköszönte volna, vagy jó véleménye lett volna, egyszerűen nem volt módjában ezt velem közölni, mert mint ügyetlen, félszeg fiatalember, ilyesmire nem is gondoltam. Vas István volt az egyetlen író, akinek az az ötlete támadt, hogy egyéb cím hiányában annak a nyomdának címére küldte köszönőlevelét, amely a kötetet kinyomta, és a nyomda ismerte a címet, és továbbította a levelet. És ő volt az első író, akivel kapcsolatba, sőt rövidesen baráti viszonyba kerültem.

Még mielőtt felkerestem volna őt és találkoztam volna vele, mikor még csak leveleket váltottunk, akkortájt kaptam egy közös levelezőlapot, melyet egy budapesti kávéházból Vas István, Weöres Sándor, Radnóti Miklós és Takáts Gyula együttesen írtak, amelyben buzdítottak és bátorítottak, és ez a legnagyobb kitüntetés volt számomra. Óriási segítséget jelentett az is, amit első beszélgetéseink alkalmával, mikor már személyesen is ismertük egymást, a nálam sokkal nagyobb műveltségű és tapasztalatú költő, Vas István mondott a költészetről.²³

Szépen ívelő költői munkássága elismeréseként 1940 októberében az egeri *Gárdonyi Géza Társaság* tagjává választották. Október 26-án tartott székfoglalója néhány, általa készített és felolvasott műfordítás volt.²⁴

A Társaságba való beválasztását azonban nem tartotta megtiszteltetésnek. Erről 1979. február 22-én kelt levelében így írt nekem: „Az akkori Gárdonyi Társaság nem vett tudomást a magyar irodalom haladó táboráról. Sem a Nyugatról, sem a Kassák Lajos és folyóirata körül tömörült avantgardista írócsoportról. Legjobb esetben olyan budapesti írókat hívtak meg, felolvasást tartani, mint például Pékár Gyula, Mécs László, Harsányi Zsolt stb., vagy még pitiánerebb írókat. Engem is a Társaság tagjává választottak, nem sokkal később első verskötetem megjelenése után, de ezt nem tekintettem megtiszteltetésnek, és csak azért nem utasítottam vissza, mert nem akartam sem botrányt okozni, sem a Társaság jóhíszemű, de túl konzervatív ízlésű és tájékozatlan vezetőit megbántani.”²⁵

1941 őszén nagy változás következett be életében. November 29-én a Belügyminisztériumba rendelték be szolgálattételre, amelynek háttérét jelenleg még nem tudjuk.²⁶ A képviselők a tényt tudomásul vették, s a következőképpen határoztak: „A képviselőtestület ez alkalomból teljes elismerését fejezi ki dr. Kálnoky Lászlónak a város érdekében kifejtett minden tiszteletet kiváltó köztisztviselői műkö-

²³ Garai Gábor 1977. 305.

²⁴ Eger. 1940. okt. 27.

²⁵ A levél a szerző tulajdona.

²⁶ HML Eger Város Polgármesteri Hivatalának iratai. V-71/53 27154/kgy. 438/941.

déséért.”²⁷ Az Eger című lap a hír hallatára a következőket írta róla: „Berendelésével egy kitűnő képességű, komoly szaktudású fiatal munkaerő távozik a városi közigazgatásból – Kálnoky László azok közé a kevesek közé tartozik, akik kitűntetéssel tették le a közigazgatási belügyi szakvizsgát, s ezzel a magyar közigazgatási életet – új nemzedékeinek első vonalába emeltettek. Távozása nagy veszteség Eger város számára, amelynek vezetésében komoly szerepre volt hivatott. E súlyos veszteség Kálnoky László költő távozása Eger város kulturális értékállományából, ahol európai műveltséggel pallérozott, sajátos költői értéket jelentett. Eger város közönsége őszinte sajnálattal veszi tudomásul távozását, s ezt az érzést csak az a biztos tudat enyhíti, hogy még elhelyeztetése után elő fogja segíteni képességeinek teljesebb kibontakozását.”²⁸

A cikk írójának reményei valóra váltak. Kálnoky Lászlóból neves költő, s az egyik legjelentősebb műfordítónk lett. Szülővárosához később sem lett hűtlen, többször ellátogatott ide, s verseiben is tükröződik Eger ihlető hatása. Az 1972-ben újjáalakult egri Gárdonyi Géza Társaság méltán választotta őt díszelnökévé. Az 1941-től haláláig tartó évtizedek egri vonatkozásainak feltárása és feldolgozása újabb közlemény témájául szolgálhat.

Irodalom

ALFÖLDY Jenő 1977 Kálnoky László (Kortársaink). Budapest

GARAI Gábor 1977 *Írószobám*. Beszélgetés Kálnoky Lászlóval. In: Kortárs 2. sz. 304–312.

2000 *Menekülő szív*. In: Kálnoky László emlékezete. Budapest

SZECSKÓ Károly 2000 Kálnoky László költő, műfordító családjának genealógiája. In: *Távol Betlehem*. Az Egri Kálnoky László Irodalmi és Művészeti Egyesület ezredvégi antológiája. (Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc. Szerk.: Jánosi Zoltán, Serfőző Simon, Ködöböcz Gábor.)

²⁷ HML Az Egri Polgármesteri Hivatal iratai. V-71/53. 27 154/kgy. 438/1941. Eger, 1941. nov. 29.

²⁸ Eger. 1941. nov. 12.

Gulya István

(Hajnal-erdő – játszik...)

Hajnal-erdő – játszik a szél
sápad a köd, félre beszél,
zöld levelen szárad a Nap,
rókaszem..., s illan –, még odacsap

Tegnapi éj keze egyet
Mindegy. Át semmit se menthet
Fák közt hívogat az ösvény
Mint a lány: csalogat. Fösvény

A te szivedben a láng
Nem lesz már soha többé
Kábulatod sose bánd

Pont növekedjen körré
Él a fiú meg atyánk
Csak test, mi válik köddé

Gyík

Az erdő avarában gyík bogarász.
Nap-foltos kezeim nyújtom ki fejére,
úgy zörren le halott avaron feléje
ujjam; lassan az apró lény odamász

Pislog a szem rám – s látom övében én
önmagamat. Nap faltja reánk hull most
le,

szűk koronák közt (nem fér már oda pont
se)
kettőnkre csurog tölgyfa tövében fény,

májusi lég nem rezdül. Érzem a bőre
húrján, hogy kicsi szíve mint szelídül
s az enyémben a vér nemesed meg tőle.

Arcom a tölgy vezet, s teli szem, teli fül;
lomb-magasán vagy életnek az őre –
s szív szerelemtől bordának nekidül.

Fenes Tibor

Déli domb lejtett ott...

Déli domb lejtett ott,
honnan elindultam,
apámnak, anyámnak
de sok szépet adtam,
játszottam lányokkal,
almával, körtével,
édes ízekkel és
szóval és törvénnyel.
Voltam én világos,
és leszek sötét is,
örömmel vérzek én
ellenség ölén is,
nekem kiáltanak
haldokló szavakkal,
aki nem búcsúzik,
mind menni marasztal.
Titkaim elmondom,
hogyha majd nem kérik,
elorzott jutalmam
marokkal sem mérik,
nekem a hold lesz csak
kerítve csilaggal,
Napom, ha lesüllyed,
két szemed vigasztal.
Elmegyek maradni,
maradok meghalni,
virágos bokrétám
gomblyukba akasztani,
némaság-csaholó
vérvörös hajnalon,
kirúgnak az ajtón,
jövök az ablakon!

Petercsák Tivadar

Kulturális örökségünk: az egri fertálymesterség

Magyarország 2006-ban csatlakozott az UNESCO szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményéhez, amelyet 2003-ban fogadtak el Párizsban. Eszerint a *szellemi kulturális örökség* olyan szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely –, amelyet közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség, amelyet a közösségek és csoportok állandóan újra-teremtenek, az identitás és a folyamatosság érzését nyújtja számukra, ily módon segítve elő a kulturális sokszínűség és az emberi kreativitás tiszteletét.

Szellemi kulturális örökségünk és a hagyományörzés Magyarországon egyedülálló eleme az *egri fertálymesterség*. A 15–19. században Győrtől Kolozsvárig a Kárpát-medence különböző tájain volt jellemző, hogy a városok némi önállósággal rendelkező részei – a tizedek és fertályok – élére tizedeseket, fertálymestereket választottak. Ők a modern közigazgatás létrejöttéig segítették a helyi önkormányzatok munkáját. Az *egri fertálymesterség azért különleges Magyarországon*, mert a tényleges közigazgatási és rendészeti feladatok megszűnése után hagyományörző tevékenységként és a társasági élet részeként fennmaradt a 20. század közepéig. A szocializmus évtizedeiben szünetelt, majd a rendszerváltozás után, 1996-ban újjászerveződött fertálymesteri testület ma az egyik legfontosabb civil szervezet Egerben. Az évszázados tradíciókat ápolva sajátos öltözékükben jelen vannak a közösségi rendezvényeken, részt vesznek a történelmi értékek megőrzésében és megismertetésében, valamint karitatív tevékenységet is folytatnak. A fertálymesterség az „egriség” szerves része és a lokális öntudat, identitás erősítésének fontos eszköze. Mindezek alapján az Egeri fertálymesteri testület januári közgyűlése úgy döntött, hogy *kéri felvételét a nemzeti kulturális örökség nemzeti jegyzékébe*.

A 18. század elején Egerben már létező fertálymesteri intézmény a hajdúk 17. századi hadi szervezetére vezethető vissza, akik a városban megtelepedve egy városrész élére *tizedest (decurio)* állítottak. A török kiűzése után betelepülő német polgárság az általuk lakott városrészeket 1712-ben már *negyednek (viertel)* nevezte, és az élére választott elöljárókat eleinte még tizedesnek, majd az 1730-as évektől németül *viertelmeisternek*, magyarul *fertálymesternek, negyedmesternek* hívták. Később a fertálymester, negyedmester elnevezés egyaránt jellemző. Kezdetben négy negyede volt Egernek, majd a városfalon kívüli *hóstyák*, külvárosok

létrejöttével az 1710-es évek elején hatra (Hatvani, Maklári negyed), 1716 és 1823 között 12-re (Város I–IV., Hatvani I–IV., Rác vagy Felnémeti, Cifrasánc, Maklári I–II. negyed) nőtt a számuk. 1938-ban két új negyed (Szent István-város, Szent Lajos-város) keletkezett, a 21. század elején pedig az egykori Csebokszári lakótelepből jött létre a 15. negyed (Felsőváros). 2012-ben az Eger részét alkotó Felnémet kapott fertálymestert (Felnémet negyed).

A fertálymesterek a 18–19. században a városi tisztségviselőkkel együtt, azok alárendeltségében végezték munkájukat: tájékoztatták a negyedek lakóit a földesurak és a hatóságok rendeleteiről, de részt vettek az adók összeírásában és beszedésében is. Városrészükben ellenőrizték a tűzrendészetet, a kémények, az udvarok és az utcák tisztaságát. Ügyeltek arra, hogy mindenki a magisztrátus által megszabott napszámbért fizesse, idegeneknek ne adjanak szállást, a fertály lakói erkölcsös életet éljenek. Ők vigyáztak az éjjeli csendre és rendre, amikor a fertálymesteri botot is használhatták, de törvény elé is állíthatták a garázda elemeket. A városi tanács a 19. század elején részletesen szabályozta a fertálymesterek kötelességét, s eszerint ügyeletet tartottak a városházán, hogy ügyes-bajos dolgok intézésére elküldhessék őket. A város 1872-es szabályrendeletei között is megtalálható a fertálymesterek kötelességeinek felsorolása, ami a korábbi gyakorlatot erősíti meg.

A 20. században már nem voltak a város által előírt feladataik, tisztasági társadalmi tevékenységként negyedeik szószólói voltak, segítették a szegényeket, gondot viseltek a helyi kulturális értékekre. *A fertálymesterség presztízse a 20. század első felében érte el a csúcspontját*, amikor magas rangú főpapok, országgyűlési képviselők, megyei és városi tisztviselők, értelmiségiek is megtiszteltetésnek vették, ha fertálymesterek lehettek.

18–19. században nem volt egységes fertálymesteri testület, hanem az egyes negyedek szerint 12 jól elkülönülő csoport létezett, amelyhez a még élő összes fertálymester tartozott. Ilyen keretek között választották meg évente az új fertálymestereket, tartották meg az összejöveteleket, és vezették a fertálymesteri naplót. Általában minden negyednek volt egy kis kasszája, ún. *fáklyapénze*, amelyet a régi és az új tagok adtak össze, s ebből fedezték a kiadásokat. A 18–19. században az összes fertálymester évente csak egy alkalommal, *Szent Apollónia napján* jött össze, amikor részt vettek a bazilikában tartott szentmisén, és a városházán letették az esküt. Az egységes fertálymesteri szervezet igénye a 19–20. század fordulóján jelent meg, az *Egri Negyedmesteri Testület* pedig 1931-ben alakult. A tisztikar tagja volt az *elnök, a tiszteletbeli elnök, a társelnök, az alelnök, a főtitkár, a titkár, a pénztáros*. A *választmány* a negyedenként delegált 3–3 főből állt, a két új negyedet 2–2 tag képviselte. Alakuló ülésén fogalmazták meg, hogy „*az egri negyedmesteri kar egy darabkáját őrzi a régi szép, becsületes történelmi időknek.*” A célokat rész-

letesen közzétették a *fertálmesterek tízparancsolatában*. Ma is érvényesek azok a morális elvek, amelyek szerint „*elsősorban nekünk kell istenfélő, hazaszerető, az erkölcs parancsai szerint élő, tekintélytisztelő, felebarátján segítő, feddhetetlen polgár példaképeként elől járni negyedeink népe előtt, úgy magánéletünkben, mint közéleti tevékenységünkben.*”

A 20. század első felében a *fertálmesterek a város egészét átfogva tevékenykedtek a lokális értékek megismertetése, az erkölcsös élet és a szociális gondok javítása érdekében*. 1931 őszén a testület aktívan részt vett az ínségakció szervezésében, 1935-ben pedig úgy határoztak, hogy minden fertálmester köteles lesz a negyedben lévő szobrok, feszületek és műemlékek állapotát figyelemmel kísérni. Volt olyan negyed, ahol az utca aszfaltozását és közkút állítását szorgalmazták. A fertálmesteri testület javaslata alapján írták meg a lelépő fertálmesterek az év során negyedükben történt eseményeket tartalmazó jelentésüket. Ezek szerint az aktív és *kiérdemült* fertálmesterek testületileg részt vettek a városrészek egyházi és polgári rendezvényein, de tükrözik a negyedek érdekében végzett sokrétű tevékenységüket is. A Cifrasánc fertály múzeumban őrzött jegyzőkönyve szerint 1936-ban a negyed fertálmesterei együttesen megjelentek a szervita rend nagyszombat esti feltámadási ünnepélyén, és a körmenetben hat tag lámpával kísérte az oltáriszentséget. Az aktív fertálmester viszont a főszékesegyházi körmeneten és a városi ünnepségeken vett részt teljes díszben és gyertyával. Így pl. a Trianoni emlékmű avatásán, Török kanonok beiktatásán, Jézus szíve körmeneten és a Dobó ezrednap ünnepén jelent meg. Év közben a negyedmester szigorúan felügyelt a rendre, szorgalmazta a városnál az elhanyagolt árkok tisztítását és a hiányzó éjjeli világítás pótlását. A negyed lakói számára igazolásokat is kiadott különböző ügyekben.

A fertálmesterek adtak díszőrséget 1938. július 4-én, amikor a Szent Jobb aranyvonata Egerbe érkezett, és 8 egeri fertálmester köpenyben és zászló alatt vett részt a magyar honvédség Kassára történő ünnepélyes bevonulásán, de fogadták az 1940. november 26-án Erdélyből hazatérő egeri háziezredet is a Dobó téren. A II. világháború éveiben a fertálmesterek állították ki negyedükben a cukor- és petróleumjegyek igénylésére szóló igazolásokat, a Hatvan II. negyedben pedig úgy döntöttek 1944-ben, hogy a temetési koszorúkra összeszedett 100 pengőt a hadiárvának adják.

A fertálmesteri tisztség jelentőségét és helyi társadalmi beágyazottságát tükrözi, hogy *1939-ben már 289 fő alkotta a fertálmesteri testületet*. A politikai változások azonban nem kedveztek a civil szerveződéseknek, és 1950-ben a megválasztott fertálmesterek már nem tehették le az esküt a tanácselnök előtt, ugyanakkor még 1956-ban is összejött titokban 4-5 egykori fertálmester a Maklár II. negyedben.

Újjáélesztésére a rendszerváltozás után nyílt lehetőség a Lokálpatrióta Egylet kezei között. Az akkori elnök, Várkonyi György ötlete volt a nagy hagyományokkal rendelkező egri fertálmesterség intézményének felújítása. Szándékát segítették a még élő fertálmesterek (Fodor Mihály, Szepesi Lajos, Gyergyák Károly) is. Végül 1996-ban sikerült megalakítani ismét az Egri Fertálmesteri Testületet, amely a mai törvények szerint egyesületként működik, de a régi hagyományokra támaszkodva alakították ki szervezeti rendjét, tevékenységét. A tisztikar tagjai: az elnök (főkapitány), az alelnökök: egyházi és világi, a kancellár, a tárnokmester, a zászló-tartó, a számvevők. A választmány a minden negyedből delegált egy-egy főből áll, akiket évente választanak a negyedek fertálmesterei.

A fertálmesterség egyik fontos aktusa az új fertálmester megválasztása. A 18. század végén még a városrészek lakói, a 19. század első harmadától pedig a negyed régi, kiérdemült fertálmesterei baráti összejöveteleken, a tényleges fertálmester házánál vagy pincéjében tartott *suttogón* vették számba az arra érdemes férfiakat. A kiválasztásnál fontos szempont volt a tisztességes, vallásos és erkölcsös élet. A 19. század végéig jellemző, hogy háztulajdonnal kellett rendelkeznie. Adventkor vagy januárban negyedenként, a régi fertálmester házában került sor a választásra, és innen ment a küldöttség a jelöltért lámpásokkal, fáklyákkal és a jelképekkel (fertálmesteri bot és köpeny), hogy jelenjen meg az „eljegyzésre”. A választás tényét a fertálmesteri naplóban rögzítették. A lelépő fertálmester *letéti lakomán* látta vendégül a résztvevőket. A kiválasztás szempontjai ma sem változtak: közismert, példamutató életvitelű és munkájú, köztisztelőben álló személy legyen. Ma is a negyedbeli *suttogókon* választják ki a jelölteket, de korábban, mert az egyesületi szabályoknak megfelelően október 31-ig terjesztik a választmány elé a személyeket. Az advent idején tartott fertálmesterek karácsonya ad lehetőséget a választmány által jóváhagyott jelöltek bemutatkozására. Új elem az is, hogy az új fertálmestereket a januári közgyűlés választja meg, illetve veszi fel őket tagjai sorába. Ennek befejező része a disznótor vagy *trakta*.

Az új fertálmesterek beiktatása ünnepélyes keretek között február 9-én, Szent Apollónia napján történt, ma a hozzá legközelebbi szombaton. Régen két-két egykori fertálmester, a *keresztapa* és két-két *gyertyás* kísérte az újakat, ma a régi és az új fertálmester együtt vonul be 10 órakor a bazilikában kezdődő szentmisére. Ezt követően a városházára mennek, ma még ezelőtt megkoszorúzzák az elhunyt fertálmesterek kopjafáját. A városházán a régi fertálmesterek és hozzátartozók jelenlétében tesznek esküt a polgármester előtt, vagy ahogy a 18. században mondták „*törvény szerint letették a hiteket*” Ma itt kapja meg az új fertálmester a régítől a szalagos botot, és terítik a vállára a százáncú köpenyt. Beszédet mond a főkapitány, a polgármester és az egyik új fertálmester. A mostani avatáskor a főkapitány az első években egy múzeumi régi bottal, újabban az ő számára készített

nagyobb szalagos bottal megérinti az új fertálmester vállát. Régen az avatás után negyedenként került sor az új fertálmester által adott *feltéti lakomára*, ami sokszor másnapig is eltartott. Ma ez a *trakta* az eskütételi ceremónia után van, amelyen az összes negyed régi és új fertálmesterei részt vesznek feleségükkel együtt. 1996-tól az avatás estéjén a Lokálpatrióta Egylet az új fertálmesterek tiszteletére rendezi farsangi bálját.

Ma is használják az évszázados megkülönböztető jelképeket, a *fertálmesteri botot* és a *százcáncú köpenyt*. A Dobó István Vármúzeum 9 botot és 3 köpenyt őriz, amelyek a 20. század elejétől készültek, változó hosszúságúak, és felül kiszélesedőek vagy gömbben végződnek. A legtöbb botba bevésték, ráírták vagy rászögezett fémlapocskákra karcolták a negyed fertálmestereinek a nevét és a hivatali évszámát. A Hatvan III. negyed botjába folyóírással 56 nevet véstek, a 2010-ben vásárolt és a felnémeti negyedben használt boton 121 név olvasható az 1820–1948 közötti időszakból. Ennek a botnak a készítői is ismertek: Ruppert Antal kádármester és Tajthy Kálmán faszobrász. A tisztséget átadó fertálmester felesége színes szalagot kötött a botra, amelyen szerepel az illető neve és az évszám. A ma használatos botok egységesen 130 cm hosszúak és gömbben végződnek, s erre is szalagok kerülnek.

A fekete posztóból varrt, hosszú, alul 5,2–7,6 méter kerületű, bársony gallérú, belül piros posztóval bélelt, ezüst csatos köpenyeket a negyed pénzből készítették, és a bottal együtt viselték. A 20. század első felében a város híres szabója, Hibay György varrta a legtöbbet. A tisztség újraélesztésekor a múzeumi darabok alapján készítették a köpenyeket, de az ezüst csat helyett fehér zsinórt alkalmaznak. Új elem a fertálmesterek viseletében a Bocskai-sapkára emlékeztető süveg, régen kalapot hordtak. Ma a régi és a hivatalban lévő fertálmesterek nyakba akasztható kör alakú nagy jelvényt és kabátra tűzhető kis jelvényt viselnek, amelyek előképe az 1930-as évekbeli fertálmesteri jelvény. A testület címerével díszített nagy jelvényt nemcsak civil ruhán, de a hivatalban lévők a köpennyel együtt is hordják.

A fertálmesterek már 1896-ban rendelkeztek *zászlóval*, amelyet Párvy Sándor apát-kanonok adományozott részükre. A mai testület zászlaja fehér színű, a szélén piros-zöld fogazással díszített, egyik oldalán címerük, a másik oldalon „Egri Fertálmesteri Testület 2000” felirat olvasható.

A megválasztott fertálmesterek névsorát 1849-től kezdték megörökíteni rajzos, díszes kivitelezésben a negyedek feltüntetésével, 1869-től pedig már fényképeken is láthatók. Kezdetben 4-4 fertálmester egész alakos képét ábrázolták névvel és a negyed feltüntetésével díszes keretezésben, az 1870-es évek második felétől az ovális vagy szögletes mellképek jelentek meg. A színes *fertálmesteri tablók* díszítményei között gyakoriak az antikizáló stílusú épületelemek, a szőlő-

és búzamotoívumok, valamint Magyarország és Eger címere. A keretezett tablókat a városházán őrizték, ma pedig 26 db a múzeumban található. Jelenleg is készülnek fertálymesteri tablók, de a korábbiaktól nagyobb méretben, és ezek lefényképezett változatát kapja meg emlékebe minden fertálymester. Az újonnan elválasztott fertálymesterekről csoportkép is készül a városháza kis tanácstermében az egri vár védelmét ábrázoló festmény előtt.

A mai fertálymesterek büszkék arra, hogy munkájukkal, életvitelükkel kiérdemelték e nagy múltú testületbe kerülésüket. *Fontos feladatuk ma is a több évszázados hagyomány továbbvitele.* A 16 fertálymester a jelképekkel és zászlóval jelen van a fontos városi rendezvényeken. Az egyesület éves programjában előre meghatározzák azokat a programokat, ahol képviseltetik magukat. Így többek között részt vesznek az 1848/49-es szabadságharc ünnepén, az Egri Bikavér Ünnep részét képező Szent Donát-napi ünnepségen a szőlőhegyi szobornál, a Szent István-napi szentmisén a várban, a servita búcsún (szeptember 19.), az Egri Vár Napjának eseményein (október 17.), az elhunyt fertálymesterekért mondott szentmisén a ferences templomban (november 1.), az adventi gyertyagyújtáskor a Dobó téren, a Szent János-napi borszentelésen és szentmisén a bazilikában (december 27.). Az egyesület szabálya szerint ezen alkalmakkor a hivatalban lévő fertálymesterek és a vezetés bottal, köpenyben jelenik meg. Aki nem tud részt venni, maga gondoskodik helyettesről. A város történelmi tradícióinak nagy fontosságot tulajdonítanak, ezért vett részt egy fertálymesteri küldöttség 2008. júniusában *Dobó István földi maradványainak újratemetési ünnepségén* a dobóruszkai templomban. A határainkon túli magyarok is találkozhatnak az egri fertálymesterekkel, hiszen rendszeresen részt vesznek a *csíksomlyói búcsún* is. Az 1930-as években a városháza közgyűlési termében külön „fertálymesteri pad” volt, ahol a fertálymesterek részt vehettek a közgyűléseken, hogy az ott elhangzottakról tájékoztatni tudják negyedük lakosságát. Ma nincs ilyen pad, de Eger rendszerváltás utáni első polgármestere, dr. Ringelhann György személyes tanácsadójának tekintette a negyedmestereket. *A Fertálymesteri Testület szoros kapcsolatban áll a Főmérnöki Irodával,* akik begyűjtik a fertálymesterek negyedekkel kapcsolatos felújítási, útjavítási igényeit, és jelzik, hogy mit tudnak azokból megvalósítani. *A fertálymesterek maguk is szerveznek negyedeikben* a lakosság közreműködésével a helyi értékek megőrzését, a környezet ápolását szolgáló *közösségi munkát.* Így tették rendbe a Cifra-Sánc negyedben a Gárdonyi-kertet, máshol a Mária-szobor környékét ápolták, vagy a patakmeder takarításában, az utcák fásításában vettek részt. A Lajosvárosban a fertálymester köré szerveződött közösség tevékeny részese volt a templom felújításának. A Csákó városrészben több százan jönnek össze a karácsony előtti közös megemlékezésre, baráti összejövetelekre. A hagyományokat folytatva *ma is fontos a szegények, elesettek segítése.* Az egyesület éveken át támogatta egy csángó gyer-

mek taníttatását. Segítség lehet az idős emberek számára behordott tüzelő vagy a felnémeti negyedben 2013 februárjában szervezett jótékonysági gulyáslevesfőzés és -osztás a rászorulóknak. A *fertálmesterek évközben is tartanak suttogókat*, ahol a negyedet érintő előadásokat, összejöveteleket szerveznek, így pl. a Maklár városrész Jézus szíve plébánián kialakított helyiségében kerül sor a programokra. A Fertálmesteri Testület *havonta megrendezi a Ferences rendházban az un. nagy suttogót*, amelyet egy-egy negyed szervez az egykori és az aktív fertálmesterek számára. Itt bemutatkoznak az egyes fertályok, de megemlékeztek pl. az egeri vár védelmének 460. évfordulójáról, vagy előadást hallhattak a városfejlesztési kérdésekről és Eger történeti-művészeti értékeiről. A testület összetartozását erősíti a *fertálmesteri énekkar*, amely fellép a rendezvényeken, a ferences templom szentmiséin, de már országos programokon is szerepeltek.

A fertálmesterség hagyományainak megismertetését szolgálják a Dobó István Vármúzeum és a Bródy Sándor Könyvtár által szervezett hazai és külföldi kiállítások, a helyi és országos médiumokban megjelenő publikációk. A Fertálmesteri Testület a vármúzeum segítségével tervezi a fertálmesterség múltját és jelenét bemutató állandó kiállítás megnyitását. A témáról előadások hangzanak el szakmai konferenciákon, a város közösségeiben, és tananyag az Eszterházy Károly Főiskola kulturális örökség szakos mesterképzésében.

A fertálmesterség ma is rang Egerben, és fontos eszköze a lokális öntudat erősítésének. A jelenleg mintegy 250 egykori és aktív fertálmester családjával és rokonaival több ezer fős társadalmi bázist jelent a három évszázados hagyomány fennmaradásához. A tradicionális jelképekkel való megjelenésük emeli a városi rendezvények ünnepélyességét, és folyamatosan emlékezteti Eger lakosságát a több évszázados múlttal rendelkező, de a negyedekre és az egész városra kiterjedő mai funkciókat is ellátó intézményre.

Ács Karolina

Urunk! Kérünk adj fényt a szemekbe!

Körbenézek s a hont a hazában hol lelem meg?
sehol másutt,
mint tavaszi fecskerajban,
a füzek szomorúságában.

Magyar kéz adja el a hortobágy homokját
szemről szemre,
s legel a magyar ugaron
német, osztrák biojuh és kecske.

Kis hazánk szürkéinek szarva hullása,
gazdáink földjeinek kizsákmányolása,
idegen mag a nemes földben
férges termése drágán kel el.
Nem léphet versenyre,
a nylon szagú Kelettel.

Körbenézek és a hont a hazában hol lelem meg?
Foghagymában? Délibábban?
Szégyentől pirosuló paprikában?
Nem lelem...

Sárga szirmú kutyatejben,
Üres templomkertben,
talán még igen, igen!
De a szemekben,
tisza tükrű, báb szemekben,
ott már meg nem lelem.

* Válogatás a debreceni Szent József Gimnázium és Kollégium által meghirdetett országos versíró pályázat díjnyertes alkotásaiból

Baksa Edina Jéva

UBUNT

Játssz játékmester, játssz!
Hiába hittem azt, hogy többé már nem
hozzád szól a meghívás.
Hamis drogos kacajok,
játszom ujjaimmal a napot,
felteszek mindent,
mások játékát játszom, de nem csalog.
Fekete fotelben ragadtam,
testem itt, elmém ott,
skizofrén vagy, vagy csak hallgatatlan?
Játszd a játékot királyfi! –
a pókerből nem szállhatsz ki megállni.
Üres jelen...mocorog valami?...
Egyet hátra, egyet előre
ezt párban kell táncolni.
Lopd az ötletet,
én majd figyelek,
a holnap kameráz.
A filmet már eltettem,
mélyen...mélyen bőröm alá.
Póker kártya vagyok kezedben, nem ellenfél!
De hogy Joli vagy Joker?
Játszd a játékot játékmester!

Balogh Kristóf

A MagábaroskadóunivErzumbaN

A mennyekben, az esemény horizonton túl
 A szférák közt
 THE BOSS
 Ő az el- és újraindító, a PIN-, a PUNK-kód
 a PASSWORD,
 A te mindenhatód

Az teremtett Ő, Ő, a fő teremtŐ,
 Az Ősrobbanás impulzusa,
 Kinek mindenhez van kulcsa.
 A kőműves, az építész, a programozó.

„A gép forog, az alkotó pihen...”
 Köbő, úgy 13,7 milliárd éve, óta,
 Azóta csak úgy lejár ide,
 Mint a világ fő bérbeadója.
 A Főbérló, ki lejár ide (fény)évente,
 Új időszámítást kezdeni, utána meg tombolni.
 Mint egy taxis,

Apokalipszis
 Eddig pörgött a taxióra,
 Itt az idő az új passióra.
 Ki lapot oszt,
 LIKE A BOSS

Jelenések 6: 12:
 Reklamációt a pénztár elhagyása
 után nem fogadunk el.

Lebeszéltek a keretet, megtenni
 megtettük, mit lehetett.
 Ennyi volt a világ, ennyi telt,
 Meg van dumálva, nekünk el *múlni kell*.
 Itt lent,
 The End--

És láttam, amikor feltörte a hatodik pecsétet:
 A fűtőanyag kifogyott, visszafelé bomlik a lét--
 Folyamatban lévő programok mentése.
 A Világ leállítása--

Dobi Frida

Elbocsátottál

Emlékszel? Valahonnan az átlátszó
színű nemlétből indultunk,
Te a hátamra kéredzkedtél,
vagy én akartam, hogy ott legyél?
Nem tudom már.
Csontig olvadtál bennem,
Te lettél én, én lettem Te,
miközben világtalan tapogatóztam határ után,
mi elválaszt, vagy megtart,
vagy egy kicsit is tudatszagú.
Hibátlanok voltunk, Te nem élhettél,
én szántalak, szerettelek öntudatlan,
meg akartalak menteni a sosemvolt sorsodtól,
befogadtalak, hogy kidobjalak.
Féltem helyetted, kettőnk helyett
roppantam össze – olykor a Semmitől –,
de Te nem kértél rá, Te csak figyeltél,
Te csak rettegtél.
Csupán azt akartad hogy éljek. Helyetted is.
Ki akartalak kaparni.
Megtettem volna, ha tudom, mégis Te voltál az,
aki képes volt elbocsátani.
S most egymással szemben állunk, útra kész,
Várjuk, ki teszi meg az első lépést.
Fázni fogok egyedül, s fázni fogsz!
Rád terítem a vörös szövetkabátom,
rám terítéd álmittas azúr köntösöd.
Tovaballagsz melegen betakarva, oda,
ahol áttetsző a fény, és semmi a feledés.
Fagyottan takarva elsétálok oda, ahol szmogízú a hajnal
és négyszázhatvan forint a buszjegy.

Kérelem

Tarts meg engem, Istenem,
ne engedj, s ne eressz,
mikor a rossz emléke egy falat
múltat csókol a jelenbe.
Kérlek, könyörgöm, maradjak meg ilyennek,
lássam sugár mögött a napot,
a hold mellett az eget,
ne hagyj, hogy a kályha emlékéből elveszen a meleg,
hadd érezzem a fa keménységét,
a hányás keserűjét.
Mutass utat, kérlek,
hol minden ember világába beléphetek,
és töröld le könnyem, mert
az én világomba belépőt nem lelek.
Légy velem, Uram, kérlek,
mert nagyon félek
magamtól s a világtól
s hogy fölemészt a fölösleges siránkozás
a javíthatatlan keserű fölött.
Lásd meg, Uram, kérlek,
lassan, de elveszejtem az engedetlenséget,
csak maradj velem s ne eressz.
Tarts meg, Uram, kérlek,
hadd maradjak meg ilyennek, vagy formálj jobbra,
s segíts, segíts, hogy ne rázzon meg a halál.

Ferenczi Fruzsina

Posztkultúra

Hu és pontkom fia vagyok én,
egyedül a világ-hálónak közepén.
Verseket posztolok a tihanyi ekhóhoz,
a kultúra behálóz; nincs kód, mi feloldoz.

Azok a hangok

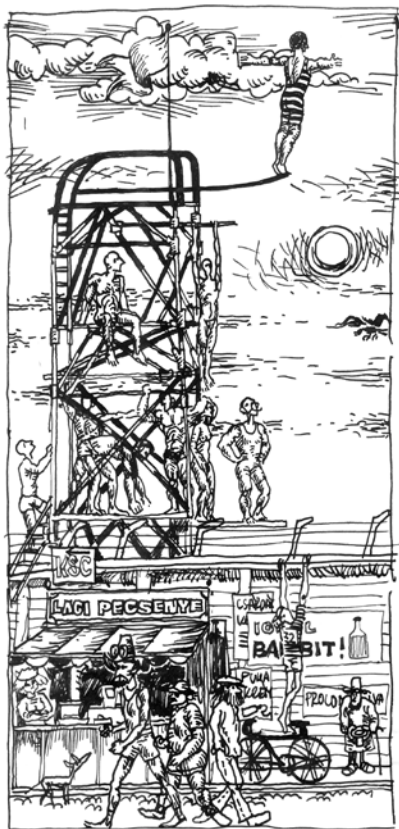
Céllövöldéset játszunk.
Ha elkapod, te nyersz.
Ha elkeserednél,
mint a sebekért síró gyermekek,
könnyeid elnyelik az anyák.
Céllövöldéset játszunk,
lesz sorszám is, meg minden.
Lesz vattacukor, körhinta, épületek.
Meg halottak, íjak, énekek,
meg fények, álmok, szép lovak.
Számháborúzzunk, tedd a fejedre,
így.
Ott a másik csapat
találd el, lőj belé, sebezsd meg, folyjon a vér,
az agyvelő,
hallom,
ahogy roppan a golyón a csont
egészen aprón, ahogy a veréb csipog télen
és már árnyakat látnak az élők,
és a szájakból előtör a pára,
és a földön fekvőkből elszökik a lélek.
Sikítanak. Halál fehérek,
üvöltve örvendeznek az elkapott golyóknak,
nézd,
találtam egyet, de fényes, de kedves, milyen szép.
Üvöltés itt is, mindenki örül,

örül az erdő, táncol az ember, énekel a golyó,
nevető anyák, könnyezve kacagók,
páran még tapsolnak is vígan,
míg
mindent beborít a tél, a vér, a hó.

Végre csönd.

A madarak szeppenve ülnek a fákon,
visszhangzik a csattogó csönd a csőrükön.
Csontropanás.

Egészen apró, mint ők maguk télen,
mint a visszasíró anyák az agyvelők felett.
Játsszunk céllövöldést, és válassz egy számot.
Számolj vissza, ha lőhetek.

Szolyka Hajnalka

Hiányjelek

hajamból a virág
szívemből a béke
kezemről a gyűrű
ruhám minden éke
fülemből az ének
jóéjt-csók az este
csillagok az égről
anyám puha teste
jó szavak a bajban
gyógyír minden kínra
szeretet és jóság
kosaramból szilva
arcomról a mosoly
ládából a kincsem
testemből az élet
hiányzik az Isten

Nagypapa karosszéke

a halál, mint egy radírgumi
eltüntet minden vonalat
a textil gyűrődéseiből
egyetlen egy sem maradt
hiába üldögéltél ott
annyi hosszú éven át
már csak emlékeim őrzik
tested rézkarc nyomatát

Sz. Tóth Gyula

Szörfőzés a kerekasztal végén

Az irodalom/tanítás időszerű kérdései körül

(Nytány) Az IROM konferenciát rendezett 2012. november 23–24-én Debrecenben.¹ Mit takar a betűszó? A rövidítés feloldása: **Irodalomtanítás Innovációjának Országos Műhelye**. „Az egész országot átívelő egyesülés célja, hogy egybefogja az irodalomtanítással kapcsolatos innovatív kezdeményezéseket”, hirdeti a tájékoztató. Ennek előzménye: 2012 februárjában, *Az irodalomtanítás innovációja* című konferencia, az alapítás megkezdése. Az IROM – Szombathely-Debrecen-Budapest tengelyben – szombathelyi központtal működik, mégpedig egy hosszú távra tervezett, az *Irodalomtanítás Kelettől Nyugatig* elnevezésű projekt keretében. A debreceni konferencia címe ez volt: *Az irodalomtanítás megújulásának záloga: a tanárképzés*. A projektről és a programról bővebben ezen a linken olvashatunk: <http://irodalom.arts.unideb.hu/kutatas/irom/>. A projekt címe kapcsán kis megjegyzés máris idekíváncozik: földrajzi teret jelöl, szélesre húzza a horizontot (fontos az iránya), de történeti utalás is folyóiratokra: *Napkelet* és *Nyugat*, tehát a múlt öröksége, folytatás, irodalmi egyensúlyozás. S azt is jelezve: irodalmunknak vannak „export értékmintái”, az értelmezés lehetőségeit tágitva, például más nyelvekre történő fordítás által. Fontolgatni érdemes. A továbbiakhoz szükséges még az innováció körüljárása, más diszciplína- és tevékenységterületeken (például az ipar, az elektronika) érvényes felfogásának értelmezése. Annál is inkább, mivel az „utóbbi időben az innováció természete és megjelenése megváltozott”, lásd Magyar Innovációs Szövetség, http://www.innovacio.hu/1g_hu.php/.

Ismertem az előkészületeket, a kerekasztal-beszélgetésen „felkért résztvevőként” én is közreműködtem. Nem tudósítani kívánok, az esemény összetett, a téma viszont érdeklődésre tarthat számot, mert igencsak fontos és aktuális. Így az én „látószemüvegemen” keresztül villantok fel néhány képet, a személyes részvétel dokumentációjával, nyomtatott és digitális anyagokkal, amelyeket az olvasó a megadott források kezelésével összehozhat, „együltőhelybe varázsolhat”. És ezt most itt központi kérdésnek tekintjük. A konferencia számos témát vett fel a programba, még több újabb kérdés kerekedett válaszokkal, megismerésük feltétlen hasznos. Természetesen a „galaxis-téma” is előkerült, kihagyhatatlan. Ha vala-

¹ A III. IROM-konferenciára 2013. április 6-án került sor Szombathelyen, itt mutatták be az előző konferencia tanulmánykötetét. Ezen írás néhány részlete párhuzamos közlésként megjelent: *Közelítések a pedagógiai tudáshoz. Az irodalomtanítás innovációja*, szerk. Finta Gábor és Füzfa Balázs, Szombathely, Savaria University Press, 2013. 57–62.

mi az egységesülési folyamatokban értelmes, az az internet. Szerintünk nincs két galaxis: E-galaxis meg Gutenberg-galaxis, a szálak összefonódnak, az egymástól való „elhatárolódás”, a szálhasogatás helyett a *szálakon való átjárást* tartjuk előre-vívónek. Ezt gyakoroljuk mi is. Ebben az írásban a nyomtatott oldalról átjárásokat teszünk a digitális mezőbe. Az utalásokat, hivatkozásokat a szövegben helyezzük el, megadva az elérhetőséget, a forrást. Tehát ha a Gutenberg-galaxis polgára követni kívánja az eseményeket – és miért ne tenné? – menet közben egyet kattint, beüti a linket, ami ugye ugrópont, kapocs, összekötő eszköz, s máris az E-galaxison bővítheti ismereteit, s kiderül, még kalandozni is lesz kedve.

(*Előjáték*) A konferencia előtt nem sokkal vita kerekedett az irodalomtanításról, pontosabban robbant a „keretes bomba”. Alig ültek el a Nemzeti alaptanterv körüli viharok, a kerettanterv került célkeresztbe. Történt ugyanis, hogy a magyar nyelv és irodalom kerettanterv-javaslatának két verziója közül az egyiket a nyilvánosságra hozatal közben „letiltotta a kormány”. Tehát két kerettanterv készült. 2012 októberében nyilvánosságra került egy 'A' és egy 'B' verzió, és ez utóbbit, amely „a gimnázium és szakközépiskola 9–12. évfolyamos tanulóinak, az őket tanító pedagógusoknak mutat irányt”, időközben levették a napirendről.² Tiltás. Az esetről az *Irodalmi Jelen* elektronikus változata adott hírt, s a furcsaságot csak tetézte, hogy az újság megkereste a szakminisztériumot, de nem kapott választ. Az újságíró, Boldog Zoltán kibontotta a kérdést, mintegy további utat inspirálva engedve a vitának. Elindult a lavina. (A cikket a hozzászólásokkal lásd *Kivezetés a szépirodalomból*, Irodalmi jelen, 2012. október 16. <http://www.irodalmijelen.hu/node/14936/>)

Ilyesmi más tantárgyagnál nem történt. A cikk szerint az „A” verzió tulajdonképpen a hagyományos irodalomtanítást tartja melegen, a másik új felfogást, metódust képviselve teret biztosítana a másként tanítóknak. (Itt kisebb elemzés történik a kétfajta tanításról.) Kiderül, hogy a „B” változatot kidolgozó munkacsoport vezetője Fűzfa Balázs volt. Jól ismerem munkáit, azokról többször adtam hírt különböző publikációkban a szakmai közvéleménynek. Ha máskor írtam könyveiről, most sem állhattam meg, hogy ne tegyem. Hozzászóltam: „Három furcsa kérdés van itt. 1. Hogy és miért történhetett meg a visszavonás? A munkát a hivatalos fél kezdeményezte, a megbízást ő adta, a szakma jelesének, az irodalomtanítás tudós fejlesztőjének. Mindez a bizalom je-

² 2013 tavaszán a kerettantervek kiegészítése során elfogadásra került a korábbi 'B' tanterv újabb változata. Lásd: A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet módosításáról szóló 23/2013. (III. 29.) EMMI rendelet mellékletei. [7. melléklet az 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelethez] 7.7. – Magyar nyelv és irodalom kerettanterv 9–12. évfolyam számára. <http://kerettanterv.ofi.hu/kiegeszites/index.html>

gyében, „kompetencia-alapon”. Az is tudható volt, hogy kiváló tankönyvek szerzőjéről van szó. 2. Miért nincs erről tájékoztatás? Az újságíró kérdéseket tesz fel, feszegeti a problémát – ez a dolga. Hátha még a hivatalos válasz is megszületik. 3. Hol a demokrácia? A két változat a választás lehetőségét adja. A hivatal furcsa döntésével a szakma gyakorló képviselői, a tanárok nem jutnak döntési helyzetbe. Ezek pedig a demokrácia alapkérdései.” (Megjelenítve: október 27. 13:59.)

Persze gyűltek a kommentek, a kommentek hanyag modorában, ami azért egy irodalmi lapban, irodalom esetén lehangoló. (Ez a kommentelőket minősíti, nem a lapot.) Szóval ment a pókfoci, és ahogy lenni szokott, már nem az eredeti téma volt a téma, azt a hozzászólók egy része el sem olvasta, csak a legutolsó hozzászólást (és hozzászólót) vették célba. Így aztán mellélőnek, tankönyvekről, szép és rossz emlékezetű irodalomórákról megy a locsi-fecsi. Öngól. És az öngólszerzőnek neve sincs, a hozzászólók nagy része nem adja nevét a szövegéhez. (Utólag meg is értem.) De ehhez már nem kapcsolódom. Mert nincs rosszabb, ha a pókfoci is eldurvul. Egy hangot azonban vártam: mi a Magyar tanárok Egyesületének véleménye? Mert nekik itt meg kell szólalniuk, hisz az Alaptanterv néhány pontja miatt nem keveset bántotta őket az oktatási vezetés és a sajtó egy része: Nyíró, Wass, Tormay Cécile irodalmi értékeiről vitatkozva kíméletlen csapásokat mértek egymásra. Október 27-én aztán bejelentkezett az Egyesület elnöke. (Megjelenítve: 17:35.) Szövege a honlapon olvasható, itt csak annyit: nem kéri számon a hivatal döntését, állást foglal egy tankönyv, illetve szerzője mellett, megnevezve címet, szerzőt, bejelenti, hogy a 'B' változat felfogásával korábban sem értett egyet, sa-többi. Tehát most nem kéri számon a szakmai nyitottságot, mint tette a korábbi vitában. És ha a tanárok éppen a 'B'-t preferálták volna? Nem kevesen vannak, akik annak szelleme és módszere szerint tanítanak. Az is meglepő: miért nem szólt előbb az elnök, akár a hivatalnak, akár ismert kollégájának? Talán majd megtudjuk, lesz még ennek folytatása – tanügyi kalandregény, véltem akkor.

Az újság interjúkkal folytatta: a 'B' nyomvonalat ismerő, az ott honos tankönyvekkel dolgozó tanárok mondták el tapasztalataikat. Lásd „Időrendiségében lezsirozott kánonterror” (interjú, összeállította: B. Z.) Irodalmi Jelen, 2012. október 29. katt: <http://www.irodalmijelen.hu/node/14953>. Na, ennek nyomán aztán még szélesebbre nyílt a véleményyolló, szúr is, vág is. Majd szót kap a „híres-hírhedt” kerettantervi munkacsoport szerzője. (A jelzős társat nem értékcsökkenő minősítésben használjuk, ellenkezőleg, pozitív jelentéssel, ahogy Balázs Géza, a töretlen lendületű és töretlen szívű nyelvész említi föl példaként Vörösmarty Mihály *Liszt Ferenchez* című versét. Hogy a jelző is „elinduljon felfelé a lejtőn”.) A megjelent szöveg: nyilatkozat, hitvallás, koncepció és metodika fölvázolása. Lásd „A másik irodalomtanítás”, (interjú Fűzfa Balázs irodalomtörténésszel), Irodalmi Jelen, 2012, november 3. katt: <http://www.irodalmijelen.hu/node/14994/>. Majd

ezt követően a magyar nyelv és irodalom kerettanterv-javaslatairól szóló cikksorozat záró jegyzete olvasható tanulságokkal, ötletekkel és helyzetértékeléssel. (B. Z., „**Forradalom előtti hangulat**”? [http://www.irodalmijelen.hu/node/15076/.](http://www.irodalmijelen.hu/node/15076/)) (2?)

(*Főtéma*) Ezek után térjünk vissza a kiindulópontunkhoz, a konferenciához. Mint már jeleztem, személyes megnyilatkozás következik, a kerekasztalos hozzászólásom bővített változata.

Opus 1. *Amikor a rész-egységcsomagok nem állnak össze Jó-Egészsé.*

Ment a vita tantervekről, tankönyvekről, tanítási módszerekről. Én egy újabb szempontot kívántam beemelni: ez pedig a technológia, mégpedig a **pedagógiai technológia**. Az oktatási alrendszer több egységből tevődik össze, most eltekintek az oktatáspolitikától, az oktatásirányítástól, a költségvetéstől, az iskolai szervezeti kérdésektől, a család és az iskola együttműködésétől. A figyelem a pedagógiai folyamatokra irányul: a tervezésre, a tantárgyi tanulásra-tanításra. Mindezek működtetésére több rész-egységcsomag készül: országos alaptanterv, kerettantervek, helyi tantervek, tankönyvek, tanítási módszertani leírások, követelményrendszerek. Ebben fontos szerepet kap a *pedagógusi kompetencia*. Mikor és hogyan áll/hatnak össze a részegységek? Ha a tervezés, már az indulásnál, átfogja az Egészet, és ennek megfelelően a részanyagok az Egészhez, illetve egymáshoz kapcsolódó összefüggésükben készülnek. Ha nem így folyik a tervezés, a részek nem, vagy nagyon nehezen, esetlegesen kapcsolódnak össze a folyamatokban. A gépezet akadozik. Az is kívánatos előfeltétel, hogy a részegységek *kísérleti* alapon szülessenek meg. Bizonyítható eljárásokkal, lehetséges korrekciókkal. („Hogy cáfolni lehetesen.”) Minderre jó példa a Zsolnai József által kimunkált és fölmutatott pedagógiai technológia, amely mára feledni látszik. Itt nem a Zsolnai-pedagógiáról lenne szó (bár az is megérne jó szavú újraértelmezéseket). Maradunk a pedagógiai technológiánál. A hazai oktatásügyben ez a nyolcvanas években fokozatosan megérett, összecsengett a külföldi oktatási fejlesztésekkel. A kilencvenes években a Zsolnai-program rendszere koherenciát mutatott a nyugati oktatási anyagokkal, a francia oktatás terén végzett személyes kutatások ezt pontosan kimutatták. Sőt, a francia szakemberek jó példaként üdvözölték ezt, amit a francia lapokban megjelent cikkek is jeleznek. (Lásd *Cahiers Pédagogiques*, forrásmegjelölés később.) Megvolt a kompatibilitás a már uniós országok programjaival.

Aztán a Bolognai-rendszer másként alakította a fejlesztést. A kísérletek háttérbe szorultak, a nemzeti sajátosságokkal együtt, helyüket adminisztratív jellegű, ideológiai töltetű, univerzális tervezetek foglalták el, az uniós harmonizáció je-

gyében. (Egynémely nyugati, így frankofón ország is igyekezett megőrizni a helyi sajátosságokat, kivált a felsőoktatásban. Több mint kevesebb sikerrel.) Mára ez a probléma világossá vált, és újabb tervezetek indultak útjukra.

Ez történt Magyarországon is. Ám adminisztrációs jelleggel, kísérletek nélkül rész-egységcsomagok készültek el. Legutóbb, ilyen a Nemzeti alaptanterv. Vitára is sor került, módosításokra is. Azonban a viták még a részegységen belül sem az „egészre” irányultak, hanem – az alaptanterv esetében – a közvélemény a magyar irodalommal volt elfoglalva, azon belül is néhány alkotó-szereplő érdemlegesen aktuális vagy azokat elvető fölöttébb heves részvitákban, sokszor egymás ócsárlásában merült ki. (Más tantárgyak, mint a kémia, a fizika, a földrajz, a testnevelés tervezetei csendes szakmai munka során érlelődtek meg.) Van, aki legyint az egészre, és azt mondja, majd a tanár becsukja az ajtót, aztán megy a munka. Ne egyszerűsítsük le ennyire a kérdést, ennél sokkal összetettebb problémáról van szó. (Jó tanárok mindig voltak, meg kevésbé jók is. Ne degradáljuk a jók színvonalát, és ne mentsük föl a gyengébben teljesítőket. Főleg ha folyamatos szakmai kontroll sem működött.) Mire jó a technológiai szemlélet és tudás? Az egész átlátására, működtetésére és kezelésére. A tervezeti célok között megfogalmazott valamennyi tételnek kell, hogy legyen pontos folytatása: a tantervben, a tananyagban, a tanítási-tanulási tevékenységekben, feladatokban, gyakorlatokban, amelyek garantálják – a tervezés szintjén – a megvalósítást. Vagyis a megfélelések a követelményekig nyúlnak. Ehhez illeszkedő tanítási útmutatók és tanári felkészítések kellenek. Mindenki fel tudja mondani a leckét: input–output, tervezés–irányítás–ellenőrzés–módosítás–mérés stb. Ez más szektorokban, mint a műszaki, a gazdasági, az elektronikai stb. képzésben állandósult, enélkül a munka el sem képzelhető. Efelé igyekezett elmozdulni az oktatás, kitüntetetten a Zsolnai-féle pedagógia technológia bevetésével. Hogy legalább lássuk a folyamatokat, hol, mi és miért akad el. Hogy tudjon a tanár diagnosztizálni, hogy mérlegelni tudja a terápiát. Ahogy az orvosszakmában működik. (A hatékonyságát, minőségét itt nem tisztünk megítélni.)

És akkor még nem beszéltünk az egyes tanulóról, attitűdjéről, képességeiről, nehézségeiről. Tehát ahhoz, hogy a tanár eredményesen működtetni tudja a tanítási-tanulási folyamatokat, technológiai tudásra van szüksége. Másképpen a gépezet erősen akadozik, talán mozgásba sem lendül. Az informatikusok mindezzel a tudással rendelkeznek, a gépezetek villognak, zakatolnak, hiba esetén az informatikus közismerten jó (gyors és pontos) problémamegoldó képessége segít, továbbblendül a tevékenység, haladunk a folyamatban.

A dolgok jelen állása szerint az óraszámok, az ismeretek, a szerkezet hangsúlyozásával, az ezekre irányuló kritikákkal „bemenetorientáltak” tűnik a rendszer, amit nehezen lát át a tanár. Mit tehetünk most, ha már így (technológia nélkül)

történt a tervezés? Nem becsukni kell az osztályterem ajtaját, ellenkezőleg: szélesre tárni, nyitottan örködni. Egy pedagógus több szerepben: lehet a heideggeri értelemben „teremőr”, aki láttat... Ám a részegységek mérnökeinek, technikusainak is kell lennie, átfogni az egészet, pontról pontra, a célkitűzésektől a követelményekig. És csak ezután: kezelésbe kell venni a tanítási-tanulási „gépezet” működtetését elősegítő „főtengelyt”. A jelen hazai helyzetben ehhez a megfelelő *tankönyv, taneszközök* kiválasztása jelent megoldást. Meg kell vizsgálni, mely tankönyv fogja át leginkább a tervezetekben megfogalmazott tételeket, mely tankönyv fedi le leginkább a tananyagot, melyik kínál bőséges feladatot, gyakorlatot a megvalósításhoz. Biztosan talál ilyet a tanár, mert szerencsére vannak jó tankönyvek. Sőt, olyan is akad, amely a tervezetek „irányelveit”, célkitűzéseit szélesre nyitja, bőséggel kínál, teremt olyan tanulási lehetőségeket, amelyek segítik, nemcsak a tananyag „leadását”, hanem a tanár alkotó munkáját is. Nem beszélve arról, hogy ebben még a tanuló is kedvét leli: az ilyen tankönyv motiválja, stimulálja amúgy is felfedező kedvét, bővíti megismerési perspektíváit. És ezen a ponton a digitális eszközök, módszerek bevetéséről, folyamatos alkalmazásáról beszélünk.

Tehát nem a „piac” dönti el, melyik tankönyvet válassza a tanár. A *digitális pedagógiai technológiai szemlélet* (nevezhetjük így: „hálópedagógiai technológia”, bővebben lásd Sz. T. Gy., *Jel/irodalom aranyhálóban*. Tempevölgy, 2011. december, 117-120. http://www.balatonfured.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=133&Itemid=98) és tudás már bent van az iskolában, nem csukhatjuk be az ajtót az orra előtt. Hiába is tennénk, a tanuló kilát, a pedagógia meg kárát látná.

Opus 2. *Az iskolai létezés és a digitalizáció, avagy „kifogások és nyafogások”*

Az utóbbit Roger Scruton „Iszom, tehát vagyok” című könyvének egyik fejezet-címéből vettem kölcsön (159.). Káros szenvedélyekről, élvezetekről, a velük való küzdelemről elmélkedik. Fejtegetéseit a digitalizáció megjelenése kapcsán haszonnal forgathatjuk. A digitális technológia iskolai térnyerése elkerülhetetlen, a digitális létmódban ez – a technikai-technológiai-metodikai vonatkozásokon túl – **erkölcsfilozófiai** kérdéseket is fölvet. A digitális létmód a gyermeknek élvezet. Scruton azt mondja, nem a mértéktelenség az, ami a szexuális bűnt, az ivást stb. kiváltja, hanem a „tárgy helytelen megválasztása”. Élvezet és erény viszonya hát a kérdés. A kultúrát megerősítő élvezeteket jó szokásoknak kell irányítaniuk. A jó szokásokat ki kell alakítani: szokásalakítás másként. Megtiltani? Puritán módon, a klasszikus irodalmat féltve, nota bene az egész kultúrát féltve, szemellenzős. Arisztotelész javasolta: elsajátítani a megfelelő habitust. Ne részegeskedj! Ám kortyolj, ízlelgess, élvezd. A jó szokásokat nehéz elsajátítani, mivel bennünk mun-

kálódnak természetes hajlamaink, nem a rosszra, a vágyra... a rossz szokásokat könnyű elsajátítani... A jó szokásokból irányt vehetünk az erény felé... Arisztotelész erkölcsfilozófiai középpontja: nyitottság a másik, a más irányába. Az erények diszpozíciók. A boldogság és az egyensúly eléréséhez az összes ilyen szélsőségtől meg kell szabadulnunk, és a másokra, másra irányított *mértéktartást* kell szem előtt tartani. Montaigne-től Tao, Konfucius tanításán át visz a megvilágosodás felé, egészen Kantig. Pindaroszt sem hagyja ki, aki szerint a másiknak szóló tiszteletadás a „béke eszköze”. Ez a becsületes út, a felelősség vállalása a világért! Ehhez valódi önismeret kell, ami a mértéktartásból ered, s amit a függőségből következő mértéktelenség elhomályosít. S akkor képtelenek vagyunk felelősséget vállalni... tetteinkért, a másikért, ahogy Dosztojevszkij jellemzi ezt Marmeladov alakjában a *Bűn és bűnhődés*ben, utal rá Scruton. Az egyensúlyt nehéz elérni. De törekedni kell rá, a puritánok szemellenzős, álszent nyomása és a divatok, így az E-mező kíméletlen nyomulása, olykor diktatúrája közepette.

Opus 3. *Hogy kedvüket leljék*

Mi ad a gyermeknek kedvet a tanulásra? A gyermeknek alapvető tulajdonsága a kíváncsiság. Elfordulna a könyvtől? Kíváncsiságát más eszközök segítségével kívánja kielégíteni. Már maguk az eszközök, a digitális „kütyük” is érdeklik őt, örömet leli ezek megismerésében, működésük elsajátításában. És az általuk kapott lehetőség távlatokat nyit kalandozó kedvének. Ezt nem visszaszorítani kell, ezzel élni kell, ennek kibontása, „felvirágoztatása” lehetséges: a megfelelő feltételek, körülmények megteremtésével, tanácsok, segítő figyelések működtetésével. Amikor a gyermek érdeke nincs lefojtva, szabadságának nem állnak minduntalan útjába, amikor úgy érzi, vágya teljesül: a maga óhajtotta-választotta úton halad a megismerés s így a tanulás mezején. Amikor a **pszichológia** számol a digitalizációval: az eddigi tudományos és alkalmazott tudással a digitális létmódban szintézist sző. És ez már a pedagógiai tudást érinti. (A francia oktatást is élénken foglalkoztatja a téma, lásd *Le Figaro*, 2012. október 15. 14. o.)

Andalgó, az eseményeket, a témát követő jegyzetekkel (Tanári notesz 7., kézirat)

Digi-Kom. Folytatódik a tanügyi kalandregény az *Irodalmi Jelen* E-lapjain. Kijajzolódik a digitális kommunikáció több formája, példák: „Én nem olvastam el az írást, csak a hozzászólásra reagálnék, szerintem meg együtt úsznak a szarban, és az a jó tanár, aki ezt tudja. De mondom, nem olvastam el az írást, mert már nincs kedvem, mert éppen próbálok elkapni egy szilárdnak tűnő valamit. na pá. Ja az elsüllyedt, na jó, akkor tovább próbálkozom tovább, mindig lehet csoda. Talán egy tanár,

No, a „tanórai érzelmi motivációnak” ennyi bőven elég. A francia olvasókönyv végén, a kis szöveggyűjteményben „felfedezünk” egy rövid Victor Hugo verset, Dani beleolvas, a lendület még viszi.

Hát idejutottunk az unokák olvasási nehézségeitől, amiről már írtam, lásd „*Így írvasunk mi*”, *avagy az olvasás nehézségei és örömei* = Az olvasás ösztantárgyi feladat (szerk. Nagy Attila, Imre Angéla, Köntös Nelli) Szombathely, Savaria University Press, 2011, 113-118. és <http://mek.oszk.hu/10600/10605/>). Az *Irodalmi Jelenben* sok bugyuta hozzászólást olvashatunk arról, hogy a fiatalok nem olvasnak, nem művelődnek, őket csak az extrém izgalom érdekli. Nos, a kilencéves Dani és sok más kortársa olvas, művelődik. A „posztmodern” kommentelőn a sor: két beütés között kis musical. És „lehet király”.

2012. november 4.

A vesztes üzenete. A francia TV5-ben néztem a kora reggeli híreket az amerikai elnökválasztásról. Először a vesztes beszélt. Hát, a győztest hívei sem dicsérhetnék jobban. A háttérben egy hatalmas nemzeti zászló. A búcsúzó politikus Amerikáról Amerikához szól. Akaraterőt, összefogást emleget. Amerika sikerét, boldogulását kívánja, szuggerálja, bárki legyen is az elnök, de „Önök jól választottak”, szögezi le. Minden réteget megszólít. A tanároknak azt üzeni, ne csak a tananyagot sulykolják, de „inspirer à découvrir les jeunes” – inspirálják felfedezésre a fiatalokat. A francia tolmácsolásban különös hangsúlyt kap az „inspirer”: *inspirál, sugalmaz, megihlet, kelt, ébreszt.* (Nem is annyira: ösztönzés ez, annak van valami győzködés, már-már noszogató jellege, és nem is a szakszerűen hangzó „motiválás”.) Az ottani iskolai helyzet nem teljesen hibátlan, vegyes a színvonal. Ám hogy ezek a fogalmak nem légből kapottak, nem az ünnepi szózat retorikus részei, s nem most hangoznak el először, azt Amerika lendülete bizonyítja, az ilyenfajta lelkesítésnek van foganatja arrafelé. Isten áldja meg Amerikát! – szól a búcsúzó a távozó elnökjelölttől. Mennydörgő taps.

2012. november 8.

(Bezárás) *Új pedagógustudásra van szükség.* Mint mindennek, ennek is van előzménye. Kis irodalom a végére, egy korszakos fejezet jelzésére idézzük fel e helyen, mit írt Zsolnai József 1992-ben: „Magyarország kis ország, rosszul működő közoktatást nem engedhet meg magának. A talpon maradásra csak akkor van esélye, ha műveltségben, munkakultúrában és teljesítményben utoléri a világ élvonalába tartozó nemzeteket.” Lásd Zs. J., *A magyar közoktatás minőségi megújításának szakmai programja* = Iskolakultúra, II. évf., 1992/6–7., hivatkozik rá: Sz.T. Gy., *Une pédagogie hongroise dans la dimension de l'union européenne.* Cahiers Pédagogiques, No 442 „Éducation à l'Europe”, Paris avril 2006 – 61e année <http://>

www.cahiers-pedagogiques.com/spip.php?article2299, (elérhető még ide kattintva: <http://www.francianyelv.hu/erdekessegek/publicisztika/1443-egy-magyar-pedagogia-europaban->) Egy francia rendőrképző iskola igazgatója így formálta át a nyilatkozatot a maguk számára: „Franciaország nagy ország, rosszul működő közoktatást nem engedhet meg magának. A talpon maradásra csak akkor van esélye, ha műveltségben, munkakultúrában és teljesítményben nem szakad le a világ élvonalába tartozó nemzetektől.” Ezt 2005-ben írta. Nem tudom, azóta hol tartanak.

Nálunk, mint látjuk, a megújítás folyamatban van. Annyi bizonyos, hogy egynél több lehetséges változata van az irodalom tanításának. Hazai törekvéseink egyik példája képpel (bejegyzve: *I. m.*, 2012, november 3 – 13:52. Percre pontosan.) Az ötlet, lehetne internetes vándoradat, afféle mém, de van származási helye: <http://lomtar.blogin.hu/tag/petofi/>. Mottó is lehet:

Dani és kortársai kedvelik ezt, nézik, és keresni fogják Petőfit. S máris kattintanak, beütnek. Linkelnek, de másként. Ha megtalálják Petőfit, küldhetnek-e üzenetet az élményről? Ímélni, szorgalmi feladatot az iskolának?

Nem győzöm hangsúlyozni Nyíri Tamás figyelmeztetését: „A gyermek ember, szabadsága – most is! – vezetésért kiált.” Ahogy egy tanulmányomban idézem, lásd Az idő a képnek dolgozik. Az irodalomtanítás innovációját befolyásoló tényezők (Az irodalomtanítás innovációja, szerk. Finta Gábor és Fűzfa Balázs, Szombathely, Savaria University Press, 2012, 57–66.)

Barabás Zoltán

Hétpróba

Mezey Katalinnak ajánlom

1. Kaptam az életet.
2. A tudást apránként
szereztem.
3. Tanítottak, tanítottak
becsülni
a szót.
4. Ti azért
ne féljeteK:
egyszeri
vagyok.
5. A gyászbeszédeket
már régóta
halogatom,
ameddig csak
lehet.
6. Zavarosan
sorjázó álmaimban
mindig felsikolt
a sötétség
rejtett
lelke.
7. ... reggelre ismét céda tornyokat,
lelakott nagyváradi házakat rak
egy suta kéz
az Istenfű
mezítelen
lábai
elé.

Hova menekülhetnék?

Koncsol Katica emlékére

Erőtlenül,
behuny
szemmel
ébrekedek.

*A földön vagyok.
Még inkább bent a földben.
Mégis úgy szédülök,
mint aki magas erkélyről
kihajolva nézi,
hogy ibolyák fakadoznak
hanyag és bús kövek közt.*

*Talán már azt sem tudom,
mire való a tavasz.¹*

Akárcsak az ének, a dajkadal
vagy egy fájva fájó verssor,
úgy gyalogoltam át
az életen.

László,
engedj
engem
elmenni...

Jól tudod:
nincsenek külön mennyországok.
Ha odajutunk,
együtt maradunk.

Egyetlen földi
életre szabott
esendőségemből
nélküled hova
menekülhetnék?

Portrékíséret

Még egyenletesen lélegzik.

Aztán
megrándul
a teste.

Uram,
ma is látom
az arcát,

az ismeretlent,
az egyszer láthatót,
amely lassan,

de
nagyon
lassan elvásik

a magát
tükkörtelenül bámuló
éjszakában.

¹ Csoóri Sándor: Az én ostoba Hiszekegyem

Goron Sándor

himnusz egy látomásról

és akkor megjelentek
az évszakok Neked

havat szitált
havat szitált
az ég a jégre
hogymegdermesszen
a táj fehérsége
de te már olyan voltál
mint hús-vér szobor
s hallgattad a felhők sirását

és akkor madarak raja
ujjongta be az egeket
zöldbe serkent a táj
s e zöld mint csodaforrás
áradt szét
terjedt egyre

de te csak álltál
elbűvölten álltál
az időzuhanyban

és akkor aranysugarak
gyúltak ki rendre
langylehelet vegyült
lassan a csendbe
s ezernyi látomás
pergett szét előtted
mint éjjelente
álmok vásznain

de te csak álltál
mozdulatlan álltál

és akkor a szelek istene
megpendítette lombciteráját
s pompázó avarszőnyeg
fonódott köréd

de te csak álltál
álltál mozdulatlan

és akkor sötétre
világos jött
és világosra
sötét

bezárult az idő köre
hogymegnyíljék
ismét

Pataki István

fások

1.
a kérges lélek a fában
csak tüzelőt lát
élete csupa vacogás

2.
a fában benne az ég
a madár
ahogy viharban fiókat védené
fészkeére száll

3.
szeretni akartam az embereket.
nem hagyták.

faragjátok
a kopjafám

műsorvezető a szavalóversenyen

mint virágpermet
belengi a termet

s magával is ragadna
mint csibét a héja
ha eldobná fekete mikrofonját
s karcsú fehér ujjai körbefonnák
kakasom szederjes taróját

(talán a verseket is szebben szavalnák)

nővérke a gyógyuldából

tekintetemmel óvom
ahogy zergeként szökdel át
a forgalmas úton

talán megmentem
nem kell köszönetet rebejen

ám csak legyen majd benne
némi hála
hogya éjfél tájban
bekopogok a gyógyuldába

farokficammal

bökkbök

a szép presbiter asszonynak

immár túl a hatvanon
a szépasszony hat vajon?
mindig arra vágyom: hasson
kibírom én háton hason

Oláh József

A nyúl

A folyó vize piszkos-zölden örvénylett a karcsú híd alatt. Az apró hullámokon szemétdarabkák bukdácsoltak. Félig rothadt levelek és gallyacskák közül, valahonnan a mélyből egy ápolatlan arcú alak bámult szemtelenül a szemébe. Járművek nem jártak arra (a híd túl keskeny lett volna), gyalogosok sem indultak még meg a zivatar után. Összehúzta a nyakán szakadt esőkabátját, és indulni akart, de még egy utolsó pillantást vetett a vízre. Nem tudta miért, de érezte, még néhány pillanatig várnia kell. Mire? Talán csak a következő hullámra. És . . . itt van! Ez az! Apró csobbanással tűnt elő a vízből egy fehér-fekete bunda. Elkeseredett, tüsszentő hörgés, aztán ismét egy csobbanás és már egy sáros, iszapos fűcsomó volt felül. Aztán megint a bunda, aztán megint fűcsomó, és így tovább.

A szenvtelen emberek határozottságával kapott a furcsa „hordalék” után azzal az állati ösztönnel, amivel az egyik bajba jutott lény a másikat vagy kisegíti, vagy eltíporja saját szabadulásának reményében.

„Szegény macska!” – mondta csak úgy megszokásból. Nem valakinek, csak úgy!

A víz elég közel volt a hídhöz, ha a korlát alatt azonnal kihajol, elkaphatta volna. De már tovább sodorta az ár néhány centiméterrel, így nem érhetette el. És a távolság centiről centire nőtt.

Döntött.

Futásnak eredt. Lekanyarodott a folyópartra, néhány méter után megállt, letört egy ágat. Az iszapos parton leereszkedett egészen a vízig. Éppen előtte tűnt fel a fehér-fekete bunda. Kinyújtózott, amennyire bírt, megpróbálta közelebb húzni, ám az ág rövid volt. Épp csak a levelek súrolták. A víz pedig megállás nélkül továbbsodorta az állatot. Utána akart lépni, de bal lába beleragadt a sárba, és mikor ki akarta rántani, a szakadt cipő ott maradt. Ő pedig, a lendülettől egyensúlyát veszítve, elvágódott félig a vízbe, félig az iszapba cuppanva.

Feltápaszkodott. „A fene egye meg!” – vágta sáros cipőit a bokor tövébe, utánuk pedig sártól csepegő esőköpenyét is. „Hogy enne meg a fene!”

Lehajolt, hogy lemossa kezéről a sarat, és akkor ismét előtűnt a habok közül az állat. Egy vitást hallatott, ami bugyborékolásban végződött.

„Micsoda?! Az ördög vigye ezt a nyavalyás pocsolját! Most már csak azért is!” Ledobta térdén kosztól fényes tréningnadrágját, ujjak helyett rojtokban végződő trikóját, a parton a sodródó állat elé került, és belegázolt a vízbe. És végre már majdnem elérte, csak egy lépés és . . . egyik lábujjába éles fájdalom hasított. Szinte hallani vélte, amint az iszapban rejtőző üvegcserep belevág az amúgy is kiázott ujjbegybe. „Na a szűzmáriáját! Hát még ez is!” – próbálta helyre tapasztani a fityegő bőrdarabot fél lábon egyensúlyozva. A lecseppenő vércseppet elsodorta egy, a

lába körül keletkezett örvényecske, majd ismét lecseppent egy csepp elvegyülve a piszkos vízben. „Megfogom azt a macskát, és ha van még benne egy csepp élet, hát kicsavarom belőle!” Beleköpött a vízbe, mintha megebző ellenfelét köpte volna szembe, és egy-két ugrással utolérte a zsákmányt. Durván elkapta a tarka bundácskát, és már tekerte is volna a nyakát, de a keze megállt félúton. Egy csapzott bundájú, fehér-fekete nyulat tartott a kezében. Még mindig görcsösen kapaszkodott egy fűcsomóba, amitől menekülését remélte. Az egész kis állat csupa feszültség volt, és mikor levegőhöz jutott, utolsó energiáit összeszedve, még erősebben szorította magához különös tutaját.

„Nem macska!” – jegyezte meg, majd a bizonyosság kedvéért megismételte. Kiment a partra, és bár csipődött a vágás lábujján, egyfajta elégtételt érzett. Mikor kiért a vízből, visszafordult és „Pfuji!” – köpött bele, ha lehet még több gyűlölettel. A nyulat lefejtette a fűcsomóról, és betekerte valaha fehér trikójába. Megdörzsölte egy kicsit, amitől egészen helyre jött. Furcsa, rövideket tüszentett még, de már megállt a lábán.

Felvette nadrágját, cipőjét, esőkabátját és elindult, de ezúttal nem nézett le a hídról. Hóna alatt gazdamódra óvva vitte a megmentett nyulat.

„Na miccsinátál hát, te? Kellettél-e valakinek?” – kérdezte az öreg cigányasszony.

„Nem” – felelte kurtán, és leült a sárkunyhó küszöbére. Elővette zsákmányát, és betette a kunyhóba. „Itt ez a nyúl, oszt vigyázzon rá. Én még elmegyek a telepre, hátha kell lapátos”. Trikóját útközben vette fel.

Néhány óra múlva vidáman lépegetett a sáros ösvényen, ami az országúttól a kunyhóhoz vezetett. Messziről kiáltotta: „Kellettem!”. Ahogy közeledett, nyugtalanság fogta el. „Mi ez a füstölgés?” „Hát vigyáztam a nyúlra” – vigyorgott rá a vénasszony az ujját szopogatva. „Mingyán meg is ehettük!”

„Hát maga megsütötte? Én nem úgy mondtam, hogy vigyázzon rá!”

„Hát hogy?” – csodálkozott rá a vénasszony.

„Úgy jól, hogy igazán vigyázzon” – csapta kelletlenül a sarokba szakadt esőköpenyét.

„Annak mán fúhatod a seggit” – vihogott a vénasszony, de látva, hogy fia nem nevet felmordult: „Legfeljebb nem eszel belőle!”

„Na, nem baj, na. Ha megsütötte, hát megvan. Úgyis oda jutott vóna” – azzal leült a küszöbre. Az öregasszony, kezében egy kormos vaslábassal, odacsoszogott és letelepedett fia mellé.

„Kellettem na” – bökte oldalba a fiú.

„Meg az anyádat! Verd hát ki a kezemből, na!” – mordult fel az asszony, de aztán engesztelően mosolyogva nézett rá. Letette kettőjük közé a lábost, és hallgatva nekiláttak. Hamar elfogyott.

„Valahogy olyan sár íze vót, nem?” – jegyezte meg a fiú az utolsó falatoknál.

„Meg az eszed tokja! Ha nem jó, hát minek etted meg?! Vagy mán nem teccik a főztöm? He?”

„Ja? Az de. Csak . . . ssszt!” – szisszent fel, mert belesajdult a lábába, amikor egy csontal próbálta kipiszkálni a sarat lábujján a vágásból.

Málnási Levente

Képek

1
Fehér a fény, vakítón árad,
Vibrálva hullámzik a táj.
Szikáran, elmosódó sorban
Szaladnak remegve a fák.

2
Lágyan ringó karjaikkal
Átölelnek most a lombok,
S álmos szellő libben lassan,
Szertehordoz minden titkot.

3
Néhány percre megfontoltan
Vad bozótos mély ölében
Éles hangon felcsipognak
Szürke tollú borzas fürjek.

4
Egy ág, egy rügy: egy szökkenés
Kicsike, zöldes pörsenés
Napfény becézi kedvesen
Szellő ringatja csendesen.

5
Savósárga már az alkonyat
Elvérzik gyorsan, itt az est.
S a komor holdra felvakognak
Szanaszét kószáló ebek.

Vak hegedűs

kinek húzzam
talán a csillagoknak
hallgatnak ők
alattuk állok mindig
minek húzzam
ha senki meg nem hallgat
jövő-menők
a dallamot nem értik

Csendes, szertelen est

Akár még várhatnál, amíg
homály tolakszik be a házba,
s a függöny lassan elsötétül,
és félénken kigyúl egy lámpa,
megindulnak az esti árnyak,
a csöndben lágy neszek motoznak,
kezed nyugodt virág, kinyílik,
hús enyhet kínál homlokomnak.
A város szundikál a ködben,
fecsegeve röpülnek az álmok,
és szállni kezdünk újra mi is
emelnek könnyű léghullámok,
a glóriás ég meg se rezzen,
keringünk fenn, szabad körökben.

Folyamatos jelen

Rendezett magányból
épült a város.

Vágyaknak, álmoknak
vasbeton keret.

Fénysziget az éjben,
fényerek mozognak.

Másnapos a reggel,
gémberedve ébred,

s öntudatlan indul
vad, csikorgó zajban.

Lengyel János

Beregi áldás

Bort tett az asztalra jóanyám,
Vörössel vendégli meg fiát,
Messzi földről érkezvén
Vertem meg otthonom ablakát.

Asztalra tette szíve-javát,
Régenízelt honi étkeket,
Gyöngyöző szőlővért önt poharamba
Feledve sosemvolt vétkeket.

Beregi Rózsás és Beregi Áldás
Őrzi jó Linner Bertalan kezét,
Tüzes levével kenem meg
Lélek-konflisom kerekét.

Soká volt már mikor láttam
Gyönyörét Beregszászi tájnak,
Ereimben fáklját gyújt a bor,
Fényt nyújtva emlékek lugasának.

Mily szeretettel nevelt anyám,
S gondozta szőlejét a doktor.
Aggódón féltette életem,
S óvta ő kórtól, rügyfojtó gazoktól.

De mit ér szeretni, óvni a becsest,
Ha lelkekre taposnak elvásott csillagok.
Gyermekkorom a múltba szédült,
Vörös levét beitta az eszme-homok

Alkony előtt

Rabruhám ösztökél
Tenni a jót,
Sósízű testnedvvel
Ennivalót.

Létízű látomás
Ember–gödör,
Vérszagú dobbanás
Halkan gyötör.

Szédülök lelkesen
Körbe forog,
Légváram alapja
Recseg-ropog.

Nyílhatnék bátran is,
Mégsem teszem.
Nincs hozzá pénzem, sem
Csöppnyi eszem.

Elhalkuló hangom
Arcomra hull,
Úgy véltem virrad, de
Már alkonyul.

Pál Tamás

Omladozva

Éltünk, mint cigányok a billegő akkordokban
édes, irgalmatlan szerelembe zárva,
az idő, a kótyagos idő megkövült törhetetlen csontjainkban
ujjlenyomatainktól jajgattak a poharak, megváltást várva.

Nem voltak bűnök, mert nem volt isten ki megdorgált volna
csupán az égett hús szaga az ágyban emlékeztetett néha a kizuhanásra
a fészektől, az édenből.
Mint dacos gyermek mostohája előtt, úgy állt életünk zikkúrátja,
omladozva szerelemtől, lélektől.

Félhomályban

Szemfogak, szentfogak nélküli
Isten mosolya villan
az gyökerezhethet csak az égben,
ami e világból elillan.
fénybe dőndült idő zuhan
s ujjaid, mint hajdanit, befonják.
A ritkuló homályban madarak szólnak
– Vártunk már Rád!

Elízium

Hinni a felhőkön átszűrődő örök tekintetben,
szárnyverdesése mindennek bennem és benned,
szent mozdulatlanság, rámzuhan a Nap
ringat, ringat.

Elmerülök itt a zöldben, egy képpé gyúrom
mindazt ami bennem elidőz,
szelíd özként szaladnak át a dombokon
testvéreim, apám és anyám.

Madarász Imre

Simone de Beauvoir avagy a memoárepika hatalma és határai

Simone de Beauvoirt (1908–1986) a hatvanas években az olvasóközönség Magyarországon is az egzisztencialista „triász” Sartre-ral és Camus-vel egyenrangú tagjának látta, melyet a korabeli, második világháború utáni világirodalom élvonalába sorolt. Az azóta eltelt évtizedek, az időközben végbement világnézeti és ízlésbeli változások egyértelműen inkább Camus-nek, mint Sartre-nak kedveztek: kettejük között ma Beauvoir tűnik a legproblematisabb, a legnehezebben és legbizonytalanabban megítélt és megítélhető alkotónak. Nem csupán és nem is elsősorban életműve műfaji és tematikai sokszínűsége okán, hiszen e sokoldalúság a másik két nagy egzisztencialistára is jellemző volt. Beauvoir nem volt olyan klasszikus művész, mint barátja, majd ideológiai ellenfele, Camus, sem olyan jelentős filozófus, mint élettársa, eszme-, pálya- és harcostársa, Sartre, viszont a maga koráról, korával való viszonyáról, történelem és élettörténet kölcsönhatásairól, dialektikájáról alighanem mindkettejüknél izgalmasabb, gazdagabb és időtállóbb képet festett legjobb műveiben, melyek a regényesített önéletrajz és az önéletrajzi ihletésű regény határmezsgyéjén mozognak vagy épp azok egybeszővéséből keletkeztek. („Azt akarom, hogy a vérem keringjen ebben az elbeszélésben.”) Epikusként úgy emelkedett ki a kor- és polgártársai közül, hogy erősen lírai epikát írt, melynek hitelességét éppen szubjektivitása adja meg – az egzisztencializmus bölcséleti alapvetésével összhangban.

A vallomásos-visszaemlékező elbeszélés olyannyira áthatja Beauvoir szépirodalmi munkásságának java termését, hogy nehezen különíthetők el önéletrajzi és egyéb könyvei, megfelelőbb talán szűkebb vagy tágabb értelemben vett memoárepikáról beszélni életművében. Az, amit Szávai János *Az önéletrajz* című monográfiájában „a Beauvoir-önéletrajz”-nak nevez, az ő olvasatában, illetve számolása szerint „három kötetet” foglal magában – *Egy jóházból való úrilány emlékei* (1958), *A kor hatalma* (1960); *A körülmények hatalma* (1963) –, pedig bizonyosan beletartozik *A körülmények hatalma* történéseit továbbmondó *Zárszámadás* (1972), de hozzá kötődik az anyjának emléket állító *Könnyű halál* (1964), a „Sartre-sírató” vagy „Sartre-nekrológ” *Búcsúszertartás* (1981) és *A mandarinok* című nagyregény is (1954), melyről Szávai is megállapítja, hogy „anyaga nagyrészt azonos” *A körülmények hatalmáéval*. 1978-ban publikált értekezésében Szávai mellőzte – pontosabban: elhallgatta – az 1972-es *Zárszámadást*, amelyet magyar fordításban cenzoriális okokból, a Szovjetuniót bíráló fejezete miatt, nem engedtek

megjelenni; ez politikailag ugyan magyarázható, tudományos-etikai szempontból kevésbé elfogadható eljárás. Annál inkább egyetérthetünk Szávai következő kijelentésével: „Az *Egy jóházból való úrilány emlékei* szinte az önéletrajz tiszta típusának tekinthető, *A kor hatalmában* azonban, de még inkább *A körülmények hatalmában* olyan elemek is keverednek az önéletrajzhoz, amelyek inkább a rokon műfaj, a memoár sajátjai.”

A kor hatalma és *A körülmények hatalma* valósítják meg a legmagasabb szinten a visszatekintő önvallomás és a kor-krónika szintézisét. A „furcsa háború” és a náci megszállás atmoszféráját – „a rettegés és a reménykedés, a türelem és a düh, a levertség és a visszatérő öröm felvillanásait” – Ilja Ehrenburg (*Párizs bukása*), Bajomi Lázár Endre (*Párizs csillagként reszkető*) és Dan Franck (*Minuit*) sem tudták megközelítően sem ilyen érzékletesen visszaadni, ahogyan a felszabadulás „szárnyakat növesztő” mámorát és kreativitását, „a testvériség orgiáit” sem. A könyvcímek a külvilág, a „dolgok”, Sartre egyik kedvenc kifejezésével a „szituációk” és az egyén kapcsolatrendszerében és küzdelmében az előbbiek meghatározó, uralkodó voltát, diadalát sugallják, történések vezérmotívuma, fő erénye és legpozitívabb üzenete mégis az individuum önérvényesítő szabadságharca, melyben – Sartre *Az egzisztencializmus: humanizmus* című manifestumát idézve – „az ember szabadságra ítéltetett”, az ember szabad, az ember a szabadság”, „a szabadság minden érték alapzata”, „az ember az, amit cselekszik”. Az író-főszereplő egyéniség független nőiségét, saját fényű párcsillag voltát a vezéértelmiségi oldalán (vö. Bernard-Henri Lévy: *Sartre százada*, 2000) alábecsülni éppúgy hiba lenne, mint túlértékelni. A Maár Judit szerkesztette, sokszerzőjű *A francia irodalom története* (2011) Beauvoirt – jórészt *A második nem* (1949) miatt – „A feminizmus” fejezetcím alatt tárgyalja röviden, noha *A körülmények hatalmában* azt írta: „Nem zárlóztam be az úgynevezett «feminizmus»-ba.”

A regényesen izgalmas narratívának azonban ára és árnyoldala is van. Az író nő olykor úgy vegyíti a goethei „költészetet és valóságot”, a tényeket és a fikciót, hogy elhallgat, megszépít vagy átkölt rá nézve kevésbé kedvező motívumokat és momentumokat. Gimnáziumi tanári állását nem bátor elveiért veszítette el 1943-ban, hanem egy(néhány) leánytanítványával való – nevezzük így, finoman – különösen intim viszonya miatt. (Bisexualitásáról, leszbikus szerelmeiről és kalandjairól, míg élt, életrajzírói sem mertek nyíltan szólni, lásd a Claude Francis – Fernande Goutier szerzőpáros 1985-ben napvilágot látott bio-monográfiáját.) A diszkréciót amúgy, másokkal szemben, nemigen gyakorolta „Castor”, „Hód” (ahogy barátai nevezték). A *Zárszámadás* első fejezetében kegyetlenül teregeti ki két néhai barátnője, Camille és Lise önsorsrontásának, önpusztításának, „lúzerségének”, kicsinyességének viszolyogtató intimitásait, szexualitással, pénzügyekkel, családi problémákkal, alkoholizmussal, betegségekkel, testi-lelki-szellemi leépüléssel...

Pedig *A kor hatalma* Prológusában még azt olvashattuk: „Nem az a dolgom, hogy önmagamról és barátaimról pletykálkodjam.” Nos, barátairól pletykálkodott csúnyán.

A Babits emlegette „indiszkreció az irodalomban” enyhébb változatában jelentkezik *A mandarinokban*, ám bár a „fiktív” – valójában csupán átkeresztelt – regényhősök mögött a kortársak nem késlekedtek felismerni az „élő modelleket”: Sartre-ot, Camus-t, Nelson Algren, Arthur Koestlert. Az indiszkreció csökkent, ahogy eltávoztak a „kiírtak”, nem úgy a regény esztétikai becse: a „kulcsregény” korregényként bizonyult maradandónak.

Beauvoir másik fő írói hibája: politikai-pártos elfogultságba torkolló „elkötelezettsége”, ideológiai előítéletessége is a *Zárszámadás*ban tetőzik. Az Ellenállás és a Szabad Franciaország nemzeti hőstét, De Gaulle tábornok-elnököt militarista diktátorra karikírozza, miközben dicsóítja Mao Ce-tungot, Kína kommunista zsarnokát, a világtörténelem egyik legpusztítóbb tömeggyilkosát. Maoizmusa hitelteleníti relatív, önellentmondásos „szovjetellenességét” és az 1968-as diákforradalomról adott kor-karikatúráját is. Ha végre-valahára magyarul is megjelenik majd a *Zárszámadás*, vélhetőleg a legtöbbeknek feltámaszthatatlanul elavult irodalmi régiségként fog csalódást okozni.

Simone de Beauvoir egyetlenségeivel egyetemben monumentális életművet hagyott az olvasóra. Ránk vár a feladat, hogy értő értékeléssel tegyük mérlegre azt, ami „oeuvre”-jében mulandó és örök. Születésének centenáriumát és halála huszonötödik évfordulóját nálunk gyakorlatilag elfelejtették. De láttunk mi már irodalmi feltámadásokat.

Kerék Imre

Négy Krúdy-etűd

Szindbád a folyóparton

A postakocsit odahagyva, Szindbád a folyó mellett megtorpan igazve-bűvöli a vízmerítő leány vadmadáros énekelgetése.

Pistoli úr szerelmei

Hova lett Kövi Dinka, Rózsa Máli, kiket Pistoli úr becézgetett, s a sok rózsafa- termetű leány? – Vad szelek táncolnak sírjuk felett.

Kis csodák

A rubinpiros bort kortyolva lassan, nagynéha egy kis csoda is akad: meg- meglesni a bokán felül lágyan izmosodó, karcsú lábszárakat.

Vén csavargó

Borgözös, téli- nap- vörös az arca. Pókhálós szeme a semmibe réved. – Ha néha kotyog még valami alján: már csak pintes üvegével beszélget.

Emlékszel?

Emlékszel? játszottunk papás- mamást, gyúrtál nekem sárga homokpogácsát. – A kertbe szöktünk: kéretlen szemek csókjainkat ne lássák.

Bőrünkre parázsló pipaccsal billogot égetett a szerelem. Tűztem hajadba zsebvirágot, ujjam babirkált melleden.

Ősszülők bűnös sarjadékai – bódító hársillatban hemperegünk, s akár az Édent őrző angyal pallosa, villogott a Nap felettünk.

Virágok nyílnak

virágok nyílnak csukódnak a fogyó holddal fogynak a kelő nappal kelnek fényes déllel delelnek

virágok nyílnak csukódnak tündöklenek lobognak réteken töltés mentén fiatal lányok mellén

virágok nyílnak csukódnak csillagot harmatoznak diszítik csinosítják apám jeltelen sírját

virágok nyílnak csukódnak nyüzsögnek sokasodnak s hajnal az éji álmat elnyelik a világot

Bárdos József

Búcsú

Az őszi szél beszél az ablakon.
Hogy téged nem talál, továbbbison,
kutatja ő is, merre jársz, s kivel.
A féltékenységtől a láz kiver.

Az őszi szél beszél, de hallgatok.
Elmenni, jól tudom, hogy volt okod.
Velem csak az marad, ki oktalan:
kinek a szíve végleg fogva van.

Maradt utánad még néhány kacat.
Egy képed gúnyosan még rám kacag.
Most már elég. Nyitom az ablakom,

– a fák között az esti szél oson –
s miközben hallgatom az ősz nesztét,
a szélbe szórlak végképp, szertesztét.

Ősz

Ázik az őszi esőben a város.
Rothad az ágon a sok falevél.
Sárba taposva a nyár, a remények.
Hallgat az utca, ma hallgat a tér.

A rozsdás hinta jajgat kinn a téren.
A drótháló sehol, lebontva régen.
A tér szabad, ki tudja, már mióta.
A rozsdá az maradt. Az patrióta.

Az est hanyatt feküdt a városon.
A Hold sötét felhők között lenéz, továbbbison.
A fénye lent kopasz fejeknek ütközik, lehull.
Az utca megriad. Már tébolyul.

Bárdos Attila

Le a mélybe

Megtudni, milyen lenne
leérni a mélységbe.
A dolgok legaljára,
ami alatt nincs már hova.

Lezuhanni oda
újra, ugyanabba,
ahol nincs még lejjebb,
és szavak sincsenek.

Ahol háló nem tart,
nem sodor áramlat,
hol már senki se él,
nem ront, nem javít, nem henyél.

Akkor is figyelj a testtartásra,
amikor eljön az utolsó ma.
A befejeződés biztonsága:
a megértés nem a szavak dolga.

Mi lesz?

Mi lesz, ha egyszer elfogy a lélek?
Mi lesz, ha nem lesz, aki simogat?
Mi lesz, ha nem lesz, akire várhatsz?
Mi lesz, ha nem találsz többé vigaszt?

Mi lesz, ha hited már nem segít?
Mi lesz, ha senki se marad melletted?
Mi lesz, ha nem üt többet a szív?
Mi lesz, ha a teremtő elenged?

Koncsek József

Ajándék Cseh Karcsitól...

(Sztélla Morotszkája négysorososa)

Olyan kuszált időt élünk, Karcsi! Későn tudtam meg, hogy nem vagy már velünk. Úgy mentél el, hogy meg sem beszélhettük közös gondolatainkat, munkánkat.

Legyen főhajtás ez az írás neked, szorgalmaznak, baráti figyelmességednek. Legutóbb Volodarszkijjal közös lélegzésű térbe hívtál, együtt fordítottuk Leonyid verseit, melyekből legutóbb a *Magyar Napló* is közölt néhányat.

Van egy adósságom. Ez egy négysoros vers – nem Volodarszkijé –, hanem Sztélla Morotszkája orosz költőné, aki Moszkvában él. Te valószínűleg az interneten találtad, és megosztottad velem az örömet. Megszerettem ezt a verset. Ajándékkodat azzal szeretném viszonzni, hogy magyarra fordítom. Lehet, hogy nálad már megvan. Hogy érzékeljük a kis remekmű szépségét, először ide írom oroszul, s mellé a magyar nyersfordítást.

Dáj mnye tvoju ladóny	Add nekem a tenyeredet
Ja pacelúju tyibé v linyiju szérdca	Én megcsókolom a szívonalát,
I vszjo, sto bülo szvincem sztányet jajcóm,	És minden, ami ólom volt, tojássá változik,
V katórom ragyicca ptyica.	Amelyben madár születik.

Nyilvánvaló, hogy a krisztusi sebről van szó, gondoltam elsőre, akkor is, ha Jézus sebéit a tenyéren nem golyó, vagyis ólom ütötte. Ez egy férfi tenyere, amelyet golyó ütött át. A költőné nem a Mater Dolorosa, hanem egy nő, egy asszony.

A férfi lehet egy katona is. Talán megadta magát, ezért tartja föl a tenyerét. Az is lehet, hogy kivégző osztag lőtt rá. A versből nem derül ki, hogy katona-e egyáltalán. A fontos az a női gyengédség, amellyel a kedves feléje fordul.

Emlékszünk Sára Sándor filmjére, melyben egy magyar honvéd és egy orosz asszony szereti meg egymást az orosz front hátszögében. Eszembe jut a *Szerelmem, Hirosima* című film francia kamaszlánya is, aki szerelmes lesz egy német katonába. Morotszkája versében nincs nemzetisége a férfinak. Csak a szerelem a fontos.

Végül a vers lehet, hogy a munkában feltört tenyerű férfiről és a nőről szól.

A vers egyre szélesebb hullámokat vet.

Itt közlöm az általam készített műfordítást.

Nyújtsd ide tenyered,
Megcsókolom a szívvonalát,
Vérző tojás az ólom ütötte seb,
Éled benne a madár.

Ugyanis itt már az ólom-nehézségű életről is szó lehet, a fizikai munkában sebesre tört tenyérről.

Még el kell mondanom, hogy nagyon szép a vers hangjainak játéka. Figyeljük meg, hogyan uralkodik az egész versben a „c” hang. Ez a csókra záródó száj hangja, a „csók” szó kezdete is lehet, a szerelmesek néha ilyen hanggal, tréfásan búcsúznak egymástól. Az is eszembe jut, hogy a majomnöstény így becézi kicsinyét.

Kedves Barátom! Így kapcsolódnak egymással az ajándékok, s azt kívánom, hogy ott fönny, ahol bizonyára lábadat lógatva ülsz egy felhőn, mutasd meg ezt a verset Utassy Jóskának, akinek az orosz fronton halt meg az édesapja. Itthon özvegye és kislánya várta vissza, sokáig, majd reménytelenül.

Erdélyi Z. János

A Zöld Alagút örök vándora

(*Búcsú Cseh Károly költő barátomtól*)

Szerette a Zöld Alagutat. Megszámlálni sem tudnám, hányszor ballagtunk benne végig mély értelmű beszélgetésekbe merülve, noha ezekből a csevegésekből hiányzott minden fennkölt, minden megváltó szándék. Ellenkezőleg. A *spiritus locit*, a hely szellemét majdhogynem megszenteltségtelentítő módon sokkal inkább az elszabadult jókedv jellemezte őket. S mindegyre jótékony cinkossággal borult a Zöld Alagút.

Minden alkalommal vidáman készülődttünk szakrális sétánkra, s indulás előtt mindahányszor felhangzott az útra hívó rigmus, a „csehiádák” egyike: *Boldog szí-
vünk beh repesi: vár reánk a Kerepesi!*

Mert hogy a Zöld Alagút a Kerepesi temető leghosszabb nyílegyenes fasora, végében Munkácsy Mihály felmagasló síremlékével. A két oldalt álló öreg vadgesztenyefák összeboruló, egybefüggő lombkoronái adják azt a hatást, mintha végtelen hosszú zöld alagútban sétálna az ember.

Köszalásaink közepette időnként előkapta számtalan kis noteszének mindig zsebében lapuló valamelyikét, s pillanatnyi meglátásait, észleleteit vagy csak rácsodálkozásait azonnal rögzítette *szilánkok* formájába, hogy közülük később számosat átemeljen verseibe.

Gesztenyét szedett. Guggolt a Zöld Alagútban, s a lehullott levelek között kutatott a barnán csillogó vagy a megrepedt tüskés héjből kikacsintó csoda után. Verseiben, fordításaiban is többször találkozhatunk vele, és nyilván nem véletlen, hogy öt évvel ezelőtt megjelent verseskötetének címében is felbukkan (*Gesztenyék ideje*).

Említettem a „csehiádákat”. Valamikor, sok évvel ezelőtt külön füzetet nyitottam ezzel a címmel, s ott gyűjtöttem Karcsi jellegzetes „szellemi kavicsait”. Előfordult, hogy felhívott és mindjárt ezzel kezdte: – Mit szólsz ehhez, bátyuska? – És következett valami egetverő sületlenség, képtelenség, nyelvtekerés vagy erotikába hajló rímshiporka.

Sajnos, jó ideje megritkultak, majd teljesen elapadtak a *csehiádák*, amit én a 2006-os szívűtétjétől eredeztetek. Már válságos állapotban került sor a műtetre, s bár erről nyíltan soha nem beszélt, bizonyos, hogy azóta állandóan a halál árnyékában élt. Az addigi bohémból, a *kisvárosi Don Juanból*, a mindenből és mindenkiből viccet csináló *clownból* lassanként elszivárgott az ösztönös jókedv, s ha olykor-olykor próbált is még felvillantani belőle valamit, az már csak halvány visszfénye volt a régieknek.

Csak a lobogása maradt a régi, a nyughatatlanság, ami egy idő után mozgás-kényszerré vált. Állandóan ment, folyton utazott – Egerbe, Miskolcra, Budapestre, ahova csak hívták –, és ebben még a nagy műtét utáni, pihenést követelő állapot sem gátolhatta meg. Mi tudtuk ezt; feleségemmel, Majával számtalanszor figyelmeztettük, micsoda önpusztító életmód ez – de hiába.

Sokszor eljött hozzánk. Míg Budapesten laktunk, gyakrabban, de még „vidéki magányunkban” is többször meglátogatott bennünket. Nem múlt el alkalom, hogy el ne mondta volna: – Olyan jó itt nálatok. – Egyfajta menedékhely lehettünk számára. Maja mindenre kiterjedő gondoskodása folytán valóban otthon érezhette magát.

Voltak „együttolvasásaink”. Ő elhozta magával legutóbbi látogatása óta készült írásait, én hasonlóképpen összegyűjtöttem a magaméit. Karcsi ilyenkor elővette „pápuaszemét”, egyikünk erre hevert el, másikunk arra, s átadtuk magunkat a szellemi élvezkedésnek. Időnként felfakadt belőle a mélyről induló, öblös, egyre göndörödő nevetés, ha épp olyan részt talált, vagy váratlanul felugrott, hozzám szaladt, megrázta a kezem elismerése jeléül, majd visszatelepedett, és folytatta

az olvasást, megtéve időnként kritikai megjegyzéseit is. Mindeközben feszülten várta, én mit szólok az ő műveihez. Szinte szomjazta, szivacsként itta magába az elismerést, a dicséretet.

Nyugtalan lelke nem tűrte sokáig a tétlenséget, ezért napközben többször indultunk hosszabb-rövidebb barangolásra. Sétáink valahogy mindig úgy alakultak, hogy útba ejtsük a *Szentélyt*, Kőbánya egyik legosztályonalulibb kricsmijét, el-kortyolgatván ott egy-egy pohár bort (mindig vöröset), amivel természetesen az eszme talaját locsolgattuk, hogy minél termékenyebb maradjon. (A műtét után Karcsi szigorúan betartotta az alkoholtilalmat, így kizárólag rám hárult a feladat, hogy megszentelt kortyokkal adózzak a múzsáknak, miközben ő dupla buborékkal itta az ásványvizet.)

Régen járt nálunk, hovatovább másfél éve. – Fájnak a vasaim – panaszkodott egyre többször a bordáit összefogó kapcsok időjárési frontok okozta lázadozásaira. Már nem merte vállalni a sokórás utazást. Ezentúl hiába is várnám a kis piros vonatnál. Nem mosolyog, nem integet többé a nyitott ajtóból a megérkezés boldog örömeivel.

2013. január 9-én éjjel végleg elváltunk egymástól. Ő előresietett. A Zöld Alagút végéből még egyszer visszaintett.

*

Ezek az én emlékeim a költőről és barátról. Életművének – verseinek, fordításainak, recenzióinak – szakszerű méltatása az arra hivatottak dolga lesz.

Németh István Péter

Kihullt lapok egy verses családtregényből

1

A Dunántúl kellős közepén

Hegyekről le-legörg a bazalt, szelek élezik egyre,
És édesvizi mészkő – mint a csiperke – a sínnél.
Szürke zakója zsebében a naptár szíve felől, már
'55-öt mutatott, és nyár perzselte Tapolcát.

Sandból írta a diploma-dolgozatát mielőtt még
Végleg e kisvárosba le nem szállt édesapám a
Pesti vonatról. Egy év telt albérleti zugban.

Mustszagu Fő utcán vele szembe ha jöttek,
Mindig előre emelte kalapját, annyi diák s új arc:
Ágh István és Konczek Jóska köszönt neki vissza.

Tudta, világának közepén van e helyt, mert
Látta a kőgyűrűt ott, a Malom-tó pont' origóját,
S édesanyámat e parton csókolhatta először.
Árnyukat egybekavarta kerék vízen az éggel.

2

I. M. Németh Péter

Édesapámnak az atyját Tóti, Csobánc, Badacsony-hegy
Látta a tó partján növekedni fiúcska-parasztnek,
Ki F'renc Jóska alatt lett még kántor-tanító. És
Bár kijutott a háboruból neki is kisidőre,
Sorsának présén mindig szoritott egyet a rút
Historiánk. Tanította csupán folyvást falunépét
Szemzeni, oltani, vetni búzát-betüt, és hogyan is kell
Megszólítani a győzteseket. Hasztalanul. Mert
Internálták, s később sem hagyhatta el Örsöt.
Kérvényt írt. Árpád fia mellett jönne csak illón,
Megkérhesse kezét majd Tóth Judit-édesanyámnak.

Mégis: e dúvad-időtől ment maradott ahogyan le-
Térdelt míg sarabolta a gazt, és drága tükéit
A kötözéskor – akár régen nagyanyát – megölelte.

3

Gulácsi aszály

Hús vasizú vizek ömlenek össze a tóba köröttem:
 Kékkút s Vérkút – vallanak erre a helynevek éppen...
 Még nem is ismerték, mi a szóda?, de így higitották
 Erdei szedres itókájuk gyerekek, borukat meg
 Felnöttek s vének Füred, Örs és Pálköve partján.
 Enyhült Berzsényi májbaja hogy poharán emelintett –
 Források közelében a költők sem henye lények:
 Berda, Szabó és Rónay róttá a verseit itten.

Ittam amíg lehetett magam is, de apadt hozamuk. Míg
 Évek alatt vöröses lett minden edény fala bévül,
 Hosszu sorokba beálltunk 5 literes demizsonnal,
 S édesapám tartott – ne unatkozzak nagyon akkor –
 Szóval, hisz a csap oly' keskenyke sugárba adott csak,
 Mint a sokadszorra huzott prés; könnye alig volt.

4

Boreász

„...ebbe a vízbe csak férfiak fulladnak bele.”
 (Cholnoky Viktor)

Nyári vihar jött: váratlan volt az valahányszor.
 Addig hitte az ember a régi görög meseszókat,
 Ded Cyrenét és pannoni habtündért, kicsi nymhát...
 Nádbuga bókolt, s már zúdult Boreász a Bakonyból.
 Essőcsepp a kövér ujjbegy, s a füzeknek a szép zöld
 Hosszu hajába fogódzott, hogy jajgattak a parton.

Bánya bazaltja se robbant föl zajosabban az égnél,
 Mely csak hirtelen elfeketült, s lila és arany alján
 Megcsavarodtak a mennyei fák villám-gyökerestül.
 Átszögezett fügelombokon és szőlő levelén, sőt
 Kordonok ákác oszlopait hasogatta jegével.
 Szörnyü fuvalma kavarta a szennyet a szürke tükörre,
 Min szinezüst csak a tajték: tébolyodottak kifehéřült
 Kontya bomol ki – legyen legalább takarója Hylásznak.

5

A sohsem-együtt utak apámmal

Távol-időben jártunk egymás lába nyomában.
Fél Európán én, te egészen is át. Ugyanúgy szólt
Ménesi úti rigó a fülünkbe, s a Károlyi kertben
Harminc évvel utánad az én padomon riadott föl
Gerle, pedig csak könyvre hajoltunk. Néztük a bécsi
Dómnak a pécsi cserép-tetejét, hogy kék a Pozsonynál
Hömpölygő Duna is, s hogy mandula nyílik a várnál
Még Munkács környékén. Sem Csáktornya körül, sem
Másutt nem gombásztuk az erdőt, inni sem ittunk
Együtt bármi örömré, Apám, soha Franciahonban.

Ámde néhány hónapnyi különbséggel kiutaztunk –
Mentünk, lássuk, megvan-e még Európa, ha hittük?
Francia, német, orosz, török emberek – ott a hugom már!
A Szőlős Saarburgi madonna vigyázza a léptünk.

(Tapolca, 2009.)

Gyimesi László

Nézel utánam

Akiket szeretek, többnyire befogadnak,
A hatalmasoknak nincs köze hozzám,
Nekem sincs közöm a hatalmasokhoz.

Holnap már nem leszek veletek,
Éjfélre jár, leng, leng a mérleg,
Baljában úr, jobbában a semmi.

Hová szöktem a parányi téridőből?
Nézel utánam, mint szolgálók a rendnek,
Úgy tűnök el, ahogyan éltem, idegenül.

Segedelem

J.A.-nak

Repedt macskámon kályha ül
Ne tartsd az eget hogyha dül
A kék tehén ma holdat ér
Jégek térből dől a tél
Nyílik a szfinxek kőszeme
Iszapot szór a gyász-zene

Záródal

Ne lépj rá a versküszöbre!
Rezedaszó zeng a kertben.
Hiányoznak még a rigók,
Bár a tervben voltak ketten.
Szerepelt egy házi tigris,
Elefánt is, nagy csapatnyi...
Álmok, tervek. Csattog az ég.
Elbúcsúznék. Nektek annyi.

Szűk Balázs

Darázshant, 2013

1.

A bátraknak nincs itt joga:
Vagyunk az élet potroha.
S ím halál szó-hava hull ránk,
Isa pur: ezernyi fullánk.

2.

A kocka el van vetve,
A hit már eltemetve,
És béred, jaj, feledve,
Bukásod pecsételve.

3.

Ez volt utolsó roppanás,
Lelkemre dőlt a ház:
E zúzmarát síró múlt,
És szép könnyem egyre hullt.

Alföldi Delphoi

Fürkészve állok,
Halott zsarátnok.
Születtem jósnak:
Jövő-hajósnak.

Amikor...

Amikor megsebeztek, nem kötöttél be,
Amikor bántottak, nem vigasztaltál,
Amikor fáradt voltam, nem adtál álmot,
Amikor megloptak, engem hibáztattál.
Amikor vágytam tested, féltél tőlem,
Amikor lenéztek, megvetően bólítottál,
Amikor csalódtál bennem, nem láttad megbánásom,
Amikor lelöktek, sárban hagytaál.
S most úgy nézel rám,
Mint gyermek, aki kér
Ki mindenben anyát remél.
Mit tehetnék:
Karomba veszlek és
Elaltatom a fájdalmat...

„Összegyűlve összeférünk”

Kelemen Ferenc beszélgetése Sinkovits Imrével

– Szeretettel és tisztelettel köszöntöm Önt, és arra kérem, mondja el hallgatóinknak, hogyan fogadták Magyarországon az erdélyi sikorsorozatot, mármint a Nemzeti Színház erdélyi sikorsorozatát?

– Nagyon szépen köszönöm, hogy lehetőséget kapok arra, hogy a marosvásárhelyi hallgatóságához s az erdélyi magyarokhoz szólhatok közös nyelvünkön. Előbb tán arról beszélnék, hogy milyen élményekkel, milyen gondolatokkal, s milyen tanulsággal tértem haza a Székelyföldről. Mert hisz Kolozsvárott jártam már korábban s többször; ám Székelyföld magyarságát most ismertem meg. Meg kell valljam, hogy példát adtak nekem, példát mutattak oly módon, hogy én ott nyertem vissza újra hitemet, erőmet és elszánt akaratomat abban a küzdelemben, amelyet a világ 16 milliónyi magyarsága folytat létéért, fennmaradásáért. Idehaza módomból s lehetőségem volt évtizedeken keresztül magyar színésznek lenni. Ám, hogy mit jelent Erdélyben, a mai Románia területén kisebbségi magyarnak lenni, abból az ottani emberek adtak nekem példát, erőt, biztatást, hitet. Én ezt szeretném megköszönni sok-sok elmondhatatlan élményem, emlékem mellett... Hogy itthon hogy fogadták? A Magyar Televízió – ebből idézőjelbe tenném mind a két szót – egy háromperces híradó-interjúban közölte azt, amit az itthoni szabadliberálisok fanyalogva elfogadnak ebből az egész kirándulásból, holott ez történelmi jelentőségű út volt, mert még soha tíz napon keresztül a Magyar Nemzeti Színház nem járt Kolozsvárott, Sepsiszentgyörgyön, Csíkszeredában és Marosvásárhelyt. Erről ugyan készült egy másfél órás film Cselényi László szorgos munkája nyomán, ám mindeddig még a Magyar Televízió nem tűzte műsorára, és ki tudja, melyik éjszakai vagy hajnali órát tartják majd méltónak arra, hogy műsorra tűzzék. Ennyit az itthoni fogadtatásról. De még egyszer visszatérnék arra, hogy mi maradt a mi lelkünkben. A mi lelkünkben az maradt, hogy összetartozunk, hogy egymást éltetjük... Csak egy példát mondok. A Salvator kápolna mellett, a Kis-Somlyó hegyen, tíz nappal a nagy pünkösdi zarándokút előtt összetalálkoztam Kedves Béla remetével, s kérdeztem tőle: – Miért választotta ezt? – Az okot vagy a helyet? – kérdi. Mire én tapintatosan: – A helyet. – Mert itt közelebb vagyok Istenhez, s ekként az igazsághoz. – S nem zavarja a magány? – A tavaly még zavart, mert volt egy társam, ám kértem, hagyjon magamra. – Ő nem hallgatja a Magyar Rádiót, ő még tud magyarul.

– Tisztelt Sinkovits Imre, azért kérdeztem, a „visszhangról”, mert magyarországi ismerőseimmel, jó barátaimmal is beszélgettem erről. Kérdeztem őket, mit szólnak

ahhoz, hogy mekkora ünneppsorozat volt Erdélyben a Nemzeti Színház vendégjátéka alkalmával. Erre húzták a vállukat, és azt mondták, hogy hát kit érdekel az, hogy a Nemzeti Színháznak Erdélyben mekkora sikere volt. Bevallom őszintén, egy kicsit fáj ez nekem.

– Itt közbe kell szólnom. Ezek az urak vagy tán elvtársak, nekem nem „elvem társai”, valamit nagyon nem értenek. Valamit nagyon nem értenek, és nagyon nagy baj, hogy nem értik, miről van itt szó. Csak az indulat hangján tudok beszélni az itthoni fogadtatásról s állapotokról. És a könny, a torkomat szorongató könny, elragadtatás és hála és köszönet hangján az ottani fogadtatásokról s állapotokról. Negyvenöt éve vagyok színész; énnekem ilyen élményem, mint amit én Erdélyben végigéltem tíz napon keresztül, nem volt. És teljesen mindegy, és kérem a kedves hallgatókat, most figyeljenek: teljesen mindegy, hogy magyar közönséggel magyar kollégákkal vagy román kollégákkal találkoztam Kolozsvárott, akik virágsziromesőt hullajtottak ránk a második előadáson a zsinórpadról. Marius és Miriam és Geo a barátunk, mert ők valahol megértették azt, amit az itthoni urak és elvtársak nem tudtak megérteni, hogy az emberségben, a művészetben, a kultúrában lehet közelíteni. Lehetünk toleránsak egymás nyelve és szokásai iránt. Sőt, e többnyelvűségből, a többféle kultúrából, e többféle ízlésből és szokásokból és hagyományokból áll össze az, ami felé állítólag igyekszik Európa. Márpedig igencsak sajátos, hogy a mi arcunkra rá akarnak erőltetni egy amerikai jenki arcot, egy Janus-arcot, aminek semmi köze az európai magyar kultúrához, de semmi köze a román kultúrához, ez egy teljesen idegen, más világból jött, nagyon jól pénzelt maffiának az eredménye, munkálkodása és gáncsoskodása. Nagyon röstellem, hogy az indulat hangján kell szólnom, miközben a szeretet, a megilletődöttség hangját szeretném elsősorban megszólaltatni, de bizony igencsak fáj. Igencsak fáj! És fáj ez különösen most, amikor ez az ország, a 16 milliányi magyarság, amelyet 15-re zsugorítanak egyes hírlapírók, a Magyarok Világszövetségének III. Világtalálkozója készül. Erre nem volt példa. Utoljára csak jelképesen, 1938-ban, az Eucharisztikus Világkongresszus idején. Jönnek ám a hangok különböző politikusoktól a szomszédos országokból, hogy összehangolt maffiamunka folyik itt, és történik a kisebbségek felizgatásával a magyar kormányzat részéről. Hát én ezen csak mosolyogni tudok. Mosolyogni tudok, mert mutassanak nekem még egy népet, még egy nemzetet Kelet-Közép-Európában... vagy akár egész Európában, amelyiket ilyen csapás ért egymás után kétszer: 1920-ban és 1945-ben. Mutassanak még egyet! Mutassanak nekem még egy olyan országot, ahol annyi elszakított honfitársunk és vérünk él egy másik ország közigazgatása alatt! – hogy finoman fogalmazzak. Mutassanak még egyet! Hát persze, hogy a mi kisebbségi problémánk és gondunk jóval nagyobb, és abban reménykedem, hogy a Világtalálkozó eléri a célját, minden gáncsoskodás, akadémikus ellenére is, hogy valahol azt

az egységet tudjuk megmutatni, amit én Önöknél tapasztaltam, Erdélyben. Azt az egységet, azt az összefogást. Hát persze, hogy természetes: ott is vannak, akik... ki így, ki úgy képzelel el, de az igazi szemetet azt kiszórják maguk közül. Ahogy Keresztury Dezső mondja: „Ne izgasd magad, Imre, ez úgyis kihullik az idő rostáján”. Így igaz, Dezső bátyám! Csak hát egy baj van, hogy kurtára szabott az időnk. Már tudniillik az enyém, teszem azt. A másik gondolat pedig, ami ilyenkor eszembe jut: Illyés Gyula verséből néhány sor:

„Magatokat se sirassátok,
ha majd a csönd honába térek.
Valahányszor jelent kiáltok,
ha összegyűlve összefértetek”.

Én nagyon szeretném remélni és hinni, mi több meggyőződés, hogy Illyés Gyula szelleme ott lesz a Világtalálkozón, ő jelent kiált, mi pedig összegyűlve összeférünk.

– *Valóban hisz abban, hogy közös fájdalmainkat és örömeinket a költőt idézve „békévé oldja az emlékezés”, itt pedig a találkozás?*

– Hogy „békévé oldja az emlékezés”? Hát jó lenne! Nagy szükségünk lenne rá. Nem vagyok jó. Nem tudom előre megjósolni, de azok, akik részt vettek az előkészítésben, s azok, akik jelentkeztek erre a találkozóra, azoknak a személye, csoportosulása, egyesülése számunkra záloga annak, hogy összegyűlve összeférünk, és még a további utat is meglegljük. Magam szerepe ebben nem különösebb, egyéni küldöttként veszek részt, valamint a nyitóünnepségen Illyés Gyula *Bartók*jával lépek fel... Illyés Gyula ebből a verséből most a kezdősorokat szeretném idézni:

„Hangzavart? Azt, ha nekik az, ami nekünk vigasz.”
Majd egy kicsit ugorva a versben:
„Hogy van, van lelke még a népnak? Él s hangot ad.”

Ezt az élő néphangot hiszem, hogy fel tudjuk támasztani... S hiszem azt is, miként már említettem, hogy meglegljük a közös továbbvezető utat anélkül, hogy szomszédjaink és más hasonló gondok között vergődő államok vezetői közül, politikai küzdelmeink közepette, bárkit is megsértenénk. De hát az Isten szerelmére, valahol értsenek meg már bennünket is! Azt kérem a Jó Istentől, hogy világosítsa meg az elménket. Soha nem volt még szükség ennyire a küzdelemre, hogy ne csökkenjünk, ne apadjunk...

(Az interjú az 1993 januárjában készült beszélgetés szerkesztett változata)

Demeter József

A tenger titka

Amikor a tavasz
 Akkorát dobbant, hogy
 A táj, mint egy
 Festmény a falon –
 Oldalra billen.
 Udvarodon a fák –
 Hirtelen-zöld
 Terhükkel, mint az
 Ütemmérő szerkezet
 Nyelve – kitérnek, a
 Greenwichi Időn
 Túl és innen... Atom-
 Órák néma
 Ketyegéseiben –
 Pitymallik könnye
 A Marosnak az
 Égből – velőtrázó
 Kéken. A csönd
 Akkorát dobbant, hogy
 Az ősz oldalra billen.
 Tekinteted mélyén
 Tükrök szökőárja –
 Jégvirágos télen.
 A Fekete-tenger
 Egy kagylóban, mely
 Számítógép asztalán
 Fehérlik – üzen neked,
 Mikor Erdély
 Akkorát dobbant, hogy!
 A Föld oldalra billen.

Benső fények idusán

Szép idő van.
 A fény felhajtó
 Ereje megtörik –
 Szemed égboltján.
 Számúzótt tengerek
 Helyén sivatag issza
 Önmagát,
 Mintha! Homok-
 Hátságosan. Szomját
 Oltó Napba vágyik
 A víz, a búvópatak.
 Lépteidet csőre töltött,
 Virtuális csönd vigyázza.
 Követlek. A mozgó
 Célpont, ne hidd, hogy
 Végtelen. Az egyetemes
 Semmin túl – a
 Sajátos évjáratú Vers, mint!
 Tokaj aszúsodó szőlő-
 Gerezdjei, vulkánok
 Örök kezdetét őrzi –
 Szívében az ős Mindenségnek.
 Benső fények idusán.
 Későre jár. Sötétedik.
 Nyisd rám szemed,
 Egyetlen éjszakám. Néma
 Telehold zenében ázó, ó-
 Magyarországnyi táj.

A hajnal tetején

Világító-
 Torony Magyardellőn.
 Hogy került ide –
 Az éjszaka folyamán –
 Hold-
 Tükörben
 Álmodó táj.

Mindenki
 Gyanús lett. A
 Felkorbácsolt eget
 Nézzük s várjuk
 A tengert. A hajókat.
 Itt is gömbölyű
 A Föld, és a láthatár
 Véges. Serényen
 Pitymallik.
 Ünneplőben a Maros.
 Dörzsöli szemét
 A tengerészfalú. Ön-
 Magán csodálkozik
 A legjobban, de!

Még látni a meglepődött
 Csillagokat, a
 Fák árbocait –
 Végig a Hegyen. A
 Hajnal tetején.
 Betűről betűre –
 Sötétség helyett.

Jelenés

A megszokott, régi
 Helyen – szólt a „Szokol”.
 Nyugaton a
 Tőzsdei hírek nem
 Változtak. Akácfalevél-
 Infláció volt. Vissza-
 Sütött a Nap – szívedből,
 S mintha! Szívemben
 Még ma is égne az
 A pillanat, amikor még
 Pontos menetrend szerint
 Közlekedtek az évszakok.

Színes égtáj képes-
 Könyvében énekesmadarak
 Fészkelnek. Egyikük épp
 A fiókáit eteti –
 Áldott állapotú Nyár.
 Különböző irányból
 Ugyanaz a fuvallat,
 A megszokott régi helyre,
 Hogy áramolhat,
 Új menetrend szerint,
 Míg meg nem hal az Idő,
 Te felejthetetlen pillanat.

Agriáskodó

*Lőrincz Gyurkának és Zsidó Ferikének a sikeres
Agria-találkozó emlékére – ott-honkodó itt-honosan
ajánlom ezt a verset, elvégre, nos, pláne! Mi végre –
néztem fel mindegyre az áldott egri égre...*

Változnak az emberek – néha bizony
Magamra sem lelek. Változik minden, az
Idők menetrendje... Tavasz vágányán a
Nyár. Mi több: őszkedvű eső cseperész
Szállodai ablakunk szüretfényű, bádog-
Párkányán. Kelemen Feri tánctanáros
Horkolása már nem bosszantja a csöndet –
Gyász-csárdás ütemben, holott! Még nem
Virrad. Sarkig nyitok egy-két Székelyföldet.
Mennydörög. Firhang libben, cúg üdít.
„Jövendő Pirkadat, sötét Idők leánya,”
Olvasom Paul Verlaine-t, és! Tandori Dezsőt
Az egri ég zengedező villám-firkálmányaiban...
Médárdus még messze van, messze. Lám-lám,
Kukkintok ki türelmetlenül egy tájvers vak-
Ablakán – sötét égedelem! Tolsztoj szerint a
Romantika nem egyéb, mint a világtól való
Félelem. Álmodom? Turbános felhők hada az
Égen, de megnyugtat az Egri Vár Agriás
Látványa, Dobó védnöksége – Ködigabisan,
És! Szívig tárok minden muskátlis ablakú,
Szerelmes verset. Borult Pirkadat,
Fényes Idők leánya, te éj kék szemű
Szépség, ó, jövel.....

*Eger, 2013. május 23. 05. 03.–
eleségem születésnapján.*

Bertha Zoltán

Szakmonográfia Wass Albertről

Balázs Ildikó: Wass Albert erdélyi korszaka 1923–1944

A gyarapodó Wass Albert-szakirodalomban (Szücsné Harkó Enikő, Turcsány Péter, Takaró Mihály könyvei, Beke György, Nagy Pál, Pomogáts Béla, Szakács István Péter, Medvigy Endre, Márkus Béla, Adamikné Jászó Anna és mások alapvető tanulmányai és számos egyéb kötetösszeállítás között) örvendetesen nő meg a tárgyilagosságra törekvő, igényes értelmezések száma, s az újabb és újabb biográfiai, filológiai vizsgálódások eredményeinek, meg a legfrissebb kiadástörténeti fejleményeknek köszönhetően mára már voltaképpen többet tudhatunk Wass Albertről, az emberről (életéről, családjáról, családtörténeti múltjáról, pályája állomásairól, műveinek sokaságáról), mint talán bármely más erdélyi vagy emigráns alkotóról. S hogy művei (hatalmas, minden műnemre kiterjedő – noha sok tekintetben egyenetlennek minősíthető – életműve) jelentőségéről – keletkezés- és befogadástörténeti összefüggéseiről, irodalomtörténeti szerepéről, esztétikai érvényességéről – is hiteles képet kaphassunk, abban Balázs Ildikónak elévülhetetlen érdemei vannak. 2004-ben megjelent Wass Albert-bibliográfiája például megkerülhetetlen fundamentuma minden további kutatásnak, még ha természetesen – amint maga a szerző is hangsúlyozza – a külföldi, főként amerikai sajtótörténeti gyűjtőmunka kényszerű hiányosságai miatt nyilvánvalóan nem tekintendő abszolút teljességet elérő vállalkozásnak.

Balázs Ildikó szakszerű gondossággal és részletességgel elkészített, bőségesen eligazító jegyzetanyaggal, irodalomjegyzékkel, névmutatóval ellátott korszakmonográfiája Wass Albert sokoldalú munkásságát a megértő szoros olvasás módszerével tekinti át a kezdetektől (kolozsvári diákkorától) a második világháború végéig: a versek, az elbeszélések, a novellák, a regények, a színművek, az esszék színes és eleven világát autentikus érzékenységgel felidézve. A szövegközpontú elemzéssorozat pedig gazdagon egészül ki a recepciótörténet minden eddiginél pontosabb feltérképezésével. Hogy miképpen vélekedtek a kortársak és a jelenkor írói, ítései erről a napjainkban sokat vitatott életműről, miképpen értékelte ígéretesnek a költő indulását például Dsida Jenő is, hogyan vált népszerűvé és a transzszilvánista meg az azután kiformalódó új nemzedéki kánon egyik reprezentatív alakjává az a prózaíró, aki élesen szembenézett a felelős erdélyi arisztokrácia és középosztály súlyos történelmi mulasztásaival éppúgy, mint nemzetmegtartó erőfeszítéseivel, aki historikus és társadalmi regényeiben, elbeszéléseiben az erkölcsi és közösségi önismeret máig ható értéktartalmait tudta művészi

közkinccsé tenni, aki Babbitstól Baumgarten-díjat is kapott, s akinek a műveiről a *Nyugatban* is többször elismerően írtak (Schöpflin Aladártól Kádár Erzsébetig, aki 1940-ben egyenesen az állította róla, hogy „Tamási Áron hangja mellett ma a legbiztosabb üzenet Erdélyből” az övé). Mértéktartó és sok szempontú analízisek tárgyává válnak itt nemcsak a közismert és mára bestsellerekké vált regények a *Farkasveremtől* a *Mire a fák megnőnek* és *A kastély árnyékában* remekléseiig, hanem például az olyan színjátékok is, amelyek romantikus-szimbolikus stilizációi érdekes dramaturgiai kísérleteknek is bizonyulnak. Vagy azok a legendás témákat, motívumokat mozgósító történetek, amelyek a magyar mitológia megtartó üzeneteinek a hatásos továbbírhatóságát és távlatos etikai-esztétikai átörökíthetőségét igazolják (*Csaba, Vérben és viharban*). S ezek a tüzetes eszmei-műfajpoétikai, nyelvi-stilisztikai vizsgálódások egyszersmind rendre olyan élvezetesen olvasmányos, dúsan atmoszférateremtő és elsőrangú természetleíró, tájmegjelenítő stílusművésznek láttatják Wass Albertet, aki elsősorban erdők, mezők, hegyek, völgyek, fenyvesek, folyók és sziklabércsek mitikus elénk festésével ragadhatja meg olvasóit. A változatosan és varázslatosan lenyűgöző erdélyi vidékek minden szépsége és méltósága belesűrűsödik ezekbe a szuggesztív tájképekbe. „Az erdélyi táj rejtelmes világa ihletforrás volt Erdély írói számára, akár lírát fakasztott, akár prózai művek kulisszájává vált. A két világháború közötti időszakban az erdélyi írók gyakran merítettek erőt, ihletet a tájból” – amiként a monográfus összefoglalóan meg is állapítja, Kós, Nyirő, Tamási, Bánffy, Kemény és mások mellett mérlegelve Wass artisttikus teljesítményeit. Akinek epikus vénája a cselekményszövés fordulatosságának, a feszültségkeltő és konfliktusteremtő eseményrajznak, a gördülékeny történetmondásnak és szerkesztésmódnak s a természetábrázolás általánosan elismert szépségének elbeszéléstechnikai erényeiben mutatkozik a leginkább – kombinálódva gyakran az erkölcsnemesítő tanítómesei érzelmességgel vagy a példázatos pátosszal, a fabulisztikus-parabolisztikus didaktikai célzatossággal, de a szarkasztikusan ironikus, a szakrális és a profán, a keserű-letargikustól a játékos derűig villódzó hangnemi modalitásváltozatok végtelen sokféleségével is.

Az induló író költészetének a bemutatása is főként a különféle szimbolikus és sorsmetaforikus képi motívumok boncolgatása által történik, s precíz utalásokkal a nyilvánvaló jelképi reminiscenciák és inspirációk, áthallások vagy átvételek – elsősorban az Áprily- és Reményik-hatások megnyilatkozásmódjaira. Jó hallással történik az adys intonációk azonosítása is. S még számba lehetne venni a Tompa Lászlótól eredő költői ösztönzéseket is (amire nagy életrajzi monográfiájában Turcsány Péter vállalkozik, jelesül a fenyő-szimbólum használatának módozatait taglalva). Újdonság viszont *A temető megindul* című oratorikus színdarab vagy dramatikus kórusjáték („verses misztérium”) elemző megközelítése (a többi között lényeges teológiai aspektusokkal is színezett értelmezése), s ennek során

például az avantgardizmus bizonyos hangnemi jegyeivel való meggyőző összefüggésbe hozatala. Érdekes egyébként – a halálmitosz, a temetőkultusz szecessziós vagy expresszionista véletelű sajátosságainak körét tekintve –, hogy a modernizmus világgépi és stílári ihletésétől szintén nem idegenkedő Tamási Áron és Szabó Dezső is éppen ekkoriban (pontosabban valamivel előbb, 1931 őszén) írja, majd jelenteti meg az inverz reszurrekció profán-protestáló hangvételi novellisztikus példázatát, *Rendes feltámadását*, illetve a *Feltámadás Makucskánt* (amely még expresszív versbetétet is tartalmaz). És rendkívül akkurátus Wass Albert két háború közötti novellisztikájának az áttekintése is. Valóban: a nagyrészt az autobiografikus élményközegből, s aztán a családi, historikus, történelmi és társadalmi léttapasztalatok sűrűjéből, a természetközelségből (a mezősegi barangolások, erdőjárások, vadászatok emlékeiből) kinövő epikus dimenziók igazán szervesen kapcsolódnak az addigra már különlegesen sokszínűvé terebélyesedett erdélyi elbeszélőművészet markánsan jellegadó mintáihoz. A folklorisztikus, mesei, balladai, hős- vagy hiedelemmondai, adomás-anekdotikus, krónikás-útirajzos, naplós-memoáros, kalandos, vadászhistóriás tradíciókhoz éppúgy, mint a lélektani, történelmi, leíró-esszéizáló, tájtranszszilvánista vagy dokumentatív hagyományvonulatokhoz. Világirodalmi vonatkozásban pedig izgalmas a Selma Lagerlöfhez kötődő párhuzamoknak a felvillantása is – amihez talán egy másik (egyébként sokakra ható) skandináv író neve is odakívánkozik: a Knut Hamsuné. Forrásértékű vizsgálódások eredményét tükrözi azután a különféle erdélyi antológiák számbavétele. Közöttük az 1936-ban Marosvásárhelyen közreadott két nyelvű (román–magyar) *Cot la cot – Vállvetve* című kötet, amely önmagában is ékes cáfolata a primitív románellenesség Wass Albertet érő felszínes vádjainak. (Ezzel a kérdéssel és éppen ezt az antológiát a középpontba állítva, hogy miképpen vállalt szerepet Wass Albert e könyv létrehozatalában, legutóbb Bartis Ferenc foglalkozott behatóan *A Céh* című folyóirat 2003. nyári számában.) Helyesen látja Balázs Ildikó azt is, hogy a Wass-regények atmoszferikus telítettségében két egymásnak látszólag ellentmondó minőség teremt sajátos hangulatiságot: a spleenes melankólia egyfelől s a morális heroizmus eszmeisége másfelől. („A *Csabával* új úton indít, s későbbi írásművészetében egyensúlyba kerül a csöndes, olykor rezignált önreflexió a cselekvés heroizmusával” – hangzik az ezt a dualitást tételező, tézisszerű összegezés.) A széttartó esztétikai minőségek keveredése pedig valóban egyedivé teszi a különféle elbeszélésformák érzelmi karakterjegyeit, a különös – mert gyakran szinte versszerű ritmikussággal, olykor csaknem „időmértekes lüktetéssel” hullámzó – mondatáramlások morajló zeneiségével, poétikus dallamretorikájával feldúsultan („Wass Albert ugyanúgy ’a fülével írt’, mint Jókai, prózája ritmikus, mondatainak szabálytalan lüktetése szabályos líraiságot kölcsönöz prózájának”). Minderről eddig Adamikné Jászó Anna is többször értekezett, s

a mondatszerkezetek átható muzikalitásán felbuzdulva Turcsány Péter pedig már egyenesen bizonyos prózarészletek versszerűvé tagolására is ragadtatja magát, ezzel téve kísérletet a Wass-féle prózapoézis tagadhatatlan hatásalkzatainak igazolására. És nem véletlenül nyomatékosítja annak újdonságértékét sem, amire Erdélyi Kiss Mihály tapintott rá: a csönd, az elhallgatás, a sejtetés esztétikumképző textuális effektusaira. Kiss Mihály szövegnyelvészeti módszerekkel járta körül ezt az emotív hatáskeltő formanyelvi eszközrendszert, az egyszerű közlésekben rejlő sugallatosság, a jelentéstelített kimondatlanság, a rejtélyeskedő kifejezhetetlenség melankolikus-bölcseleti hangoltságának eredőit. Olyasmit feszegetve, ami megint csak Tamási, Nyirő, Kós titokzatosságteremtő eszközeihez hasonlatos, s amire a Balázs Ildikó által részben idézett Schöpflin Aladár így utalt: „Az alakjai lehetnek egyoldalúan megvilágítottak, de lélektanilag hitelesek. Belső törvényeik szerint mozognak, a beszédjük épp olyan életizű, mint a hallgatásuk. Az író kitűnően érti az emberek szótlán érintkezésének éreztetését, ahogy mennek vagy ülnek egymás mellett, alig van egy szavuk egymáshoz és mégis érzik egymáshoz való viszonyukat s ez a viszony szavak nélkül, kölcsönös megérzések révén fejlődik, melegszik és elhűl. Olyan emberek ezek, akik a legfontosabb szavakat nem mondják ki és mégis tudják. Az elhallgatás hatásait Wass Albert épp oly jól érzi, mint a táj-atmoszféra kapcsolatát az emberekkel” Bóka László – egy Balázs Ildikó által bravúrosan felkutatott, 1941-es olasz nyelvű (és Tusnády Lászlótól lefordított) recenziójában – pedig szintén így írt: „Erdély olyan *balladák*nak a termékeny talaja, amelyeket a kihagyásos cselekmény jellemez, ahol az elbeszélések hiányát a csend tölti ki, az a csend, amelynek az értelmét már elvesztette az agyoniparosított városok embere, de amely még él azoknak a lelkében, akik fegyverrel a vállukon járnak Erdély sűrű erdeit”.

Balázs Ildikó mindemellett nem hallgatja el az író egyes sematikus ideológiai kirohanásait sem, de a lényegi pontokon helyes érvelésekkel domborítja ki a Wass Albert-i kritikai és önkritikai történelemszemlélet aktuális igazságtartalmait, helyzetábrázolásainak konkrét, megélt valóságreferenciáit és sorstapasztalatait, a személyes és kollektív önazonosságtudat érzelmi-morális összetevőit. Mind az erényekben és bűnökben bővelkedő, sokarcú arisztokrácia nemzetvesztő, illetve nemzetféltő viselkedését, mind a magyarság folyamatos sorvadásának térszerűségeit illetően. Cáfolva például a származási alapú románygűlöletet szimatoló rosszindulatú rágalmakat – éppen azzal, hogy a megjelenített szereplők sokaságában sohasem a származás, hanem a magatartás, a vállalás (a sors- vagy feladatvállalás: az emberség és a szolidaritás vállalása) dönti el az erkölcsi pozíció megítélhetőségét, illetve a bekövetkezett demográfiai tények valóságosságát. A magyarság balsejtelmű megfogyatkozásának vagy kipusztulásának bizonyítéka persze sohasem lesz felfogható az azt tagadók vagy bagatellizálók részéről: a megsemmisülés

ugyanis múlt időben nem konstatálható. Nincs, nem fogalmazható olyan mondat, hogy mi elpusztultunk – a mondás alanya híján. (A baljóslatok elhangzása így tehát paradox lehetőséget ad az álszent rámutatásra: hiszen még él, aki a veszélyről beszél. Vagyis: miközben minden az aggodalomból fakadó előrejelzés szerint teljeseedik és végződik be, nem marad senki, aki utólag elismerné az előzetes aggodalom igazát.) Ezért is helyénvaló olyannyira hangsúlyozni az író intelmét: biztatását a hősi életre, és nem a hősi halálra. Egy olyan íróét, aki Észak-Erdély 1940-es visszatérésekor humanitás és nemzethez tartozás egységéről így vallott a *Nyugat* hasábjain: „egységes a magyarság akkor, ha minden magyar emberebbé lenni igyekszik, hogy ezáltal magyarabbá váljon.” S aki ugyanekkori dokumentum- vagy riportregényét (*Jönnék!*) is ilyen prófétikus, igei-biblikus emelkedettséggel fejezte be: „’Szeresd a Te népedet, nemzetedet, jobban mint önmagadat, s rajta kívül más isteneid ne legyenek. Tiszteld otthonodat s a földet, melyen élsz, hogy maradékaid is hosszú életet élhessenek rajta!’ / Ha ezt megtartod, Szenvedések Népe: áldjon meg Téged az Úr és őrizzen meg Téged. Világosítsa meg az Úr az ő orcáját terajta és könyörüljön rajta. Fordítsa az Úr az ő orcáját tefeléd és adjon tenéked békeséget, minden időkbén, úgy legyen. / Mert mondom Néked: a történelem kereke gyakorta fordul, és néha jót fordul és néha rosszat. Az marad meg rajta csupán, ki igazsággal jár s keményen markol. / Ha pedig elfelejti a ti fületek a nemzet törvényeit, miket huszonnégy éven át vérrel s kínnal tanult, s ott kezditek el újra, hol annak idején abbamaradt: bizony mondom, pusztulás leszen akkor és döghalál.”

(*Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2010.*)

Nagy Andor

Esztétikum és történelem hermeneutikája

Loboczký János: Dialógusban lenni. Hermeneutikai megközelítések

A szépségnek végtelen megnyilvánulása van, mindenben és mindenkor megtalálható, de felismerése csak az ember sajátja. Ez az egyike azoknak a tulajdonságainknak, amelyek kiemelnek bennünket az állatvilágból, és egy másik világot tárnak elénk: az esztétikumét. Kora vagy kezdete nincs, az időtlenségből nyilvánul meg az időbeli világban. Régi bölcsességek hosszú sora szól arról, hogy az esztétikum tanulmányozása nemesíti az embert, és az egyetemes értékekre irányítja a figyelmet. Ez a művészet feladata: megmutatni az igazat és a szépet. Azt gondolom, aki az esztétikum jelenségét tanulmányozza, az a legmagasabb rendű emberi tevékenységeket végzi.

Régi tartozást szeretnék törleszteni, amikor Loboczký János *Dialógusban lenni. Hermeneutikai megközelítések* című tanulmánykötetéről írok. Az Eszterházy Károly Főiskola „Pandora Könyvek” sorozatának első kötetéről van szó, amelyben 2006-tól kezdődően a Bölcsészettudományi Kar oktatóinak munkáit jelentetik meg, elősegítve ezzel a doktori vagy a habilitációs szándékaikat, illetve az új kutatási eredmények beépülését a tanítási folyamatokba. E könyv szerzője a Filozófia Tanszék vezetője, a hazai filozófiai hermeneutikakutatás meghatározó személyisége, illetve az Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Sectio Philosophistica kötetek szerkesztője. Fő kutatási területe Hans-Georg Gadamer (1900–2002) hermeneutikája, amelyről számos tanulmánya tanúskodik. A most bemutatott kötet is a szerző korábban megjelent írásainak válogatott gyűjteménye – mindezeket a dialógus és a hermeneutika kulcsfogalmai köré rendezve. A két fogalom a szerző gondolkodásmódját is tükrözi, hiszen több helyen kitér a filozófiai szövegek és műalkotások lehetséges értelmezéseinek dialógusba állításának fontosságára. A bevezetőben ki is fejt, hogy „a „dialógusban lenni” kifejezés arra a gadameri alapállásra utal, amely szorosabb és tágabb értelemben egyaránt a párbeszéd kitüntetett fontosságát hangsúlyozza a filozófiai hagyományokhoz, vagy a műalkotásokhoz való odafordulásban és a különböző Én – Te viszonyokban egyaránt.” (9–10.)

A könyv két fő részből áll: „A szépség szeretete, avagy a művészet megértése” című fejezetben 11 rövidebb-hosszabb tanulmány foglalkozik Gadamer hermeneutikai művészetfilozófiájának kérdéseivel – különös tekintettel a *szép* fogalmára. A bevezető gondolatokat is ezek a tanulmányok magyarázzák meg. A szerző úgy látja, hogy a modern művészetek jelentős részének az a célja, hogy szétrombolja a har-

monikus szépségeszményt. Egy szép zenemű, látvány vagy leírás helyett inkább a sokkoló, visszataszító hangok és képek jelennek meg. A problémát ezzel abban látja, hogy „*a szép ilyenfajta túlburjánzása hazugsággá változtat mindent, ami „szépen” megformált.*” (20) Ugyanez a helyzet a mai modern látványkultúrával (az építészettől a reklámokig), ami ugyan vonzza a tekintetet, de nem alkalmas a belefeledkezésre, a megvalósítások mögött rejlő értékek tanulmányozására. Ennek következménye pedig az esztétika iránti igény csökkenése, amely éppen a lélek épülését segíthetné elő. Meglátásom szerint korunk oly sokat emlegetett értékváltságának kialakulásához is hozzátartozik ez a folyamat. „*A modern látványkultúra átlagfogyasztója (...) éppen a szép, pontosabban a kellemes környezet képi hatásának bűvkörében élve nem veszi észre a szépség valódi mélységét, összetettségét.*” (20) Mindehhez kapcsolódik az is, hogy a műalkotásokat befogadni és értelmezni nem lehet egyik napról a másikra, ha nem vagyunk megfelelően felkészültek. Fontos tehát, hogy időt hagyjunk annak is, hogy elkezdjük érteni a művet. Gadamer is erre céloz, mikor azt írja, „*lássuk be, hogy a műalkotásokat előbb meg kell tanulnunk betűzgetni majd olvasni, s csak azután kezdenek beszélni.*” (24) Ehhez kapcsolódva ismerhetjük meg a szerző tanulmányait Platón, Kant, Hegel, Kierkegaard, Nietzsche, Walter Benjamin, Lukács György, Hans-Robert Jauss és Gadamer munkáinak „dialógusba állításával”.

A kötet másik átfogó témája a „Hermeneutikai horizontok” címet viseli, amelyben 9 további tanulmány kapott helyet. Ezek középpontjában Gadamer fontosabb műveihez kapcsolódó írások állnak. Gadamer az *Igazság és módszer* című fő művében dolgozta ki a hermeneutika és az esztétika viszonyát, valamint filozófiai-művészetelméleti elemzését adta a hermeneutikai olvasás, a megértés és az értelmezés folyamatának. A tanulmányok között olvashatunk Gadamer nyelvfelfogásáról a „*Gadamer hermeneutikája mint a „szót értés” elmélete*”, illetve „*A nyelv kifejező ereje – hermeneutika és retorika Gadamernél*” című részeknél. A tanulmányok helyesebb megértéséhez ismernünk kell az *Igazság és módszerben* leírtakat is. Gadamer vizsgálódásait a történeti elemzés – azaz az idő és a történetiség szerepének tisztázása – jellemzi, mert a múltbeli eseményeket leíró szövegek megértése csak történeti távolságból válnak érthetővé. Ehhez a hermeneutika szempontjából kiemelten fontos a nyelv szerepe, mert a megértés csak nyelvileg lehetséges. A nyelv lényegét Gadamer a beszélgetésből kiindulva közelíti meg, és ez az egész gondolkodásának központi eleme. A közelítés alapja az a nyelvfelfogás, amely az élőszóából, azaz a beszédből indul ki – az írásbeliséget pedig másodlagosnak tartja. Gadamer nyelvfelfogását ismerve válik igazán érthetővé a tanulmánykötet címe is.

Gadamer könyvének másik fő gondolata a „történés.” Gadamer számára az idő a történés, – mely produktív jellegű – és a nyelv az alapja. Így természetes, hogy

a tanulmánykötetből sem marad ki a gadameri történelemértelmezés. Gadamer történelemfelfogását – ahogy a szerző is tesz a tanulmánya végén – Heller Ágnes szavaival foglalhatjuk össze: *„Nem fogjuk soha a történelmet úgy leírni, ahogyan ténylegesen megtörtént. Az autentikusság nem abban áll, hogy ugyanannak az eseménynek százféle szubjektív látását összegezzük, s abból valami közös trendet kreálunk, ahogy ezt a történészek összehasonlító-mérlegelő módszere teszi, hanem úgy kell őszintén ábrázolni a történelem egy-egy szakaszát, mozzanatát vagy fordulópontját, ahogyan akkor a szubjektum átélte. Az akkorra teszem a hangsúlyt. Nem szabad megváltoztatni semmit a mai álláspontom vagy érdekem szerint (...) Minden leírás-rögzítés fikció. A történetírás is az. A történelem csak a történetírásban létezik.”* (119)

Hosszasan lehetne még írni az eddig nem említett tanulmányokról, arról, hogyan jelenik meg a bűn és a démoni Bartók zenéjében, miként jelenik meg a filozófia és a vallás Kölcseynél vagy az erény és a művészet Platónnál és Gadamernél. Ezekről a terjedelmi korlátok miatt most el kell tekintenem. Néhány zavaró hibáról azonban még említést szeretnék tenni. A hivatkozások több esetben pontatlanok, gyakran szóközfeleslegek vannak, valamint az egyezményes jelek használata sem mindig következetes, mint ahogy a nevekre való hivatkozások sem egységesek. Helyenként a szerzők neveit teljes formában olvashatjuk, néhol pedig csupán a kezdőbetűiket. Rendkívül problematikusak a keresztnévek rövidítései az adott mű visszakéreshetősége szempontjából. A folyóiratok esetében pedig előfordul, hogy hiányoznak a szerkesztők megjelölései. A könyvet *„A tanulmányok eredeti forrása”* című rész zárja, ahol a korábbi pontatlanságok mellett több esetben a félkövérrel szedett tanulmánycímek beleolvadnak a hivatkozásokba, és ez meggátolja az áttekinthetőséget. Mindezek természetesen a mű értékét lényegében érintetlenül hagyják, azonban sajnálatos az, hogy egy kis odafigyeléssel könnyen elkerülhetőek lettek volna a hibák.

Összefoglalva, az említett tanulmánykötet értékes munka, különösen Gadamer hermeneutikai megközelítésmódjának bemutatása szempontjából. A filozófia és a szabadbölcész szakos hallgatók a tanulmányaik elmélyítésére haszonnal forgathatják majd. A számos tanulmány különféle vizsgálódásai pedig a téma gazdagságát, valamint a szerző szakértelmét jelzik. Végül tekintve, hogy az írások tárgya általában véve az esztétikum és a szépség különféle megnyilvánulásai, elolvasásuk az olvasó lelki épülését is bizonyosan szolgálja.

(Líceum Kiadó, Eger, 2006.)

Sz. Tóth Gyula

Az ötvenesek hídján*

Oláh András: Idegen test – Versek

Olvasmányélményem a kötet, Oláh András költészete, drámái, ezt szeretném megosztani az olvasóval az új versek kapcsán.

Az új kötet már a címével meghökkent. Csak úgy nem lehet elmenni mellette: *Idegen test*, több mindenre gondolhatunk. Így volt ez már máskor is, előző kötet-címeire is felkaptam a fejemet. Írtam is az esetekről. *Egy filmszalag vége*, 2002, halál körüli mozi, de nem: fájdalmas gordonkazene szólt, a versakkordok beléd martak, felkavartak. Nem riogattak, hanem katartikus szólamokat szöve kólintgatták a fejet. 2005 októberében: *fagyöngy és jégcsapok*, színes hidegség, zenébe csavart értelem. És a biztatás: „Tisztázd magad, talán még értelmesen cselekedni is tudsz!” 2008-ban aztán, látva az új kötet címét: *Érintetlenül*, nekiduráltam magam, és hasonlóképpen metaforát kerekítettem, ha nem is oly sikereset, mint a költő. *Pille rácsok között*, ez lett recenzióm címe, és e mentén próbáltam fejteni a súlyos közlíra szövetét: ketrecbe zárt líra szólt, ezt erősíti a kötetborító: vad finomságok rácsok mögött. Finoman szállt, csípősen érintett a megkínlódott személyes felelősség szele: „– csak az nem mindegy hogy bárányaid / maradunk-e Uram vagy birkákká lesziünk”. A jubileumi kötet: *Közjáték vagyunk*, az ünnepi-válogatott verseskötetet nem kritizáltam, elmélázva fogyasztottam, halkán, egyedül, 2009 nyarán. Egy év múlva pedig már: *Anyagfáradtság*. A pille halott, a jégcsapok megolvadtak, az én ismertető fogalmazásom címe ez lett: *Köben sóhajtozó fagyöngyök*. Itt már „Szindbád új szerepben”, de „nincs úticél csak alkalom” (...) *kerülőút: vágó nem maraszt / alkonyba vész mit átragaszt / egy messzi fényű óratorony*.”

És akkor most az új kötet címeről: *Idegen test*. Rejtélyes, többértelmű. A megfejtés a versekben van: 60 vers 5 fejezetben. A címadó vers a második fejezetbe került, vagy onnét került előre. Lehetne a test idegen az 'én' számára, lehetne attól idegen az 'én'. A társas létben keressük a viszonyokat. *Partszélre vetve*, ez a fejezetcím, így talán már kicsit közelebb jutunk: „Eszternek hívták a kis menhelyes cigánylányt”. Aztán folytatódik a sor: „az őrizetes”, a „pazarlás”, a „tolvajballada”, a „gyász”. És „Giovanni megtérése”, fohász az Úrhoz segítségért: „minden szavadat nekem adtad / s velük a kételyt is: hogy megszelídülhet-e / bárki a csendes imától miközben az Úr asztalánál / némelyek cinkelt lapokkal játszanak / – mert akik

* A Hungarovox Kiadóban 2013. április 10-én elhangzott előadás bővített változata.

egyszer elfogadták most már elvárják”. És szól „Boldizsár monológja”: „*s ne hagyj eltűnni a kettőslelkűek vadonában / meghúzom magam egy kapualjban / fagyos arcomat szégyen perzseli / nem ismerem ezt a várost / idegen vagyok – betolakodó...*” Szóval, a társadalom kivetettjeiről, a vegetálókról, a családtól is magára hagyottokról sír a dal. Értük szólóan.

Mindezt egy tágabb történelmi háttérbe helyezi az induló fejezet: *Szemlesütve*. Miért hát? Jönnek a versválaszok: „Valami hiányzik”, „merénylet” és „válság”, már az ünnep is törvénytelen. Sorsunk: „rossz évjárat” vagyunk. A magyar múlt, megfosztott történelmünk, korlátozott nyelvhasználatunk fölötti őrlődés hangja csendül csikorogva. Majd jön a kétely, a bizalmatlanság, a zárójelek, „fogságban”, s már „a végzet” és a „fogolycsere”: „*bár tudtam: a szavak sötétjéből kisejlik / a bennem homályló áramszünet / – elengedtelek hát s elengedtél te is: / nem volt ez más mint szimpla fogolycsere*”.

Mi következhet? *Menedék*. A negyedik fejezet. Ez már „végállomás”? A szorongató kérdés már szült egy hasonverset előbb is. Sorjáznak a kételyek: „Pusztulóban”? Megadjuk magunkat vagy *mintha* partot érnének? Belenövünk a csöndbe vagy kapitulálunk, vagy szökünk. „Túlélni minden éjszakát”, lehet ezt? „Menetrend szerint”. Nagy a „kísértés”. Ám van „mégis”: „*csak gipsz vagy és márvány / csak menny és kőpokol / mégis téged kereslek szakadatlanul / és tekintetünk a végtelenben egyszer majd összeér / pedig már rég háttal állunk egymásnak*”. Fantasztikus – feltámadás. A mindig akarat, mindig lehetősége. Ez több, mint az elsóhajtott remény!

De van, amit nem lehet eltitkolni, vannak határesetek. Van, amit tisztázni kell, ez *A nagyapák csendje*. Az idősíkok finom átszűrésével nemzedékek történelme vetül elő. Kutatjuk a valós nagyapák idejét, sorsát, mely a miénk is. De fölsejlik: mi is nagyapák vagyunk. Vagy leszünk. Ez a fejezet az utolsó a kötetben, s utolsó szakasza életünknek. A folytonosság lüktetésében vizslatjuk várakozóan a „csöndet”. A békességet, a kérdéseket nem szüntető megnyugvást. A jelenünk jövőjét. Felébredesztjük a hajnalokat.

A bemutatott példákban van már némi alapunk, hogy Oláh András költészetéről is elmélkedjünk. Költői nyelvezete feszesen lágy, tömören gazdag. Ütveszűr. Hangok képződménye születik, szó szót követ, ez hangsort alkot, létrejön a hangzat, szólnak a sorok, és képeket hoznak elő. Így szövődik a líra hálója, benne tartva-ringatva a gondolatot. Olvasásra csábító sorok, engedünk lendítésüknek, hagyjuk magunkat a hullámokon ringatózni, ütem, ritmus visz, s szép lassan, tán észre sem vesszük, felfogjuk a fogalmat. Miről is van szó? Fájdalomról, a keservit. A fogalom érzelembe csomagolva is éles, gyötrő, magához húz, meditációra készítet. Hogy is van ez? Erősebben hatol beléd így az értelem, a magyarázat kevés, mit hozzáad a költő, a magyarázatot, a felfogást ránk bízza. Tematikája van költészeté-

nek, vaskos házi feladatokat lehetne adni: gyűjtse ki a témákat a versekből. Akkor didaktika, szociológia, történelem, szociográfia lenne. De ez költészet. A költői nyelv hordozza a gondolatot. „De la musique avant toute chose”, hirdette Verlaine, „mindenekelőtt” zenét, ahogy az eredeti versben áll („Art poétique”, a költészet művészetéről van szó, Kosztolányi finom fordításában: „Zenét minékünk, csak zenét”, „Költészettan” lesz.) Ezért is kap ihletet a zenész, hogy dallamra gyűjtse az Oláh-verset, hallottuk többször, szólistával, kamaramuzsikában.

A versforma (a költő választotta, vagy a lírasodrás terelte a sorokat, s alakította a medret, mindegy), a megjelenő versforma szabad vers (vagy „szabadsorú” vers), szürrealista, avantgárd költői képeivel már-már abszurd. Érzünk közelítéseket kiváló magyar (előd)alkotókhhoz, leginkább Parancs János költészetéhez (*A labirintus mélyén*, 1994, *Közben Új versek*, 1992–1995), vagy Marsall Lászlóhoz, ha matematikai módszereket nem is vet be, a metaforagazdagság Orbán Ottóhoz vezet (*Este az embereknél*, 1991). Oláh poétikai beszédmódja ötvözi a hagyományos, a modern és a posztmodern elemeket, Fodor András hangja is idehallik, aki nagy hatással volt Oláh András verselésére. (Az összecsengések és az eltérések összehasonlító elemzést érdemelnek.) A remény és a bánat érdekes (hagyományos-újszerű) verseket hoz elő a költő folyton izgatott lelkéből. Verselése verstani és nyelvtani meglepetésekkel hökkent meg és/vagy ragad el. Mint Apollinaire, ő is alkalmazza a pátosz és az egyszerűség összeolvasztását. Keveri a hétköznapit és a szokatlant, a valószerűtlent a megszokottal. Visz a dallam, rábízva magunkat, előbb-utóbb partot fogunk. Ám másként és másként formálódik a dallam: Apollinaire-nél van rím, vannak nagybetűs kezdősorok, strófák, de nincs pont a vers végén se. (Jacques Prévert csak a vers végére tesz pontot.) Ami közös: költők mind, hangokkal zenélnek, szavakból költői képeket festenek, így mondanak. Oláhnál nincsenek írásjelek, se rímek, csupa kisbetű, versét nem zárja ponttal. De minden üzenetét élénk varázsolja, látjuk Esztert és környezetét, a nagyszalontai vidéket, a kisemmizett életnek szemébe nevető modern Krisztust, a nagyapák vegyes kertjét.

Oláh (leginkább) rímtelen prózát alkalmaz. A költemények 6, 8, 12 vagy több szótagú sorok ritmikáját a gondolatrítmus is mozgatja. Tehetjük hát a hangsúlyokat mi is szabadon, tologathatjuk a központozást, előbb-utóbb magunknál kötünk ki. Miért e forma, miért e szülemény? Mert a kor, a költő által érzett kor ilyen: szür-reális, abszurd. Költészete, mondhatjuk: avantgárd, abban az értelemben mindenképpen, hogy a jelen posztmodern tarka összevisszaságában „előőrsöt” jelent, a szabad verset mint alkotásmódot (újra) klasszikussá téve, nem szakítva, inkább kapcsolatot keresve az értékes hagyományossal, megtalálja a költő emberi hangját, s visszaadja a költészet rangját. Oláh András drámákat is ír (*Átokverte* címen megjelent három művével foglalkoztam, lásd (Hitel, 2007. szeptember, XX.

évf., 119–126. o.), itt is megjelenik finom nyelvkezelése, de alapvetően költő, és ahogy a jeles esztéta, Tarján Tamás értékelte: a drámát is líraként érzi. Oláh András széles műveltségű ember, aki tudásának szintézisét teremti meg verseiben, esztétikát, gondolatokat nyújt át, érzelemmel. A háttérben történelem, szociológia, lételmélet, vallás, nevelés, ezen építkezve: interdiszciplináris költő. Tudományát, műveltségét versekbe gyúrja. Könnyedén? Őt kéne megkérdezni. Megszenvedí, az biztos.

Mi csinál a költő, ha éppen mást csinál? Ha nem verset ír. A költőről bennünk élő tudat: mindig ír, túrja a haját, cigarettázik, iszik, réved, ül, olykor képzelt Parnassusán. Vagy hokedlijén a kurta konyhában. Vagy leginkább megholt, mert az iskolások többnyire úgy tudják: az a költő, aki már meghalt. Oláh András nagyon is él, aktív közéleti ember, a városi életben, a tágabb irodalmi mozgásokban, szerkesztő, szervező, tehetséges társakkal alkot. (Másokat meg gyözköd.) Folyamatosan publikál Vásárosnaménytől Budapesten át Balatonfüredig, több lapban: a *Partiumtól* a *Tempevölgyig*. Országosan ismert. És Pedagógus, oktatási kísérletek befogadója, a hagyományok talaján újító. Igazgatóhelyettes a Képes Géza Általános Iskolában, amely a kilencvenes években ép testű és ép lelkű programokat fogadott be (kivált a Zsolnai-pedagógiát); a francia nyelvű dramatikus előadások, iskolai találkozók országos hírnévvel működtek, Mátészalkára mozgósítva a hazai tanügyi vezetés és a francia diplomácia magyarországi képviselőit. Oláh András ma is az oktatás ezeregy meséit gondolzza, örömeivel, gondjaival. Iskolamester, tágra nyitja az osztályterem ajtóit, ablakait, „teremőr” Heideggerrel szólva, aki látva láttat. Hány élet van a költőben? Hány ’én’ van a költői személyiségben? A kérdés visszatérően fölvetődik az elemzőben. Annyi bizonyos, a kérdés is, a személyiség is összetett. Válaszként muszáj felidézni a hitelesnek tartott, más költői „esetekre” is érvényes definíciót: *„A költő tárgya mindig az ’én’, kollektivitásának záloga, hogy mindnyájunkban ez az én-tudat a legközösebb vonás; minél mérhetlenebb az ember világa, annál sóvárabban a vágy, és annál nehezebb a feladat: kimérni benne a magunk pontos helyét, hogy vállalhassuk személyes sorsunk személytelenül pontos bizonyosságát.”* (Láng Gusztáv irodalomtörténészt idézi Fűzfa Balázs: irodalom_12. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2008.)

Olykor fölvetődik a vidékiség „kérdése”. (Jobbára a fővárosiak szokták fölvetni.) Láthatjuk, nem a periféria sajátossága fejeződik ki Oláh költészetében. (Verseiben is gyakran bukkannak fel budapesti helyszínek.) Az meglehet, hogy vidéken, a keleti végeken nagyobb a baj súlya, a fájdalom érzete. Nagyobb az árnyak tere. Lehet/ne ez földrajzi szemszög, de lehet/ne a posztmodern és a nép-nemzeti kategóriák szembeállítás. (Szemben állása?) Ami szintén megesik, olykor. Vagy a politikai hovatartozás. De hát nincs itt semmiféle provincializmus, az alkotói módszer és tehetség fölülírja ezeket, itt minőség mutatkozik meg. Mátészalka ugyanolyan

távolságra van a Mirabeau-híd alatt folydogáló Szajnáától, mint fordítva. Oláh András többféle díjat kapott, 2011-ben a *Napsziget Alapítvány Művészeti Díj*ban részesítette, Budapesten, a Magyarok Házában, március 1-jén.

A vége felé illik kitérni arra, ez ismertetés címe miatt is: *Az ötvenes hídján*. Sok az ötös Oláh András köteteiben, életében. (Jó tanár módjára ezt kedveli...) A szerkesztésben visszatérő az 5 fejezet, az 50 (vagy akörüli) vers. És ötvenes éveiben jár. Túl az idő múlásának érzetén, gondolatán, vessünk egy pillantást a szám-misztikára. Az 5-ös: a vallás, a segítség, a gyógyítás száma. Gyakori megjelenése mozgékonytápot, jó emlékezőtehetséget, szellemi frissességet, kiváló beszéd- és íráskészséget, színészi tehetséget, temperamentumot, fejlett üzleti érzéket jelöl, de utalhat a változatosság vagy a változás vágyára is. Az 50-es mágikus szám, természetadta képességeket, nagy sikereket jelez, az Ezoterikus.hu szerint. (És megannyi mást, de ennek járjon utána más.)

Mire ezt elsoroltuk, már a hatos számkörbe kerültünk, a fejezetek száma még 5, de – talán jelzésértékű – a versek már a „hatvanat tapossák”. Még van idő. Ám a hídon át kell menni. De nem mindegy, hogyan. *„Ha pokolra jutsz, a legmélyére térj, / az már a menny.”* A Weöres Sándortól idézett gondolatok, mottóként, már a 2002-es kötet elején ott világítanak, biztosítva Oláh András tartásáról, s biztatva az olvasót.

Miért szép? Azt ízlelgetem, de csak annyit tudok megfogalmazni, hogy nekem miért tetszik. Olvasmányélményem a kötet, Oláh András költészete, drámái, ezt szerettem volna megosztani az olvasóval az új versek kapcsán. Igazi élmény csak akkor lesz, ha Ön is olvasmánnyá teszi.

(Hungarovox Kiadó, Bp., 2013)

Hétfvári Andrea

A faun – örök

– Erdődi Gábor *A faun örök szerenádja* című kötetéről –

Szólhat-e az egyetemes költészet teljes fegyverzetében és pompájában, totális regiszterével anélkül, hogy a nőkről írna? Bár a lovagok és a trubadúrok kora jó pár száz évvel ezelőtt letűnt, a mai költészet kincsestára sem lehet teljes a női entitás iránti örök csodálat és vágyakozás megéneklése nélkül. Kevesen képesek ezt olyan hevülettel, annyi szenvedéllyel és olyan őszinteséggel művelni, mint Erdődi Gábor. Don Quijote, Don Juan, Homérosz, Ádám és még nagyon sok történelmi és irodalomtörténeti alak sorsa szövődött megismételhetetlen és különös mintázatokba egy-egy női „főszereplő” vagy „mellékszereplő” okán, s ha pusztán az Erdődi-kötetek borítóit díszítő beszédes festmények sorát is nézzük, egyre inkább nyilvánvaló e költészet központi magja és eredője. Míg az első *Napudvarlás*, *Holdudvarlás* című kötet elején még egy chagalli ihletésű múzsa tágra nyílt tekintete jelzi a témát, a *Vénusz-udvarlás* átmontázsolt Botticelli-remekén a lírai én (a szerző) már az angyali kar segítőjeként, az örök Vénusz csodálójaként; harmadik kötetének borítóján (*A Faun örök szerenádja, Versek 2007–2011*) pedig egyenesen és egyértelműen az erdőt uraló és muzsikájával megbabonázó faunként jelenik meg.

Ez a bizonyos karakter csak egy a Jung által megnevezett négy közül. Jung négy női archetípust – *Madonna* – a tiszteletre méltó, *Anya* – az eredet, *Amazon* – a küzdő, *Nimfa* – élj a mának, a testiségnek; – és négy férfi archetípust *Atya* – a szent, *Apa* – a védő, *Hős* – a harcos és győzedelmeskedő, *Faun* – az elvarázsoló és megbabonázó – különböztet meg. Bármelyik „skálát” is nézzük, a negyedik fokozat mindkét nem esetében az, amely legmagasabb hőfokon ég a másik nem iránt, míg az összes többi valamely más nemes eszmét helyez élete középpontjába. (Míg a „faun” akár mind a négy női archetípusért is rajonghat egyszerre.) Már a legelső Erdődi-kötet egyik hangsúlyos verse is ekképp fohászkozik: „Ürnöm / ki sütsz az Égben / miként karomban / Mindennapi Júliámat / add meg nekem ma / Ó vigyél engem kísértésbe / S ne szabadíts meg a Jótól / Ámen (*Pogány ima*)” Világos tehát az érték, az elköteleződés s a cél. Erdődi Gábor harmadik kötetete témáját tekintve tehát nem is lehet meglepetés. Hangnemét, jellegét, kifinomultságát és hitelességét tekintve azonban mégis az. A kötetborítón is szereplő *faun* – tizenhat fordításkötet (Jeszenyin, Mandelstam, Dylan Thomas, Yeats, Blake) és két saját verseskötet után – már a kötet legelső, nyitóversében hitet tesz a klasszikus alaphangoltságra, a klasszikus vonalvezetés és értékrend mellett, így az olvasót

jórészt már nem is érheti meglepetés. Fogja viszont meglepetés érni abban az értelemben, ahogy az ember templomokba lépve (elfeledve és elkoptatva korábbi élményeit) újra és újra mély levegőket vesz az angyalarcok tekintetével szemközt vagy a hatalmas kupolák csöndjébe merülve. Mert Erdődinél a „faun-tudat” nem pusztán játék, nem kitaláció, póz vagy egyszerű maszk, hanem a lírai én leghitelesebb és legerőteljesebb megszólalási módja. „Szeretkeznek / a lombokkal / Az éggel / A csillagokkal // Villámokat szórják / Csillagokat gyűjtanak / Egy hegyen / Istenülnék! // S mindezt / csak úgy pajkosan / mint vázán egy / szatír! / (Gábor, a görög)”, „Égi vagy földi szerelemről van itt szó? Örök kérdés ez. Döntse el az olvasó” – szól a rejtélyes útmutatás az első saját Erdődi-kötet fülszövegén. És valóban. A mindenség óhajta nélkül nincs valódi szenvedély, s ez a különös mindenség-óhajta a kötet verseiben nemcsak a nők iránti vágyakozásban, hanem a világ újratereztésének vágyában is megmutatkozik. A világ szépségei iránti szenvedély körtánca dermed örök pillanatképpé a görög feketealakos vázák mozdulataiban. A világgal való egygyé válás, a befogadás és a háború nélküli hódítás öröme ez, amelyet az ember akkor érez, amikor a tengerben megéri az örökké változó állandót, a napfényben az önzés nélküli szeretetet, a borban a folyton érlelődő időt. Hamvas Béla írja *A tamariszkusz alatt* című esszéjében: „A morál beszélhet jóról, rosszról, bűnről, erényről, hazugságról, igazságról. A vallás nem beszélhet másról, csak Róla. S ha ő, kivételesen, most, ebben az órában, szívemben megnyilatkozott, felmentett a morál alól, mert gyermekének fogadott, és most nekem, mint a gyermeknek, mindent szabad. Mert most csak egyetlen fontos dolog van, hogy én szeretem őt, és ő szeret engem. S ez a szeretet megszenteli, hogy hetyke, gúnyos, csúfolkodó, egy kicsit falánk, torkos, jókedvű vagyok, aki szeretnék megsimogatni minden puha göndör haját, karcsú női lábat, aki fecsegő, szószátyár, csintalan vagyok. Ajándékok ezek. Az emberek többsége szenvedését még komolyan tudja venni, de örömét már nem.” „Alapvetően pogány embernek tartom magam.” – vallja a szerző egy internetes formában közzétett beszélgetésben (*Bárkaonline* – beszélgetőtárs: Szepesi Dóra) Az *epiphóitézisz* (istengyermekség) állapotában azonban az „Amor sanctus, a szent szerelem” levegője át- és megneemesíti e „pogányságot”, s olyasféle tisztasággal és hitelességgel ruházza fel a rajongással fűtött „pogány” verseket, amely leginkább az ókori népek szerelmi költészetére jellemző. Az Erdődi-lírában az ajándékot és életörömet elsősorban a nők jelentik, akik hol az égi gyönyörűségbe repítik, hol a csalódottság és elkomorulás állapotába taszítják a versek beszélőjét. „Minek a tíz év egy nőért / hogy eposzt írok? / Megéri-e a sok csata? / csak hogy pajzsom szinezsem? / vagy várjak-várjak egy Penelopéra? / (Homéroszi maszkban)”

Itt a homéroszi történet szerepcseréje sem véletlen. A lélek, legyen az nő vagy férfi, egyaránt „lélektársára” vár valahol mélyen legbelül. (S ez a lélektárs egyaránt

magában szineticizálja a Madonnát, az Anyát, az Amazont és a Nimfát.) Jung és Hamvas szintén szól erről. Ez a lélektárs, a férfi lélek női párja, (Hamvasnál) az *Anemona* vagy (Jungnál) az *Anima*. A *Görögdinnye* ciklus verseiben a lírai én az érzékek világán keresztül, míg a *Balaton szonett* című versben inkább a psziché összes érzékelési módjával vágyakozik. „Az intellektus kell-e vagy a test / amire írhatok, amibe véssek / Megszépítőn töltsen meg az ürest / én képzeljem a hölgyemre a szépet // vagy lelkem, még párod tovább keresd / bolyongva mint örök zarándok lélek / szüntelen, hogy ne legyen sose rest / gyöngyre találhatok, ameddig élek.” Aztán így szól a szerző *A bolyongó Erosz* című versében: „Miért ne bolyongnék szűnhetetlen / ha Zeusz kettévágott engem (...) de egykor lelek új öltre / megnyugtatón az anyaföldre.” Az óhajtás elementáris. Mert: „A valóságos nő pótlására, mint mondják, a férfi lelkében kifejlődött az igazi. Animának hívják a férfi női lelkét, azt a nőt, akit magában hord, talán mint megszámlálhatatlan előbbi életek során kialakult lényt, mint mondom, nem a valóságot, hanem az igazit. Sokan tapasztalatilag is igazolták, hogy így van. A magam részéről az ilyesmire nem sokat adok, mert idegenkedem mindennemű fogalomtól, amelyet tapasztalatilag állapítottak meg. Lehet, hogy az Anima a valóságos nővel szemben fejlődött ki, hogy a férfit a tökéletes összeomlástól megmentse és az igazi nőről való képet benne életben és épségben tartsa. Shelley azt mondja: Néhányan valaha Antigonét szerettük, s ezért kevés a földi asszony. Rilke véleménye más: szerinte a belső lélek-leányt meg kell hódítani, s ő az, akibe bele szeretni s vele élni a férfielek igazi feladata. (*Hamvas Béla: A virágszedés lélektana*)” Ennek a gondolatnak legszemélyesebb módon megfogalmazott változata a *József Attila-parafrazis* című Erdődi-négysoros: „Örökkön háborog a Gábor / Örökkön ölnek a rózsák / Örökkön lángol az Ámor / Örökkön kicsik a múzsák!” Sőt a *Fauszt maszkjában* című versben ez a gondolatmenet eljut egészen odáig, hogy a földi szenvedés is elkerülhető volna a szerelem kényszere és vágy kényszere nélkül. „Vágy nélkül jó volna / Mondanák a keletiek / Akkor nem szenvednénk / Fullánk és nyíl se volna // Szenvedély nélkül / De akkor mi értelme volna / Ördöggel, se nővel, se ifjúsággal / nem kötnék szövetséget!” Az örök se veled-se nélküled probléma, illetve annál valami sokkal több. Hogy az emberi boldogság forrása részben önmagunkon kívül (részben önmagunkon belül) adatik meg, az örökös hiányállapotokat megélt emberi szervezet a megmondhatója. A fény a sötétség után hajlik, a sötét fény után kiált. Mindkettőben ott szunnyad a másik láthatatlan csírája. Keleten – ha már szóba került e tájéka a világnak – hangsúlyosabb ez a gondolat. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a jin-jang szimbólum. A jin-jang elve abból az ősi kínai elképzelésből ered, hogy minden emberi, természeti és világegyetemben létező jelenség két egymással ellentétes (de nem szembenálló) ősprincipiumból áll, a jimből és a jangból. „Sziklás férfiaság / és körkörös nőiesség / Nap és Hold

/ Éj és nap – / (*Ima Stoneheng-ben*)” A Jang princípiumhoz a következő képzeteket társítják: fény, forróság, energia, fent, mozgás, változás, nappal, férfi; míg a Jin princípiumhoz ezek ellentétét: sötét, hideg, anyag, lent, pihenés, állandóság, éjszaka, nő. Az Erdődi-versek egyik jelentős aranytartaléka, hogy ezekkel az archetípusokkal, analógiákkal dolgozik. A versgondolat és versmag szorosan e köré a szimbólumrendszer köré nő, ágai, virágai, levelei ebből táplálkoznak a kötet első felében, tulajdonképpen az első öt versciklusban a tizből.

A *Faun örök szerenádjá* című kötet annyiban más, mint a két előző Erdődi-kötet, hogy tudatosan igyekszik a versbeszélő mégis, s mondhatni mindennek ellenére túllépni ezen a férfi-nő, nap-hold, jin-jang központi gondolat- és problémakörön; s igyekszik megmutatni arcának másik oldalát, költészetfilozófiájának egyéb irányait, vonulatait. E vonulat két lehangsúlyosabb ciklusa a *Vidék, ősszel* és a *Kelta versciklus* címűek. Az előző az érett férfikorba lépő ember létfilozófiája. Az embernek a ciklus verseit olvasva egyre inkább olyan érzése támad, mintha a költő megfestett önportréján egyre közelednének, s egyre ismerősebbekké, s egyre inkább kendőzetlenné válnának ezek a vonások: „Csillagos ég / Vidék / Az ember leszokik önfontosságáról / Kinek bizonyítson / A halaknak / A szőlőfürtöknek / A tücsköknek / Minek / A szüretelők már rég elvonultak (...) (*Vidék*)” Mihelyt félre kerül (látszólag) a férfi-nő tematika, előkerül a világegység hiányának kérdésköre, s az elveszített Aranykor, az ősi lét-egység utáni vágy. „Felhasítva ágakra / a három elem / A lomb nem érzi / a törzset / a gyökér a lombot / Az ember megbomlott / Szakadékban / az ég / körülveszi már sötét (...) (*Világok*)” Lao-ce beszél a Tao Te Kingben arról, mi jellemezte a világban ezt az időszakot, s aztán Hamvas említi a nyílt lét és a zárt lét állapotát. Megint mások azt mondják, hogy ilyesmi sohasem létezett. Az ember mégis valamiféle *imprinting* emléknymokat őriz magában, mert egységre, összeolvadásra vágyik mindennel és mindenféle értelemben. *Hen kai pan* – mondja a Ji King, a Védák, a Kabala, az egyiptomiak, Hérakleitosz, Parmenidész, s mondja ismét Hamvas – „A minden Egy metafizikája az egész őskor hallgatólagosan elfogadott, magától értetődő metafizikája, amelyből minden gondolat kiindul, s amely felé minden gondolat visszamutat. (*Scientia Sacra II.*)” Ez az, amely a *Kelta versciklus Stonehenge felé* című versfüzérért is áthatja. A lírai én az ősi, titokzatos kőmonstrum felé utazást is metafizikai mélységekben éli meg. „Zenévé vált óriási kő / Nincsen szava, csak gondolata / Nem látja senki, csak sejthető / Akár az angyalok kara (*Stonehenge felé IV.*)”

S itt rögtön vissza is kapcsolódhatunk a kötet talán legszebb verseihez, a *Del-ta-udvarlás* fejezetbe rendezettekhez, mert csakis ezzel a mindenség-óhajtással, ezzel az egység-hiánnyal összefüggésben érthető az Erdődi-líra és szerelmi költészet eszenciája, valódi értéke. Mert a kötet tartalmaz ugyan *Ars poetica* című ciklust, s ilyen ihletettséggű verseket, a kötet szerzője mégis azokban a strófákban

a „legarspoetikusabb”, ahol tudatosan nem határozza el, hogy az lesz. Az egész kötetfolyam dalszerűségével, zeneiségével, én-lírájával egyetlen arc sokféle nézőpontból készített portrészorozata, amely mégis rendkívül egynemű és egységes. Önazonos. Mondhatni. S ez az, amelytől egy líra elnyeri létjogosultságát, a mai „poszt”-okkal tarkított irodalmi életben is – ahogy a szerző is fogalmaz.

Végül, de nem utolsósorban, meg kell említeni a kötet különös színszimbolikáját, mely valamivel visszafogottabb a *Vénusz-udvarlás* kötetben megszokottnál, mégis rendkívüli módon jellemző. Fehérek, kékek és aranylő árnyalatok szövik át az Erdődi-köteteket, az ókori világ legjellemzőbb és legragyogóbb színei, melyek annyi csodálatos szobrot és palota-timpanont díszítettek. A fehér és a kék az égbolt színeként egyébként is tisztaságot, könnyedséget, légiességet kölcsönöz bárminek, amely velük kapcsolatba kerül.

A leggyakrabban és leghangsúlyosabban használt szín a palettán (az előző kötetek esetében is) azonban a vörös, mely minden árnyalatában a kiteljesedést, a megérettséget, a teljességet, az életet szimbolizálja, s amely hol Mária-palást bíboraként, hol pipacspirosként jelenik meg a versekben: „Ágyam üres / nincs tényérnyi / szemérem-szörzet / emberiség-deltája / mellettem // Se pipacsos domb / az útszéli / a rosszat hajtó / a nap-meleg / a folyómeder-sötét // Se az alma-gyönyörű / labda-gömbölyű / féltekék, pólusok / se finomra sült / cipók // Az élet / vörös fonala / mely boszorkányos / és eszetlen – / és mégis az egyetlen értelem! (*Delta-udvarlás, Üres ágy*)” S a *Badacsonyi trillák* című versben mindjárt meg is születik az önvallomásra a válasz:

„Kitölti az életűrt
a belső érlelésű fürt
a szív nedvébe dőlő
szalagos hegyi szőlő
Az élet illa
Badacsonyi trilla”

A faun szerenádja viszont, s a faun – örök.

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2011*)

Ködöböcz Gábor

Otthonra találni a létben

Holló József: Őszmarasztaló

Mondják, mindennek rendelt ideje van. Semmit nem lehet siettetni, de késleltetni sem. Embere válogatja, hogy a megvilágosodottságot hozó ihletettséget, az isteni kegyelmet feltételező révület kinél mikor érkezik el. Ez a kagylótürelemmel kiérlelt, csöppnyi öröklélet kigyöngyöző állapot Holló József esetében nagyjából az ezredforduló táján következett be. Életében az utóbbi másfél évtized a fokozott élménysűrűségű verstermő idő, amit egymás után sorjázó kötetei mutatnak. A *Tétova szívverés* (2000); a *Szélcsendben* (2002); a *Törékeny nyárvég* (2008) és az *Őszmarasztaló* (2012) című verseskönyvek jelzik a költő eddigi útját.

Művei tanúsága szerint Holló József rokonszenves értékvilággal rendelkező, saját növéstervére figyelő, szervesen és tudatosan építkező költő, aki sosem akar különbnek mutatkozni annál, mint amit ér; mindig a már meghódított minőség többletével lép egyre följebb. Nála az írástudói felelősség nem csupán a nemzeti, közösségi elkötelezettséget jelenti, hanem legalább ilyen mértékben a befelé figyelést és saját tehetségének ápolását is. Jól tudja, hogy a realizáció nem egyenlő a rivalizációval; nem másokkal, hanem önmagával van versenyben. Ennek megfelelően legfőbb törekvése arra irányul, hogy jól értse és pontosan olvassa önmagát.

A fokozottan természet- és valóságközeli szemléletmódot tükröző *Őszmarasztaló* is ennek jegyében született. A magasságszférákat és mélységperspektívákat megragadó kötet az ön- és létmegértés művészi dokumentuma.

A lírai hangulatot betájoló, biografikus motivációjú kötet cím az Arany János-i *Őszikékre* és a hatvan fölötti dilemmákra utalva egyszerre egyedi és általános, személyes és egyetemes. A kötet címadó vers a költői vágy- és célképzetek szintjén a vénasszonyok nyarát meghosszabbító törekvést, az „állj meg idő, ne fuss tovább” imperatívuszát, a napsütötte sávban maradás szándékát fejezheti ki. Természetesen az *Őszmarasztaló* másfajta konnotációkra is nyitott, hiszen benne és általa a fény- és létszerelmes költő értéktudata, az életszépségek, életörömök és életszentségek mérhetetlen tisztelete nyilvánul meg. Ilyen szempontból Holló József létbeli pozíciója és értékvilága nemcsak a poeta angelicus Dsida Jenővel rokon, de a közelmúltban elhunyt mezőkövesdi költő, műfordítóval, az imaginációban, egzaltációban és szakralitásban szinte fölülmúlthatatlan Cseh Károllyal is szoros érintkezést mutat.

Holló József alkotás közben bátran rábízta magát a használóinál mindig hatalmasabb, omnipotens nyelvre, így aztán a vers tudása rendre túl is mutat a versíró

ember tudásán. Megannyi emlékezetes szépségű, reveláló költemény született az értékteremtő magány kontemplatív állapotában. Az élményrétegek és érzékenységszintek sokféle gazdagságát változatos poétikai eszköztárral és mives írástechnikával kifejező versei ekként lehetnek a szülőföldről (... *nagymihály; szülőföldem*); a szerelemről (*Szólóérésű ős hozott; Fordított gravitáció*); a természetélményről (*Nyársirató; Csimpaszkodó szökött nyarak*); a példaadó ösökről (*Ady Párizsa; Bilincstelen nyelvvél élt; Engesztelő fénytörésben...*); a megtartó hagyományról (*Halálig várt az igazságra; Székely triptichon; Nyergestetői mementó*); az életszeretetről (*Számozatlan zsoltár; Vágy időzavarban*); a létrontásról (*Ózdi séta a jelenben; Kárhözataink útvesztői*); Trianonról (*Kőbevésett fájdalom...*); a költősorsról (*Segesvári tájsóhaj*) és Istenről (*De profundis; A kör középpontja; Nagypéntek*) szóló, közérzet-analízisként is olvasható vallomások.

A cím szerint említett művek és egyéb kötetbeli versek kapcsán utalok arra, hogy a – Holló Józsefnél többször is előforduló – Nyergestető motívum Kányádi Sándor, az ötvenhatos élménykör Nagy Gáspár, az Ózd képzetkör pedig a Járdánházán élő Fazekas József költészetével mutat mély és lényegi rokonságot.

A létről és a világról való tudás eme beavatásszerű darabjai a műfajok, a hangnemek, a motívumok és értékjelképek vonatkozásában is egy koherens költői világot hoznak létre, ahol egyik vers hívja, magyarázza, feltételezi és kiegészíti a másikat. Az intertextualitásra nyitott, a tradíció és modernség érintkezésére épülő *Őszmarasztaló* című kötetben az újítás hagyománya egyszersmind a hagyomány újítását is jelenti. Holló József a kultúrhistoriai hagyományt mozgósítva, a klasszikus és kortárs szerzőkkel párbeszédet folytatva ihletett módon, esetenként az ultrahangokra is fogékony költői leleménnyel gondolja és teremti újra mindazt, amit nyelvi, irodalmi tradícióként, kulturális örökségként ismerünk, s ami nélkül otthonosságról és teljességről, emberségről és magyarságról aligha lehet szó. Ebben az összefüggésben a költői magánmitológiaként is funkcionáló Holló-féle versvilág a szellemi jelenlét és értékteremtő dialógus igen szép példája. A József Attila-centenáriumra született *Engesztelő fénytörésben...* című költemény méltóképpen és emblemikus módon fejezi ki ezt a törekvést: „Oly végtelen merengés/ ül a távol szemén./ Sorompótlan kint nyög szétszajgó hiánya./ Betöltetlen úrben/ sikolt a szenvedély/ gazdátlan, leroskadt csendekkel utána./ És zárna körbe magán/ féltőn a láthatár/ őt – aki időn-téren túl hatott/ szemében örök/ kíváncsi fénysugár/ vallatja a valót, s a szökő látszatot.//(...) Iszonyú Űrökkel/ széthasadt pillanat/ zárna önmagába Őt, akit nem lehet./ A féltő remény keze/ verseket suhogtat/ és felmagaslik bennük, mint dombon a kereszt./ Nyesett ágak csonkján/ sarjad így a lét/ megtartó kényszerén sokfelé bomolva,/ – ahogy kondul szava/ sóvárogva szét/ a Végtelen ölen nyílt idő-távolokba.”

A jelen kötet versei újfent azt az ősrégi tapasztalatot támasztják alá, hogy a belső

és külső utak könyve kölcsönös feltételezettséget, szoros összefüggést mutat. Az „alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra” Weöres Sándortól ismerős üzenetét is magáénak tudó lírai alany magasságot és mélységet, földi és égi világot egybekapcsoló szemléletmódja az olvasót azzal a beavatásszerű, megvilágosító erejű élménnyel is gazdagítja, amit a száz éve született csöngői Mester ekként fogalmazott meg: „Ha pokolra jutsz, legmélyére térj; az már a menny, mert minden körbeér.” Mindezt személyes sorsként, hitelesen megélni persze csak akkor sikerülhet, ha belátjuk, hogy a lét jelenlét, sőt lélekjelenlét. Az árnyak és fények, magasságok és mélységek között feszülő Holló-féle versvilág emberi mélységével, nyelvi erejével, formai tisztaságával és szerkezeti rendjével sokat segíthet abban, hogy a vékonyka földi jelenlét valóban személyes sorsként megélt lélekjelenlét legyen.

A saját ösvényén az „ember szépbe szótt hité”-vel, illúziótlan bátorsággal és kellő munícióval haladó költő nyomán a reménybeli olvasó is elindulhat a spirituális mélységek és magasságok felé, ahol a szavak a szakadékok s a tündöklő gondolatok a hidak.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2012)

Kusper Judit

A kortárs gyermekirodalom „állati” versei

Tóth Krisztina: Állatságok

A gyermekirodalom s azon belül is a líra egyik legnagyobb kihívása, hogy a mindig megújuló irodalmi kánonoknak úgy próbáljon megfelelni, hogy közben ne távolodjon el az (életkoruk szerint viszonylag behatárolható) befogadótól, azok mindenkor elvárásaitól. Alkotók és befogadók egyaránt tudják, hogy a versek a gyerekek első kulturális, művészeti élményei közé tartoznak, segítségükkel kerülnek közel a nyelv ritmusához, metaforikájához, mind zeneiségük, mind tematikájuk pedig a valódi feloldódást, átlényegülést kínálja. A gyerekeket megszólító versek között is kifejezetten népszerűek az állatokról szóló művek. A téma népszerűségét több irányból is megkísérelhetjük értelmezni: egyrészt létezik egy pszichológiai magyarázat, mely szerint az állat közelsége (megismerése, gondozása) a gyermek lelki fejlődését segíti, az állatok (különösen kicsinyeik) viselkedése pedig a gyermeki lét, az ártatlanság allegorikus figurájává válhat. Emellett nem mellékes az a tapasztalat sem, amely a már létező irodalmi, nyelvi hagyomány felől éri a befogadót: az irodalom szinte minden kánonja létrehozta a maga (állatokról szóló) gyerekverseit, igazodva az éppen aktuális befogadói vagy hatalmi elváráshoz. E versek pedig (a viszonylag korai befogadásnak is köszönhetően) részei lettek annak a közös tudásnak, közös emlékezetnek, mely meghatározza irodalomértésünk későbbi irányultságát is.

Ki ne ismerne özekekről, macikról, nyuszikról szóló verseket, kismadarak énekét magasztaló költeményeket? E szövegek gyerekkorunktól kezdve végigkísérnek bennünket, kulturális tapasztalatunk alappilléreivé válnak. A pillérek feladata viszont nem pusztán annyi, hogy érintetlenül álljanak. A gyerekkorban megismert korpusz egyfajta alapot biztosít, lehetőséget arra, hogy továbbépítsük, átépítsük a már meglévőt. Ilyen kísérletnek tekinthetjük Tóth Krisztina *Állatságok* című kötetét is: a kánonban igen masszívan helyet foglaló témát boncol, nevezetesen az állatot (szerencsére csak e metafora kedvéért, mert persze szó sincs állatboncolásról, ez nem szürreális kötet), azaz belép egy olyan hagyományba, melyben kényelmesen és megbízhatóan jöhetnek létre az állatos gyerekversek. Ám már a kötet címe is arra hívja fel a figyelmünket, hogy itt valami más következik, magának a témának az átértelmezésével lesz dolgunk: nem a ház körüli állatok vagy az erdő állatai, vagy a nálatok laknak-e állatok módusza szólal meg, hanem egy olyan (nyelvi) szintre keveredünk, amely szükségszerűen más értelmezési lehetőséget kínál, hiszen maga az *állat* szó szlenggé traszformált állapotában jelenik meg. Mit

keres egy gyerekkönyv címdalán egy olyan szó, mely jócskán negatív kontextust (netán obszcenitást) kínál fel a szövegeknek? A válasz nagyon egyszerű: újabb trasformációra van szükségünk, s az *állatság* szót kell eltávolítanunk hétköznapi jelentésétől, ezáltal egy olyan retorikai pozícióba helyezni, mely magát az olvasás irányát is meghatározza: nézz a szavak mögé, nyelvjáték következik! A címjáték egyik legnagyobb teljesítménye éppen az lesz, hogy a mindenkori befogadótól elvárja, hogy képes legyen beszállni e játékba, nem degradálja gügyögéssé a nyelvet, feltételezi, hogy a vele dialógusba lépő olvasó élményként éli meg a különböző nyelvi-retorikai szinteket átlépő szövegek befogadását. Már a cím telitalálat.

S milyenek ezek az állatok? Tökéletesen illeszkednek ahhoz az elváráshoz, amit a cím kínált fel: különlegesek, ismeretlenek, viccesek, játékosak. Fentebb őzekre, macikra, nyuszikra hivatkoztam, mint az „állati” versek alaphőseire; itt nem találkozzunk még csak hasonló teremtménnyel sem, viszont felbukkan a dzseláda, az okapi, a tobzoska, a baribál, a babirusza, a nervál, a tanrek, a milu, a guvat stb. Jórészt ismeretlen fajok, a zoológusokon kívül valószínűleg kevés olvasó tudná meghatározni őket. Csak néhány (esetleg rajzfilmekből, mesékből is) ismert fajra bukkanunk: oposszum, fossza, kobra, lajhár, szurikáta stb. A mindenkori (kétkezdő) befogadó csóválhatja a fejét: no de mi értelme van megverselni az ismeretlen állatokat, amikor a mai gyerek már azt sem tudja, milyenek a tehenek... (Ajaj, mindannyian Mehemeddé válnak?) A választ, persze, mi már sejtjük: nem erről szól a kötet, egész egyszerűen más játékra hív. Hát akkor ismeretterjesztő szeretne lenni? Talán igen, talán nem. (Mindenesetre néhány állatnév ráragad a gyerekre, az is jó valamire.) Ám ami ennél fontosabbnak tűnik: maga az állatvers mint műfaj (van ilyen?) válik főszereplővé, ennek kereteit feszegetik a versek, mind tematikai, mind nyelvi szinten.

Rögtön a kötet elején, az *Oposszum* című versben felkínálkozik egy olvasói szerep, ugyanis nem lehet nem észrevenni a szándékosan rossz rímeket: „Alábbi opuszom / tárgya az oposszum. / Nem láthatsz te ilyet / se utcán, se buszon.) // Pici, de nem pisze: / abszolút ronda ő. / Ne tűnődj a puszin / és vágy se epeessen,” (5.) Nem hinném, hogy arról lenne szó, hogy Tóth Krisztina elfelejtett verset írni, netán kissé elkapkodta a kötet összeállítását. Nem lehet nem észrevenni a briliáns játékos, mely épp az olvasói elvárásoknak mutat fricskát. A szöveg szinte önműködővé válik, lehetőségei éppen a már ismert és ismeretlen, az elvárt és a váratlan feszültségéből erednek: „csak arra vigyázz, hogy / egy ág orrba ne vágjon, // ha arra mendegél / éppen az oposszum. / Erdőségeiben él, / kakája epe szín.” (5.) Ki lehet hát az ideális olvasó? Aki felépítette magában a gyerekversek kínálta korpuszt, olvasói tapasztalatának része a hagyomány, s ezt képes ütköztetni az itt előbukkanó szövegekkel. Lehetővé teszi, hogy máshogy működjön a vers, s egyáltalán párbeszédbe lépjen mindazzal, ami előtte tapasztalatként létezett.

Az irónia és az önirónia egyszerre szervezi a kötet verseit, ami talán magának a témának (az állatoknak) a különlegességéből is fakad. A *Vombat* című versben ezt olvashatjuk: „Hogy az irodalom / a lelkére hogy hat, / nem tudni. Rovaron / éldegél a vombat. // Elég nyugodt állat, / úgy hat kilót nyomhat. / Tilos a vadászta / és rádobni bombat!” (6.) Az irodalom hatása (avagy hatástalansága) mint lehetőség új fikciós teret teremt, lehetetlen vagy értelmetlen kérdésnek tűnhet egy ismeretlen, különleges állatokat bemutató kötetben, így maga az ismeretterjesztő szerep is a fikció részévé válik, s szigorúan ironikusan kezelendő! S talán éppen ennek az irodalmi hatásiszonynak a következménye magának a nyelvnek a romlása („bombát” helyett „bombat”, de hát csak így rímel), mely éppen a bemutatott jelenség szövegszerűségére, ezáltal fikcionalitására hívja fel a figyelmünket: zoológiai ismeretek ide vagy oda, ezek a lények itt és most léteznek, ebben a szövegben, ennek a befogadónak. Szép példája ennek a *Pitbull* című vers befejezése. „Vagyis/ ha éppen/ sétálni / indul / az ember, / jobb, ha / nem jön a / pitbull. / De ha jön, / akkor / ne simo- / gassa / mert a ku- / tyát / kettéha-” (15.) Nem találjuk az utolsó szó felét, a fikció valósággá vált, a szó lett kettéharapva. (Talán megengedhető ez a kis játék: mivel a vers szerint az embernek vigyázni kell, mert a pitbull könnyen kettéharapja, ám – épp ennek következtében – maga a vers/szöveg lett kettéharapva, azaz egy merész metaforikával élve a az ember maga a vers / a szöveg / a nyelv, amit maga a nyelv / a beszélő / a verset író harap ketté.)

Az a nyelv, ami egyszerre használja fel különböző regiszterek tapasztalatait: jelen van a lírai hagyomány kifinomult, fennkölt nyelve, a tudomány nyelve, a szleng, a mindennapi gyereknyelv, s ezek egymást támogatják, kiegészítik, együtt hozzák létre a jelentést. A *Narvál* című vers tudósokat felvonultató életképe mindezt jól példázza: „Két tudós suttog a partnál / és narválra várnak régen, / de sehol egy árva narvál, / hason csúszkálnak a jégen. // - Jéggé vagyok merevedve, / fúj a szél a fenekembe, / nincs is ebben semmi jó, ha ez egy expedíció! // - Lám, elég egy kicsi fagy, / a figyelmed ki-kihagy! Ne légy olyan enervált, / lessük inkább a narvált!” (26.)

A cím tapasztalatát viszi tovább nyelvi szinten a *Nagy mara* című vers: „Kisfiam, szólt a nagymama, / pici állat a nagy mara. / Mint egy nyúl, de a füle apró: / de most ezzel egy kicsit hagyj, jó? // Majd elmegyünk az állatkertbe, / ott legelészik, majd meglátod, / a kis marát, a nagy marát meg / az összes ilyen marhaságot.” (8.) A versek beszélője újra és újra reflektál saját témájára, állatsággként, marhasággként értelmezi, miközben épp e kifejezések teszik lehetővé, hogy ne vegyük komolyan sem az értékítéletet (mivel arról nem is lehet szó), se magát az állathatározó-jellegét.

A harminc vers mindegyike új kihívást kínál, a versekből árad a játék, a móka a nyelvvél, a hagyománnyal, mindez úgy, hogy közben nem le-, hanem felépít

egy új olvasásmódot. A kötetnek ott van a helye – többek között – Lackfi János és Vörös István *Apám kakasa* című kötete mellett, igaz, az *Állatságok* nem az intertextualitást helyezi a vers(újra)értelmezés középpontjába (bár találkozunk ilyennel is, csak nem egy egész költeményre vonatkozik a hipertextus: az *Oposzsum* című vers megidézi a *Jégkorszak* film egyik szállóigévé vált mondatát, mely magyar fordításban így hangzik: Az oposzsumbosszú hosszú, Tóth Krisztinánál pedig: „szőrös az oposzum, / hosszú, mint a bosszúm” (5.), de ez már a medialitás kérdéskörét érinti). A konkrét szövegek, versek megidézése és újraírása helyett magát a gyerekvers-írás hagyományát értelmezi újra, elhelyezve a – már jól működő – kortárs gyermekirodalmi kontextusban, így teremtve meg az utóbbi évek (gyermek)lírájának egyik legizgalmasabb teljesítményét.

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2007.*)

Szíki Károly

Simándi Ágnes: A mennybeszállás gyakorlata

– *Elismerő sorok a torontói költő legújabb kötetéről* –

Mindig úton vannak benne a szavak. Jönnek, kigördülnek és kész az a vers is. Mindig úton vannak a szavak Simándi Ágnesnél, s már az első pillanatban kész költemények kerülnek papírra – ez az ember érzése, ha kezébe veszi kötetét, mint most legutóbb is, *A mennybeszállás gyakorlata* címet viselőt. Pontosan artikulált egy tömbből faragott líra az övé. Nincs jele sehol vésőnek, csiszolópapírnak. Nem szüli a verset, hanem megszületnek benne, csak leírja őket. A gyötrődésnek nyomát sem találjuk. Van úgy, hogy eldob, elejt egy-egy nagyobb gondolatot, mint eredő apokrifet, mely nagy hódítás tervezete volt, de leszűkült ösvényen megáll. Nem akarja átpréselni a költő, csak azért, mert többet akart. Egyszerű gesztussal földre ejti és így is jár, saját életét éli. Az igazi művész nem bajlódik fiókok húzogatóásával, nála az alkotás egy léghuzat, a többi iparos munka lenne. Ebből nem kér Simándi, ő tökéleteset alkot. A féltéhségekkel, féleszűekkel és középszerrel Dunát lehetne, sőt kellene rekeszteni a magyar aboszon, ebből nem kér láthatóan Simándi Ágnes.

Lüktet, él, remél és szeret. Szenved és szenvedve remél, ezért emberi. Sorsa megszenvedett, ezért nem bajlódik forgácsolásokkal. Nagyobb távlatokban gondolkodó alkotó. Mozgásában korlátozott, ezért nem hajlandó megalkudni a korlátozó tényezőkkel az alkotásban. Sorsa beszédes, mint sorai. Sor-sorsra! – lehetne a vallomás minden oldalon. 1954-ben született Budapesten, Mészáros Ibolya Margit néven. Nyolc hónapos korában az édesanyja kénytelen volt megválni tőle, így nevelőszülőkhöz került. Kétévesen gyermekbénulást kapott. Ezért nincs alku! Nem tiszteli a berozsdásodott formákat, fonákját látja a szenvedésnek. Mert története is az. Nem lett kiszolgálója, zászlóhordozója politikai eszméknek, szélfúttá, rongyos zászlóknak nem vált lebegtetőjévé. Neki külön zászlója van, amit elvisz rendezvényekre és az eggyé forrt vele. Ő a haza, saját teremtett hazájának hazája. Nem alkuszik, nem osztozik. Úgy magyar, hogy összekeverhetetlenül az. Ő maga a vers is. Ezért lehet az, mert ő maga önmaga.

Ülök egy kórházi folyosón, és zakatolnak bennem a gondolatok, mikor e sorokat írom kötetek kapcsán. Már lassan két órája várakozom, s eszembe jut valakiről Tűz Tamás is. Egy asszonyt toltak ki az egyik rendelő elé, és otthagyták. Már másfél órája nem szól hozzá senki. Tűz Tamást meglátogattam nem sokkal halála előtt az Elizabeth Village elfekvőjében. Azt mondta: úgy érzem magam, mint kutya a karók között. S félek, valaki kivisz a WC-re, és ottfeljejt, mint Weöres Sándort, s méltatlan körülmények között halok meg.

A méltatlanság elleni lázadás egy tört sziklatömbje ez a kötet is, a-moll, B-dúr, C-dúr, d-moll, e-moll hangsorokban. *Nem akar hajnalodni, ruhánkra kockáznak a katonák. A szó szilánkká feszül a zsigerekben... átsírtam az éjszakát* – így indul a kötet, és a kíváncsi olvasót mind erősebben beszippantja, a kíváncsira építő, számító költő. Beszippantódunk, mert mi vagyunk, fura, sokszor megmagyarázhatatlan kicsavart pózban felfeszítve a mondatok sugarára: mi vagyunk. Kevés az öröm a versekben. Keresem a szivárványos napsütötte szavakat, hogy belőle, benne, a tér-idő-lélek – köntösével lefedett gyönyörű keverékben van-e még valami motor-miazma, ami felemel? A fájdalom és a gyönyör keverékéből melyik marad a felszínen? Végig kell ezt a dimenziót a végtelen űrben és mimózalényünkben élni, hogy megtaláljuk a melegséget. A hang, a lélek melegét. Ez visz végig, lök, taszigál, hogy az ünnep örömét megtaláljuk. Lehet, hogy le kell írni naponta minden öröm töredéket, hogy megértsük: sok fény árad felénk, sok a kegyelmi pillanat, melynek létét tagadjuk, és csak a sírás-rívás, jajveszékelés köti össze a népeket. Más-más jelmezeket aggat ránk Simándi Ágnes is, tép le rólunk, hogy meglássuk az előző színeit, és megérezzük a következő rongyok melegét.

Boldog megelegedéssel néz a papíron keletkezett lenyomatra, mely egyben az ég áttetsző üzenete is. Ezért nem merevül el a végtelent kutatva, mert tudja, a kegyes Istentől nem színpadias pózok láttán s lajtorján érkezik a segítség, a megvilágosító gondolat.

Az emigráció léte vérpatakat fest. Így vérzik el a menekült és kalandor magyar egyaránt. Csak nem mindegy, mit hagy hátra. A küldetését mennyire veszi komolyan. Mert a kiszakíttóság kötelesség és küldetés is egyben. Folyik az idő árkában a kiszabott lehetőség. Ezért hegedül, már megtanult szárnyalni a kottákkal, minden hegedűvonás egy elrugaszkodás Simándi Ágnesnek. Egy lehetőség: közelebb kerülni a Teremtőhöz, az angyalok karához, a mélytitkú jövődők megszólításához, s ebben az utazásban minden elem a helyére kerül. Az is, hogy mit akar az ember, s hogy ő is ezt akarta-e, ezt a létformát a Nagy Tavak visszafojtott igazát, visszafogott magányát.

Ez a labirintus, amelyben alkot, él, nem napvirágos, és a felvetett kérdésre mindig nincs válasz: mennyi az öröm most és mennyi még? A haláltáncra készülő lélek játékát vagy kifeszített végérvényességét keresi a költő? A kezdetben, a reggeli fényben való elindulás csatakos, zöld ösvényén mára mit lelt? Az erdőn átjut-e az ember, hol a fény is csak érzékelhető, de lassú tapintás csupán, s míg keressük a kivezető utat, hány elhullt tetem mellett kell elhaladni. Csapdákon áthaladva az angyalok, tündérek várnak-e és bukásaink végén megvan-e még a talpra állás bizonyossága? Mi, erdőlakók, kikben erdő nő, mint benne a vers, s egygé válás élményében választ kapunk? Igen: lehetőséget, hogy kijutunk belőle, megtisztulva és megteremve. Az előre tekintés feladatával.

Ezért kell elolvasni Simándi Ágnes könyvét, mert ő akar és képes segíteni az erdőlakó lénynek, lehalkított önmagunknak, a csak álmodóknak, de már nem álmodozóknak. Otthont ad kötetében az otthonkeresőnek. A ruhátlant ragyogásba öltözteti. Hazatalál általa a kereső ember és a harchoz páncélját adja kölcsön. Ostoba fenekedésekkel szemben szavai erejét kínálja. Zsebünkbe csempészi észrevétlen a megoldás kulcsát: önmagunk elkóborolt hitét, hogy képesek legyünk az erdőből kitalálni. Mert Isten dekrétuma, hogy ott kell élnünk, ahol vagyunk. Ismeretlen stigmát éget ránk ez a kötet. Mély jeleket. Az övéit. Így ereszt útra és keresésre Simándi Ágnes.

(Concord Média Jelen, 2012)

Bene Zoltán

Évtizedek múltán

...furcsa volt az az ezerkilencszázkilencven, jóbarátom, mesélte évtizedekkel később Pósa egy (előbb nyugat-, majd egységesen) németté lett ismerősének. Mi harmadikosak voltunk, még éppen nem szavazhattunk, a negyedikesek viszont már többségükben igen. Gondoltuk, ők a többségi társadalom, ma már erről semmit se gondolunk. Legalábbis én nem, egykomám, az a nagy helyzet. Az órák közötti szünetekben a WC-re jártunk dohányozni, közben parázs politikai vitákat folytattunk. Röpködtek az emdéefek, fideszek, szadeszek. Egyikünk kijelentette, hogy ötvenhatot ő sose fogja forradalomnak tekinteni (néhány esztendő múltán ugyanez a személy mély, meggyőződéses nemzeti elkötelezettségéről vált közismertté), mások akasztották volna Grószot (Grósz meg, vélhetően, akasztott volna minket, ha tehetné volna). Egy évvel fölöttünk járt az egyik későbbi államtitkár fia, ügyesen focizott, a haja divatosan belőve, mindig szép lányokat ölelgetett. Apuka időnként feltűnt a tévében jól ápolt szakállával, hogy cirkalmas mondatokban, természetellenesen artikulálva csúnya dolgokat mondjon a kommunistákról. Sokan őszintének hitték, én a magam részéről mindig gyanakodtam. Mára annyit megtudtam, hogy valamiféle tisztázatlan viszonyt ápoltak vele Kádár titkos szolgálói, ezerkilencszázkilencven utáni, pár évig tartó intenzív politikusi pályafutása során meg sikerült egy villára szert tennie a kies Budán. Másról nem tudok, ami természetesen nem jelenti, hogy nincs más, ugye, lelkem, ebben megegyezhetünk. De térjünk vissza a tárgyhoz, vagyis az ezerkilencszázkilencven körüli évekre, már ha ez a tárgyunk, és elismerve, hogy amennyiben ez az, hát a budai villa a legszorosabban idevág, mi viszont csak tegyük úgy, ahogy Pósalaki bácsi. Szóval, ezerkilencszázkilencven. Az államtitkárság küszöbén álló férfiú ivadéka a folyosón, az udvaron, a tornaöltözőben egyaránt bennfentesen hallgat. Sokat sejtető némaságba burkolózik. Még a tus alatt is így tett, barátom, miközben nagy gonddal a farkát szappanozta tornaóra után. Leginkább szánalmas volt. Nem tudom, akkor is így éreztük-e. Sokan most se érznek sehogy, a mai tizenhét éveseknek meg magyarázni is hiába próbálnád, tesó, ide jutottunk. Őket legfeljebb a zene érdekli, bár nem úgy, ahogy annak idején minket, ők csak sikeresek akarnak lenni általa. Celebek, vagy mi a faszom, ezzé tettük őket, növényekké, na, ja. Mert a zene például sokat jelentett nekünk is, csak másképpen. Hogy mást ne mondjak, az independent rockfesztiválok a ligetben, ahogy énekeltük az F.(uck) O.(ff) Systemmel: „Ha eljön az idő / És nem mondhatom el: / Miért nem tettél semmit akkor még, / Mikor már mindent tudni kell?! / Megkaptál már mindent, / És könnyek nélkül nézed a testeiket. / Csak állok érzéketlenül, / Míg eltemetik a jövőt veletek. / A múlt bennünk

él, úgy fáj. / A pillanatnak élünk, / És a holnapra nem gondolunk már.” Hát, tényleg nem gondoltunk. A múlttal voltunk elfoglalva, a dolgok végre-valahára a helyükre kerülnek, véltük. Bazi nagyot tévedtünk, az igaz, nem is sokkal később, mint ezerkilencszázkilencven. Emlékszem jól erre is: „Rajtamaradt télikabát, / forró letél, nagy, lomha takaró. / Kigombollak, télikabát, / vitorlázunk szélben, mint a hajó. / Nyomj a földhöz, télikabát, / el ne szálljak, érzem a hajlamot. / Mit szólsz hozzá, télikabát? / Megértük az új tavaszt.” Cseh Tamás énekelte Bereményi szövegét, és mi úgy éreztük, lehet szerencsénk. Ma sem tiszta, miért nem lett. Nyilván bennünk van a hiba, na, ja. És nyilván rajtunk kívül is akad. Persze, azt nem állítom, hogy mindenki a változásokkal meg értelmes elmélkedésekkel foglalkozott ezerkilencszázkilencvenben, merthogy korosztályom jelentős része (példának okádek) a testi élvezeteket részesítette előnyben, mi tagadás, magam sem ritkán. Valóságosan vagy imagináriusan. Egy haverom például gyakorta mondogatta, hogy ő mindig bőkezűen adakozik a nőknek: az utcán járva-kelve mindegyiküknek kívánatos puncit képzel a lábai közé. Erről meg most jut eszembe: egy nagy magyar író jóval később leírta ezt a mondatot: „A nemiség már nem a régi, mióta a nők is élvezik, mondta egy öreg barátom.” Hát, én nem tudom, döntő többségükben élvezik-e. Hiszen ugyanezen nagy magyar író vetette papírra a következő évezredben azt is, hogy: „Ha egy nemi aktusban veszel részt, azt akarod, hogy körülötted minden veled foglalkozzék, rád figyeljen. Mindenki zsarnok, ha a paráználkodásról van szó.” Én meg, jóbarát, bevallom neked, hogy attól tartok, nem csak akkor, révedt el Pósa tekintete hangyányit, mielőtt ekként folytatta volna: ezerkilencszázkilencvenben éppen a zsarnokságtól hittük megszabadulni magunkat. Naivitásunk nagyobb volt balfaszágunknál is, na ja. Pósa a szőke germáná avanszált fekete kunsági legényt fürkészte, közben sört hörpöltek, mert a bor ideje már elmúlt, habár éppen visszahozni szándékozták álmodozó férfiak és nők (az igazi bort, nem azt a mindenféléből erjesztett lötytyöt, amitől a szegénység még szegényebbé válik, és visszavonhatatlanul testi-lelki nyomorba dől). „Itt a hatalom, a sör, a vér, a sár / egymásba ér az unalom meg az izgalom. / Itt türelem, a bor meg a tiszta vágy / rég megadta magát! És nem népszerű, / mert nem célszerű dolog és ébredése nincs, / csak teljes, véges tévedése!” – énekelte Pósa rekedtes hangján a PG csoport dalát. Többet azonban ne énekeljünk, vélekedett, s így beszélt: Abban az évben focivébé is volt, a csúfos mexikói lebölgés után nem jutottunk ki (és azóta is csak távolodunk egyre), pedig izgalmas világbajnokság volt, például utoljára szerepelt Csehszlovákia. Utána kisvártatva szétesett. Jugoszlávia szintűgy. A Szovjet Birodalomról nem is beszélve, bár az mostanság mintha újra-épülne, na, ja. Emlékszem Maradona könnyeire a döntőben és a kameruni fiúkra, akik többet érdemeltek volna. És emlékszem arra is, mikor még azt hittük, él a magyar foci. Spanyolország után, Mexikó előtt, tehát két VB-döntő között vitt ki

apám egy SZEOL-meccsre. Akkor a Szegedi Olajbányász NB I-es volt, én meg úgy hatodikos lehettem. Nem emlékszem az ellenfélre és az eredményre se. Arra igen, hogy szotyolát köpködtek körülöttem, élvezetesen ocsmányul beszéltek, és mikor a szegediek gölt rúgtak, egy megtermett fickó a magasba emelt. Nem hiszem, hogy egyetlen ember is lehetett azon a meccsen, aki azt hitte, ezerkilencszázkilencven majd fordulatot hoz. Én pláne nem, kis, hatodikos hülye. Ezerkilencszázkilencvenben meg azt nem hittem volna, hogy ez az egész ilyen nehéz és ilyen kilátástalan lesz. Hogy ennyire nem maradnak oldalak és ideológiák, ennyire nem marad semmi a pénzen meg a hatalomóvason kívül. Pósa keserűen legyintett egyet, a szőke germánna avanszált fekete kunsági legény pedig nagy komolyan úgy bólogatott, mintha értené, miről van szó. Sokáig nem szóltak. A minap álltam a Dugonics téren, várakoztam, törte meg a csendet Pósa a következő korszó kezdetén. Éppen nem volt a fülemben zenedugó, csak nézelődtem bávatagon. Sötétedett, mert így, télelőn korán sötétedik. Ismerős nő ment el mellettem, rájöttem, hogy a tévéből, valami aktuális „sztár”-műsorvezető vagy hasonló. Szomorkodtam, hogy az ilyenek a mi városunk utcaköveit is koptatják, nem csak a világvárosban lebzselnek. Tébláboltam, egy barátommal beszéltem mobiltelefonon, elsírtam neki nyomoromat, émyemet az állandó pitiáner taposástól, amit magam körül látok, hányingeremet mindattól, amire nem gondoltunk ezerkilencszázkilencvenben... Jó hosszan és nyilvánvalóan hihetetlenül unalmasan fejtettem ki mindezt, aztán elbúcsúztunk. Lődörögtem tovább. Áll ott, lődörgésem színterén egy pékség bódéja. Tudod, lelkem, olyas, amilyenekből péksüteményeket árusítanak az éhes járókelőknek. Amikor felpillantottam a homlokzatára (a közvilágításnak hála), Sík Sándor egyik versének részletére lettem figyelmes. Bizony Isten! Egy péküzem elárusító-bódéján Sík Sándor! Egyszerre csudajó érzésem támadt... – Pósa hirtelen elhallgatott, nézte nyugatra szakadt egykori cimboráját, a szőke germánna avanszált fekete kunsági legényt. Tudta, hogy fölösleges volt eddig is minden egyes szava, tisztában volt azzal, hogy ezután is az lesz, de azért a verset, a *Megértettem, hogy kenyérnek születtem* címűt még fölolvasta a zsebébe gyűrt, piszkos papirosról. Miután befejezte („...kínban kel meg a kenyér / Emberfálatnak.”), felpillantott és így szólt: hát, ennyi azért jó irányban változott, jóbarát, na, ja. Azzal Pósa kihörpintette maradék sörét, és köszönés nélkül hagyta faképnél a valahai barátot, rá se hederítve a hátának ütköző méltatlankodó kiáltásokra...

Ráduly János

Versek kicsiknek és nagyoknak minden évszakban

Csatáné Bartha Irénke: Csillagórző csodaerdő

A gyermekvers „az irodalom fájának olyan ágain található, amelyeket a gyermek elér”. (Németh László)

A költő gyermekkori mese-, monda- és versélményei szorosan kötődnek versvilágához. Legkisebb gyermekként, három nagyobb testvére sokat énekelt, verselt, rigmusokat, mondókákat mondott.

De a székelység soktitkú világában szinte az anyatejjel szívta magába ennek a tájnak csodás rejtelseit. Ugyanezt tette később saját gyermekei, majd diákjai lelkébe csepegtetve.

„A mesék világa rokon a gyermekversekével, fontos: megőrizni a gyermeki lélekben mécsesként világló varázsfényeket, a csodát, s azt tovább adni, hogy a késői utódokban lánggá terebélyesedjék.

A gyermekversírást igazi kihívásnak érzem, olyan feladatnak, amellyel adósa maradtam azoknak, akikhez egész életemben szoros szálakkal kötődtem, - a gyermekeknek – kicsiknek és nagyobbaknak egyaránt. Lelkem tele van olvasott, halott, átélt, saját fantáziám erejével elővarázsoltt történetekkel, különös színekkel, ízekkel, illatokkal, sajátos formákkal, mozdulatokkal, melyek felém integetnek az idő varázsbokráról” – így vall a kötet szerzője a versek keletkezéséről.

Valóban a csodák csupán karnyújtásnyira vannak tőlünk, hát igyekezzünk észrevenni, gyermekeinkkel is észrevetetni, mert a bajban a túlélés eszközei lehetnek.

Tudom, hogy teljes életünk emlékeit képtelenség megőrizni, de a fontosabbak megmaradnak bennünk, és „a hátunk mögül a lábunk elé világítanak apró mécsesként. Rendre felnövünk és eladósodunk. Törleszteni kell mindazt, amit mi is gyermekként szüleinktől, testvéreinktől, faluközösségeinktől, embertársainktól szívjószágban, léleklemelegítőként kaptunk a hosszú vándorútra.” (Sütő András)

Amikor a szerző verset ír a gyermekeknek, saját gyermekora csodálatos képeit átörökíti, mintegy hagyatékozza az utódokra. Ott csillog a versekben az ősi derű, a mosoly, a hitből táplálkozó biztató szó ereje, a kifogyhatatlan optimizmusa. Kicsit ő is gyermek lesz újra az átélés örömeivel, huncut kópéságaival azonosulva.

A versekben jelen van a gyermekké válás csodája, az örök kíváncsiság, a titkokra való rácsodálkozás, az újrafelfedezés vágya, öröme.

Versei világát áthatja a szépségbe, a jóságba vetett hit. A derű, optimizmus hang-

ja a visszatérő refrén, melyre saját bevallása szerint tudatosan törekedett. Minek mérgezni a gyermeki lelket az élet komor színeivel, túl korán minek feltárni a veszélyeket, a tragédiákat, a kitaláltottság, a szeretetlenség, az elmagányosodás kínjait? Romlatlan lelküket óvni szeretné még egy darabig ezektől a negatív hatásoktól.

A kötet versei zenélnek, „csiripelnek és dúdolnak az idő forgószínpadán” (a szerző).

Klasszikus és modern formák váltakoznak, a szó erejével röptetnek a gyermekkor szépséges tájaira, a minket körülvevő természetbe, sajátos állat- és növényvilágba. Mindenképpen emberközeli világ ez a külső és belső tereken egyaránt: *Erdőben, Hinta, Látod a fákat? Hová tűntek?, A vakond, Rövidlátó ürge, Rigócska, Eltévedt méhecske, Katángos, Bóbitatánc, Dúdolócska, A kankalin álma, Kék iringó, Dal a pitypangról. Nyaral az egész világ, A futóka, Egerkaland.*

A gyermekversekre jellemző sajátos tematikákat fedezünk fel, életszerű konkrét helyzeteket teremt: *Nagyerdei Benedek, Csillagőrző csodaerdő, Inci-finci, A bagoly, Meseágon, mesefádon, Pipitér,* gyermekalakokat: *A szánkó, Tanítanálak, Ismered? Hóember, Jégeső, Halak tánca...* Gyakran gyermekméretekhez, igazít kicsinyítéssel segítve a beleélés boldogságának folyamatát (*Kengurú-kaland, A tengelicék, Papagáj Bözsi és Papagáj Dönci*) játékos humorral fűszerezve.

Meghittség, otthonosság hangulata árad verseiből, a játékoság, a más szerepébe bújás lehetősége: *Fejtetőre állt világ, Át a pallón, Fürj mama, Bagolyvacsora, Leng a hinta, Mikoltnak és Saroltnak, Kicsi Mózsi, Furcsa hóember* – az identitástudat, az önazonosság megőrzését segíti.

Hitelesség, élményszerűség érvényesül a versekben, békés, otthonos tájakkal olyan világ, ahonnan nincs száműzve még a természet: *Erdőben, Áfonyásban, Dúdoló, Varjú hessegető, Kakasmandikó, A patak, Csodapatak, Eltévedt katicabogár, Különös vendég, Az első kakukkszó.*

A gyermek magatartását a játékoság, a kíváncsi szemlélődés, a fantáziálás, a beleképzelés jellemzi. Minden apróságra érdeklődve néz: a legkisebb bogárra, falevélre, virágra szálló méhecskére, szitakötőre, lepkére. Ezért is tölt el örömmel a könnyed játékos stílus, mely a népi mondókákból, gyermekjátékokból, gyermekdalokból is jól ismert módon számos mókás rímre adott lehetőséget Pl.: *Fúj, fúj, Varjú hessegető, Dúdoló, Jön a gólya, Cserebogaras mondóka, Hallom, György-napra, Mosolygó, Vigasztaló, Csengő ring, Merre jársz?, Cickom – Fickom, Hull a gesztenye, Kémlelő, Szentjánosbogárka, A lepke, Cinkeálom, Szeszélyes szél, Hintázó póklány, Körteszüret.*

A titokzatosság, a titkok világa nagyon fontos a gyermek számára, hiszen ilyen helyzetekben éli át az igazi szabadságot. Alapjában véve a gyermek kiszolgáltott a felnőttek világának. Fantáziálással, beleéléssel alkot magának egy világot,

ebben elhelyezi önmagát, miközben összemér, hasonlítja, így fejlődhet önképe, önazonossága, a magához mért világról szerzett egyre több, érdekesebb, realisabb ismeretekkel. Jó példái ennek a *Mesefádon meseágon*, *Csillagmadár és vackorfa*, *Csillagőrző csodaerdő*, *A szél arcai*, *Dallamok*, *Nyaral az egész világ*, *Mosolygó*, *Ellenszer gonoszságra*, *Örömutazás*, *Csodapatak* című versek is.

Csatáné Bartha Irénke gyermekverseinek sokszínűségén sokféle hatás kimutatható. A népköltészet tiszta forrásanyaga, a klasszikusok: Arany, Petőfi, Móricz, József Attila, Ady...

A modern gyermekversek mesterei: Weöres Sándor, Szabó Lőrinc, Károlyi Amy, Nemes Nagy Ágnes játékverseinek hangulatisága, Szilágyi Domokos, Páskándi Géza, Ráduly János, Tarbay Ede mesei megszemélyesítésű természetversei, legfőképpen a tanításban is gyakran használt Kányádi Sándor egészséges bolondozással, csillogó népi humorral, életbölcseccsel átszótt gyermekversei.

Számba véve a versek formai jellemzőit, megállapíthatjuk az egyszerű mondat-szerkezeteket, a tömörséget, de ráerősítenek a gondolatritmusra az ismétlések, párhuzamosságok, refrénszerű kiemelések a szavak tartós rögzülését segítve. Gyermeki kicsinyítéseket gyakran használ, meghittség, otthonosság hangulatát keltve az olvasókban. Gyakoriak a nyelvi játékok pl. *Szófacsaró*, *Szótekerő*, *Cserebogaras*, *Dúdoló a, dúdoló... Dallamok*, *Sír a szél*, *Vonzás és taszítás* című versek. Jelen vannak a néphagyomány kínálta formai kifejezések, a magyaros ritmus, erőteljes zenei megformálás, könnyed, játékos hangalak, dal, tánc. A játékosságot így segíti a dúdoló, táncoló ritmus: *Dúdoló*, *Dúdolócska*, *Csengő ring*, *Csiszicsuszi*, *Cserebogaras mondóka*, *Kicsi nyúl*, *Csacska locska*, *Hintáztató*, *A lepke*, *Sündisznó a bálban... Mosolygó*.

A játékos képi világhoz társuló zenélő, dúdoló, csiripelő ritmika, tréfás kedv, játékos humor teszi olvasmányossá ezeket a verseket, igazi gyermekköltészetbe való elemei, nyelvtörő típusú versei felébresztik gyermekolvasóiban a nyelv, az anyanyelv szépségének csodálatát, s talán sokukban a játszi kedvet az „utánzásra”, a kísérletezésre.

Egységében értékelve a kötetet, örömmel tesz eleget ennek a feladatnak a szerző, jó csapásokon jó irányba halad.

A költő felidézi a bölcső környéki szavak hangulatvilágát: a gyöngyöző nevetést, a bájos kópéságot, a szeretet felé kinyújtott kezek és lelkek rebbenését, a gyermektekintetek őszinte csillogását. Ő is tudja, és Sütő Andrással vallja: „Akik kiléptek e bűvös körből, csak a gyermekkel jutnak vissza az egyetlen lehetséges otthon égtájai alá, a gyermekkel, aki anyanyelvének ösvényein elindulva, és másféle táj-hazákba jutva küldheti köszönetét az egyetlen lehetséges indíttatásért a „bölcső” felett virrasztóknak”.

Mert van és lesz számonkérés: gyermekeink és unokáink tekintete. Ahány szép

és jó szóra váró gyermek, a jövőnek megannyi lámpása. Vigyázzunk fényükre e meglódult időben!

A második részben a lélek fény-árnyék változásait is nyomon követhetjük az évszakok örök körforgásában.

Csatáné Bartha Irénke versei beleilleszkednek a kortárs gyermeklírátörekvéseibe, a kísérletező szándék mellett a modernséggel párhuzamosan jelen van a klasszikus hagyományok tisztelete.

(Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Eger, 2013)

Marics Krisztina

Aknay Tibor: A galamb szárnyverése

Egy barna kép, melyen hosszú levélszár fut keresztül, és legördül róla egy harmatcsepp. – Ezt látni a kötet fedőlapján.

Az sem kizárt, hogy maga a szerző készítette, ugyanis Aknay mellett, hogy író, fotóművész is. Egyfajta előzetes üzenetként fogtam fel a borítót, mikor kézbe vettem a novellafüzért, hiszen a barnított kép olyan, akár egy régi fotó, s akárhányszor rápillantottam, a fókuszban kifehérlő harmatcsepp olybá tűnt, mint egy titkos könny. Ez a képzettársítás a kötet elolvasása után még inkább igazolást nyert.

A kép hű maradt a tartalomhoz egy mesteri mimézissel. Egy egyszerű, mégis nagyszerű törvényszerűséggel játszik Aknay, mely alapján az egész történelem felépül: levelek kapcsolódnak szárukkal a gallyakhoz, mint ahogy az emberi döntésekből sorsok kovácsolódnak. A gally úgy kötődik az ágakhoz, az ág a törzshöz, ahogy az emberi sorsokból és embercsoportok működéséből épül a történelem egy mindenre kiható, nagy egészé. És ugye ott van a harmatcsepp, vagyis a könny, mivelhogy semmiképp sem lehetséges, hogy mindenkinek jó legyen, főleg egy olyan időszakban, melyben ezen történetek döntő része játszódik.

Pontosan kilenc novellát tartalmaz a kötet. Nem tudom, véletlen-e a szám. Van-e jelentősége a kilencesnek, de valamiféle telitalálatnak érzem.

A kilenc a számmisztikában kettős jelentéssel bír. Egyrészt a nyugalmat és békeséget, másrészt az indulatokat, az erőszakot, a kegyetlenséget, de egyszerre a küzdőképességet is szimbolizálja.

És az egész mű mintha pontosan leképezné ezt a furcsa, önmagával is ellentétes, feszültségektől pulzáló érzésdimenziót. Aknay írói stílusa ugyanis gyönyörködtező, olyan nyelvi varázssal szövi történeteit, mellyel igazi esztétikai élményt kínál olvasójának, hamisítatlan szépirodalmi beszédmódról tesz bizonyosságot. Mégis a téma, amiről ír, az a menekülési utat nem kínáló, kegyetlen világ, melybe a szereplőit behelyezi, szinte emészthetetlen!

Kilenc gyönyörűen megírt novella, a háború szörnyűségeiről, kilenc történet, a kilences számmisztikai kettősségével, melyek egymástól különállnak, mégis, valami szövegek fölött álló, egyfajta láthatatlan rendszerező erő szoros egységbe köti őket. Minden novellának más szereplője van, nincsenek visszatérő alakok, mégis szembeötlő közös tulajdonságuk, hogy képesek betörni az ember szellemi országába, és ott önállóságra tudnak törni. – Ez persze nem elrettentés, inkább tapasztalat és realitás!

Hisz gondoljunk csak bele! A világháborúban történt szörnyűségek, még ha nem is konkrétan velünk, de őseinkkel, közeli rokonainkkal, hozzátartozóinkkal, igenis

megtörténtek! Miért is lenne megdöbbenő, hogy érzékenyek vagyunk rá? – És éppen ezért nehéz szembenéznünk velük! Nehéz állni a múlt évszázad gyilkos, lefegyverző tekintetét, hiszen a legszívesebben inkább elfelejténénk!

De a szőnyeg alá söpörni semmit sem lehet, viszont a folytonos önvád és önsajnálát sem megoldás! Ami megtörtént, az megtörtént. De amíg a történelmi tények statisztikákban beszélnek, addig egy novella hús-vér emberek szenvedéseit mutatja be.

Nem csoda, ha bensőnk összezsugorodik, és előfordul, hogy könny szökik a szemünkbe, amikor a háború áldozatainak történetét olvassuk. Nem csoda, hiszen tudatalattinkban ha nem is olyan könnyen elérhető rétegekben, de valahol mélyen, mintha kódolva lenne őseink élményanyaga is, és génjeinkben hordoznánk a régiek sérelmeit és megaláztatását. Ez lehet talán az a kapocs, mely ott áll az egyes novellák közt, ezért érezhetjük mégis összetartozónak az egyébként különálló műveket.

A kötetbemutatón lehetőségem volt feltenni a kérdést az írónak, hogy milyen részben valóságosak a könyvben közölt történetek. Azt a választ kaptam, hogy tökéletesen egyik sem fedile a teljes valóságot, de az elsődleges forrásuk a saját életéből vett és hallott példák.

Az egyik legmeghatározóbb olvasói élményem a kötet novellái közül az *Ilhana* volt. Épp munkaidőben ültem egy egri borozó pultja mögött, és mivel épp nem akadt vendégem, akit kiszolgáljak, elővettem a kötetet. Egy pár sor után mintha már nem is a borozóban lettem volna, úgy tárult elém a leírt jelenet.

Egy utcán fiatal lány hegedül, akit egy idős öregember hall meg. Köztük hatalmas korkülönbség, és mintha semmi közös nem volna bennük. Mígnem felcsendül egy ismerős szólam a hangszer húrjain. Az idős úr a háborúban elvesztette az unokáját, a lány pedig a nagypapáját. A háborús zene lett a közös pontjuk, és persze a mindkettőjüket sújtó, egy életet meghatározó személyes veszteség. A történet mondanivalója és keserű szépsége pedig, hogy amit az élet az egyik kezével elvett tőlük, a másikkal, ebben a furcsa pillanatban, ebben a különleges élethelyzetben visszaadja: úgy tekintenek egymásra, mint egy régen elveszett, most mégis újra előkerült részükre.

Szintén a már említett kötetbemutatón hangzott el az a kérdés, hogy mit jelent ezekben az írásokban ez *eltelt idő*. A szerző így felelt: „*Az idő sebeket gyógyít, de azokat néha fel kell tépni, hogy gyógyuljanak.*” – Ezzel mélységesen egyetértettem.

A múlt felett nem lehet szemet hunyni, mert a múltunk az identitásunk egyik fő fundamentuma. Persze ez nem azt jelenti, hogy a múltnak kell élnünk, de nélküle nem lehetünk tisztában saját magunkkal sem igazán!

Bár minden kornak megvan a saját hibája, de én legalább elmondhatom, hogy biztonságos kórházi ágyban születtem, nem pedig „két bombázás között”, ahogy az *Ősök kertje* című novella főszereplője.

Elmélázva forgatom kezemben a barna könyvet. Belegondolni is elrettentő, hogy miként éltek *ők*, a létbizonytalanság és kiszolgáltatottság káoszában, és mégis megteremtettek nekünk egy olyan világot, melyben jómagam is élhetek. Ami akkor megtörtént, az a sok szörnyűség, még ebben a szépirodalmi stílusban is szívbemarkoló, nehezen emészthető. Sőt, így talán még inkább az.

Viszont ha átdolgozzuk magunkban ezt a pár történetet, egy másik nézőpontból is rá tudunk tekinteni erre a sötét időszakra. Ahogy maga a szerző is mondta, néha fel kell tépnünk a sebeket a gyógyuláshoz, néha engednünk kell, hogy fájjon, de cserébe közelebb kerülhetünk a teljes igazsághoz. Valamiféle jótékony megértésbe emelkedhetünk, és rátekinthetünk arra a mély, sötét völgyre, melyen túljutottunk.

Végezetül visszakanyarodnék a bevezetőmben leírt eszmefuttatáshoz, a kilenccsel kapcsolatban. A bűvös szám felkorbácsoló kettősségén túl bennem mindig is egyfajta hiányérzet keletkezett: kilenc, amely egy híján tíz, mely majdnem kerek, de mégsem az. Talán ebben az esetben a kiegészítés épp a mi feladatunk! A kilenc történet után hozzá kell adnunk a sajátunkat, hisz rajtunk áll, mit kezdünk a benne foglaltakkal. Rajtunk áll, hogyan illesztjük be önazonosságunkba ezeket az emlékezetünkől hiányzó mozaikkockákat. Rajtunk áll, hogy miként élünk együtt a génjeinkben lappangó ősi részünkkel. Egy biztos: ez a kötet segít, hogy bátran szembenézzünk a múlttal s vele együtt önmagunkkal.

(Magánkiadás, Budapest, 2012)

Oláh András

Agyonsugorított számárőrünk

Sz. Tóth Gyula: *Tanári notesz* – 6.

Kezdjük az elején. Már akkor fölkaptam a fejem, amikor észrevettem, hogy Sz. Tóth Gyula jegyzeteinek 6. kötete a „*Számárőrünk*” alcímet kapta, ami egyértelmű utalás Balzac regényére. (A legendák számárőre csodás erővel bír, általa minden kívánság teljesül, de ugyanakkor a kívánságokkal egyenes arányban zsugorodik is a mérete, elfogyása pedig a pusztulást jelenti.) Az alapötletet Balzac Hoffmanntól vette át, de azóta is sokan felhasználták (leg híresebb újraköltése Wilde: *Dorian Gray arcképe* című regénye). Balzac hőse éppen öngyilkosságra készül, mivel minden pénzét elkártyázta, egy nagyvilági nőhöz fűződő szerelme pedig teljesen összezavarta, s az utolsó pillanatban bukkan rá a számárőrre.

A párhuzam jogos, lehetőségeink jó részét már mi is eljátszottuk. Fogytán a kapaszkodó. De leginkább: fogytán az *idő*! A nosztalgia pedig („tegnap minden szebb volt”) nem jelenthet valódi kiutat. Ahogy a nemzetünket a világ előtt nevetéséssé tevő széthúzás, az egymásra acsargó pártpolitika sem. A szerző nem akar direkt módon politizálni. Csak hát az emberi élet több szinten zajlik. Így elkerülhetetlenül beleszivárognak mindennapjainkba a különböző oldalak harca. Nyilván nem véletlen, hogy Babits versét választotta mottóul: „*Ki állíthat / jobbra vagy balra engem? / Labdázatok, mindenkié vagyok! / Csak majd az Isten / ha az Ítélet trombitája szól, / állítand jobbra vagy balra. / A többi játék. (Noha sírnom kell rajta.)*”

Mit rejtenek a 6. notesz lapjai? A korábbiakhoz hasonlóan hosszabb-rövidebb bejegyzésekben naplószerűen rögzítik az élet dolgait. Az alkalmazott műfaj sajátos volta révén sokféle téma, sokféle forma elfér noteszben. A szűkebb és tágabb élettérben felbukkanó jelenségek foglalkoztatják a szerzőt, jegyzetei az emberi magatartások társadalmi mozgásformáit villantják föl, különböző élethelyzetekben, magán- és közszinten.

A kötetben ragyogó példáit látjuk annak, hogy a leghétköznapibb eset is meszezebbre mutat, párhuzamok vonására ad alkalmat – gondoljunk csak a közlekedési szabályok megszegőire. „*Engem az indexelés izgat – írja Sz. Tóth –, annak hiánya zavar. Ha valaki nem akarja jelezni mozgását, a mozgásában beálló változásokat, az semmibe veszi a másikat. Az fütyül a másik emberre, annak a másik nem társ. Úgy tűnik, közös úton haladunk, de ez látszat (...)* Az ilyen a közéletben sem indexel. Csak villog.”

Mindennapjaink pedig tele vannak ilyen villogásokkal. Meg brutális ki- és be-

szólásokkal. Némelyek már messziről villognak. Luxemburgból, Brüsszelből, Párizsból. Fölényesen, pökhendien. A helyzetet nem is ismerik, nem is akarják ismerni, de fölényesek, lekezelők. Nem véletlenül szentel tág teret a szerző a médiatörvény és a magyar alkotmány körüli nemzetközi acsarkodásnak, amit belülről (itthonról) is szítottak erősen.

„*Mi hát a szabadság?*” – erre a kérdésre is több szinten keresi a választ a szerző. Szinte mindegy, hogy a Széchenyi fürdő úszósapka-viselési kötelezettsége kerül szóba, vagy a szocialista kormányzat regnálása idején az MTA filozófusainak kiutalt tömérdék támogatás. Miközben a Kádár-korszak egykori lukácsista filozófusai azt szajkózták, hogy üldöztetés folyik, míg ők súlyos tízmilliókat használhattak bizonytalan kimenetelű témák kidolgozására, jó néhány folyóirat honoráriumot sem tudott fizetni. A szellemi termék pénzforgalmi megítélése meglehetősen zavaros – szögezi le Sz. Tóth.

De említhetjük az alkotmányozás kérdését is. Az Unió egyes teoretikusai megkérdőjelezték, szerepelhet-e az alkotmányban olyan tartalom, ami a kereszténységre, Istenre utal. Ide sorolhatjuk a Himnusz-vitát, a kereszténységre és a Szent Koronára való hivatkozást. (Sz. Tóth hatásosan citálja a luxemburgi himnusz nyersfordítását, amelyben ugyanúgy megidéztek Isten, mint Kölcsey Himnuszában.)

Kompország-voltunk Ady óta téma. De a globális világban már nem csupán el- és visszavágyunk. Komoly identitásproblémák feszülnek. „Csak lökdösődünk a globalizációs rengetegben”. (Elkeseredetten idézi a szerző az RTL Klub közvélemény-kutatását, mely a lakosság alapismereteit tesztelte március 15-ére vonatkozóan.)

Fontos láncszeme a naplónak a találkozások, a beszélgetések megörökítése. Történjen az nyilvános szerkesztőségi üléseken, irodalmi-művészeti előadásokon (azok szünetében), könyvbemutatókon, kiránduláson vagy éppen temetésen. Fűzfa Balázs, Tarján Tamás, Madarász Imre, Ködöböcz Gábor, Végh Attila, Michalkó Gábor, Kaiser László gyakori szereplői ezeknek a találkozásoknak. Töprengésre készítő gondolataik visszaköszönnék a könyv lapjain.

Érthetően tág teret szentel a szerző Zsolnai József személyének. Nemcsak a haláleset, a temetés kapcsán, hanem – oktatási reformok korát élvén – annak a pedagógiának is emléket állít, aminek Zsolnai a zászlóshajója volt, s ami mostanság elenyészni látszik, bár elemeit olykor elő-előveszik, s mint újszerűséget mutatják be mindenféle krakélerék. „*Magyarország kis ország, rosszul működő közoktatást nem engedhet meg magának*” – idézi a szerző a Tanár urat.

De szóba kerül sok más is: az üzletszerű kéregetések kérdése, az MR1 költészet-napi kívánságműsora, a benzinkúti megpróbáltatások, az otthon feketén dolgozó szomszéd, az uszodai normasértések, szemhunyasok sora, a *Hamburgi menyaszt-*

szony című operett betétdalának sajátos története (betiltásainak okai a nyilas-korszakban vagy a Kádár-rezsim regnálása idején). De terítékre kerül az ügynökkérés, a leleplező listák körüli rossz felhang és még rosszabb hangulat is.

Vissza-visszatérő témát jelentenek a szerző által publikált írások és azok visszhangjai – vagy éppen a várt reakció elmaradása. Fontos szerepet játszik a tanítványokhoz fűződő viszony, a barátokkal való kapcsolat ápolása – ezzel kapcsolatos gondolatait a szerző megőrökíti a kötet lapjain.

Szóba kerülnek megkerülhetetlen nemzetközi történések is (pl. az al-Kaida vezérének likvidálása, a görög és portugál válság – és annak nemzetközi megítélése), a fal építési hullám kordivatja (Sartre „*Fal*” című művének téziseit idézi a szerző – összevetésben a felvidéki Ruttka városának döntésével, ahol vasbetonfalat húztak a város roma és nem roma lakta negyede között, illetve az izraeli – palesztinokat elválasztó – izolációs fallal), és tág teret kapnak a hazai tragédiák is (pl. a kolontári iszapkatasztrófa).

Fontos és látszólag kevésbé fontos (amolyan hétköznapi) kérdések futnak egymás mellett a kötet lapjain, miközben élénk tárulnak az elidegenedés nap mint nap leolvasható jelei: a mosolytalan arcok, a mobiltelefonhoz tapadt fülek, az elhallgató barátok. Szamárbőrünk egyre rövidebb. Kevés kívánság teljesítésére maradt lehetőség. Itt az idő, hogy komolyan megfontoljuk, mit is akarunk.

Sz. Tóth Gyula szépirodalmi igényű jegyzetei egyben korrajzok is, az emberi létezés olykor kacagtató, máskor fájdalmas modelljei. Jó szívvel ajánlom az olvasók figyelmébe.

(Hungarovox Kiadó, Budapest – 2012.)

Petróczi Éva

Két világvándor – Pannóniából

Jánosi Olga: Hullámverte emlékezet; Szabó Kázmér: Életek kiállítása

Egy generáció választja el egymástól Jánosi Olgát és Szabó Kázmért, egymáshoz közeli időpontban, ráadásul ugyanannál a kiadónál, Pécs rangos könyvműhelyében megjelent munkáik között azonban minden erőltetés nélkül könnyű rokon vonásokat felfedezni. Sem az egykori Királyi Jugoszláviában, Pancsevóban, egy menekült orosz nemesi család tagjaként született, majd Dubrovnikban felcseperedett, azután Magyarországra, majd Taskentbe és Moszkvába keveredő színész-televíziós rendezőasszisztens-tolmács, sem az Afrikától Afganisztánig vándorló sebészorvos nem úgy és azt írta meg, ami kalandos életükből következett volna. Jánosi nem „Szerelem, CSEKA, halál” típusú családi rémregényt, még csak nem is színésznői önvallomást, Szabó Kázmér pedig nem „igazi orvosregényt” Cronin, Axel Munthe, Janine Boissard, Robin Cook vagy éppen a józan-szociologizáló, kongói orvosi éveit megörökítő Tanhoffer Lajos modorában. Ők is, közös kiadójuk is nemes merészséggel vállalták a sokkal kockázatosabb, kevésbé bestseller-ízű utat és küldetést. Bemutatni egy, a történelmi körülmények miatt hányatott sorsú asszony s egy saját választásának köszönhetően ugyancsak emberpróbáló éveket megélt férfi életének *belső történéseit*, egyikőjüknél hatalmas tényanyaggal, plasztikus helyszínrajzokkal, a másikuknál tetemes filozófiai tudással adva meg e történések felejthetetlen díszleteit. Jánosi Olga önéletírásában – magam is nagyszüleim neveltjeként – a dubrovnikai Revelin erődben töltött, nyomorúságos, mégis szívárványosan szép gyermekévek idéződnek fel bennem újra meg újra, ahol az idősebb generáció műveltsége, kultúrája, tartása és szeretete ellensúlyozott minden köznapi nyomorúságot, szűkölködést. Éppen úgy, mint esetemben az ötvenes évekbeli Pécs nem mindig pompázatos díszletei között. A Jánosi- könyvben nagyon magával ragadó és tanúságos annak a küzdelemnek nagyon érzékletes leírása is, amelyet az orosz anyanyelvű fiatal lány azért folytatott, hogy magyar nyelvű színésznő válhassék belőle. A szerző ezen a ponton ritka intelligenciával kikerül egy másik csapdát is: a hazai színészvilág kevéssé ismert alakjaként nem kérkedik, nem dicsekszik a „nagyok”, a „híresek”, a közismert pályatársak barátságával, hozzájuk fűződő kapcsolatát szerényen, tárgyilagosan, a legcsekélyebb „önfényezés” nélkül mutatja be. Ugyanilyen fegyelmezett és mértéktartó akkor is, amikor „szeretteiről, szerelmeiről” és anyaságáról vall, igazi nagyasszonynak bizonyul minden sorában, ő, a hol papundekli kuckóban, hol albérletekben, hol fű-

tetlen színészházban megbúvó főhivatású menekült. Szabó Kázmér regénye még annyira sem a tényleges utazások könyve, mint Jánosié, hanem sokkal inkább egy 21. századi Madách-parafraízis. Az ő önkereső főszereplője nem Ádám, hanem egy Johannusz nevű férfi, aki a „világnézetek boltjában” igyekszik fölszerelkezni egy életre való szellemi-lelki útravalóval. A boltos – aki maga az ördög – három portékáját sózza rá, a dialektikus materializmust, a darwinizmust, s egy ráadásnak adott Jézuska-képet, azaz egy csipetnyi kereszténységet. Johannusz ezzel a batyuval – még Bunyan *Zarándokját* s Ibsen *Peer Gyntjét* is felidézve az olvasóban – hét alakban jelenik meg előttünk. Ebből az epizódfüzérből számomra a kőkorszaki intermezzo, a kéjvagyó, mégis mélyen vallásos velencei kurtizán alakja, s végül, de talán elsősorban a sorstársaival Svájcban bandázó, hol részeg, hol kijózanodó ötvenhatos menekült figurája bizonyult a legemlékezetesebbnek. Egyikük sorsa sem boldog, egyikük sorsa sem teljesül be igazán, így tehát – az alakváltó Johannusszal együtt – a könyv vége felé megint csak ott találjuk magunkat a világnézetárus boltjában. Szabó doktor úr itt, a gondolkodás tudományának szenvedélyes barátjaként, ismerőjeként, szokatlan remediát kínál alapjában véve elhibázott életű hősének – és nekünk, mindnyájunknak. A filozófia vígasztalását, Szókratész, Plátón, Buddha szavainak bölcsességét. S bár őt nem említi meg, eszünkbe juthat napjainkban szokatlan receptúrája nyomán akár Epiktétosz, a sztoikus gondolkodás atyja is, aki ugyancsak az elmélyült töprengést, a rendíthetetlen nyugalmat ajánlotta a mindennapoktól megkeseredett-megalázott emberek számára. Szerencse, hogy Szabó Kázmérnak bel- és külföldön egyaránt olyan lelkes, állandó olvasótábora van már, hogy ő is, kiadója is ismételten megkockáztathatta egy ilyen elmélyült szöveg megalkotását és kiadását, szívós következetességgel utasítva el egy „igazi” orvosregény többnyire sokkal igénytelenebb, sokkal olcsóbb, de gyors anyagi sikert hozó világát. Aki igazán figyelmesen olvassa könyvét, az rájöhet: az író civil foglalkozása, a gyógyítás, a helyrehozása, a rehabilitáció szándéka ebben a könyvben is jelen van, csak nem látványos szikevillogtatások, defibrillálások, vészhelyzeti közhelyek közepette. Nem könnyű olvasmány, türelem kell hozzá, de feltétlenül megéri. Mindkét könyv ékes bizonyítéka annak, hogy a Pannónia Könyvek igazán rangos, életjobbító kiadványok ma, a 21. század második évtizedében.

(Pannónia Könyvek, Pécs, 2012)

Marics Andrea

Száz oldalnyi magyarság

Albert Gábor: A földieper levelei alatt

A főcím nem véletlen, röviden és tömören így jellemzem Albert Gábor esszékötetét, melynek ő *A földieper levelei alatt* címet adta.

Nemzeti történelmünk viharos tájaira kalauzol vissza minket az író, a 19. és a 20. század irodalmának göröngyös útjaira, elhallgatott, csodás művekhez és megsebzett költőkhöz. Olyan írók gondolataival és életrajzával találkozunk, akik megérdemlik az utólagos értelmezést. Akiket saját korukban nem értettek vagy nem is hallgathattak meg, mert amit leírtak, túlságosan igaz volt, vagy nem felelt meg a kor és a kormány követelményeinek.

Említhetjük például Berzsenyi Dánielt, akinek költészetéről egészen egyedien nyilatkozik Albert Gábor. Róla szóló esszéjében érdekes párhuzamot állít a Berzsenyi-versek belső utalásrendszerével (vagyis a mitológiai hivatkozásokkal) és korunk modern verseinek magánmitológiáival, az elvont, kihagyásos versírási móddal, amelyet szintén meg kell fejtenünk.

Valóban izgalmas eszmefuttatás, hogy a 19. század elején élő költő remekművei az avulással egyszerűen kifényesedtek a 20–21. századra, akár az idővel egyre nemesedő óborok. Ám ennél a színfoltnál még szebb az esszé végkicsengése és lényegi mondanivalója, miszerint „Berzsenyiről írni nem csupán tanulmányírói feladat, hanem vallomás is a magyar irodalom mellett”. Hogy miért? Mert a költő sorsának példázata, az általa „Berzsenyi-szindrómá”-nak nevezett jelenség a 20. században sajnos állandósult. A niklai remete tán az első megsebzett költő volt, de ugyanez a sors várt Kodolányi Jánosra is, akiről Albert Gábor szintén értekezik. A róla szóló esszében egy méltatlanul elfeledett művére és annak jelentőségére hívja fel az olvasó figyelmét, amely a maga idejében a kommunista elnyomás miatt nem fejthette ki hatását, de aktualitását ma sem veszítette el. Ez a mű a *Zárt tárgyalás*, amelyben Kodolányi feltépte és kitartha az ajtókat, hogy mindenki láthassa, hallhassa, mi folyik odabenn, ahol egy furcsa bíróság ítélete szerint az író halállal fizet állítólagos bűnéért, a kultúra védelméért. A törvényszék elnöke a liberális polgárság, baloldali szavazóbírája a marxista világnézet képviselője, jobboldali szavazóbírája pedig a nemzetiszocialista világnézeté. Érdekes módon mindhárom vádló teljes egyetértésben ítéli halálra a vádlottat, akinek bűne, hogy igazat mondott. Ma már evidens, hogy a náci és a bolsevik diktatúrát szinte teljesen megfeleltethetjük egymásnak, de akkor, 1943-ban-amikor a *Zárt tárgyalást* kiadták, ehhez az utaláshoz kivételes tisztánlátás és vakmerőség kellett. Hiszen a két „ellentétes”

diktatúra a közjük tett egyenlőségjelet elfogadhatatlannak, sőt rágalomnak vélte! Ennek ellenére Kodolányi már korábban rávilágított a sötét titokra, hogy valójában a két párt ugyanolyan mértékben elkötelezettje a lelki anarchiának és a káosznak, mivel elfojtják a kultúrát, és ezzel együtt a társadalmat is. Mihelyst kilép a teremből az író, a börtönőr megkérdezi tőle: „Aztán miért nem hazudott nekik, maga hülye?” A válasz mély hallgatás, ahogy – fájdalom –, a mű sorsa is ugyanez lett. Mégis úgy hiszem, hogy létezik egy másik, egy olyan törvényszék, ami az előbbinél feljebbvaló, ahol ezt az írók örök életre ítélik a kultúra és az igazság védelmének vádjáért! Ez a törvényszék valahol ott van az emberek szívébe, lelkébe építve. Ezelőtt a bíróság előtt teljesen nyilvánvaló, ami a börtönőrnek nem volt az. A válaszként kapott mély hallgatás, amelynek leple mögött szinte kitapintható a lényeg, pontosan úgy, ahogy Ottlik Géza mondaná: „Minél jobban ritkulnak a szavak, annál jobban sűrűsödik az igazság; s a végső lényeg a hallgatás táján van, csak abba fér bele.”

Legyen tehát ez a vigasz Kodolányi számára, a szavak nélkül kikiáltott igazság, amit nem kell magyarázni, és ami számunkra fényes példaként lebeg. Ilyenkor érzi igazán az ember, hogy magyar. Hiszen –ahogy Albert Gábor is hangsúlyozza egyik esszéjében-, a magyar kultúra és hagyomány nem bukott meg, csak megbuktatták, de romjaiban még mindig él és hat! A jelen feladata, hogy újra elővegyük az egykor élő képet, hogy talpra álljunk, hogy a magyar ember felépítse magát szétesett darabjaiból, és hogy megtaláljuk önmagunkat megnyirbált, megtépázott, de még mindig élő országunkban. Eme „szellemi honvédelem” mindnyájunk feladata, és ebben elsősorban a családok, az iskolák és az egyházak megerősítése szükséges, hiszen a hagyományteremtésnek és -gondozásnak ezek a legfőbb intézményei. Albert Gábor kiváló gondolata szerint: „Ha a magyar múlt értékeit újra bekapcsoljuk szellemi vérkeringésünkbe, annál nincs hathatósabb védekezés a kultúrapusztító erők ellenében.”

Emlékezzünk tehát! Emlékezzünk például Mednyánszky Lászlóra, a filozófus festőre, ki arisztokrata családból „menekült” a társadalom perifériáján élő emberek környezetébe. Kastélyban élhetett volna, a festői romok lábánál meghúzódó Beckó birtokon, ehelyett rongyos báróként hideg műtermekben és sorstalan emberek társaságában mozgott. *Más volt: ahogy az ókori görögök mondanák, „étosza” volt, hű volt saját belső elveihez. Lojalista lélek egy opportunistá világban: a 20. század elején. Jelentőségéről nem csak egy esszé mesél Albert Gábor kötetében. A címadó esszé főszereplője is Mednyánszky, tőle származik „A Földieper levelei alatt” gondolata is: „Egyik eszmém mindig az volt, hogy egy darab természetet fantasztikusan fölnagyított méreteken képzelek magamnak. Úgyannira, hogy az emberek a földieper levelei alatt sétálhatnának... A látóhatárt le kell sülyesztetni vagy magasabbra kell emelni. Ily módon fantasztikus méretekre lehet nagyítani,*

egészen önkényűen, és különös, hogy akkor van igazunk, mert minden, ami körülvesz bennünket, voltaképpen rendkívül nagy. Ami kicsiny és nevetséges, az látszat. Minden ember a nagyság csodája.”

Ezzel felettébb érdekes perspektívát ír le, a látszat mögötti valóságot, az élet valódi értelmét, amelyet nem foghatunk fel látásra teremtett szemünkkel, sokkal inkább intuícióval és némi önvizsgálattal találhatunk rá. Kutatnunk kell, mert valahol ebben a szférában bukkanunk rá azokra az értékekre is, amelyeket sokszor elveszettnek hiszünk. Pedig attól, hogy szemünk nem látja őket, még nem vesztek el! Szellemtestünk rezdüléseiben még ott van a hit és a gyógyulás lehetősége! Ez az első és legfontosabb. Ehhez persze – ahogy Albert Gábor fogalmaz – önmagunkat kell átgyúrunk. Nem csalóka szavakkal, hazug illúziókkal, mert – ahogy Kodolányi mondta – a hazugság öl. Az igazság viszont gyógyít. Nézzünk hát szembe vele, és merjük felkutatni! Ebben a műben találhatunk olyan fogódzókat, amelyek reményt adhatnak eme nehéz, de gyémántfényű küldetéshez a ma embere számára.

Állítom, hogy ez a mű a mai magyar olvasó számára egy pohár víz a sivatagban. Igaz, kissé keserű pohár, hiszen a múlttal való szembesülés nem mindig könnyű, de annál nemesebb.

A ma már 83 éves író kivételes lelkesedése és felelősségtudata magával ragadó.

Az útjelző cserepek című esszéjében, amelyben lényegében hazánk és a magyar ember erkölcsi esélyeiről és feladatairól gondolkodik, az alábbiakat írja: *„Hogy mit vártam és miben reménykedtem? Végső soron abban, hogy még egy halálba hajszolt, az élet szentségét megtagadó társadalom is megtalálhatja önmagát, ha felismeri, hogy milyen csapdába ejtették, hogy becsapják.”*

A fenti mondatoknak súlya van, értelmezésükhöz nem kevés erő és bátorság is kell. Albert Gábor ugyanis nem csekélyebb témát jelöl meg lényegi üzeneteként, mint a magyar sorson és mentalitáson való elmélkedést, amely mindnyájunkat érint. Márpedig be kell látnunk, hogy a ma embere sajnos teljesen kiábrándult a hazai politikából, és pesszimizmusunk köztudottan legendás. De mi lehet ennek az oka? Az író szerint nem az, amit leginkább hangoztatnak. Nem elsősorban a gazdasági válság, hanem főként az erkölcsi válság. Ebben, úgy gondolom, teljesen igaza van. Főként a Kádár-korszak hozadéka, hogy a társadalom erkölcsi érzéke megrendült, hiszen az emberek naponta tapasztalták, hogy az igazmondás káros, a hazugság célravezető, az erkölcs pedig csak a balekok luxusa, akik saját sorsukat rontják vele. Ebből a betegségből sajnos ma sem gyógyultunk ki. De ha Trianon után képesek voltunk Klebelsberg Kuno vezetésével a kultúrfőlény elérésére, akkor ma is képesnek kell lennünk az erkölcsfőlényt elérni! Az egyik esszében az író az „Emberek földje kiáltvány”-t idézi: *„Elismerjük, hogy az általunk létrehozni*

kívánt társadalmak életében központi szerepe van a szellemi-lelki értékeknek és a spirituális fejlődésnek. Elkötelezzük magunkat olyan értékek mellett, mint az egyszerűség, a szeretet, a béke és az élet tisztelete, melyek minden vallási hagyományban közősek.”

Ehhez Albert Gábor szerint egy, a cluny kolostor vagy a reformáció mozgalmát idéző szellemi áramlatra lenne szükség, ami lesöpörné a lelkekről az elmúlt évszázad pernyéjét. Vajon meddig fog tartani, míg a magyarság kigyógyul ebből a betegségből? Nem tudom, de az a tény, hogy Albert Gábor esszékötete ott van a könyvespolcokon tőlünk elérhető távolságra, már magában orvosság.

(Pont Kiadó, Budapest, 2010)

Verók Attila

A Líceum és könyvtára mint az egri helytörténeti kutatás záloga?

(Kiss Péter: A Petőfi-kézirattól az elsodort forgókupoláig. Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár és épülete, a Líceum)

Az Egri Főegyházmegyei Levéltár levéltárosa, Kiss Péter újabb helytörténeti csemegével örvendeztette meg a hevesi megyeszékhely és különösen a Líceum története iránt érdeklődő olvasókat. Talán emlékeznek még rá, hogy nem egészen két évvel ezelőtt megjelent már egy hasonló témájú könyve *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtártól a Líceumig. Gyöngyszemek Eger művelődéstörténetéből* címmel, amelyről az *Agria* 2011. évi őszi számában egy recenzió is napvilágot látott (Verók Attila: *Mi van a „Gyöngyszemek” csillogása mögött?*, 249–253. o.). Az előző könyvben részletesen olvashattunk például a történeti Magyarország első orvosi oktatási intézményéről, az első magyar nyelvű tanítóképzőről, a magyar műemlékvédelmi mozgalom kezdeteiről, az első magyar nyomdászati szaklapról, a *Gutenberg*ről, továbbá egyéb érdekességek tömkelegéről, amelyek mind-mind Eger művelődéstörténetével állnak összefüggésben. A mostani könyvbe ugyan rengeteg szövegrészlet vagy akár egész fejezet is átkerült Kiss Péter említett munkájából, illetve korábbi kiadványaiból, mégis bátran kijelenthetem, hogy az új, bár könyvforgalomban még nem kapható vagy csak körülményesen hozzáférhető nyomdatermék számos új adatot és mindeddig nem ismert, illetve nem publikált forrást tartalmaz. Igazi erénye a könyvnek talán ebben ragadható meg.

A rövid bemutatást érdemes a címnél kezdeni. Tekintsünk most el attól a lényeges ténytől, hogy a könyvek megítélésének első, talán legfontosabb lépése a cím tanulmányozásánál kezdődik, és az ott olvasottak alapvetően meghatározzák későbbi viszonyulásunkat a produktumhoz. Éppen ezért elengedhetetlen, hogy a cím ígéretes és nyelvileg is kifogástalan legyen. Az első szemponttal kapcsolatban nem lehet kifogásunk, hiszen az új Kiss-könyv címlapja figyelemfelkeltő, izgalmas témát ígér. A második pont azonban hagy némi kívánnivalót maga után: a címben ugyanis két helyesírási hiba is olvasható. Ezeket recenzióm alcímében – harmóniában a nevezett műben alkalmazott megoldással – (sic!) jelöléssel illetem. Megint beigazolódni látszik az a korábban már általam is hangoztatott szükségszerűség, hogy akár népszerűsítő, akár tudományos igényű könyvről van szó, a szakmai és a nyelvi lektor munkájának igénybevétele megkerülhetetlen. A bemutatandó munka bibliográfiai adatai között, az előszóban, a főszövegben vagy a jegyzetekben

ilyen jellegű ténykedésre azonban utalást nem találunk. Kívánom, hogy a továbbiakban szerzőnk ugyanilyen kedvvel folytassa alapkutatásait, felfedezéseit pedig ne rejtse véka alá, hanem ossza meg azokat a nagyközönséggel, viszont ezt ne magányos harcoként, hanem más szakemberek bevonásával, vigyázó kontrollja mellett tegye! Ez egyáltalán nem kisebbíti érdemeit, sőt: sokkal hitelesebbé és megbízhatóbbá teszi a keze alól kikerülő írásműve(ke)t! Ne engedjen a sztárallűrök nyomán az öntömjenezés édes, de megtévesztő füstje által előidézett csábításnak, ne magát helyezze a középpontba (vö. pl. 6. o., 52. o. 191. jegyzet, 58. vagy 64. o. – a szerző becsületére legyen mondva, hogy ebbe a csapdába már sokkal ritkábban esik, mint korábbi könyvében), hanem hagyja, hogy szövege nyugtázza le az olvasókat, vagy ébresszen vágyat a kutatókban a felvonultatott források újabb, akár más szempontú tanulmányozására, újraértékelésére. A levéltáros legnemesebb feladata ugyanis éppen ebben rejlik: mivel ő ismeri leginkább az általa őrzött dokumentumokat, kútfőket, erkölcsi kötelessége azokra felhívni a kutatók figyelmét! A források felhasználása, interpretálása csak ezután következhet. Kiss Péter jelen munkájával követendő példát mutat a fentiekben elmondottak megvalósítására: a könyve főszovegéhez illesztett jegyzetekben nagyszámú új forrást vonultat fel, majd azokat mértéktartóan használja fel, elemzi, kivonatolja.

Emellett azonban nem szabad elkendőzni, hogy a szerző némileg csalódást okoz az olvasónak, hiszen munkája címében felcsigázza a kedélyeket, amelyeket végül nem elégít ki teljes mértékben. Ha a címben elhangzik ugyanis az utalás egy bizonyos autográf Petőfi-kéziratra, amelyet a Főegyházmegyei Könyvtár őriz, akkor ennek a témának legalább egy bő fejezetet kellene szentelni, ezzel szemben egyetlen, mindössze hétsornyi kitevő, 1912-ből származó idézet, valamint egy, a Petőfi-szöveget ábrázoló fénykép kapcsolódik ehhez a fontos momentumhoz (vö. 84. o.). Sokkal többet nem tudunk meg a könyv címében foglalt másik dologról sem, nevezetesen arról, hogy egy 1924-ben Eger városán végigsöprő vihar lesodorta és egy szomszédos házra dobta a csillagvizsgáló kupoláját (vö. 15–16. o.). A hét plusz hat sor, ami a címhez kapcsolódik egy 165 oldalas könyvben, nem elégítheti ki egy olvasó méltán elvárható igényeit. Ezt a szerző maga sem gondolhatja komolyan! Ennek az anomáliának a felszámolásában segíthetne a lektor, aki felhívna a mű alkotójának figyelmét a cím és a tartalom összhangjának fontosságára. Ezt a szükségyszerűséget, illetve annak kihasználását azonban a szerzőnek magának kell mérlegelnie.

A fentiekből következik, hogy a főcím megválasztása – vagy a tartalom kifejtése? – nem a legsikeresebben történt. Mindezt azonban kárpótol az alcímben megfogalmazott ígéret: a 46. oldaltól a 126. oldalig, valamint a függelék nagy részében is a Főegyházmegyei Könyvtár történetéhez kapunk érdekfeszítő, több esetben első alkalommal publikált adalékokat. Ennek kapcsán viszont azonnal fel-

merül egy kérdés: miért kell a szerzőnek önálló úton járnia, és a Bródy Sándor Városi és Megyei Könyvtárral szövetkeznie ahhoz, hogy egy olyan munkát adhasson ki, amely a Líceumban található barokk könyvtár történetére vonatkozik? Nem egyszerűbb és elegánsabb lenne a Főegyházmegyei Könyvtár (EFK) munkatársait felkérni az együttműködésre, mint „idegen” segítő tollaival ékeskedni? Vajon mit szólna a szakmai és a laikus nagyközönség, ha az EFK jelentetne meg egy kiadványt a Bródyról elnevezett könyvtárról? Nem kérdőjeleződne meg a szakmai kompetencia? A témában érintett egyéb személyekkel összhangban magam is azt vallom, hogy mindenkinek a maga háza táján kellene söpörnie... Ez a problémakör már akár jogi nehézségeket is felvet(het), vagy ha mégsem, szakmaetikai és morális kérdéseket biztosan – és immár második alkalommal.

Nem szeretném persze a húrt tovább feszíteni, pusztán a felmerült, szembeötlő probléma jelzésére szorítkoztam. A folytatás már legyen az illetékesek ügye. Az mindenesetre egyértelműen kiderül Kiss Péter könyve kapcsán, hogy a kooperáció az EFK-val mindenképpen üdvös lenne, hiszen ha összevetjük a barokk könyvtár igazgatójának tollából nemrég megjelent (Löffler Erzsébet: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár*. Eger, 2012) és a jelen recenzió tárgyát képező könyv forrásanyagát, azonnal feltűnik, hogy más-más primer és szekunder kútfőkre helyezik a hangsúlyt. Mindkét munka egészen kiváló a maga nemében, ám még átütőbb hatást tudnának elérni, ha a kettőt összeolvasztanák. Mindketten más-más forrásokat használnak, azaz egészen eltérő oldalról világítják meg ugyanazt a művelődéstörténeti jelenséget. A kétféle szempont együttes ismertetése minden bizonnyal nagy lendületet adna az EFK történetének és állományának alaposabb tanulmányozásához. Jómagam látok abban rációt, hogy a két oldal összefogjon, és a későbbiekben adekvát, megbízható szövegű tanulmányok, értekezések, könyvek lássanak napvilágot a témában.

Jelenleg ugyanis kívülről szemlélve úgy tűnik, mintha rivalizálás lenne a felsorolt felek között, hogy ki tud jobban rálicitálni a másikra. Ha azonban alaposabban megnézzük a kialakult szituációt, azt láthatjuk, hogy csak az egyik oldal folytatja ezt a földalatti tevékenységet. De mire fel ez a szembenállás, ez a folytonos bizonyítási kényszer? Nem jobb lenne mindenkinek, ha a felek összefognának, és együttes erővel írnának például a Líceum régmúltjáról, a Főegyházmegyei Könyvtár sok titkot rejtő történetéről vagy akár az egri érsekség immár kétszáz évesnél is régebbi történetéről vagy akár az egri érsekség immár kétszáz évesnél is régebbi történetéről? Miért kell Kiss Péternek folytonos, kényszerű lépéselőnyben lennie a Líceumban dolgozó kollégákkal szemben? A bemutatott mű szerzője előtt ugyanis nem ismeretlen, hogy a 250. Eszterházy-évfordulóra (2013. június) impozáns kötettel készülnek az Eszterházy Károly Főiskola kutatói. Miért kell tehát önálló, sebtében összeszerkesztett művekkel elébe menni a nagy szintézisnek? Szakmai féltékenységgel állunk szemben? Vagy az ön-

igazolás kényszere ütközik itt ki, hogy magányos harcosként – és nem mellékesen a források hivatott őrzőjeként – szembe lehet szállni a csapatmunka jelentette előnyösebb hadi helyzettel? Netán a kialakult faramuci szituáció pusztán a véletlen játékának lenne köszönhető? A válaszokat nyilvánosan talán sohasem kapjuk meg, így maradnak a kérdések, a bizonytalanság és a konstruktív feltételezés.

A fentebb elmondottak természetesen nem csorbítják a recenzió tárgyául szolgáló könyv érdemeit, csupán olyan érzékeny szakmai és illetékességi területet érintenek, amely mellett önáltatás lenne szó nélkül elmenni. Mindenképpen elismeréssel kell azonban szólni arról a tényről, hogy a szerző felül merte bírálni korábban pontatlannak ítélt kijelentéseit, és új könyvében már módosított adatokkal dolgozik (vö. pl. a történeti Magyarországon egykor létezett képkiallításokra vonatkozó passzust a 30. oldalon). Ezzel igazi tudósi erényről tesz tanúbizonyságot, ami nagyon becsülendő dolog. Érdemes lenne ezt a könyv más részein is követni, hiszen maradtak még tisztázásra, javításra váró szöveghelyek szép számmal. Csak néhányat sorolok fel illusztrációképpen: a 21. oldalon az eгри csillagvizsgáló régi műszereivel kapcsolatos új, Derek W. House nevéhez köthető felfedezésekről hallunk, ám a lábjegyzetekből és a bibliográfiából is hiányzik a hivatkozás. Jelen állapotában szintén ellenőrizhetetlennek tűnik az eгри polgárok hagyatékaiban fellelt könyvjegyzékek ténye és szövege is, hiszen Kellner Judit nevén kívül semmilyen kapaszkodót nem kapunk a téma tanulmányozásához (vö. 44. o. 151. jegyzet). Kiss Péter könyve 48–50. oldalán teljes terjedelmében közöl egy Eszterházy Károly püspöktől származó levelet, amelyet 1790-ben írt a dédelgetett egyetemi álm kapcsán. Ezt a szöveget két évvel korábban is közreadta már a szerző, viszont a két kiadás több, főként nyelvi természetű eltérést tartalmaz, amire nincs magyarázat. A kiadvány 69–70. oldalán olvashatjuk azoknak a könyvtáraknak a nevét, amelyeket alapítóik nyilvános könyvtáraknak szántak. A lista mindenképpen pontosításra szorul, hiszen itt pusztán katolikus főpapi bibliotékákról esik szó, ami nagyon egyoldalúvá teszi a 15–18. századi magyarországi könyvtártörténetet. Erről ugyanis sokkal összetettebb ismereteink vannak már (ehhez vö. pl.: Monok István: *„Libri in publica libraria exules scholastici”. Kísérlet egy fejléc értelmezésére, avagy a városi közösségi könyvtárak kialakulásáról Magyarországon*. In: Tarnai Andor-émlékkönyv. Szerk. Kecskeméti Gábor. Budapest, Universitas, 1996. (Historia Litteraria; 2). 181–187. o. – további gazdag irodalommal). Nem elegáns idegen nyelvekből származó névalakokat magyarrá tenni sem, mert így lesz a festő Johann Lucas Krackerből (pl. 6., 25., 53. o.) Kracker János Lukács (pl. 8., 54., 63. o.) vagy a humanista Johannes Regiomontanusból (polgári nevén: Johannes Müller aus Königsberg) Müller János (ld. 104. o.), ami azt a képzetet keltheti a kérdésben nem eléggé tájékozott olvasóban, mintha a nevezett személyek magyarok lettek volna, holott erről szó nincs. Szintén félrevezető az eltérő

megnevezés például a szakzsargonban csak RMK-nak titulált rövidítés vonatkozásában is. Egyszer azt látjuk, hogy ez a betűszó a Régi Magyar Könyv (85. o.), másszor pedig, hogy a Régi Magyar Könyvtár (104–105. o.) rövidítésére szolgál. Mit kezdjen azonban ezzel az olvasó? Egy műfajt vagy egy intézményt, esetleg egy könyvsorozatot feltételezzen a rejtélyes betűk mögött? Ahol csak lehetőség van a tisztázásra, ott azt meg kell tennie a szerzőnek. Szintén kellemetlenné válhatnak az elírásokból származó félreértések is. A Főegyházmegyei Könyvtár egyik kincse az a Barkóczy püspöktől származó album, amelybe Magyarország egykori uralkodó-vezető-irányító személyiségei saját kézjegyüket örökítették meg. Mária Terézia albumoldalán például ez olvasható Kiss Péter átírásában: „*Iustitia et dementia.*” Magyaratzként pedig: „*Igazságosság és kegyesség.*” (Vö. 98. o.) Az első szó fordítása helyes, a másodiké azonban már kevésbé, hiszen a *dementia* a szerző által is előszeretettel forgatott Finály-féle latin–magyar szótár szerint *észtelenség, meggondolatlanság, háborodottság, tébolyodottság*, ami igen messze áll a kegyességtől. A félreértést egy tévesen olvasott, illetve átírt betűpár okozza, ugyanis a kézírásos szövegekben a „cl” betűk könnyen olvashatók „d”-nek. Noha ez általában nem okoz galibát, az idézett esetben igen súlyos következményei vannak. Az ilyen és ehhez hasonló tévesztések, elgépélések, nyelvhelyességi, hivatkozási stb. hibák azonban sokat rontanak egy-egy kiadvány minőségén. És itt utoljára visszatérek egyik vesszőparipámhoz: a lektor hiányának kérdéséhez. Amennyiben ugyanis lektor ellenőrizte volna a szöveget, a zavaró, apró hibák jelentős része kiküszöbölhető lett volna (ehhez vö. a korábbi Kiss-munkához írt recenzióm megjegyzéseit, amelyek legnagyobb hányada a jelen munkával összefüggésben is megismételhető lenne), Kiss Péter könyvéről pedig szinte ódákat lehetett volna zengen. Talán majd a következő alkalommal...

Mondandómat egy remény megfogalmazásával zárom. Amiként Eszterházy Károly a 18. század utolsó harmadában Torner Ignác könyvtáros és nyomdai prefektus feladatául tűzte ki: térképezze fel minden kanonok és professzor magánkönyvtárát Egerben, hogy fel lehessen mérni, milyen irodalom van meg a városban, mert akkor az illető dokumentumokat a nyilvánosnak szánt líceumi könyvtárba már nem vagy csak nyomós indokkal szereznék be, úgy azt remélem, hogy ez a nagyon praktikus és megfontoltságra valló gondolat gyökeret talál több évszázad elteltével is az érseki városban tevékenykedő helytörténészek között, és például a Főegyházmegyei Könyvtár megnyitásának 230. évfordulóján, azaz 2023-ban már olyan tisztelgő kötetet lehet majd megjelentetni, amelyben minden kutató összeadja a rendelkezésére álló forrásokat és adatokat, hogy a közös munka meghozza végre megérdemelt gyümölcsét. A Líceum, az egykor benne működött intézmények, köztük a barokk könyvtár története már önmagában is olyan szerteágazó kutatásokat feltételez, hogy azt senki sem képes egyedül véghezvinni.

Ehhez tudósok és elhivatott kutatók generációinak összehangolt munkájára lenne szükség. Köztük olyan lelkes és a forrásokat kiválóan ismerő emberekére, mint Kiss Péter is. Bár némelyekben esetleg éppen ellenkező előjelű vélemény fogalmazódhat meg könyveivel kapcsolatos bírálataim kapcsán, szeretném megerősíteni mindenkiben, hogy észrevételeimet kizárólag segítő szándékkal vetem papírra. Abban a hitben, amely engem is folyamatosan motivál: a tudomány iránti mély alázat, amely állandóan arra sarkall bennünket, hogy amit csinálunk, azt a legnagyobb körültekintéssel, megbízható és bármikor ellenőrizhető módon végezzük! Akiben ez az igény nincs meg, annak balgaság ilyen miliőben dolgoznia. Természetesen: akinek nem inge, ezt a kijelentést ne vegye magára.

(Eger, Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, 2013.)

Zsirai László

Őszinte, közvetlen hangnemű novellák

Lukáts János: Emberfa

A jó könyvet kézbe veszi az ember, hogy próbaképpen kíváncsian belekóstoljon. Később pedig azon kapja magát, hogy képtelen letenni. Az oldalak folyamatosan „etetik magukat”. A világosságból közben sötét lesz, a nappalból este, majd éjszaka, s az érdekesebbnél érdekesebben formált történetek cselekménye ébren tartja a figyelmet.

A kritikus is örül, nemcsak az olvasó, ha ilyen könyvre bukkan. *Lukáts János Emberfa* című „novellás könyve” pontosan megfelel az olvasmányosság legfőbb kritériumának. Letehetetlenül érdekes. *„Az ember soha nem tudja, mikor lépi át a valóság határát. Látszólag két lábbal áll a földön, pedig már régen az illúziók világában szárnyal. Nem, nem is ő tévedt valami gyanús ingoványba, a valóság lopta ki magát a talpa alól.”* Ezzel az imént idézett bekezdéssel indul a történetek sora. Összesen tizenhat írás – novellák, útirajz – kínálja a szórakoztatás élményét úgy, hogy közben tanulhat is belőlük az értelmes ember. Most úgy járok el, ahogy a szerző tette egy írószövetségi könyvbemutató alkalmával. Nem idézek többet a könyvből, ahogyan Lukáts János is – meglepő fordulattal – csupán egyik novellája részletét olvasta fel, mondván: *„Nem olvasom tovább. Ha érdekli Önöket a történet folytatása, megtalálják a könyvben.”*

Író, fordító, szerkesztő – jelzi titulusait a fülszöveg. A szerző dolgozott könyvtárosként, tanított a berlini Humboldt Egyetemen, jelenleg folyóirat-szerkesztőként kamatoztatja irodalmi tájékozottságát, esztétikai érzékét. E kötetében összegyűjtött művei ismerősek ugyan a *Duna-part*, a *Palócföld*, a *Napút*, a *Lyukasóra*, a pécsi *Irodalmi Páholy* és a *PoLiSz* folyóiratokból, ám így egybefűzve bővebben és hangsúlyosabban igazolják alkotójuk tehetségét. *„Novellát írni a legnehezebb mesterség, a leghálátlanabb és a leggyönyörűbb!”* – vallja Lukáts, aki valójában valamennyi írásával arra mutat rá, ami gyakran hiányzik a mai világból: az emberi lélek egyensúlyára.

A humanista embert környező hétköznapokban is felfedezhető a művészet, mint a kötetkezdő, címadó novellában az élő akácfából faragott szoborlány alakjában. Ez a történet Váci Mihály *Rózsák a jégen* című, nagyszerű elbeszélésével rokonítható, amelyben – a Feneketlen-tó melletti parkban – egy szerelmespárt ábrázoló, padra „ültetett” hősobor ámította el a költőt. Ez a két írás egyformán mutatja meg a szépség váratlan lelőhelyét, s hangsúlyozza figyelmünk lényegi fontosságát a felfedezéshez. A kötetben található témakörök másik vonulata a gyermekkor

kalandos emlékeiből építkezik. Végig jelen van a természet, különösen a kirándulásokról beszámoló írásokban. A *Quo vadis, Dunakanyar?* és az *Egy délután Velencében* címűek az útirajz műfajt alkalmazva kalauzsolnak, de Lukáts – például az osztálykirándulást témájául választó *Vízöntőben* – egészen remek pszichológus és alapos idegenvezető az ember lelki természetének ösvényein is. Bibliai, mitológiai gyökerű történetek újraértelmezője, amivel éppen úgy az emberformáló világot erősíti, mint amikor közvetlen életrajzi eredetű eseteket mond el.

Sajátos megformálásában főszerepet kap az őszinteség és a közvetlenség, a megélt élmény biztonsága s a líra tömörségét elérő novellisztika élményszerű szépsége. Bármilyen témába fog, mindegyik feldolgozásából kicseng, jelzésszerűen mindegyik emberi viszonylat mögött ott van a becsületes erkölcs irgalma és biztató hangja. Az *Emberfa* című kötet szépprózái tükröt is mutatnak a közelmúltbeli és jelen társadalmunk eseményei által, tanítva segítenek eligazítani egyes helyzetek megértésében, s kivétel nélkül igényesen szórakoztatnak. Szerényen, nem eszményítve semmit. Úgy, ahogy megélhetőek voltak, jelenleg átélhetőek, s feltételezhetően megvalósulnak a történések a jóslatoktól mentesen formálódó jövőben. Térben, korszakban egyaránt sokszínű kínálattal szembesülhet, aki kezébe veszi Lukáts János novelláit, s olvasásához kedvteremtőül annyit állíthatok: nem fog csalódni.

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2009.*)

Bíró József

THAT 'S IT

vak őszi szélvi
har tombol nem kíméli
szívem alíttat

ni lépteim i
gazítja hars avarra
képzelteti il

latos kemény ő
led ősfelfoghatatlan
szerelmet sarjaszt

Anyagtalan tisztaság

jelenésarcod : jelenésarcod : jelenésarcod
: jelenésarcod : jelenésarcod : jelenésarcod
: vib – rá – ló :

tünetényes : mennyei : fényözönből

: ú – szik : fő – lém :

hnyzl : hi – ány – zol : hnyzl

szerelmem : szerelmem : szerelmem
: szerelmem : szerelmem : szerelmem
: vib – rá – ló :

önmagát : megvilágító : látomás

: ú – szik : fő – lém :

hnyzl : hi – ány – zol : hnyzl

Nem múlik el

bekötött szemmel
végigsimogatlak
bekötött szemmel
végigcsókollak

álmomba
'álmodlak
ÁLMOM

Hátrahagyott előzetes

haelmésmunkába : haelmésmunkába
 : *vagyokismétlelencismétlelencismétlelencvagyok* :
 haelutazolkülföldre : haelutazolkülföldre
 : *vagyokismétlelencismétlelencismétlelencvagyok* :
havégrehazajösszhavégrehazajösszhavégrehazajössz
magányosvagyokmagányosvagyokmagányosvagyok

hamáramotttúlnanleszek : hamártúlnanleszekamott
 : *szerelmenszerelmenszerelmenszerelmenszereémenszerelmem* :
 belátodszeretlekszeretlek : *szeretlekszeretlekbelátod*
 : *boldogboldogbelátodbelátodbelátodbelátodboldogboldog* :
nélkülemnélkülemnélküemboldognélkülemnélkülemnélkülem
szeretleklehetszlehetszlehetszboldoglehetszlehetszlehetszszeretlek

36 esztendő

- [VOLTUNK] -

bíborban – úszott az ég / VELEM
 s TE voltál imádott : 'ékszerem
 - áthúztuk magunk' / a tű fokán :
 éjjel is : nappal is : tűz – románc

- [VAGYUNK] -

súlyos – hatalmas / pászmaszárnyak
 ernyőzik 'gyöngyös : szemérmedet
 - szerelmes álmom / reménytelen' :
 gyászol : szobádban : árva – árnyam

Elér

kapud' kitérve
 utat nyitsz
 szabadulásomhoz

kapud' bezárván
 utat nyitsz
 szabadulásomhoz

**FÉNY
 ŐRÖME
 ÉBRED**

Utóhang

mindenből : kitetten :
 - elárvult – vajákos -
vad voltam : hirtelen
 : *napfoltvak / talányos*

előholt : sodródtam :
 - utcaszennyét – vedlett -
fél térdem : porhóban
 : *védtelen / véreztem*

- [*roncssorsom : arányos :*
 - *koresszándó – aszályos -*
keresztem : éktelen
 : *szerelmed' / éhezem] -*

Szakolczay Lajos

Polifónia 2013

Kortárs festészet a győri Napóleon Házban

Hatvan festőművész hatvan művével ezúttal is a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége (azon belül a Festő Szakosztály) hallatta a *hangját*. Annak ellenére, hogy ki-ki saját vérmérséklete, alkotás- és gondolkodásmódja szerint húzta meg a *harangot*, hangos volt ez a hang. Hangos, mert irányzatokat, látásmódokat, kifejezésmódokat összetoborozó, a nagy látvány-egész tekintetében egymáshoz illesztő, hogy még inkább kiderüljön a „művészek szabad köztársaságának” az ereje.

A meghívásos alapon szerveződő, egymást is inspiráló közeg nem azért jött létre, hogy elfedje az egyéniségek, a külön-arcok – a valódi értéket jelentő karakterek – megkülönböztető jegyeit (szín, szerkezet, forma stb.), hanem azért, hogy az így kialakult „összhangzattan” révén még inkább látszódjék a művek egyedisége. (Az esztétikumnál nincs demokratikusabb mező, hiszen azon mindenki a maga császára.)

Néhány alkotást leszámítva a képek nagy része az utóbbi két-három évben készült. Noha a karakterjegyek, mert valódi életművekről van szó, már korábban kirajzolódtak, a jobbára új festmények friss tálalása csak megerősítheti vélekedésünket: az elszántság, a munka mindig meghozza az eredményt.

Amit a Napóleon Ház falain látunk, az a festőecset, a gondolkodásunk révén csaknem szellemivé vált eszköz eldorádója. Akár a fénykibocsátó képességet nézzük, a környezetünket (szobabelsőt stb.) vagy a kozmikus teret megjáró fény útját (Krajcsovics Éva, Kovács Péter Balázs, Kovács Gombos-Gábor, Lonovics László, Zöld Anikó, Magén István, Ásztai Csaba, Orvos András, Szakács Imre, Tilless Béla), akár a konstruktív létrendbe igazodás tartományait (Paizs Péter, Balogh László, Serényi H. Zsigmond, Dréher János, Matzon Ákos, Dévényi János, Gáll Ádám, Hajdú László, Manyák Mariola, Paróczy Ágnes, Mórocz László), a különféle érzékelési – érzéki! – szintek alapján eljuthatunk az *egyszerűen* bonyolult, mert némelykor filozofikus „felhangokat” is közvetítő látványvilágig.

Amelyben szinte mindegy, hogy az organikus lét tapasztalataiból képződött-e meg a tiszta forma (Balogh László: *Küzdelem*, 2011) vagy a kontrasztot is magába oldó mértani szerkezet révén (Paizs Péter: *Intihuatana*, 2008/2013; Serényi H. Zsigmond: *Térstruktúrák*, 2011), netán sejtelmes átvilágítással – külső és belső fény ugyanaz az erő (Krajcsovics Éva: *Sasetta-hoz II.*, 2012; Kovács Péter Balázs: *Testtáj*, 2005 –, avagy csillagközi pályára állítva az absztrakció fokozatait (Tilless Béla: *Kozmosz CXXXI. – Sarjadó csillagok*, 2013).

Ez is, az is az önkifejező bátorság, az anyagot (a valóságot) csaknem látomássá emelő *aktív szellem* tükre. Mert a *polifónia* – az önálló dallamvezetésű szólamokon alapuló többszólamúság – még ha összegezi is, sosem takarja el azokat az *önálló* lényegjegyeket, amelyek az egyéntől függő invenciók – szerkezeti bravúrok, formalelemények, síkból a térbe emelkedő faktúrák – izgató jelenlétével alakulnak/ alakultak ki. Más-más módon, és nyilván különböző erejű hatékonysággal.

Ha a figurát is közelbe emelő vagy absztrakt *folthatás* felől vizsgálódunk – a szerkezeti különbözőségek itt is számottevőek –, azonnal szemünkbe tűnik az eredeti látásmódok sokszínűsége. Ezen az sem változtat, ha a vonulat némely tagja történelmi, mitológiai vagy irodalmi ihletettséggű (Henn László András: *Akhateya harc-ba indul* – 2010; Boros István: *Puttó* – 2013; Sejben Lajos: *Kappadókia I.* – 2012; Szentgyörgyi József: *Marió és a varázsló* – 2010), és az sem, ha az év és a napszak múlása, az egzisztáló öröm és a lét töredékessége mint kedélyt meghatározó faktor adja az indítólökést (Németh Árpád: *Évszakok – Ősz* – 2012; Füzes Gergely: *Majdnem este* – 2010–2013; Illényi Tamara: *Este* – 2013; ifj. Durkó Zsolt: *Este* – 2010; Árvay Zoltán: *Polifón töredék* – 2013; Wagner János: *Kiterjedés* – 1988). Eme művek sajátja a láthatón túli érzelemgócok, a foltszerűség mindenhatóságát fölülíró lírai vagy drámai hangulatok megjelenítése.

Az organikus áradás buktatóit Magyar Gábor (*Fekete kép* – 2011) avval győzi le, hogy sötétbe fordítja a látványt, Nádas Alexandra meg avval (*Pasztelles etűdök* – 2010), hogy sejtelmes kádakba zárja – konstruktív hatás, vertikális építkezés – a háttér illúziós valóságát, a fűtengert. Amíg Selényi Károly (*Cím nélkül* – 2008–2013) természetközeli-mértani oszlopokból tornyokat épít, addig Szakács Imre hármas osztatú „tengeri” medencéje az illuzórikus béke szigete (*Bereki gémeek* – 2011). Németh Géza piramis-élménye (*Egyiptomi utazás* – 2011) kevesebb volna a visszfényként megjelenő háromszög őrző-védő hatalma nélkül.

A reneszánszot elveszejtő – tudatosan átlépő – Boros Istvánnal ellentétben Birkás István szemet gyönyörködtető katedrális emel (*Az én Tavaszom* – 2012), kapu- és ablaknyílásán csak úgy tör be a zsongás. A jelszerűségben feloldódó létélmény, illetve a kalligrafikus – zártan is nyílt – kitérülésként több kiváló festménynek-grafikának is fókuszja (Kecskés András: *Ablakok VIII.* – 2012; Jávor Piroška: *Zárkám ajtaja kertre nyílik* – 2012; Nemcsics Antal: *Annunciáció* – 2012; Szathmáry József: *Csend kísérlet* – 2012; Wrobel Péter: *Utazás Marabuba* – 2011; Budaházi Tibor: *Írott kép* – 2011; Homoródi Éva: *Hold rajzolt a szobám falára* – 2012).

Az anyagszerűség súlyát, illetve az egymáshoz láncoltság keservét – itt is, ott is érzelemtonnák rakódnak le és szabadulnak föl – Dréher János (*Tépnymok* – 2013), Gáll Ádám (*Az elhagyott tér II.* – 2011) és Harmati Zsófia (*Négyzetbe zárva* – 2013) jelenítette meg. A konstruktivitásba hajló expresszív indulatok – az

erő, az éles szögek, illetve a foltszerű emlékek rögzítőjeként – Nagy Gábor (*Bazalt II.* – 2008), Paróczy Ágnes (*Kötődések* – 2011) és Pataki Ferenc (*Osztott tér* – 2013) művein észlelhetők. Mayer Berta mindezen élményeket finom líraisággá oldja (*Rétegek* – 2011). Lepkekönnyedségű Várhelyi Tímea csendélete – a *Kála mályvával és birsalmával* (2013) jellegét tekintve egyedüli a kollekcióban –, akárcsak Varsányi Árpád vegyes technikájú grafikája. Szimbólumértékű Öry Annamária őszinte kitárulkozása, ám hogy a föld – kitűnő szerkezetű festményen – és a keleties életérzés is lehet megtartó erő, arra Vágó Magda (*Késő ősz*), Barabás Zsófia (*Kicsi diszharmonikus* – 2011) olaj-vászna a példa.

A groteszkbe bújt életöröm mint kesernyés filozófia sosem sújt le, inkább – paradox – megvigasztal. Nonfiguratívnak tetsző, játékosan borz alakokat szakít le a képzelet faláról – Drozsnyik István *Utazás egy képzeletbeli tájba 2.* (2013); Vízi Tihamér: *Öcsike verekedés előtt* (2012); Koppány Attila: *A lét elviselhetetlen könnyűsége* – *Kundera* (2013); Tari Gábor: *Kényszerített mozgások*; Veres Sándor László: *Örömteli boldog játék* (2007) –, s ha rácsszerkezetbe zárja is őket (Végh András: *Ablakok* – 2012), a derű vagy a nevetés a néző fölszabadulását vonja maga után.

Polifon festőpaletta, polifon világmagyarázat.

Kosch Péter

„Herczegek” kiállítása az egri Forrás Gallériában

Tisztelt Közönség! Kedves Egriek!

Invokációmban hadd fohászkodjam imígyen: „Ó boldog az a város, kinek ennyi Herczege van...” Mert Milánó ugyan nagyobb volt már a reneszánszban is, mint Eger, ezért hercegei, a Sforzák már megbízást adhattak többek között Leonardónak, Firenzéből a Mediciek feje, Lorenzo il Magnifico ellátja Michelangelót munkával, Eszterházy Fényes Miklós Haydnak volt munkáltatója, és ha jól emlékszem, Villon is hercegéhez imádkozik versei csücskén.

Ezek a reneszánsz hercegek fölvirágoztatták, újjászülték (rinascimento) és híressé tették városaikat, most pedig itt áll önök előtt négy Herczeg is. Mi hát a teendő? – kérdezte Lenin elvtárs... Kérem szépen, nagyon egyszerű: tessék őket használni, megbízni, munkákkal ellátni, utána rendesen megfizetni és megbecsülni. Ja és ne fogja vissza magát a város... kitüntetni. Megtettek ők már ezért mindent az évek során, mert híressé tették Eger városát hiszen még a jó egri boroknak is kellett a cégér. Ezért vagyok most itt, hogy jó hírüket keltsem, és bizonyítsam, amit ugyan már minden egri tud, de mégis: Ők jó Emberek, jó Művészek, mert a lelkük még lelkesedik, és van karizmájuk no és még... karizmusuk. Mert nemcsak a bikavér erős, hanem a város kultúrája is, no, és ahhoz, hogy ez igazi kulturális óborrá zamatuljon, kellett az ő több évtizedes nemesítő tevékenységük is.

Hogy miért vagyok erről teljességgel meggyőződve? Mert mindannyiókat jól ismerem: Pistát a legrégebbiről. Még a bibliai vízözön előtt 1963-ban történt, hogy kis vidéki pöcsösként felkerültünk Pest-Budára a Kisképző kollégiumába. Egyik társunk (nevét juszt sem árulom el) valamin bepörgött, és tombolt. Nem mertünk a közelébe se menni, nem tudtuk mi lesz. A tragikomikus jelenet egy szekrény sor előtt zajlott, ahová Pista a huncut pófájával mosolyogva fölmászott, és hátulról a nyakába ugorva leterítette. Gondolták volna? Róla? Aki a légynek sem tud ártani, csak a balinoknak meg a süllőknek. Bár akkor a haja még nem volt ilyen decensen ezüst, inkább olyan göndörbronz. Azóta jegyzem Pistát olyan Barátként, akinek mindig helyén van a szíve és az esze. Később többen elhíresültek társaink közül: Aknay Jancsi Kossuth-díjas, szegény Dienes Gabi mindenféle díjas, Scherer, Molnár, Oláh iparművészeti egyetemi tanárok, Szakács Imre a Szentendrei művésztelep vezetője, Aranyi Sanyi docens Szegeden stb.

Ennyi potentát, de csak egy „Dugonics Titusz” volt közöttünk, aki lerántotta magával azt, aki nem fért a gatyájába. Becsüld meg őt, Ágikám, és kívánok néktek még sok szép együtt töltött éveket!

Lacikám, aki nékem már csak Samu maradsz... emlékszel, amikor a Tisza-parti süllősütögetésnél megváltottuk a világot? De hogy reggel miért nem ismertük meg egymást a tűzhely hamujából kikelve mint egy-egy fönix... arra már nem emlékszem. Talán mert orcáink tükörének csak foncsora látszódott. Ő boldog ifjúkor, amikor a várbéli pincerendszeredet majdnem összeköttem a kazamatákkal, mert mutattál nékem holmi rozsdás ágyúgolyóbisokat, amelyek ott termettek nálad, mint máshol a csiperkegomba. Szita, szita péntek, ami a szakmád, és szerelemcsütörtök, ami a családod. Halak, vadak, vargányák, biciklik és bájos csajok. Tehetségtől kicsattanó család, lányod és fiaid.

A Bükk-fennsík platója, a tiszta patakok csobogója, nékem mind szippantás a natúrából, amikor lejövök hozzátok az elkozmpolitásodott székesfővárosból. Te, aki Toulouse-Lautrec technikájával dolgoztál, mert a litográfia és a szitázás nincs messze egymástól. Ő az abszintba, Te majdnem a hígítókba mentél tönkre. Adjon Isten egészséget Néked, Nejednek Kézcsókom, és a legteljesebb zenei harmóniát az egész családnak!

Most te jössz, junior Herczeg... Pistikém... le sem tagadhatod, hogy néha véletlenül, készakarva összefutunk Budán a Móricz Zsigán a biokomló apothékában, ahol a helybéli művészvilág önti ki sirámaid és szívét. Még itthon Egerben fedezted föl alkimista módon az aranycsinálás módozatait, ami az árnyalatokat és a színharmóniákat illeti. Mert varázsló vagy az üvegtechnikában, sajátos találmányodat ismerik az üveghegyen is túl.

No akkor lássuk a műveket!

Pista barátom munkái korszakolhatók: akvarellek, temperák, olajképek és grafikák. Az akvarellek nem hagyományos tájképek, hanem inkább légies álombéli terek és síkok egymásba úsztatása. A kihagyott szűz papírfelület síkja adja azt semleges csatateret, ahol a domborodó reliefek pozitív és negatív formái vívják néhol groteszk, néhol lírai napi csatájukat.

Pista mindezeket megbocsátó malíciával kezeli, mint József Attila az esőt, akinek „mintha mindegy volna el is áll”.

Temperái a török miniatúrák stílusában idézik a várostromló hadak félelmes seégeit, akik melleleg – és ez jellemző Pistára... – harc közben eszegetnek, iszogatnak, és oldalba pisílik Eger várát. Finom színhangulatuk és kompozíciós biztonságuk nagy segítségére volt Kopcsik barátunknak, amikor megalkotta Marcipániát, Eger híres múzeumát. Olajképei részben frottázs technikával készültek, no itt aztán kirobbanó színek és formák jelentkeznek az egyedi felületkezeléssel. Egészen megejtő ahogy grafikáin a hétköznapi tárgyak apoteózisait láthatjuk a fakanáltól a semmit nem érő fabatkáig, a még élő és a már toxikus falevélig. Itt jelentkezik finom humorú barátom harcos ökológiája, ahol nincs kegyelem a sötét agyúaknak.

Samu fotói a szent, de leginkább a szeretett család témakörében forognak: Pista bátya sámánszarvakkal, Pisti kirobbanó kamaszröheje, Anyalánya Éva Flóraként, Csongor Ábel mint az apai büszkeség hordozói, zenei táborok, zenészkollegák, mind kitűnő jellemrajzok, a likak egyenkénti eltömeése az Idő rostáján. Legfőképp a két biciklis önarckép, a két felvétel pillanata között eltelt 40 év oly hirtelen elrepült, mint amikor a nyugdíjas lehajolna a csigáért..., de az huss, elröppen. Samu legfrappánsabb objektje az a fatörzsében megakadt és kibontott vigyorgó lövedék, amely demonstrálja nekünk a sebesség és az Idő (minden kreatív) megdermedését.

Pisti üvegcsodái kisméretű üvegekupolák, külső és belső varázsgömbök, pozitív negatív kvarchólyagok. A természet végtelen és kimeríthetetlen gegjei köszönnek vissza ebben a gyöngyfüzés, korallcsipkés mikrouniverzumban. A fortyogó üveg hirtelen szilárduló szappanbuborékjai szemünket kápráztatva röppennek, mint szivárványpillangók vitrinről vitrinre. Mint gyermekkorunk kaleidoszkópos csodacsöve, új és új formákkal csalogat a mohás sziklák titkos vájataiba, hogy sejtelmesen finom színű szarvasgombákkal gazdagodjunk vizuális üvegpalotájában. Horváth Marci büszke lett volna kései tanítványára.

Mindháromjukról, sőt mind a négyükről szóljunk:

Az érzékelés és a kifejezés gazdagsága, amely meggyőző erejű. Az egész műalkotás méltóságteljes egységét tapasztalhatjuk a részletek nyüzsgő vitalitása mellett (Pisti üvegei)... Az életből leszűrt tapasztalás végtelen verzióját láthatjuk (az öreg Pistánál)... A látványra adott művészi válasz, amely nem azonos annak szolgálai leképezésével még a fotó esetében sem (Samu fotói).

A természet, a táj, a társadalom mikro- és makrovilága egészen addig színtelen fogalmak, amíg Herczegék hozzá nem nyúlnak. Fölcsapják képletesen a való világot a gölönccsérkorongra, és gyúrnak, formázzák, pörgetik addig, amíg minőségé alakítják. Ez a minőség festmény, fotó, üvegbuborék vagy énekszó itt ragyog, forog és csattog lelkünkben, amíg kitölti az űrt, és bekövetkezik az ünnep, a katarzis, a csendes béke. Bizony, ősi áldozat ez, a kiállítások miséje, az az alkalom, amikor az emocionális többlet gazdagon áramlik, mint spirituális szenzibilitás lélektől lélekig.

Miért gondolok itt másra is, mint rokoni szálak vagy művészi vágyak közössége? Mert ahogy itt végignézem a HáromHerczeget vagy a Háromkirályokat, a magyar népi betlehemezés ugrik be. Azt mondja a néprajz: Három pásztor + Angyal. Van itten nagyothalló Öregpásztor + Középpásztor + Kisbojtár üvegcsengettyűvel. Öltözetük: fehér gyócsing + fehér kócbajusz + hófehér szárnyak / énekszárnyak / Gáspár, Menyhért, Boldizsár... ugyanez magyarul: Palkó, Vendel, Öreg + Angyalka. Nézik, nézik a csillagot, ez maga a művészet szimbóluma. Csendesen haladnak, „elindulának és el is jutának” a Kis Jézushoz, hogy imádhassák. Visznek Néki: Aranyat (Pista képein az aranyokker), Ezüstöt (lassan mindnyájuk üstöke Samu fotóin) és Tömjét (Pisti üvegeibe zárva).

Segítsük őket, hogy megtalálják Jézuskát, és nekünk az elveszett Aranykort, a művészet Betlehemét !

Bort, búzát, békességet – adjon isten Herczezséget!

Várjuk hát az angyali híradást, a csillagot a lelkeinkbe és Jézus békéjét közibénk!
Éljen Eger városának összes Herczege!

Akkor búcsúzásul elfújom aktualizált rigmusomat: *(énekelve)*

Pásztorok, pásztorok itt Egerbe
Sietvén sietve Művészetbe
Ajándékot hoztak az Embereknek
Sok boldogságot a Herczegeknek!
gratulálok és a kiállítást megnyitom...

Pieronymus Kosch grafikusművész, kép-író

Elhangzott Egerben 2013. április 29-én a Forrás Galériában a „Herczegek” kiállítás megnyitóján.

Pieronymus Kosch grafikája

Vitéz Ferenc

A Lépcsők-ciklusból

(Kocsis István Tamás fotografiáihoz)

A hangya fölnéz

A hangya fölnéz a sziklafalra.

Neked csak egy lépés, a kopott gránitfokot még duplán is szeded. Lábaid alá paripáznak a hajnali, hűvös illatok, matat kezded a nyirkos falon, hamuvá ég a szüzek emléke, toronytitkok hajtanak, selymesen vonagló, göndörke kis tüzek hívnak egyre magasabbra, föl, föl...

S megtorpansz hirtelen, mikor észreveszed csizmád orra mellett a hangyát, ki hátán cipeli aznapi morzsáját a létnek. Kikönyökölsz a toronyablakon, s fölnézel a pirkadatban lebukó csillagokra.

Itt ülök. Itt ülsz

Itt ülök időnk kezdete óta. Amikor még sötét volt, és nem láttam árnyékokat, de hallottam, ahogy az akác törzse meghasad. Majd bíborszürke pára szállt az ágra. A lépcsők is ugyanilyen kopottak voltak. Valaki elnyomott egy csikket a kőbogár hátán.

Tavaszi volt, makrancoskodott a fény.

Itt ülök a lépcső legfelső fokán.

Várom, amióta megtudtam, hogy létezel. Tudom, hogy te is tudsz rólam.

Itt vagy valahol.

Látod a meghasadt akácot, a lépcsőt, a kőbogár mellett a csikket.

És emlékszel a tavaszi fényre.

Itt vagyunk, közel, de nem látjuk egymást.

Melyik lépcsőn ülsz?

Az időnk még tart.

Van történetünk.

Vajon lesz-e kinek elmesélni egyszer?

Változatok az árnyékra

Árnyékot látsz csak
közeledni az úton.
Kitérsz előle.

Árnyékod mozdul –
nem érted. A lépcsőn állsz,
mozdulatlanul.

Lépcsők árnyékán
lépdelsz: egyensúlyozol
a semmi fölött.

Csóklépcsők, fénygrádicsok

Az éjjel
meghaltam kicsit.
Tudom, hogy aludni
mindig *kis halált* jelent,
s a messzi-kék jeges
ködében dereng az idelent,
ám az út a túlvilágra most azért
vezetett, és fagyott rám a csipke-
veríték, hogy ne engedjem el
a kezedet.

Csóklépcsők
vezettek hozzád.

Égette nyelvemet a dér,
ezer tűvel szurkálták vihogó
fattyak, míg kiserkent
az édes íz helyén
belőle a vér.
S remegett a fészek
a sziklaparton, zúgott a szél,
a várfal se volt csak
gyöngé karton.
Puffadt

párnafellegek
terelték vissza az esendő
esthomályból erre
tévedt lelkeket.

Lépni akartam.
Fénygrádicsok éle
megsebezte talpam.
Tegnap még átöleltem
a lecsüngő szélű kék eget.
S ma már nincs hatalmam
a messziség fölött,
de kipróbálhatom
az érintéseket.

Szólítottam a madarat,
hogy tollát fölemeltem:
rajzoltam vele hímes csipejű
búzamezőt a levegőbe.
Májusvirág-bocskort
álmodtam a köre,
könnyű a lépés benne,
mintha rontás ellen piros
zsinórú bocskoromnak is
ragyogón selymes
szárnya lenne.

Gyémánt éle
villant szemembe.
Nem láttalak.
Csak tapogattam
körülotted az ég ködét.
Könnyes volt, ahogy
hozzád ért az ujjam,
s kezedet fogva
megérintettem a világ
köldökét.

Szekeres Mária

Isten tekintetében

Fehérben feszülök – fodroz a Nap
 fehérré árad a csönd
 csontomig áttetsző
 bokáig percekben állok
 az idő csobog
 nem kiáltok
 csönd
 és valahol tűzvihar
 lassan felém közelít
 de én most
 Szemed fókuszán állok
 karod most átemel a világon
 déli holtpont Veled
 halálon innen és túl
 és túl...Benned

Ablakok

Kívülre, belülre néző ablakszem,
 egymásba lendülő síkok...
 béke és gyötrelem-
 vajon így tisztulok?
 Hadizsákmány éjszakán
 lemondani
 diadalról, hiányharapásról...
 Az ész száralmas csatái fölött
 az Ige lángol!
 Betört üvegű, vak ablak lennék tán?
 De nem, mégsem.
 Hiszen Beléd születtem, Istenem,
 Benned él, küzd minden gyötrelem.
 Csataimban a Te Lelked küzd velem.

Nézlek

átütni a percet
 finoman mint tojás falát
 nézlek
 félbevágott portré
 a másik fele futó homok
 tekintet belül
 az éjszaka hangja megül
 és lassan az arc
 homokszemekké
 oszlik
 a fény széthúzódik
 és a csöndben felkél
 bennem
 Tekinteted

Mányoki János

Greif, Tükrös és Dallos

Olajnyomat volt, afféle protestáns szentkép. Keretében fölhúzható szerkezet rejtőzött: egykor az *Erős várunk* dallamát intonálta. Én már nem hallottam működni.

Balról Luther és Melanchthon, jobbról Gusztáv Adolf és Hesszeni Fülöp - az evangélium és a törvény két-két szolgálója - fogta közre az úrvacsorához előkészített oltárt. A megfeszített mögött pedig csúcsíves ablaknyílás - vagy oltárkép - látszott: meredek hegytetőn a vár, mint valami csodapalota, s mögötte a fölkelő nap fénye. A feszület tövében nyitott könyv, s benne nagy betűkkel a mondat: *Ein feste Burg ist unser Gott!*

Anyám tudni vélte, hogy a kép az apai naganyjával Malomsokról érkezett. Annakidején igen elterjedt az ábrázolás, úgy, hogy százával, ezrével függött az evangélikus otthonokban. Német eredete nyilvánvaló volt, de magukénak tudták a magyarok is.

Megkérdeztem öregapámat, kik vannak a képen. A két Fülöp neki is inkább tiszteletreméltó idegen volt, Lutherről pedig már én is hallottam. Meglepődtem azonban, amikor Gusztáv Adolf került sorra: – Svéd király volt. Elesett, szegény...

Óvodásésszel is nyilvánvaló volt, hogy ez az elesés valami mást jelentett. Előtte Petőfiről hallottam így, hogy elesett Segesvárnál, sőt azt is, hogy előre meghagyta, ott szedjék össze elszórt csontját... Most fölfogtam, hogy Petőfi és Gusztáv Adolf elesése valami egyazon hideg, félelmetes dolog. Meg a részvétet is éreztem, ahogy öregapám hozzá tette: szegény... – Hogyan esett el? – adódott a következő kérdés. – Háborúban. Az evangélikusokat védte. – Megfogott a válasz, de nehéznek, komolynak, nyomasztónak éreztem. Nem kérdeztem többet.

Tíz évvel korábban, 1952. október 31-én öregapám és anyám az Ürgedombon végezte az őszi munkát. Búzát vetettek. Beszolgáltatásos világ volt, állandó vegzátúra: hajtani kellett. A nagyanym pedig már súlyos beteg volt.

Huszonhat holdas kulák volt a gazda: éppen hogy kulák, egyetlen hold miatt. Egész életében inkább megtartó, mint szerző ember: most is az ősi örökségén, az egykori jobbágytelken gürcölt. Mert az Ürgedomb az jobbágyföld, átellenben a Pagonya – a jó föld – nemesi birtok. 1952-ben – száznegy évvel a jobbágyfelszabadítás után – még igen sokan tudták.

Tehát vezette az ökreit a gazda, hátul a leánya pedig a masinára ügyelt: el ne duguljanak a csövek. Csöndesen haladtak. – Akkor idesapám elkezdte – mesélte később anyám: – *Ne csüggedj el, kicsiny sereg, / szívedet ne rémítse meg / sok ádáz ellenséged...*

Kellemes énekhangja volt öregapámnak, erre már én is emlékszem. Ösztönsze-

rú gondja volt a szavak világos, tagolt kiejtésére, míg a falun gyakori erőlködő, ordító éneklés mindig idegen maradt számára. Most ahogy belefogott, a leánya is mindjárt csatlakozott hozzá, együtt mondták: *majd rendel Gedeont melléd,/ ki vészben-viharban megvéd/ téged s evangéliomát.*

Nem tudtak elmenni a templomba, így csupán az ökrök társaságában, de legalább szép őszi időben ünnepelték a reformációt. Azzal az énekkel, amely Gusztáv Adolf számára íródott, s amelyről azt tartja a hagyomány, hogy 1632. november 6-án, a király elestéinek reggelén csendült fel először – igaz, még egy régebbi daltamra – a svéd táborban. Háromszázhusz év után nem a lützeni síkon, hanem a kispéci Ürgedombon szólalt meg, s nem a király paripája Greif, hanem a két ökör – Tükrös és Dallos – hegyezhette a fülét.

Nagyapám rákban halt meg, mint a felesége, akit tizenöt évvel élt túl. Hagyománytisztelő – és tudatos – ember lévén a temetési éneket maga választotta, sőt meghagyta, hogy az ének már a verrasztóban is szólaljon meg. Keresetlen szavakkal, de minden indulat nélkül hozzáfűzte: Ne csak a téeszt pofázzák... Merthogy az ősi szokás egyre inkább átalakult, kiüresedett.

1970. február 7-én hajnalban halt meg – szombatra esett. Némi szabálytalansággal már másnap, február 8-án délután eltemették: hiszen akin a gyomorrák elvégezte munkáját, az nem tetszhalott.

Szombaton reggel még odamentem hozzá. Az ajtó és az ablak között feküdt a szoba sarkában. Vőlegényruhájában, frissen borotválva, nyugodt arccal. Fehér haja nagyon meggyérült, de jórészt azért befödte a fejét. Megmaradt bennem, ahogy az orra – egykor tréfásan Apponyi-ornak nevezte – finoman elvékonyult a halálban, s bár szeme nagyjából csukva volt, mégis érzékeltem valamilyen gyöngyházás tónusát.

A kiválasztott ének aztán elhangzott a verrasztóban, elhangzott a temetőben. Az akkori *Keresztyén Énekeskönyv* 552. számú éneke: *Elvégeztem életemet e nyomorult világban...*

Nyomorult világ – szokta mondogatni a megboldogult – valóban az. – Választását így nagyban befolyásolta a kezdő sor. Arról azonban nem beszélt, hogy ez is Gusztáv Adolf-ének, amely már a király halálára íródott. Talán tudott róla – hiszen a szöveg alatt áll –, de nem említette. Maguk az énekversek pedig parasztemberhez is igazán illendők: *Mint búzát befedik földdel,/megrothad az, de végre/ismét kikel, szépen zöldel/s felnő új ékességre:/ úgy testünk is megrothadván,/ felkel nagyobb fényességben,/ s kínoktól megszabadulván/ él örök dicsőségben.*

Gusztáv Adolf emléke növelhette a vers becsét. Ez bizonyos. Ha mégis véletlen volt a választás... de ugyan mi az a véletlen? Kacagj Te is Greif, Te is Tükrös és Dallos!

Seléndy Balázs

Börtön

*„Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar;
Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.*

*A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élned, halnod kell.”*

Az idézet, természetesen, a *Szózat* első két versszaka, Vörösmarty 1837-ben kiadott költeménye, a magyarság második himnusza. A nemzet egy kritikus periódusát éli, az 1848-as forradalom néhány évvel később gyűjtja fel az országot. Meglep, pontosabban megdöbben, hogyan kerülnek a dolgok felszínre a lélek sötét, ismeretlen mélységeiből. Arról akartam beszélni, hogy jelenleg az anyanyelvem börtönnek tűnik, és az első szavak, amelyek felötlöttek bennem a *Szózat* strófái voltak, amelyekre majdnem tökéletesen, még elemista koromból emlékeztem.

Egy szellemi “hazatérés” kellős közepében vagyok.

Fizikailag meg vagyok elégedve itteni életemmel. Itthon vagyok itt, New York állam északi részében, ahol már majdnem negyven éve élek, az itteni öt hónapig tartó szenvedélyes és a maradékban csúnya időjárásban, az itteni egészséges, csavaros eszű, de általában jóakarátú emberek között. Itthon vagyok itt minden szempontból, eltekintve a *nyelvtől*, amelyet a legnagyobb erőfeszítés után sem voltam képes megtanulni olyan jól, hogy azzal a nyelvvvel tudjon versenyezni, amelybe születtem, és amelyet beszéltem tizenkilenc éves koromig.

Ezt gyanítottam már régen, de most már *tudom*. Magyar publikációm eredménye az lett, hogy többet kezdtem olvasni magyarul, beleértve modern költőket. Nagy mennyiségben, és örömet találva az olvasás minden percében, gyönyörködve a magyar költészet szépségében, közvetlenségében, az ország nagy költőinek tehetségében: ahogyan ők ezt a hihetetlenül hajlékony nyelvet kezelik, ahogyan beszélnek szavakkal úgy, ahogyan Mozart beszél zenében. El vagyok ragadtatva, boldog vagyok... és DÜHÖS VAGYOK, mértéktelenül!

Az anyanyelvem rabja vagyok, annak a nyelvnek rabja, amelyet alig tudok beszélni, de amelyben minden szó minden árnyalatát értem. Érzem a költők valóságát olyan mértékben, amennyiben képes vagyok a valóságot egyáltalán érzékelni szavakon keresztül, és a szó számomra az egyetlen mód a valóság tudatos tapasztalására.

De én az ő realitásukat érzékelem, nem az enyémet. Én “verbális” vagyok, szavakra van szükségem ahhoz, hogy *tudjam*, mit érzek. Az érzés lehet egy hullámozó tenger, a nyers élettapasztalás lehet döntő erejű, de én *csak* akkor ismerem fel, ha ki tudom *mondani* teljes egészében, ha tétovázás nélkül le tudom írni domborulatait és süppedéseit, minden esetben azt az egyetlen szót használva, ami megfelelő, approximációról szó sem lehet. Mark Twain mondott valami ilyesmit: “A különbség a jó szó és a *majdnem* jó szó között ugyanaz, mint ami létezik a villám és a villámbogár (szentjánosbogár) között.”

Tehát így vagyunk. Fogalmam sincs arról, hogy ez mire fog vezetni, de időközben jól érzem magam, még akkor is, ha dühös vagyok. Soha nem gondoltam, hogy versek olvasása *élvezetes* lehetne, az egyetlen lény életemben, aki valóban örömmel olvasta a klasszikus költészetet, Françoise, imádott és hajdani első feleségem volt. Ha ő Alfred de Musset-t olvasta hangosan, mindenki akart volna verset olvasni, ha kívülről mondta a verseket a szavak külön életet kaptak, és milyen életet... Én megpróbáltam egyedül, eltávozása után... Később megpróbáltam angolul. Sokszor találtam mindkét nyelvben olyan verseket, amelyek mélyen meghatottak, gyönyörűek voltak, de őket mindig fátyolon, ködön keresztül éreztem. Ami most történik, az *közvetlen*, ragyogó megtapasztalás, és nagy meglepetésemre még az angol és a francia költészet is közelebb került: amikor a börtönöm ablakán kinézek, úgy tűnik, mintha az egész világ meg akarna látogatni.

2011. szeptember 25.

Lábnymok

Ezek
a gondosan faragott kerítések, ezek
a rendben palántált fák, ezek
a sebek, úgy metszve, ahogy kellett,
hogy jól záruljanak és hegük viselője
járni tudjon, a gyerekek itt,
akik nőnek azért, hogy önmaguk
legyenek, de belőlem jöttek,
a lerakott téglák, az írott sorok, a megivott bor és
az általam szeretett és
megbántott
nő,

ezek csak
lábnymok.

Őfelsége, Élet,
itt járt,
én voltam a cipő.

Amikor én eltűnök,
Őfelsége
cipőt cserél

Te adod nekem

Te adod nekem a kerekés székű nyomorék* világát,
az Ūrt, mely önmagát magába hajtja, fraktálokat, szingularitást,
az erőtéljes Newton-i törvényeket lefejezve,

ahol a szerelem melege meghal
LeChatelier-vel, tovább semmi sem tapintható, marad

csupán a hullám és a quantum,

cserébe azért a szájért, amelyet szerettem,
mely visszahúzódik most a jeges éjszakába,

és az édes-szomorú mosoly utóképe
elszóródik a csillagok között.

**Stephen Hawking*

Te

türelmesen vártál,
hallgattál
harmincöt évig.

Mikor elhagytalak éppen
kamaszkorod végén
tollasodtál,

tudtál mindent
mindenről,
19 éves gyerek-

ember.

Hallgattál
harmincöt évig s
szívemet lezártad
olyan természetesen,
mint ahogy a patak
nedvezi a követ,
vagy teletölti tavaszi áradásban
a mezei egerek kicsi barlangjait
rágondolás nélkül megölve
a kis, kopasz egér
csecsemőket.

Most ásítózva felébredsz,
54 éves szemeidet
vakargatod és rám szólsz nyugodtan:
ideje lenne már
beszélni dadogás nélkül,

beszélni,

magyarul.

Eső vagyok

Eső vagyok cseppenként szítálok
a földre, amely rám örökre vár,
ha túl sok hull belőlem fullasztom a fűt,
ha nem elég, a nap égeti el.
Egy vagyunk mi ketten, szükség és szeretet
köt össze, a gyümölcs sem övé, sem enyém.
Mi létezőnk, mert vagyunk, amik vagyunk,
s közöttünk a lég, a kristály messzeség,
mint jószágos, megmentő kegyelem.

Megbélyegzett

Hol hagytam én a szavak csendülését, a virágok pirosát, kékjét, a piaci nyüzsgést, gyermekek mosolyát, az öregedés fonódó ráncait, melyek bevonnak mindent, ami él... az egész mindenséget, ahová

betalálni, még ma is csak selymes végtagok között tudok, hol felejtettem a férfiak egészséges, szabad nevetését, a mozdonyok nehéz gördülését, lihegő tankokat,

a park galambjait, mezőket, erdőket, tengert, sziklát?...Lányékom rabja vagyok, onnan minden örömem és egyetlen szomorúságom, ott viselem szemeim, agyam, a lelkem,

onnan gondolkodom Istenre. Hálás legyek ezért, vagy átkozzam magam és szerezzem vissza szabadságom egy kés gyors és kegyelmes vágásával, mely belőlem kettőből egy embert csinál?

Jött és

Tavaszi forrás, iramlik, rohan, siet,
fodrosodik, bukfencezik a kerek köveken
kéken és zölden
a tört és hézagos
fogaikat még mindig mutogató
magas fehér falak között

iramlik át
elmúlt és jövőendő
teleket érző
és emlékező
csontokon

iramlik

kimosva a fehért
a csontvelőből
hagyva vöröset
nyárra

tavaszi forrás

siet
iramlik
rohan...

Este hat óra negyven

Lépésről lépésre hozzászoktatom magam. A napnyugtát többé nem látom, azt látni fogja már az a néhány fűszál és virág melyeket én táplálni fogok. Ringatom magam, hogy higgyem, egy pillantásra láthatom még ahogy a szirmok közötti vékony résen kikandikálok, vigyázva hogy el ne riasszam a méheket...

Nem, én nem fogok látni semmit, H-O-N-C atomjaim látnak négyszólamú szimfóniában és nem tudják, hogy látnak valamit. Ez a nem-hasonló utak kereszteződése, amit én "Énnek" hívok, fontos ez? Szövetjeim hidrogénje, oxigénje, szene, salakom nitrogénje megszövik millió éves hálójukat hogy megfogják a fényt, ők nőni fognak, nőni és én lebegek limbóban: egy atomi emlékezet,

amíg egy végtelenül nagyobb Valaki ujját megcsettinti s ezek a csavargó részecskék hirtelen összefutnak

és én fél-formált ajkaimmal mondom ügyetlenül: "köszönöm Atyám... hogy hívtál haza".

Ha felmerülnél

Ha felmerülnél
kifeszítve
merőleges
túl széles és mégis túl keskeny
faágyadon és nekem mondanád:
“Tedd be az ujjadat
az oldalamba”,
ha azt megtenném vagy nem tenném meg, nem hinnék mást,
mint amit most hiszek,

de a biztonság kedvéért,
kezeltetném magam.

Talán a legjobb az lenne,
ha valami távolság
maradna köztünk
és baráti maradna
a csend.

Egy hegedűt

Egy hegedűt akarok hallani, vagy egy flótát
vagy a szél susogását, ahogy
átsóhajtozik a fenyőágak között,
rozsdabarnát akarok látni, vagy mély sárgát,
akarom édessel, sóssal, keserűvel
nyelvemet csiklandozni,
homokot akarok érezni ujjaim között,
sziklát lábaim alatt,
részeg akarok lenni a levelek alatt rejtőző
ibolyák illatától, amikor a nap lenyugszik
és a szél esti sétájára indul

és ahogy a szavakat kimondom
hallom a hangot, látom a színt,

nyelvem éneki
a sót déli tengerekből,
miközben a homok csurgása ujjaim között
lassan jelzi az időt,
talpaim isszák a sziklák érdes
melegét
és én ingadozom a kagylók s medúzák
sűrű illatában
követve a sirályok százszor szorzott
jajongását
a
magányról.

Próbáljunk újra

Próbáljunk újra
azon a nyelven írni,
amelyben
a világ ízét először felfedeztem,
amelyben ha azt mondom: "barack",
valami illatos, meleg test, mint egy lepke
suhan el ajkaim előtt:

ahogy
tejfogaim húsába merülnek
édes vére lecsurog államon
ragacsossá téve ingemet

és maszatos ujjaim
elkenik a nyár zamatát
vézna
kis
nyakamon.

Eső után

(a három hónapos Lailának)

A frissen szántott mezők
eső utáni illata...

Száll, mint a föld
ártatlan ajándéka,
körülvész, bebugyolál,
meleg, nedves ölelése
valami régi, boldog,
csecsemős békére emlékeztet,

amikor még nem tudtam, hogy létezik egyáltalán
valami, amit az étellel-gőzös,
engem gyengéden hordó,
pillanat magából kifelejtett,

amikor nem tudtam,
hogyan a világ
lehet más is

mint egész.

A lapban szereplő grafikák Herczeg István munkái.

E számunk szerzői

- Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Ács Karolina (1995) Debrecen
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Baka Györgyi (1951) Érd
Baksa Edina Jéva (1995) Beregszász
Balázs Tibor (1958) Budapest
Balogh Kristóf (1994) Debrecen
Barabás Zoltán (1953) Nagyvárad
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Bárdos Attila (1941) Budapest
Bárdos József (1949) Nagykőrös
Bene Zoltán (1973) Szeged
Benke László (1943) Dánszentmiklós
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bokor Levente (1941) Budapest
Bozók Ferenc (1973) Göd
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Demeter József (1947) Ballószög
Dobi Frida (1995) Nyírmártonfalva
Egres Béla (1959) Eger
Erdei-Szabó István (1958) Bucsá
Erdélyi Z. János (1947) Szekszárd
Farkas Ábel (1995) Eger
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fenes Tibor (1969) Budapest
Ferenczi Fruzsina (1994) Debrecen
Goron Sándor (1975) Nagyvárad
Gulya István (1969) Esztergom
Gyimesi László (1948) Budapest
Györffi Réka (1978) Eger
Hamar Róbert (1984) Eger
Hegymegi Flóra (1993) Eger
Hétvári Andrea (1975) Budapest
Holló József (1944) Ostoros
Illés Áron (1996) Eger
Jagos István Róbert (1974) Szeged
Kapunári Katalin (1947) Eger
Kelemen Ferenc (1944) Budapest
Kerék Imre (1942) Sopron
Klujber Márta (1989) Eger
Konczek József (1942) Pomáz
Kosch Péter (1948) Budapest
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kusper Judit (1976) Eger
Lengyel János (1973) Beregszász
Madarász Imre (1962) Üröm
Marics Andrea (1991) Eger
Marics Krisztina (1991) Eger
Málnási Levente (1968) Csíkszereda
Mányoki János (1956) Budapest
Nagy Andor (1985) Eger
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Nyíri Erzsébet (1953) Budapest
Oláh András (1959) Mátészalka
Oláh József (1966) Micske
Pataki István (1953) Bihar
Pál Tamás (1985) Szentegyháza
Petercsák Tivadar (1947) Eger
Petrőczy Éva (1951) Budapest
Pomogáts Béla (1934) Budapest
Radnai István (1939) Budapest
Ráduly János (1937) Kibéd
Renn Oszkár (1933) Eger
Sárándi József (1945) Leányvár
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Seléndy Balázs (1941) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Miskolc
Sinkovits Imre (1928–2001)
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szecskó Károly (1939) Eger
Szekeres Mária (1948) Újronafő
Szíki Károly (1954) Eger
Szolyka Hajnalka (1993) Budapest
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Tóth Imre (1963) Eger
Verók Attila (1975) Eger
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Vozáry Viktória (1980) Eger
V. Szita Veronika (1953) Eger
Zsirai László (1956) Budapest